

BERZH PIRANJANI

GRAMATIKA
E
GJUHËS ARMENE

PERËNDIMORE DHE LINDORE

BERZH PIRANJANI

GRAMATIKA
E
GJUHËS ARMENE

PERËNDIMORE DHE LINDORE

Tiranë, 2017

Art grafik: Orest Muça
Përgatiti për botim: Sokol Duma
© Autori

Mundësoi botimin:
BERZH dhe VARUZHAN PIRANJANI

ISBN: 978-9928-05-243-8

Shtëpia Botuese “albPaper”, Tiranë, 2017
Rruga: “Shemsi Haka”, ish-Poligrafiku, Tiranë
Tel.: +355 42 35 89 37

Përmbajtja e Lëndës

Parathënie	5
Gramatika e Gjuhës Armene Perëndimore	7
Gramatika e Gjuhës Armene Lindore.....	151
Literatura e përdorur.....	447

Parathënie

Kur i hyra kësaj pune, nuk e mendova se do të më mundonte kaq shumë. Fatmirësisht e përfundova. Mund të ishte bërë më shumë; mund të ishte bërë më mirë.

Besoj se dikujt do t'i hyjë në punë; besoj se dikush do të ketë vërejtje që do të jenë gjithnjë të mirëpritura dhe do t'i shërbejnë përmirësimit dhe plotësimit të këtij materiali.

Besoj se gjuha Shqipe do ta mirëpresë këtë të afërm të largët.

Besoj se mundimi ia vlejti.

Dhe tani një falenderim mirënjohjeje për të gjithë ata, që në mënyra të ndryshme kanë pjesën e tyre të kontributit në realizimin e kësaj pune, të cilën unë gjatë gjithë kohës e kam konsideruar detyrim ndaj atyre që kam dashur e më duan.

Një falenderim të veçantë i detyrohem Z. Xovasar Çakmakxhian, kushëririt dhe mikut tim të mirë, i cili, me flakën e shpirtit të tij optimist e pasionant, ndezi thëngjijtë e shpirtit tim të fjetur duke më dhënë gjithë energjinë e nevojshme për të çuar përpara e për ta përfunduar këtë detyrim: Ndaj të parëve tanë dhe brezave të ardhshëm.

Një falenderim modest edhe për Z. Kyd Zacharian, i cili pati mirësinë të më ndihmonte me sugjerimet e tij në përzgjedhjen e materialit të nevojshëm për këtë punim.

I falenderoj nga zemra miqtë e mi, Eno Zeneli dhe Sokol Duma, që nuk ma kursyen ndihmën e tyre në zgjidhjen e çfarëdo problemi teknik që pata gjatë përpunimit të këtij materiali.

Një falenderim i madh dhe një mirënjohje e thellë për, pa dyshim, njeriun e aftë dhe bashkëpunutorin tim më të afërt, të pakursyerin Orest Muça, vullneti, përvoja dhe fantazia e të cilit gjenden të mishëruara në çdo faqe të këtij libri.

Dhe në fund, mendoj se një falenderim apo shprehje mirënjohjeje do të ishin asgjë ose mohim i asaj që i detyrohem bashkëudhëtarit tim në këtë udhëtim, pa praninë dhe kontributin e të cilit ky libër dhe të tjerë botuar para tij, mbase nuk do të ishin ata që janë.

E kam fjalën për tim vëlla, Varuzhan.

Dhe së fundi për ta mbyllur:

Jam i lumtur të mendoj se dikur dikujt kjo punë do t'i shërbejë dhe do të kuptojë që dikush ka menduar edhe për ta... një kontribut modest, por i rëndësishëm ky në ruajtjen e identitetit!

Berzh Piranjani

Tiranë 12 Korrik 2017

GRAMATIKA
E GJUHËS
ARMENE PERËNDIMORE

Përmbajtja e Lëndës

KREU I - Hyrje

1. Hyrje në gjuhën Shqipe	13
2. Alfabeti i gjuhës Shqipe	13
3. Njohuri të përgjithshme për pjesët e ligjëratës	14
4. Hyrje në gjuhën Armene Perëndimore	15
5. Gjuha Armene	15
6. Alfabeti Armen Perëndimor	16
7. Germat dhe shqiptimi i tyre	18
8. Shenjat e pikësimit	23
9. Ndarja e fjalës në rrokje	24
10. Theksi	24
11. Përdorimi i germave të mëdha (kapitale)	25
12. Dallimet armenisht - shqip	25

KREU II - Emri

1. Gjinia	27
2. Nyja	27
3. Nyja shquese	27
4. Shumësi i emrave	28
5. Nyja e pashquar	29
6. Emri	29
7. Emrat e përveçëm	29

8. Lakimi	29
9. Dallimet armenisht - shqip	38

KREU III - Mbiemri

1. Llojet e mbiemrave	40
2. Mbiemrat Cilësorë	41
3. Krahasimi.....	41
4. Mbiemrat Dëftorë	43
5. Mbiemrat Numërorë	43
6. Numërorët Themelorë.....	44
7. Numërorët Rreshtorë.....	45
8. Numërorët Shpërndarës	46
9. Mbiemrat Pronorë	47
10. Mbiemrat e Pacaktuar	49
11. Dallimet armenisht - shqip	51

KREU IV - Përemri

1. Përemrat Vetorë.....	53
2. Përemrat Reciprokë	55
3. Përemrat Reflektorë.....	55
4. Përemrat Pronorë.....	57
5. Përemrat Lidhorë.....	59
6. Përemrat Dëftorë	60
7. Përemrat e Pacaktuar.....	61
8. Përemrat Pyetës	62
9. Dallimet armenisht - shqip	62

KREU V - Folja

1. Të përgjithshme	65
2. Foljet ndihmëse	68
a) “ըլլալ” - të jesh.....	68
b) “նստնալ” - të kesh.....	72

3.	Foljet e rregullta	78
4.	Foljet e rregullta. Zgjedhimi i parë	79
5.	Foljet e rregullta. Zgjedhimi i dytë	84
6.	Foljet e rregullta. Zgjedhimi i tretë	87
7.	Foljet e parregullta (devijuese).....	91
8.	Foljet devijuese të zgjedhimit të parë	91
9.	Foljet devijuese të zgjedhimit të dytë	93
10.	Foljet që mbarojnë me “չի”	95
11.	Foljet devijuese të zgjedhimit të tretë	96
12.	Foljet që mbarojnë me “ու”	100
13.	Foljet pavetore	101
14.	Foljet e parregullta	101
15.	Foljet difektoze	103
16.	Foljet mohore	104
17.	Foljet pasive	107
18.	Foljet kalimtare	110
19.	Dallimet armenisht - shqip	111

KREU VI - Pjesë të pandryshueshme të ligjëratës

1.	Parafjalët dhe pasfjalët	117
2.	Parafjalët	117
3.	Pasfjalët	118
4.	Ndajfoljet	120
5.	Lidhëzat	122
6.	Pasthirrmat	123
7.	Idiomat	124

KREU VII - Fjalët

1.	Fjalët e prejardhura dhe të përbëra	125
2.	Fjalët e prejardhura	126
3.	Fjalët e përbëra	131

KREU VIII - Infinitivi, pjesoret, emërzimi

1. Infinitivi.....	133
2. Pjesoret.....	135

KREU IX - Rasa të imponuara nga foljet ose mbiemrat

1. Rasa të imponuara nga foljet ose mbiemrat	139

KREU X - Fjalitë në gjuhën Armene

1. Fjalitë në gjuhën Armene	143
2. Dallimet armenisht - shqip	146

KREU XI - Fjalor termash gramatikore

1. Fjalor termash gramatikore Shqip - Armenisht	147

KREU I

HYRJE NË GJUHËN SHQIPE

ALFABETI I GJUHËS SHQIPE

A	a	N	n
B	b	Nj	nj
C	c	O	o
Ç	ç	P	p
D	d	Q	q
Dh	dh	R	r
E	e	Rr	rr
Ë	ë	S	s
F	f	Sh	sh
G	g	T	t
Gj	gj	Th	th
H	h	U	u
I	i	V	v
J	j	X	x
K	k	Xh	xh
L	l	Y	y
Ll	ll	Z	z
M	m	Zh	zh

Gramatika e Gjuhës Shqipe

Njohuri të përgjithshme për pjesët e ligjëratës

Gjuha shqipe ka dhjetë lloj fjalësh që quhen pjesë të ligjëratës ose klasa, dhe këto janë:

Emri, Mbiemri, Numërori, Përemri, Folja

dhe

Ndajfolja, Parafjala, Lidhëza, Pjesëza, Pasthirrma

A. Emri, mbiemri, numërori, përemri dhe folja - quhen pjesë të **ndryshueshme** të ligjëratës, sepse e ndryshojnë formën e tyre në fjali (lakohen ose zgjedhohen).

Nga këto:

- a) Emri, mbiemri, numërori dhe përemri kanë **gjini, numër dhe rasë**.
- b) Folja ka **mënyrë, kohë, numër dhe vetë**.

B. Ndajfolja, parafjala, lidhëza, pjesëza dhe pasthirrma - quhen pjesë të **pandryshueshme** të ligjëratës, sepse nuk e ndryshojnë formën e tyre gjatë përdorimit në fjali

Gjinitë e pjesëve të lakueshme janë **tri**: Mashkullore, Femërore, Asnjanëse

Numrat janë **dy**: Njëjës, Shumës

Rasat janë **pesë**: Emërore, Gjinore, Dhanore, Kallzore, Rrjedhore

Hyrje në gjuhën Armene Perëndimore

Gjuha Armene (*Հայերէն Լեզու*)

Armenët e quajnë veten e tyre “Հայ-Հայ” dhe gjuhën e tyre “Հայերէն- Armenisht”. Gjuha Armene i përket familjes së gjuhëve indoeuropiane, njëlloj si Sanskritja, Latinishtja, Persishtja, Greqishtja, Gjermanishtja, Anglishtja, Frengjishtja dhe Shqipja. Ajo shkruhet nga e majta në të djathtë.

Gjuha e shkruar ka kaluar nëpër tre faza:

1. **Armenishtja e vjetër (Grabar)**, që ka qenë në përdorim nga fillimi i shek. 5^{-të}, kur u krijua alfabeti Armen nga Mesrob Mashtoc, deri në shek. 19^{-të}. Kryesisht e përdorur për shkrime fetare. Armenishtja e vjetër sot përdoret vetëm në kishë.
2. **Armenishtja e Mesme**, e ashtuquajtur “**Vulgare**” ose gjuha e popullit, me të cilën janë shkruajtur shumë vepra nga shek. 12^{-të} deri në shek. 18^{-të}.
3. **Armenishtja Moderne** (Ashkharabar) që fillon në shek. 19^{-të} dhe ka dy degë:
  - a) **Armenishtja Perëndimore**, që bazohet në dialektin e Kostandinopojës (Stambollit të sotëm) dhe që përdoret sot prej Armenëve që banojnë në Perëndim.
  - b) **Armenishtja Lindore**, që bazohet në dialektin e Jerevanit dhe që përdoret sot në Armeni, Persi dhe Indi.

Që të dy këto degë kanë ndryshime të vogla në gramatikë dhe shqiptim, por në themel kanë të njëjtin fjalor. Secila degë kuptohet lehtësisht nga të dy palët.

Alfabeti (*Այբուբեն*)

Alfabeti Armen Perëndimor përbëhet nga 38 germa që përfaqësojnë zanore dhe bashkëtingëllore.

Հայ Արևմտյան Այբուբեն - **Alfabeti Armen Perëndimor**

Germa dhe shqiptimi në gjuhën armene			Shqiptimi dhe germa korresponduese në gjuhën shqipe		
Ա	u	այբ	ajp	A	a
Բ	p	բեն	pen	P	p
Գ	q	գիմ	kim	K	k
Դ	η	դա	ta	T	t
Ե	t	էջ	ječ	JE	je
Զ	q	զա	za	Z	z
Է	t	է	e	E	e
Ը	p	ըն	ët	Ë	ë
Թ	p	թո	to	T	t
Ճ	đ	ժէ	zhe	ZH	zh
Ի	h	ինի	ini	I	i
Լ	l	լիւն	ljun	L	l
Խ	hu	խէ	he	H	h

Germa dhe shqiptimi
në gjuhën armene

Shqiptimi dhe germa
korresponduese në
gjuhën shqipe

<i>Օ</i>	<i>օ</i>	<i>օւ</i>	xa	X	x
<i>Կ</i>	<i>կ</i>	<i>կէն</i>	gen	G	g
<i>Հ</i>	<i>հ</i>	<i>հօ</i>	ho	H	h
<i>Ձ</i>	<i>ձ</i>	<i>ձւ</i>	ca	C	c
<i>Ղ</i>	<i>ղ</i>	<i>ղաւս</i>	ghad	GH	gh
<i>Ճ</i>	<i>ճ</i>	<i>ճէ</i>	xhe	XH	xh
<i>Մ</i>	<i>մ</i>	<i>մէն</i>	men	M	m
<i>ԅ</i>	<i>յ</i>	<i>յի</i>	hi	J	j
<i>Ն</i>	<i>ն</i>	<i>նու</i>	nu	N	n
<i>Շ</i>	<i>շ</i>	<i>շւ</i>	sha	SH	sh
<i>Ո</i>	<i>ո</i>	<i>օ</i>	vo	VO	vo
<i>Չ</i>	<i>չ</i>	<i>չւ</i>	ça	Ç	ç
<i>Պ</i>	<i>պ</i>	<i>պէ</i>	be	B	b
<i>Ջ</i>	<i>ջ</i>	<i>ջէ</i>	çe	Ç	ç
<i>Ռ</i>	<i>ր</i>	<i>րու</i>	rra	RR	rr
<i>Ս</i>	<i>ս</i>	<i>սէ</i>	se	S	s
<i>Վ</i>	<i>վ</i>	<i>վէն</i>	ve	V	v
<i>Տ</i>	<i>տ</i>	<i>տիւն</i>	djun	D	d
<i>Ր</i>	<i>ր</i>	<i>րէ</i>	re	R	r
<i>Յ</i>	<i>ց</i>	<i>ցօ</i>	co	C	c
<i>Ի</i>	<i>ւ</i>	<i>հիւն</i>	hjun	JU	ju
<i>Փ</i>	<i>փ</i>	<i>փիւր</i>	pjur	P	p
<i>Ք</i>	<i>ք</i>	<i>քէ</i>	ke	K	k
<i>Օ</i>	<i>օ</i>	<i>օ</i>	o	O	o
<i>Ֆ</i>	<i>ֆ</i>	<i>ֆէ</i>	fe	F	f

Germat dhe shqiptimi i tyre

Alfabeti Armen Perëndimor përbëhet nga 38 germa që përfaqësojnë zanore dhe bashkëtingëllore.

Zanoret (*Հայկականները*)

Zanoret janë: **u, ɫ, ɹ, ɦ, o.**

Secila prej germave përfaqëson një tingull të vetëm.

u - lexohet si - **a** - e shqipes

ɫ - lexohet si - **e** - e shqipes

ɹ - lexohet si - **ë** - e shqipes

ɦ - lexohet si - **i** - e shqipes

o - lexohet si - **o** - e shqipes

Zanore të krijuara nga bashkimi i dy germave

Në gjuhën Armene Perëndimore nuk ka një germë të vetme për të shprehur zanoren “**u**” dhe “**y**” të shqipes.

Në këtë rast germa “**u**” formohet nga bashkimi i germave “**n**” dhe “**ɫ**” e gjuhës Armene Perëndimore, ndërsa germa “**y**” formohet nga bashkimi i germave “**ɦ**” dhe “**ɫ**” e gjuhës Armene Perëndimore.

Si rrjedhim kemi dy zanore të reja të formuara nga bashkangjitja e dy germave.

nu - lexohet si - **u** - e shqipes

hu - lexohet si - **y** - e shqipes

Raste të veçanta:

- a) Germa e bashkangjitur “**ɫ**” - je, kur është në fillim të fjalës lexohet si “**je**” në shqip, ndërsa kur është në mes të fjalës lexohet si zanorja “**e**” e shqipes.

Shembull:

էրթալ [jerta'l] - shkoj

սեպտեմբեր [septembe'r] - shtator

րոլ [ter] - rol

- b) Germa e bashkangjitur “*ել*” - jev

Kur është në fillim të fjalës lexohet si “**jev**” në shqip, ndërsa kur është në mes të fjalës lexohet si “**ev**” e shqipes.

Shembull:

ել [jev] - dhe, edhe

սել [sev] - i zi

սեպյա [sevaçja'] - syzi, syzezë

- c) *ը* - lexohet si “**ë**” në shqip

Zanorja “*ը*” (ë) shpesh qëllon që të jetë e pranishme ndërmjet dy bashkëtingëlloreve, ndonëse e pashkruar. Kështu p.sh. fjala *մրմնջի* lexohet sikur të jetë shkruar *մըըմընջի* (mërmënçel) - murmuris. Kjo “*ը*” (ë) e pashkruar, por e lexuar quhet: “*ը*” (ë) natyrale (*բնականը* “*ը*”)

- d) Germa e bashkangjitur “*ն*” - vo, kur është në fillim të fjalës lexohet si “**vo**” e shqipes, ndërsa kur është në mes të fjalës lexohet si zanorja “**o**” e shqipes.

Shembull:

նրոշ (vorosh) - i përcaktuar

նրսորդ (vorsort) - gjuetar

Bashkëtingëlloret (*Բաղաձայնները*)

Disa nga bashkëtingëlloret shqiptohen njëllor nga Armenët që jetojnë në perëndim, të cilët nuk bëjnë më diferencë ndërmjet tyre. Megjithatë ata i mbajnë ato në gjuhën e shkruar për t'i qëndruar korrekt drejtshkrimit tradicional. Ndërsa Armenët në lindje kanë ruajtur shqiptimin origjinal të këtyre germave:

Në gjuhën Armene Perëndimore:

<i>Ɔ - ϕ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	p	në shqip
<i>Ɔ - ρ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	k	në shqip
<i>Ɔ - ϑ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	t	në shqip
<i>ϐ - β</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	c	në shqip
<i>ϐ - ϑ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	ç	në shqip

Të parat i ngjajnë bashkëtingëlloreve fishkëlyese (p.sh. *ph, kh, etj*), të dytat janë të theksuara. Ndonëse në të folurën perëndimore dallimi ndërmjet tyre nuk bie në sy, në të shkruar ka shumë rëndësi të shkruhen korrekt pasi mund të ndryshojnë kuptimin e fjalës.

<i>ϑ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	z	në shqip
----------	---------------------------------	----------	----------

Shënim:

Fjalët që fillojnë me germën *q* dhe ndiqen nga bashkëtingëlloret *p* ose *q* lexohen sikur kanë zanoren **ë** përpara:

Shëmbull:

- (p) qpnuułp* - ëzposa'nk - shetitje
- (p) qqtuun* - ëzke'sd - veshje

<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	zh	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	l	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	h	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	x	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	g	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	h	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	gh	në shqip
<i>Ɔ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	xh	në shqip
<i>U</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	m	në shqip
<i>β</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	j	në shqip

Shënim:

1. Kur bashkëtingëlloret *j* ndodhet në fillim të fjalës, shqiptohet ose lexohet si germa **h** në shqip.

յիշէլ - hishe'l - kujtoj, sjell ndër mend

յարսւյր - harma'r - i përshtatshëm

2. Kur bashkëtingëllorja *յ* ndodhet në mes të fjalës, shqiptohet ose lexohet si germa **յ** në shqip kur ndodhet ndërmjet dy zanoreve ose kur ndiqet nga një bashkëtingëllore.

կայարան - gajara'n - stacion

մայր - majr - nënë

3. Kur bashkëtingëllorja *յ* ndodhet në fund të fjalës, nuk shqiptohet ose lexohet.

վրայ - vra - mbi, sipër

վկայ - vga - dëshmitar

Շ shqiptohet ose lexohet si germa **sh** në shqip

Shënim:

Fjalët që fillojnë me germën “շ” dhe ndiqen nga bashkëtingëllorja “ւ” lexohen sikur kanë zanoren “ë” përpara:

Shembull:

(ը) *շտայտլ* - ëshdabe'l - nxitoj

(ը) *շտււարան* - ëshdemara'n - magazinë, depo

Ռ shqiptohet ose lexohet si rrokja “vo” në shqip kur është në fillim të fjalës:

Shembull:

որ - vor - kush, që

որդի - vorti' - bir

որակ - vora'g - cilësi

Kur ndiqet nga germa “վ” atëhere e humbet tingullin fillestar “v” dhe lexohet thjesht “o”:

Kur ndodhet në mes të fjalës gjithashtu e humbet tingullin fillestar “v” dhe lexohet thjesht “o”:

Shembull:

հով - hov - erë

նորոկ - noroke'l - rinovoj

փոշի - poshi' - pluhur, pudër

Kur germa “n” bashkohet me germën “j” në formën e grupit “nj” dhe ndodhen në fund të fjalës, atëhere bashkëtingëllorja “j” që ndodhet në fund të fjalës, nuk shqiptohet ose lexohet. Por nëqoftëse grupi i germave “nj” ndiqet nga një bashkëtingëllorë, atëhere shqiptohet ose lexohet “uj” në shqip:

Shembull:*qnjû* - kujn - ngjyrë, bojë*pnjû* - pujn - fole*lnju* - lujs - dritë*jnju* - hujs - shpresë

<i>ŋ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	b	në shqip
----------	---------------------------------	----------	----------

<i>Ŧ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	rr	në shqip
----------	---------------------------------	-----------	----------

<i>U</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	s	në shqip
----------	---------------------------------	----------	----------

Shënim:

Fjalët që fillojnë me germën “u”, kur ndiqen nga bashkëtingëlloret *lj, uj, un, p* lexohen sikur kanë germën zanore “ë” përpara.

Shembull:*(p) uljhqp* - ësgj'zp - fillim*(p) uujhunwlj* - ësbida'g - i bardhë

<i>ç</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	v	në shqip
----------	---------------------------------	----------	----------

<i>S</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	d	në shqip
----------	---------------------------------	----------	----------

<i>Ŧ</i>	shqiptohet ose lexohet si germa	r	në shqip
----------	---------------------------------	----------	----------

<i>h</i>	As edhe një fjalë fillon me këtë germë. Në mes të fjalës, ndërmjet dy zanoreve ose pas një zanoreje, ajo lexohet si germa	v	në gjuhën shqipe.
----------	---	----------	-------------------

Shembull:*quuwj* - kava't - gotë, kupë*utrlj* - djerje'v - gjethe*uwljh* - aveli' - më shumë, më tepër*utl* - sev - i zi

Siç është përmendur më sipër, në Armenishten Perëndimore, bashkimi i germave “h” dhe “l” në formën “hl” formon një diftong. Ky diftong zakonisht haset në fund të emrave abstraktë në formën “*nljhlj*” dhe lexohet si “**utjun**” në gjuhën shqipe:

Shembull:

միտյու՛ն - miutju'n - bashkim

մարտյու՛ն - makrutju'n - pastërti

Shenjat e pikësimit (*կտադրութիւն*)

, *ստորակտ* (storage'd) - presje

Njëlloj si presja në shqip

¹ *քութ* (put) - thumb, gishtëz

Njëlloj presjeje që vihet në gërmën e fundit të një fjale për të treguar një pushim të shkurtër

. *միջակտ* (miçage'd) - pikëpresje

Njëlloj si pikëpresje në shqip

^o *պարկյ* (baru'g) - pikëpyetje

Njëlloj si pikëpyetje në shqip. Vendoset mbi fjalë.

... *կախում կտ* (gahma'n ge'd)

I korrespondon pikë thirrje ose pikë çuditëse ! në shqip

¹ *երկար* (jerga'r)

Përdoret si “shenjë pashtrmë” në fjalët që shprehin ndjenjë. Në shqip në këto raste përdoret përsëri “pikë thirrje ose pikë çuditëse !.

: *վերջակտ* (verçage'd) - pikë

Njëlloj si pika në shqip që vendoset në fund të fjalisë apo frazës.

( ) *փակագիծ* (pagaki'x) - kllapa

Njëlloj si kllapat në shqip.

- *գծիկ* (këxi'g)

Vijë e gjatë që tregon ndërhyrjen e folësit.

« » չաղէրս (çage'rd) - thonjëza

Njëlloj si thonjëzat në shqip.

- ապաթարձ (abata'rc) - vizë ndarëse

Njëlloj si vizë ndarëse në shqip.

Ndarja e fjalës në rrokje

Ndarja e fjalës në rrokje bëhet në këtë mënyrë:

1. N.q.s bashkëtingëllorja ndodhet ndërmjet dy zanoreve, gjatë ndarjes ajo shkon me rrokjen pasardhëse:

ււ - քուք, կւ - տու

2. N.q.s fjala fillon me tre bashkëtingëllore, gjatë ndarjes bashkëtingëllorja e fundit shkon me rrokjen pasardhëse:

դր - դէլ, Վր - մուճ, թր - չու

3. N.q.s ndodhet më shumë se një bashkëtingëllore ndërmjet dy zanoreve, gjatë ndarjes bashkëtingëllorja e fundit shkon me rrokjen pasardhëse:

բաղ - նիք, մար - վիւ, հաւ - բուր

4. N.q.s dy zanore njera pas tjetres nuk formojnë një tingull (një diftong apo një zanore të bashkangjitur), gjatë ndarjes çdo zanore formon një rrokje më vete:

է - ալ, է - ութ - իււ, սի - րէ - ի

Theksi

Në fjalët e gjuhës Armene theksi bie gjithnjë mbi rrokjen e fundit:

բա - գու'ի, մա - քու'ր, աւ - կո - դի'ւ, թա - քա - տ'ր

Nyja shquese “ը” që vihet në fund të fjalës nuk theksohet: theksi në këtë rast bie mbi rrokjen e fundit të fjalës si në rastin kur fjala është në trajtën e pashquar:

բա - գո'ւկը, մար - վի'ւր, աւ - կո - դի'ւր, թա - քա - տ'րը

Përdorimi i germave të mëdha (kapitale)

Germat e mëdha përdoren në këto raste:

1. Fjala fillon gjithnjë me germë të madhe
2. Çdo strofë në vjershat fillon me germë të madhe
3. Emrat e përveçëm fillojnë me germë të madhe
4. Emrat e njerëzve fillojnë me germë të madhe
5. Emrat gjeografike fillojnë me germë të madhe
6. Fjala “Zot” dhe sinonimet e tij fillojnë me germë të madhe. Nuk fillojnë me germë të madhe emrat e sipërpërmendur në rastet kur:
  - a. Emrat e njerëzve përdoren si mbiemra:
հայ գրագետ, յոյն սարդ
  - b. Emrat e veçantë përdoren si mbiemra:
Էւրոպական, հայկական
  - c. Përdoren për të treguar fe, besim, religion:
քրիստոնէութիւն, մահմետականութիւն

Dallimet Armenisht - Shqip

Alfabeti Armen Perëndimor përbëhet nga **38** germa

Alfabeti Shqip përbëhet nga **36** germa

Alfabeti Armen Perëndimor ka **5** (pesë) **zanore**, që shkruhen me një germë të vetme dhe përfaqësojnë një tingull të vetëm

Alfabeti Shqip ka **7** (shtatë) **zanore**, që shkruhen me një germë të vetme dhe përfaqësojnë një tingull të vetëm

Alfabeti Armen Perëndimor ka këto germa që nuk i ka **Alfabeti Shqip**:

Ե	է	էջ
Ղ	ղ	ղատ
Ռ	ռ	վո
Ի	ւ	հիւն

Alfabeti Shqip ka këto germa që nuk i ka **Alfabeti Armen Perëndimor**:

DH	dh
GJ	gj
LL	ll
NJ	nj
TH	th
U	u
Y	y

Shënim 1: Në fakt, **Alfabeti Armen Perëndimor** e përdor germën “ll”, pavarësisht se nuk e ka si germë më vete. Në këtë rast ajo formohet nga vendosja e dy germave “l” njera pas tjetrës. Shembull për këtë shërben rasti i foljes ndihmëse “լլալլ” - të jesh, që lexohet “**ëllall**”.

Shënim 2: Rasti i transkriptimit me “ll” të “l - së” fundore nuk ka lidhje me sa është thënë më sipër.

Alfabeti Armen Perëndimor nuk ka asnjë germë të përngjitur.

Alfabeti Shqip ka 6 (gjashtë) germa të përngjitura.

KREU II

EMRI (ԱՆՈՒՆԻ Կամ ԳՈՅԱԿԱՆ)

GJINIA

Emrat në gjuhën Armene nuk kanë gjini.

NYJA (Յօղ)

Ashtu si edhe në gjuhën shqipe, emrat në gjuhën Armene, hasen në trajtë të shquar ose të pashquar, si në numrin njëjës, ashtu edhe në numrin shumës.

1. Nyja Shquese

Rolin e nyjes shquese në gjuhën Armene e luan germa “ը” që vendoset në fund të fjalëve që mbarojnë me bashkëtingëllore; ose germa “ւ” në fund të fjalëve që mbarojnë me zanore:

այթոռն karrige զիրք libër

այթոռը karrig'ja զիրքը libri

զինի verë լեզու գjuhë

զինիւ vera լեզուի գjuha

Në rastet kur fjala mbaron me “յ” të pazëshme, “յ” bie dhe në vend të saj vendoset “ւ”:

ճամբայ rrugë ապագայ e ardhme

ճամբան rruha ապագան e ardhmja

հսկայ gjigant ենթակայ kryefjalë

հսկան gjiganti ենթական kryefjala

Në rastet kur fjala mbaron me “j” të zëshme, “j” mbetet dhe shtohet edhe germa “ը”:

<i>հայ</i>	armen	<i>բայ</i>	folje	<i>թէյ</i>	çaj
<i>հայը</i>	armeni	<i>բայը</i>	folja	<i>թէյը</i>	çaji

Fjalët që mbarojnë me “ւ” që lexohet si “v”, gjithashtu marrin nyjen “ը” në fund:

<i>սլաստիւ</i> - nder	<i>ցաւ</i> - dhimbje
<i>սլաստիւր</i> - nderi	<i>ցաւը</i> - dhimbja

Ka edhe fjalë që mbarojnë me bashkëtingëllore dhe që marrin nyjen shquese “ւ” në vend të “ը”. Kjo ndodh në rastet kur fjala, që vjen menjëherë pas tyre në fjali, fillon me zanore. Në këtë rast, “ւ” shqiptohet bashkë me zanoren që vjen menjëherë pas saj:

<i>Հայ-նու-Յոյնը</i>	Armeni dhe Greku
<i>հաց-նու-սլանիքը</i>	buka dhe djathi
<i>մարդ-նալ</i>	burri gjithashtu
<i>տղա-նալ, աղջիկ-նալ</i>	edhe djali, edhe vajza
<i>ծառ-նալ, սլտուղ-նալ</i>	edhe pema, edhe fruti

Shumësi i Emrave (*Յոգնակի*)

Shumësi i emrave formohet në këtë mënyrë:

a) Kur fjala ka vetëm një rrokje, në fund të saj shtohet “ւր”:

<i>մարդ</i>	njeri	<i>տուն</i>	shtëpi	<i>քար</i>	gur
<i>մարդեր</i>	njerëz	<i>տուներ</i>	shtëpitë	<i>քարեր</i>	gurë

b) Kur fjala ka më shumë se një rrokje, në fund të saj shtohet “ւեր”:

<i>սլարտէզ</i>	- lulishte	<i>սսուս</i>	- kometë
<i>սլարտէզներ</i>	- lulishte	<i>սսուսներ</i>	- kometa
<i>գնդակ</i>	- top	<i>շուկայ</i>	- treg
<i>գնդակներ</i>	- topa	<i>շուկաներ</i>	- tregje

Shënim:

Në fjalën “շուկայ”, “j” e pazëshme bie dhe shtohet “ներ”.

Nyja e pashquar

Rolin e nyjes së pashquar e luan pjesëza “*ւր*”, e cila vendoset pas fjalës në mënyrë të ndarë prej saj. Pjesëza “*ւր*” përkthehet “**një**” në shqip, dhe, njëllonj si në shqip, e vendos emrin në trajtë të pashquar:

<i>ւարդ ւր</i>	një njeri	<i>տուն ւր</i>	një shtëpi
<i>գնդակ ւր</i>	një top	<i>պարտեզ ւր</i>	një lulishte

Emri (*ԱՆՈՒՆ Կամ ԳՈՅԱԿԱՆ*)

Siç shihet nga titulli, gjuha Armene përdor dy fjalë për të treguar emrin;

Normalisht (“*ԱՆՈՒՆ*” - emër) - përdoret kur kemi të bëjmë me emërtime frymorësh ose jo frymorësh, konkretë ose abstraktë, dhe duke qenë se është më përgjithësues, është edhe më i pranishëm në përdorim,

Ndërsa (“*ԳՈՅԱԿԱՆ*” - emër) - zakonisht përdoret, kur ky emërtim trajtohet në planin gramatikor.

Në të dy rastet, gjatë trajtimit gramatikor, kuptimi nuk ndryshon.

Emrat e përveçëm (*ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐ*)

Emrat e përveçëm (emrat e personave, vendeve, etj) fillojnë me germë të madhe:

<i>Արշակ</i>	<i>Յակոբ</i>	<i>Նյու Եորք</i>	<i>Երևան</i>	<i>Հայաստան</i>
Arshag	Agop	Nju Jork	Jerevan	Hajasdan

Lakimi (*ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ*)

Në gjuhën Armene emrat lakohen. Gjatë lakimit mbaresat e tyre ndryshojnë në varësi të detyrës që kryejnë në fjali. Format e ndryshme që marrin emrat gjatë lakimit quhen rasa (*հոլովներ*).

Ka gjashtë (6) rasa:

1.	<i>նւղղական</i>	emërore	(Em.)
2.	<i>հայցական</i>	kallzore	(Kallz.)
3.	<i>սեռական</i>	gjinore	(Gjin.)
4.	<i>տրական</i>	dhanore	(Dhan.)
5.	<i>բացառական</i>	rrjedhore	(Rrjedh.)
6.	<i>գործիական</i>	instrumentale	(Instr.)

1. **Rasa Emërore** është edhe rasa që përdor ose në të cilën vihet kryefjala e fjalisë:
Տունը մեծ է: **Shtëpia** është e madhe (Shtëpia - kryefjala)

2. **Rasa Kallzore** është rasa në të cilën vihet kundrina e drejtë:
Կը սիրեմ տունը: Unë e pëlqej **shtëpinë**. (shtëpinë - kundrina e drejtë)

3. **Rasa Gjinore** është rasa që tregon se kujt i përket prona (objekti).

Pronari, që mund të jetë person ose send, vendoset në fillim:

Յաղարհն տունը   Shtëpia e Agopit

Մարդուն աչքը   Syri i njeriut

Տունին դուռը   Dera e shtëpisë

Աչքին գոյնը   Ngjyra e syve

Siç shihet nga shembujt e mësipërm, renditja e fjalëve që tregojnë pronarin dhe pronën, në gjuhën Armene, është e ndryshme nga gjuha Shqipe, ku fjala që tregon pronarin vjen pas fjalës që tregon pronën.

4. **Rasa Dhanore** është rasa në të cilën vihet kundrina e zhdrejtë, e cila tregon personin ose sendin të cilit i adresohet veprimi:

Արշալիհն կուտամ - po ja jap **Arshagut** (Arshagut - kundrina e zhdrejtë)

5. **Rasa Rrjedhore** është rasa që tregon se prej cilit person apo send e ka burimin veprimi:

Տունն է կուգամ - po vij **prej shtëpie**

6. **Rasa Instrumentale** është rasa që tregon se me çfarë mjete kryhet veprimi.

Գրիչով կը գրեմ - Unë shkruaj **me penë**.

Forma bazë e lakimit

	Njëjës		Shumës	
		Trajta e Pashquar		
E.	<i>նաշտ</i>	fushë	<i>նաշտեր</i>	fusha
K.	<i>նաշտ</i>	fushën	<i>նաշտեր</i>	fusha
Gj.	<i>նաշտի</i>	i/e/të fushës	<i>նաշտերու</i>	i/e/të fushave
Dh.	<i>նաշտի</i>	fushës	<i>նաշտերու</i>	fushave
Rr.	<i>նաշտէ</i>	prej fushë	<i>նաշտերէ</i>	prej fushave
I.	<i>նաշտով</i>	me fushën	<i>նաշտերով</i>	me fusha
		Trajta e Shquar		
E.	<i>նաշտը</i>	fusha	<i>նաշտերը</i>	fushat
K.	<i>նաշտը</i>	fushën	<i>նաշտերը</i>	fushat
Gj.	<i>նաշտին</i>	i/e/të fushës	<i>նաշտերուն</i>	i/e/të fushavet
Dh.	<i>նաշտին</i>	fushës	<i>նաշտերուն</i>	fushavet
Rr.	<i>նաշտէն</i>	prej fushës	<i>նաշտերէն</i>	prej fushavet
I.	<i>նաշտովը</i>	me fushën	<i>նաշտերովը</i>	me fushat

Siç shihet nga tabelat e mësipërme, rasa emërore me rasën kallzore, si edhe rasa gjinore me rasën dhanore, si në njëjës, ashtu edhe në shumës, janë të njëjta në formë. Përveç lakimit bazë, ka edhe forma të tjera lakimi të trashëguara nga e kaluara, të cilat ndonëse pothuajse nuk përdoren më, mund të gjenden në përdorim. Tendencë e gjuhës së sotme Armene është për t'i braktisur ato sa më tepër të jetë e mundur, me qëllim unifikimi të lakimit dhe gjuhës së folur e të shkruar.

Shënim:

Rradha e vendosjes së fjalëve në një fjali të thjeshtë është:

Në fillim vendoset **Kryefjala**, pas saj **Cilësoret** dhe në fund **Folja**.

Siç shihet kjo renditje nuk përputhet me renditjen e fjalëve në fjalitë e gjuhës Shqipe, ku mbizotëron rregulli:

Në fillim vendoset **Kryefjala**, pas saj **Folja** dhe në fund **Cilësorët**.

Forma të tjera lakimi

Duke qenë se dallimi kryesor në format e lakimit përcaktohet nga mbaresa e rasës gjinore, numri njëjës, atëhere edhe format e lakimit do t'i emërtojmë sipas mbaresës fundore të rasës gjinore, numri njëjës:

a) Lakimi me “*ni*”

	Njëjës		Shumës	
	Trajta e Pashquar			
E.	<i>huj</i>	armen	<i>hujեր</i>	armenë
K.	<i>huj</i>	armenin	<i>hujեր</i>	armenët
Gj.	<i>hujni</i>	i/e/të armenit	<i>hujերու, hujոց</i>	i/e/të armenëve
Dh.	<i>hujni</i>	armenit	<i>hujերու</i>	armenëve
Rr.	<i>hujէ</i>	prej armenit	<i>hujերէ</i>	prej armenëve
I.	<i>hujով</i>	me armenin	<i>hujերով</i>	me armenët

Siç shihet nga lakimi i mësipërm, ndryshimi nga forma bazë e lakimit, qëndron në rasën gjinore dhe dhanore, të cilat bëhen “*hujni*” në vend të “*hujh*”.

Fjalët që lakohen sipas këtij lloj lakimi nuk janë shumë. Kryesisht janë fjalët njërrrokëshe.

Disa fjalë që lakohen sipas lakimit me “*ni*”:

<i>ւարդ</i> - njeri	<i>գար</i> - gur	<i>գահ</i> - fron	<i>արջ</i> - ari
<i>հաւ</i> - pulë	<i>լոյլ</i> - lopë	<i>ծով</i> - det	<i>ձի</i> - kalë
<i>ւսուչ</i> - djalë	<i>շահ</i> - fitim	<i>արեւ</i> - diell	<i>հով</i> - erë, fllad
<i>ւաւ</i> - varkë, barkë			

Shënim:

Fjalët “*huj*” dhe “*ւարդ*”, në rasën gjinore dhe dhanore, numri shumës, përdoren edhe në trajtën “*hujոց*”, “*ւարդոց*”, krahas me formën e zakonshme “*hujերու*”, “*ւարդերու*”:

hujոց պատմութիւնը - historia e Armenëve

ւարդոց շարութիւնը - ligësia e njerëzve

Shembuj:

<i>արևուն լոյսը</i>	drita e diellit
<i>ծովուն ալիքները</i>	dallgët e detit
<i>հովուն ձայնը</i>	zhurma e erës
<i>դարուն ոգին</i>	shpirti i shekullit

Të gjithë Infinitivët, kur përdoren si emra, lakohen si më poshtë:

<i>սիրել</i> - <i>սիրելու</i> , <i>սիրելի</i> , <i>սիրելով</i>
<i>սիրելու</i> <i>ուարիքը</i> - mosha e të dashuruarit (e dashurisë)
<i>սիրելի</i> <i>դադրիլ</i> - të tërhequrit prej dashurisë (të heqësh dorë)

b) Lakimi me “եան” (բարութիւն - բարութեան)

Të gjitha fjalët që mbarojnë me “իւն” lakohen si më poshtë:

Në përgjithësi, këto fjalë janë emra abstraktë.

Shembull:

Lakimi i fjalës “բարութիւն - mirësi”.

	Njëjës		Shumës
		Trajta e Pashquar	
E.	<i>բարութիւն</i>	mirësi	<i>բարութիւններ</i> mirësitë
K.	<i>բարութիւն</i>	mirësinë	<i>բարութիւններ</i> mirësitë
Gj.	<i>բարութեան</i>	i/e/të mirësisë	<i>բարութեանց</i> i/e/të mirësive
Dh.	<i>բարութեան</i>	mirësisë	<i>բարութեանց</i> mirësive
Rr.	<i>բարութենէ</i>	prej mirësisë	<i>բարութիւններէ</i> prej mirësive
I.	<i>բարութեամբ</i>	me mirësi	<i>բարութիւններով</i> me mirësitë
	<i>բարութիւնով</i>		

Në numrin shumë, këto fjalë lakohen sipas lakimit bazë, me përjashtim të rasës gjinore dhe dhanore, ku mbaresa “եանց” përdoret krahas mbaresës së rregullt “երու”:

բարութիւններու - բարութեանց

c) Lakimi me “*wú*” (*op - opniwú*)

Shembull:

Lakimi i fjalës “*op - ditë*”.

E.	<i>op</i>	ditë
K.	<i>op</i>	ditën
Gj.	<i>opniwú</i>	i/e/të ditës
Dh.	<i>opniwú</i>	ditës
Rr.	<i>opt, opnipt</i>	prej ditës
I.	<i>opni</i>	me ditë

Diferenca në lakim nga forma bazë qëndron në rasën gjinore dhe dhanore, njëjës, e cila formohet me mbaresën “*niwú*” në vend të mbaresës së rregullt me “*p*”.

Shumësi formohet duke ndjekur rregullin bazë të lakimit të emrave.

Emra të tjerë që lakohen njëjloj si “*op - opniwú*” janë:

<i>wúwop</i> - verë	<i>wúqawp</i> - herë	<i>wúwop</i> - para, përpara
<i>wúwop</i> - sot	<i>wúwop</i> - mëngjes	<i>qhp</i> - mbrëmje, natë
<i>pwúwop</i> - nesër	<i>pwúwúwúwú</i> - kohë	<i>hp</i> - mbrëmje
<i>wúwop</i> - vit	<i>wúwop</i> - muaj	<i>gtp</i> - mesditë
<i>tp</i> - dje	<i>wúw</i> - vdekje	<i>lp</i> - mesditë

Fjalët: *wúwop*, *pwúwop*, *pwúwúwúwú*, *wúqawp* ndjekin gjithnjë lakimin bazë në rasën rrjedhore dhe nuk bëjnë: *wúwúwúwúwú*, *pwúwop*, *pwúwúwúwúwúwúwú*, *wúqawp*

Në rasën gjinore dhe dhanore, shumë prej këtyre fjalëve ndjekin lakimin bazë.

Shembull:

<i>opniwú</i> <i>pwúwop</i>	orët e ditës
<i>wúwúwúwúwú</i> <i>hp</i> <i>pwúwop</i>	që prej mëngjesit
<i>wúwúwúwúwú</i> <i>op</i>	mot vere
<i>qhp</i> <i>pwúwúwúwúwúwúwúwúwú</i>	dritat e mbrëmjes
<i>tp</i> <i>wúqawp</i> <i>wúwúwúwúwúwúwúwúwú</i>	për dy herë
<i>tp</i> <i>pwúwúwúwúwúwúwúwúwú</i>	lajmi i djeshëm

d) Lakimi me “*ււ*” i fjalëve që mbarojnë me “*ու*”

(*շարժու* - *շարժւան*)

Fjalët që mbarojnë me “*ու*” e formojnë rasën gjinore dhe dhanore duke hequr “*ու*” dhe duke shtuar “*ան*”, ndërsa rasën instrumentale e formojnë duke shtuar “*աւր*”:

Shembull:

Lakimi i fjalës “*շարժու* - lëvizje (të lëvizurit)”.

E.	<i>շարժու</i>	lëvizje
K.	<i>շարժու</i>	lëvizjen
Gj.	<i>շարժւան</i>	i/e lëvizjes
Dh.	<i>շարժւան</i>	lëvizjes
Rr.	<i>շարժոււր</i>	prej lëvizjes
I.	<i>շարժւաւր</i>	me lëvizjen
	<i>շարժուով</i>	

Në të njëjtën mënyrë lakohen edhe fjalët: *ղաղարու*, *կործանու*, *անկու*, etj.

e) Lakimi me “*ւո*” i fjalëve që mbarojnë me “*ր*” dhe “*ու*”

(*հոզ* - *հոզու*)

Fjalët që mbarojnë me “*ր*” dhe “*ու*” e formojnë rasën gjinore dhe dhanore duke hequr “*ր*” ose “*ու*” dhe duke shtuar “*ւո*”.

Këtij lakimi i përkasin fjalët:

<i>հոզ</i> - shpirt	<i>հոզու</i> - i/e, shpirtit
<i>զոհ</i> - verë	<i>զոհու</i> - i/e, verës
<i>կիկեղեցի</i> - kishë	<i>կիկեղեցու</i> - i/e, kishës
<i>ստուար</i> - nder	<i>ստուարու</i> - i/e, nderit
<i>հաշի</i> - llogari	<i>հաշու</i> - i/e, llogarisë

f) Lakimi i fjalëve të tipit “*հայր*” - baba, që rasën gjinore dhe dhanore e bën “*որ*”.

(*հայր* - *որ*)

E.	<i>հայր</i>	baba
K.	<i>հայր</i>	babain

Gj.	<i>hoy</i>	i/e babait
Dh.	<i>hoy</i>	babait
Rr.	<i>hoyult</i>	prej babait
I.	<i>hoyunul</i>	me babain

Si fjala “*hoy*” - baba, lakohen edhe fjalët e mëposhtëme:

<i>uloy</i>	<i>Shryawuloy</i>
<i>teyoy</i>	<i>Usunulawuloy</i>
<i>hoyteyoy</i>	<i>ulawuloy</i>
<i>uloyteyoy</i>	<i>ulawuloy</i>
<i>lyeyoy</i>	<i>lyeyawuloy</i>

g) Lakimi i fjalës (*pyoy* - motër)

E.	<i>pyoy</i>	motër
K.	<i>pyoy</i>	motrën
Gj.	<i>pyoy</i>	i/e motrës
Dh.	<i>pyoy</i>	motrës
Rr.	<i>pyoyult</i>	prej motrës
I.	<i>pyoyunul</i>	me motrën

Në të njëjtën mënyrë lakohen edhe fjalët:

<i>uloy</i> (zotëri)	<i>uloyoy</i>
<i>lyoy</i> (grua)	<i>lyoyoy</i>
<i>uloyoy</i> (mik, shok)	<i>uloyoyoy</i>

h) Lakimi me “*oy*”

E.	<i>Ulyoy</i>	Anglia
K.	<i>Ulyoy</i>	Anglinë
Gj.	<i>Ulyoyoy</i>	i/e Anglisë
Dh.	<i>Ulyoyoy</i>	Anglisë
Rr.	<i>Ulyoyoyult</i>	prej Anglisë
I.	<i>Ulyoyoyunul</i>	me Anglinë

Emrat që mbarojnë me “*hu*” lakohen sipas shembullit të mësipërm. Të tillë janë emrat e shteteve si:

<i>Իտալիա, Իտալիոյ</i>	Italia
<i>Ռուսիա, Ռուսիոյ</i>	Rusia
<i>Սպանիա, Սպանիոյ</i>	Spanja, etj

Ndërsa, emrat e personave që mbarojnë me “*u*”, ndjekin lakimin klasik (bazik); vetëm se germa “*յ*” futet ndërmjet zanores “*u*” dhe zanores tjetër:

E.	<i>Եղիա</i>
K.	<i>Եղիա</i>
Gj.	<i>Եղիայի</i>
Dh.	<i>Եղիայի</i>
Rr.	<i>Եղիայէ</i>
I.	<i>Եղիայով</i>

i) Lakime të veçanta me “*u*”

	vajzë	burrë	fëmijë	mal	nip
E.	<i>աղջիկ</i>	<i>էրիկ</i>	<i>մանուկ</i>	<i>լեռ</i>	<i>թոռ</i>
K.	<i>աղջիկ</i>	<i>էրիկ</i>	<i>մանուկ</i>	<i>լեռ</i>	<i>թոռ</i>
Gj.	<i>աղջկան</i>	<i>էրկան</i>	<i>մանկան</i>	<i>լեռան</i>	<i>թոռան</i>
Dh.	<i>աղջկան</i>	<i>էրկան</i>	<i>մանկան</i>	<i>լեռան</i>	<i>թոռան</i>
Rr.	<i>աղջիկէ</i>	<i>էրիկէ</i>	<i>մանուկէ</i>	<i>լեռէ</i>	<i>թոռէ</i>
I.	<i>աղջիկով</i>	<i>էրիկով</i>	<i>մանուկով</i>	<i>լեռով</i>	<i>թոռով</i>

Në kohën e sotme, sidoqoftë, këto lloj emrash mund të lakohen edhe sipas lakimit të parë bazë.

k) Lakimi i fjalës “*սստուած - սստուծոյ*”:

E.	<i>Սստուած</i>	Zot
K.	<i>Սստուած</i>	Zotin
Gj.	<i>Սստուծոյ</i>	i/e Zotit
Dh.	<i>Սստուծոյ</i>	Zotit
Rr.	<i>Սստուծւէ</i>	prej Zotit
I.	<i>Սստուծով</i>	me Zotin

1) Shumësi i parregullt i fjalëve “*վարդիկ* - njerëz” dhe “*տղաք* - fëmijë” lakohet si më poshtë:

E.	<i>վարդիկ</i>	<i>տղաք</i>
K.	<i>վարդիկ</i>	<i>տղաք</i>
Gj.	<i>վարդոց</i>	<i>տղոց</i>
Dh.	<i>վարդոց</i>	<i>տղոց</i>
Rr.	<i>վարդոցմէ</i>	<i>տղոցմէ</i>
I.	<i>վարդոցմով</i>	<i>տղոցմով</i>

Shënim i Rëndësishëm:

Mënyra më e sigurtë për të shmangur gabimet në lakimin e emrave është përdorimi sa të jetë i mundur e më tepër i formës së lakimit bazë. Format e parregullta të lakimit, paraqitur këtu më sipër, janë dhënë me qëllim që të njihen dhe të mos bëhen shkak keqkuptimesh, kudo që ato hasen.

Dallimet Armenisht - Shqip

Gjuha Armene Perëndimore nuk ka gjini.

Gjuha Shqipe ka **3** (tre) gjini: mashkullore, femërore, asnjane.

Gjuha Armene Perëndimore

ka gjashtë (6) rasa

1.	<i>ուղղական</i>	emërore
2.	<i>հայցական</i>	kallzore
3.	<i>սեռական</i>	gjinore
4.	<i>տրական</i>	dhanore
5.	<i>բացատրական</i>	rrjedhore
6.	<i>գործիական</i>	instrumentale

Gjuha Shqipe

ka pesë (5) rasa:

1.	emërore
2.	kallzore
3.	gjinore
4.	dhanore
5.	rrjedhore

Nuk ka

KREU III

MBIEMRI (ԱԾԱԿԱՆ)

Mbiemrat vendosen përpas emrit (në raste të rallë vendosen edhe pas emrit) dhe mbeten të pandryshuar pavarësisht numrit dhe rasës së emrit që cilësojnë. Gjatë lakimit së bashku me emrin, vetëm emri lakohet në numrin njëjës dhe shumës.

Njëjës

Em.	<i>կարսիր վարդ</i>	trëndafil i kuq
Kall.	<i>կարսիր վարդ</i>	trëndafilin e kuq
Gjin.	<i>կարսիր վարդի</i>	i/e trëndafilin të kuq
Dhan.	<i>կարսիր վարդի</i>	trëndafilin të kuq
Rrjedh.	<i>կարսիր վարդէ</i>	prej trëndafilin të kuq
Instr.	<i>կարսիր վարդով</i>	me trëndafilin e kuq

Shumës

Em.	<i>կարսիր վարդեր</i>	trëndafila të kuq
Kall.	<i>կարսիր վարդեր</i>	trëndafilat e kuq
Gjin.	<i>կարսիր վարդերու</i>	i/e trëndafilave të kuq
Dhan.	<i>կարսիր վարդերու</i>	trëndafilave të kuq
Rrjedh.	<i>կարսիր վարդերէ</i>	prej trëndafilave të kuq
Instr.	<i>կարսիր վարդերով</i>	me trëndafilat e kuq

Gjatë lakimit, mbiemrat nuk marrin nyje. Nyje marrin vetëm emrat.

<i>կարսիր վարդը</i>	trëndafili i kuq
<i>բարձր տունը</i>	shtëpia e madhe
<i>անուշ հոտովը</i>	me erë të mirë
<i>սեւ ջուներուն</i>	qenve të zinj

Mbiemrat mund të përdoren si emra (në këtë rast thuhet që mbiemri është emëruar, dhe vetë procesi i ndryshimit quhet emërzim i mbiemrit). Në këtë, rast ata mund të marrin nyje, mund të lakohen dhe të vendosen në numrin shumës, pra të gëzojnë të gjitha vetitë që gëzon emri.

Njëjës

Em.	<i>կարսիրը</i>	i kuqi
Kall.	<i>կարսիրը</i>	të kuqin
Gjin.	<i>կարսիրին</i>	i/e të kuqit
Dhan.	<i>կարսիրին</i>	të kuqit
Rrjedh.	<i>կարսիրէն</i>	prej të kuqit
Instr.	<i>կարսիրով</i>	me të kuqin

Shumës

Em.	<i>կարսիրները</i>	të kuqtë
Kall.	<i>կարսիրները</i>	të kuqtë
Gjin.	<i>կարսիրներուն</i>	i/e të kuqve
Dhan.	<i>կարսիրներուն</i>	të kuqve
Rrjedh.	<i>կարսիրներէն</i>	prej të kuqve
Instr.	<i>կարսիրներովը</i>	me të kuqtë

Llojet e mbiemrave

Në grupin e mbiemrave bëjnë pjesë 5 (pesë) grupe kryesore:

1. Mbiemrat Cilësorë (*Որակական Ածականներ*)
2. Mbiemrat Dëftorë (*Յուցական Ածականներ*)
3. Mbiemrat Numërorë (*Թուական Ածականներ*)
4. Mbiemrat Pronorë (*Ստացական Ածականներ*)
5. Mbiemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Ածականներ*)

1. Mbiemrat Cilësorë (*Որակական Ածականներ*)

Këta tregojnë cilësinë e emrit, të cilit i bashkëngjiten:

<i>խելացի մարդ</i>	njeri i mençur
<i>գեղեցիկ կին</i>	grua e bukur
<i>սիրելի աղջիկ</i>	vajzë e dashur
<i>մեծ տուն</i>	shtëpi e madhe
<i>արագ զետ</i>	lumë i shpejtë
<i>սպառ ջուր</i>	ujë i ftohtë

Krahasimi

Mbiemri, në gjuhën Armene, ka tre shkallë:

- a) pohore - *դրական*
- b) krahasore - *բաղդատական*
- c) sipërore - *գերադրական*

- a) mbiemri në shkallën pohore tregon cilësinë e emrit, ashtu siç vetë emri është, pa bërë krahasim me ndonjë emër tjetër, pa bërë mbivlerësim apo nënvlerësim. Kjo është edhe forma me të cilën mbiemri shfaqet në fjalor:

<i>խելացի մարդ</i>	njeri i mençur
<i>գեղեցիկ կին</i>	grua e bukur
<i>մեծ տուն</i>	shtëpi e madhe

- b) mbiemri në shkallën krahasore mund të tregojë superioritet, inferioritet ose nivel të barabartë cilësor të emrave, të cilëve u bashkëngjitet:

1. Në rastin kur duhet të tregojë superioritet, përpara mbiemrit vendoset ndajfolja “*աւելի*” (me i/e/të), dhe emri ndaj të cilit bëhet krahasimi, vendoset në rasën rrjedhore:

Արամ Գրիգորէն աւելի խելացի է:
Arami është më i zgjuar se Grigori.

Նուարդ իր քույրէն աւելի սիրուն է:

Nevarti është më e këndshme se motra e saj

ose, emri ndaj të cilit bëhet krahasimi vendoset në rasën kallzore, duke u paraprirë nga fjala “*քան*” (se):

Արամ աւելի խելացի է քան Գրիգորը:

Նուարդ աւելի սիրուն է քան իր քույրը:

- 2. Nə rastin kur duhet të tregojë inferioritet, përpara mbiemrit vendoset ndajfolja “*նուազ*” (më pak i/e/të), dhe emri, ndaj të cilit bëhet krahasimi, vendoset në rasën rrjedhore; ose, emri ndaj të cilit bëhet krahasimi, vendoset në rasën kallzore duke u paraprirë nga fjala “*քան*” (se):

Գրիգոր նուազ խելացի է Արամէն: (rrjedh.)

Գրիգոր նուազ խելացի է քան Արամը: (kallz.)

Nə të dy rastet përkthimi është: Grigori është më pak i zgjuar se Arami.

- 3. Nə rast krahasimi cilësish të barabarta, përpara mbiemrit vendosen ndajfoljet:

չափ, այնչափ, այնքան, նույնչափ, նույնքան..... որքան:

Գրիգոր Արամին (dhan.) չափ խելացի է:

Գրիգոր նույնչափ խելացի է որքան Արամը:

Nə të dy rastet përkthimi është: Grigori është po aq i zgjuar sa Arami.

- c) mbiemri në shkallën krahasore tregon superioritet ose inferioritet absolut, pa bërë krahasim me asgjë tjetër. Kjo formë arrihet, ose duke i vendosur fjalën “*ավէնէն*” (me i/e të) përpara mbiemrit, ose duke i vendosur mbiemrit parashtesën “*ամենա*”, ose duke i vendosur mbiemrit prapashtesën “*ազոյն*”. Këto dy të fundit i japin mbiemrit të njëjtën vlerë dhe kuptim, që i jep fjala “*ավէնէն*” (me i/e të), e vendosur përpara mbiemrit:

ավէնէն բարձր շէնքը: Ndërtesa më e lartë. (nga të gjitha)

ամենաբարձր շէնքը: Ndërtesa më e lartë. (nga të gjitha)

բարձրազոյն շէնքը: Ndërtesa më e lartë. (nga të gjitha)

Siç shihet, në të tre rastet, ndonëse konstruksioni i fjalisë është i ndryshëm, kuptimi është i njëjtë.

2. Mbiemrat Dëftorë (*Յուզական Ածականներ*)

Mbiemrat dëftorë në formë janë njëlloj si përemrat dëftorë, vetëm se këta, në dallim nga përemri, nuk shoqërojnë foljen, por emrin. Përemrat dëftorë janë:

<i>այս</i>	ky, kjo	<i>սունք</i>	këta, këto
<i>այդ</i>	ai, ajo	<i>ստնք</i>	ata, ato
<i>այն</i>	ai, ajo	<i>սննք</i>	ata, ato

Shënim:

- a) *այս* (ky, kjo), *սունք* (këta, këto) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet pranë folësit.
- a) *այդ* (ai, ajo), *ստնք* (ata, ato) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet pranë bashkëbiseduesit.
- a) *այն* (ai, ajo), *սննք* (ata, ato) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet larg folësit dhe bashkëbiseduesit.

Në rastin kur emri shoqërohet me mbiemrin dëftor, ai normalisht merr nyjen shquese në fund.

Shembull:

Nuk thuhet dhe shkruhet:	<i>այս գիրք</i> - libër im
	<i>այս տուն</i> - shtëpi ime
Por thuhet dhe shkruhet:	<i>այս գիրքը</i> - libri im
	<i>այս տունը</i> - shtëpia ime

Mbiemrat dëftorë mbeten të pandryshueshëm, ndërsa emri, të cilin ata shoqërojnë, mund të lakohet.

3. Mbiemrat Numërorë (*Թուական Ածականներ*)

Mbiemrat Numërorë janë tre llojesh:

- a) Numërorë themelore
- b) Numërorë rreshtore
- c) Numërorë shpërndarës

Shënim: Mbiemrat Numërorë quhen thjesht **Numërorë**

a) Numërorët Themelorë

Numërorë themelorë janë:

0	<i>qero</i>	21	<i>pusanemeli</i>
1	<i>veli</i>	30	<i>tertemin</i>
2	<i>terqni</i>	40	<i>pramatumin</i>
3	<i>terep</i>	50	<i>jhumin</i>
4	<i>znru</i>	60	<i>vlaxumin</i>
5	<i>hhip</i>	70	<i>teoxanatumin</i>
6	<i>veli</i>	80	<i>niptomun</i>
7	<i>teoxer</i>	90	<i>hinirumun</i>
8	<i>niptom</i>	100	<i>harpիր</i>
9	<i>hin</i>	101	<i>harpիրveli</i>
10	<i>umur</i>	200	<i>terqni harpիր</i>
11	<i>umanim veli</i>	300	<i>terep harpիր</i>
12	<i>umani terqni</i>	1000	<i>haqar</i>
13	<i>umani terep</i>	1001	<i>haqarveli</i>
14	<i>umanim znru</i>	2000	<i>terqni haqar</i>
15	<i>umanim hhip</i>	3000	<i>terep haqar</i>
16	<i>umanim veli</i>	10 000	<i>umur haqar</i>
17	<i>umanim teoxer</i>	20 000	<i>pusani haqar</i>
18	<i>umanim niptom</i>	100 000	<i>harpիր haqar</i>
19	<i>umanim hin</i>	1 000 000	<i>veli vիրիոն</i>
20	<i>pusani</i>		

Shënim:

Të kihet parasysh që në rolin e mbiemrit numëror nuk thuhet:
veli harpիր, veli haqar, por thjesht: harpիր, haqar

Shembull:

harpիր մատիտ ունիմ:

Unë kam njëqind lapsa.

Numërorët vendosen përpara emrit dhe mbeten të pandryshueshëm, ndërsa emri, të cilin ata shoqërojnë, mund të lakohet. Kur përdoren si emra, pra kur emërzohen, ata mund të lakohen.

Pas një numërori themelor, emri (pavarësisht nëse përfaqëson një apo më shumë sende apo frymorë) vendoset në numrin njëjës kur përdoret në kuptimin e përgjithshëm; kur ai përfaqëson diçka të përcaktuar, atëhere vendoset në numrin shumës, kur bëhet fjalë për më shumë se një objekt.

Shembull:

<i>Տեսա հինք տուն:</i>	Pashë pesë shtëpi. (në përgjithësi)
<i>Տեսա հինք տուններ:</i>	Pashë pesë shtëpitë. (të përcaktuara)

b) Numërorët Rreshtorë

<i>ստացիւ</i>	i/e parë
<i>երկրորդ</i>	i/e dytë
<i>երրորդ</i>	i/e tretë
<i>չորրորդ</i>	i/e katërt
<i>հինգերորդ</i>	i/e pestë

Pas numrit të pestë, të gjithë numërorët e tjerë rreshtorë formohen duke u shtuar numërorëve themelorë prapashtesën “երրորդ”.

<i>վեցերորդ</i>	i/e gjashtë
<i>եօթերորդ</i>	i/e shtatë
<i>ութերորդ</i>	i/e tetë
<i>իններորդ</i>	i/e nëntë
<i>սասներորդ</i>	i/e dhjetë
<i>սասնելևկերորդ</i>	i/e njëmbëdhjetë
<i>սասներկոերորդ</i>	i/e dymbëdhjetë
<i>սասներեքերորդ</i>	i/e trembëdhjetë
<i>սասնելչորսերորդ</i>	i/e katërmbëdhjetë
<i>քսաներորդ</i>	i/e njëzetë
<i>յիսուներորդ</i>	i/e pesëdhjetë

<i>վաթսուներկուերորդ</i>	i/e gjashtëdhjetë e dytë
<i>հարհւրերորդ</i>	i/e njëqindtë
<i>հազարերորդ</i>	i/e njëmijtë
<i>երեքհազարերորդ</i>	i/e tremijtë

Në rastet kur numri është i përbërë, prapashtesa “երորդ” i shtohet numrit të fundit.

Հարհւր եօթանասուն և վեցերորդ:

I njëqind e shtatëdhjetë e gjashtë.

Չորս հարհւր վաթսուն և սէկերորդ:

I katêrqind e gjashtëdhjetë e një.

Në rastin e thyesave të zakonshme, numëruesi lexohet si numëror themelor, ndërsa emëruesi lexohet si numëror rreshtor.

5/8 հինք ութերորդ

1/2 սէկ երկրորդ

2/15 երկու տասն և հինքերորդ

c) Numërorët Shpërndarës

Numërorët shpërndarës tregojnë sasinë e vlerave për çdo emër, të cilit ata i përkasin. Me përjashtim të numrit një dhe dy, ata formohen duke i shtuar prapashtesën “-ական” numërorëve themelorë.

Shembull:

երեքական - nga tre secili

տասնական - nga dhjetë secili

չորսական - nga katêr secili

հարհւրական - nga njëqind secili

Në rastin e numrit një dhe dy, përveç përdorimit “սէկական” (nga një secili), përdoret varianti i përsëritjes së numrit, me kuptimin si më poshtë:

սէկ սէկ - nga një secili

երկու երկու, երկերկու dhe *երկուքական* - nga dy secili

Shembull:

հինգական խնձոր տուհնք - u dhamë nga pesë mollë secilit

4. Mbiemrat Pronorë (*Մասցական Ածականներ*)

Mbiemrat pronorë tregojnë kujt i përket objekti për të cilin bëhet fjalë. Ata janë:

<i>իմ</i> - im, ime	<i>ւեր</i> - ynë, jonë
<i>քու</i> - yt, jote	<i>ձեր</i> - i/e juaj, i/e Juaj
<i>իր, ւնոր</i> - i tij, e saj	<i>իրենց</i> - i/e tyre

Emrat, që vijnë pas këtyre mbiemrave dhe të cilëve u përkasin këta mbiemra, marrin mbaresat *u, η, ն(ը)* në përputhje me personin apo personat, të cilëve u përket sendi. Këto mbaresa quhen **nyje pronore**.

Shembull:

<i>իմ գիրքս</i> - libri im	<i>ւեր գիրքը</i> - libri ynë
<i>քու գիրքդ</i> - libri yt	<i>ձեր գիրքը</i> - libri i juaj, i Juaj
<i>իր / ւնոր գիրքը</i> - libri i tij	<i>իրենց գիրքը</i> - libri i tyre

Shënim:

Të kihet parasysh, që në gjuhën Armene mbiemri nuk ka gjini, ndërsa në gjuhën Shqipe ai ka gjini. Në shëmbullin e mësipërm, përkthimi është bërë duke pasur parasysh gjininë mashkullore të pronës dhe pronarit.

Mbiemri pronor shpesh mund të hiqet si fjalë nga fjalia. Prezenca e tij kuptohet nga përdorimi i nyjes pronore në emrin, të cilit ai i përket.

Në vend të shkruhet apo thuhet "*իմ գիրքս*", mjafton të përdoret "*գիրքս*", që ka të njëjtin kuptim - **libri im**.

Nëqoftëse emri mbaron me zanore, në vend të nyjes pronore "*ը*", përdoret germa "*ւ*": *իր ձին, ւեր ձին, ձեր կատուն, etj.*

Nëqoftëse emrat janë në numrin shumë, përdoren përsëri po të njëjtat mbaresa:

Shembull:

<i>իմ գիրքերս</i> - librat e mi	<i>ւեր գիրքերը</i> - librat tanë/tonë
<i>քու գիրքերդ</i> - librat e tu	<i>ձեր գիրքերը</i> - librat tuaj/Tuaj
<i>իր / ւնոր գիրքերը</i> - librat e tij/e saj	<i>իրենց գիրքերը</i> - librat e tyre

Po njëlloj, mbiemrat në vetën e tretë njëjës mund të hiqen, pasi mbaresat e tregojnë qartë se kujt i përkasin objektet.

Emrat e përdorur me ose pa mbiemrat pronorë *hul*, *prn*, *hr*, *uñnr*, të cilët u paraprijnë atyre, lakohen rregullisht sipas lakimit të cilit i përkasin:

Njëjës

Em.	<i>hul qhrpru</i>	libri im
Kall.	<i>hul qhrpru</i>	librin tim
Gjin.	<i>hul qhrprhu</i>	i/e librit tim
Dhan.	<i>hul qhrprhu</i>	librit tim
Rrjedh.	<i>hul qhrprtu</i>	prej librit tim
Instr.	<i>hul qhrprnu</i>	me librin tim

Shumës

Em.	<i>hul qhrpreru</i>	librat e mi
Kall.	<i>hul qhrpreru</i>	librat e mi
Gjin.	<i>hul qhrprerun</i>	i/e librave të mi
Dhan.	<i>hul qhrprerun</i>	librave të mi
Rrjedh.	<i>hul qhrprertu</i>	prej librave të mi
Instr.	<i>hul qhrprernu</i>	me librat e mi

Në të njëjtën mënyrë lakohen edhe:

<i>(prn) qhrprn</i>	<i>(prn) qhrprern</i>
<i>(hr) qhrpr</i>	<i>(hr / uñnr) qhrprern</i>

Nëqoftëse mbiemrat në numrin shumëz *ultr*, *ltr*, *hrtn*, *uñn* hiqen, atëhere për fjalët njëroketshë përdoren mbaresat si më poshtë:

Në vend që të thuhet:	Mund të thuhet:
<i>ultr qhrpr</i>	<i>qhrprernhu</i>
<i>ltr qhrpr</i>	<i>qhrprernhu</i>
<i>hrtn, uñn qhrpr</i>	<i>qhrprernhu</i>

Këta të fundit lakohen si më poshtë:

(Njëjësi dhe shumësi janë të njëlllojtë)

Em.	<i>qիրքերնիս</i>	<i>qիրքերնիդ</i>	<i>qիրքերնին</i>
Kall.	<i>qիրքերնիս</i>	<i>qիրքերնիդ</i>	<i>qիրքերնին</i>
Gjin.	<i>qիրքերնուս</i>	<i>qիրքերնուդ</i>	<i>qիրքերնուն</i>
Dhan.	<i>qիրքերնուս</i>	<i>qիրքերնուդ</i>	<i>qիրքերնուն</i>
Rrjedh.	<i>qիրքերնէս</i>	<i>qիրքերնէդ</i>	<i>qիրքերնէն</i>
Instr.	<i>qիրքերո՞վսիս</i>	<i>qիրքերո՞վիդ</i>	<i>qիրքերո՞վին</i>

Në rastet e fjalëve me më shumë se një rrokje, nëqoftëse mbiemrat pronorë *ւեր, ձեր, իրենց* hiqen, emri lakohet si më poshtë:

Njëjës Shumës

Em.	<i>սարսկանիս</i>	<i>սարսկաներնիս</i>
Kall.	<i>սարսկանիս</i>	<i>սարսկաներնիս</i>
Gjin.	<i>սարսկանուս</i>	<i>սարսկաներնուս</i>
Dhan.	<i>սարսկանուս</i>	<i>սարսկաներնուս</i>
Rrjedh.	<i>սարսկանէս</i>	<i>սարսկաներնէս</i>
Instr.	<i>սարսկանո՞վսիս</i>	<i>սարսկաներո՞վսիս</i>

Në gjuhën e folur dhe të shkruar është mirë të shmanget përdorimi i këtyre mbaresave, sidomos në numrin shumë, pasi krijon vështirësi në komunikim. Paraqitja e tyre në këtë tekst është bërë me qëllim, që të kihet parasysh në rast se haset në komunikim gojor ose me shkrim, për të evituar keqkuptime të mundshme.

5. Mbiemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Ածականներ*)

Mbiemrat e pacaktuar quhen të tillë për arsëye se i japin emrit, të cilit i përkasin, një kuptim të përgjithshëm, jo të përcaktuar qartë. Më poshtë jepen disa prej tyre:

<i>սակն</i>	çdo, secili (emri pas tij duhet të jetë në njëjës)
<i>սակն ւեկ</i>	çdonjeri
<i>իրաքանչիւր</i>	secili

<i>բոլոր</i>	të gjithë/a (emri pas tij duhet të jetë në shumës)
<i>քանի մը, մեկ քանի</i>	pak, disa
<i>շատ, շատ մը</i>	shumë
<i>ուրիշ</i>	tjetër
<i>ն'չ մեկ</i>	askush, asnjë
<i>որեւէ</i>	ndonjë, cilido, cilado
<i>այսպիսի</i>	kështu, në këtë mënyrë
<i>այդպիսի</i>	ashtu, në atë mënyrë
<i>ասանկ, ստանք</i>	kështu, ashtu
<i>այսքան, այսչափ</i>	kaq shumë
<i>այդչափ</i>	aq shumë
<i>նոյն, միեւնոյն</i>	i, e njëjtë
<i>միւս</i>	tjetër
<i>սաբոնոջ</i>	gjithçka, e tërë, e plotë

Mbiemrat e mëposhtëm quhen mbiemra pyetës për arësye se përdoren në fjali pyetëse:

<i>ն'ր</i>	cili, cila, cilët, cilat?
<i>ի'նչ</i>	çfarë?
<i>քանի'</i>	sa?
<i>ն'քան, ի'նչքան, ն'չափ</i>	sa? Në ç'masë? Në ç'sasi?
<i>ն'պիսի, ի'նչպիսի</i>	si? çfarë lloj..?

Disa Rregulla:

Kur një emër shoqërohet nga dy mbiemra njëkohësisht:

- a) një mbiemër pronor dhe një mbiemër dëftor. Në këtë rast mbiemri pronor vendoset përpara mbiemrit dëftor.

<i>Ձեր այդ տունը</i>	ajo shtëpia jote
<i>Իր այս ընթացքը</i>	kjo sjellja e tij

- b) një mbiemër pronor dhe një mbiemër i pacaktuar. Në këtë rast mbiemri pronor vendoset përpara mbiemrit të pacaktuar.

Իր ն չ սէկ գիրքը (dhe jo ն չ սէկ իր գիրքը)

Asnjë prej librave të tij.

Մեր բոլոր սուերը ընդարձակ են:

Të gjitha shtëpitë tona janë të mëdha.

Dallimet Armenisht - Shqip

Në gjuhën **Armene Perëndimore**, mbiemrat nuk kanë gjini.

Në gjuhën **Armene Perëndimore**, mbiemrat nuk kanë numër.

Në gjuhën **Armene Perëndimore**, mbiemrat nuk kanë nyje.

Ata vendosen përpara emrit (në raste të rallë vendosen edhe pas emrit) dhe mbeten të pandryshuar pavarësisht numrit dhe rasës së emrit që cilësojnë. Gjatë lakimit së bashku me emrin, vetëm emri lakohet në numrin njëjës dhe shumës. Mbiemri mbetet i pandryshuar.

Gjatë lakimit, mbiemrat nuk marrin nyje. Nyje marrin vetëm emrat.

Në gjuhën **Shqipe**, mbiemrat kanë gjini.

Në gjuhën **Shqipe**, mbiemrat kanë numër: njëjës dhe shumës.

Në gjuhën **Shqipe**, mbiemrat janë: të nyjshëm dhe të panyjshëm.

Ata vendosen pas emrit (në raste të rallë vendosen edhe përpara emrit) dhe gjatë lakimit përshtaten në numër, gjini dhe rasë me emrin që cilësojnë.

Në gjuhën **Armene Perëndimore**, në grupin e mbiemrave bëjnë pjesë 5 (pesë) grupe kryesore:

1. Mbiemrat Cilësorë (*Որակական Ածականներ*)
2. Mbiemrat Dëftorë (*Ցուցական Ածականներ*)
3. Mbiemrat Numërorë (*Թուական Ածականներ*)
4. Mbiemrat Pronorë (*Մտացական Ածականներ*)
5. Mbiemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Ածականներ*)

Në gjuhën **Armene Perëndimore**, mbiemri pronor shpesh mund të hiqet si fjalë nga fjalia. Prezenca e tij kuptohet nga përdorimi i nyjes pronore në emrin, të cilit ai i përket.

Në gjuhën Shqipe, nuk ndodh një gjë e tillë.

KREU IV

PËREMRI (ԴԵՐԱՆՈՒՆ)

Përemri është ajo fjalë (ajo pjesë e ligjëratës) që përdoret në ligjëratë zakonisht në vend të emrit ose mbiemrit, veçanërisht në rastet kur këta dy të fundit përsëriten shpesh brenda një ligjërate. Në këto raste, ai shmang përdorimin e përsëritur të emrit ose të mbiemrit brenda ligjëratës, ose të të dyve bashkë njëkohësisht.

Ashtu si edhe emri, përemri mund të jetë në rolin e kryefjalës, kundrinës, etj.

Në gjuhën **Armene Perëndimore** përemri nuk ka gjini.

Ai ka numër, rasë dhe vetë.

Në grupin e përemrave bëjnë pjesë 5 (pesë) grupe kryesore:

1. Përemrat Vektorë (*Անձնական Դերանուններ*)
2. Përemrat Pronorë (*Ստացական Դերանուններ*)
3. Përemrat Lidhorë (*Յարաբերական Դերանուններ*)
4. Përemrat Dëftorë (*Ցուցական Դերանուններ*)
5. Përemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Դերանուններ*)

dhe 3 (tre) nëngrupe

- A. Përemrat Reciprokë (*Փոխադարձ Դերանուններ*)
- B. Përemrat Reflektorë (*Անդրադարձ Դերանուններ*)
- C. Përemrat Pyetës (*Հարցական Դերանուններ*)

1. Përemrat Vektorë (*Անձնական Դերանուններ*)

	Njëjës		Shumës	
Veta e parë	<i>ես</i>	unë	<i>ենք</i>	ne
Veta e dytë	<i>դու</i>	ti	<i>դուք</i>	ju, Ju
Veta e tretë	<i>ա՛յ</i>	ai, ajo	<i>անոնք</i>	ata, ato

Përemri vetor lakohet si më poshtë

a) Veta e parë - *tu*

	Njëjës		Shumës	
Emërore	<i>tu</i>	unë	<i>utënp</i>	ne
Kallzore	<i>qhu</i>	mua, më	<i>utq</i>	ne, na
Gjinore	<i>hu</i>	.....	<i>utp</i>	.....
Dhanore	<i>húðh, húd</i>	mua, më	<i>utqh</i>	neve, na
Rrjedhore	<i>húduft</i>	(prej) meje	<i>utquft</i>	(prej) nesh
Instrumentale	<i>húduft</i>	(me) mua	<i>utquft</i>	(me) ne

b) Veta e dytë - *ti*

	Njëjës		Shumës	
Em.	<i>ti</i>	ti	<i>tinp</i>	ju (Ju)
Kall.	<i>ty</i>	ty, të	<i>dtq</i>	ju, ju
Gjin.	<i>ti</i>	.....	<i>dtp</i>	.....
Dhan.	<i>tyqh</i>	ty, të	<i>dtqh</i>	juve, ju
Rrjedh.	<i>tyquft</i>	(prej) teje	<i>dtquft</i>	(prej) jush
Instr.	<i>tyquft</i>	(me) ty	<i>dtquft</i>	(me) ju

c) Veta e tretë - *ai, ajo, ata, ato*

	Njëjës		
Em.	<i>ai</i>	<i>ajo</i>	ai, ajo
Kall.	<i>ate</i>	<i>ate</i>	ate (të), e
Gjin.	<i>ai</i>	<i>ate</i>	i, e atij, asaj
Dhan.	<i>ate</i>	<i>ate</i>	atij, asaj, i
Rrjedh.	<i>ate</i>	<i>ate</i>	(prej) atij, tij, asaj, saj
Instr.	<i>ate</i>	<i>ate</i>	(me) atë, të

Shumës

Em.	<i>ata</i>	<i>ato</i>	ata, ato
Kall.	<i>ata</i>	<i>ato</i>	ata (ta), ato (to), i
Gjin.	<i>ata</i>	<i>ato</i>	i, e atyre
Dhan.	<i>ata</i>	<i>ato</i>	atyre, u
Rrjedh.	<i>ata</i>	<i>ato</i>	(prej) atyre, tyre
Instr.	<i>ata</i>	<i>ato</i>	(me) ata, ato

Përemri vetor i vetës së tretë (si në numrin njëjës, ashtu edhe në shumës), në gjuhën Armene, përdoret si për të treguar gjininë mashkullore, ashtu edhe atë femërore. Për të bërë dallimin në gjini duhet t'i referohemi kontekstit të fjalisë.

Shpesh, përemri vetor mund të hiqet nga fjalia, pasi kuptimin e saj e plotëson folja me mbaresën e zgjedhimit, p. sh;

Në vend të “*էս եկայ*” - unë erdha, mund të shkruhet thjesht “*եկայ*” - erdha, duke dhënë të njëjtin informacion.

Në rastin kur i duhet dhënë përgjigje fjalisë pyetëse “*ն'իլ եկաւ?*”, atëhere detyrimisht përgjigja duhet të jetë e plotë “*է՛ս եկայ*”. Në këtë rast, përdorimi i përemrit “*էս*” të theksuar ka si nëntekst “po, jam **unë** ai, që erdha!”. Përdorimi i thjeshtuar “*եկայ*” nuk do të ishte në gjendje të jepte kuptimin e saktë të asaj, që kërkohet të shprehet.

A. Përemrat Reciprokë (*Փոխադարձ Ղերբանուններ*)

dhe

B. Përemrat Reflektorë (*Անդրադարձ Ղերբանուններ*)

a) Përemrat vetore “*իրար*”(njeri tjetri), dhe “*ulqulq*”(njeri tjetrin) quhen ndryshe edhe **Përemra Reciproke**. Ata lakohen vetëm në numrin njëjës:

Em.	Nuk ka	Nuk ka
Kall.	<i>իրար, զիրար</i>	njeri tjetrin
Gjin.	<i>իրարու</i>	të njeri tjetrit
Dhan.	<i>իրարու</i>	njeri tjetrit
Rrjedh.	<i>իրարվէ</i>	(prej) njeri tjetrit
Instr.	<i>իրարով</i>	(me) njeri tjetrin

b) Kur përemrat vetore përsërisin vetveten, njëherë si kryefjalë dhe pastaj si kundrinë (e drejtë ose e zhdrejtë, në varësi të kërkesës së foljes) brenda të njëjtës fjali, atëhere mund të quhen edhe **Përemra Reflektorë**. Në këtë rast ata shoqërohen me nyjen e prapme (mbaresën) që është *-u* për vetën e parë, dhe *-ղ* për vetën e dytë. Lakimi i përemrit reflektor:

Veta e parë

Njëjës

Em.	<i>tu hËpu</i>	unë vetë
Kall.	<i>tu qhu ose hËp qhËpu</i>	unë veten, vetveten
Gjin.	<i>tu hË</i>	unë...të vetes, vetvetes
Dhan.	<i>tu hËdh</i>	unë...vetes, vetvetes
Rrjedh.	<i>tu hËdËt ose hËpËhËt</i>	unë prej vetes, vetvetes
Instr.	<i>tu hËdËnË ose hËpËhËnË</i>	unë me veten, vetveten

Shumës

Em.	...	... Nuk ka
Kall.	<i>uËnË uËt ose hËp qhËpË</i>	ne veten, vetveten
Gjin.	<i>uËnË uË</i>	ne të vetes, vetvetes
Dhan.	<i>uËnË uËt</i>	ne vetes, vetvetes
Rrjedh.	<i>uËnË uËtË</i>	ne prej vetes, vetvetes
Instr.	<i>uËnË uËtËnË</i>	ne me veten, vetveten

Veta e dytë

Njëjës

Em.	<i>ti hËp</i>	ti vetë
Kall.	<i>ti pËt ose hËp qhËp</i>	ti veten, vetveten
Gjin.	<i>ti pË</i>	ti të vetes, vetvetes
Dhan.	<i>ti pËt</i>	ti vetes, vetvetes
Rrjedh.	<i>ti pËtË ose hËpËhËt</i>	ti prej vetes, vetvetes
Instr.	<i>ti pËtËnË ose hËpËhËnË</i>	ti me veten, vetveten

Shumës

Em.	...	... Nuk ka
Kall.	<i>ju Ët ose hËp qhËpË</i>	ju veten, vetveten
Gjin.	<i>ju Ë</i>	ju...të vetes, vetvetes
Dhan.	<i>ju Ët</i>	ju...vetes, vetvetes
Rrjedh.	<i>ju ËtË</i>	ju prej vetes, vetvetes
Instr.	<i>ju ËtËnË ose hËpËhËnË</i>	ju me veten, vetveten

Veta e tretë**Njëjës**

Em.	...	... Nuk ka
Kall.	<i>hࣳࣳqࣳhࣳ</i>	atë vetë, vetveten
Gjin.	<i>hࣳࣳhࣳ</i>	i atij vetë, vetvetes
Dhan.	<i>hࣳࣳhࣳrࣳ</i>	atij vetë, vetvetes
Rrjedh.	<i>hࣳࣳhࣳrࣳlࣳ</i>	atij prej vetes, vetvetes
Instr.	<i>hࣳࣳhࣳrࣳnࣳlࣳ</i>	ai me veten, vetveten

Shumës

Em.	...	... Nuk ka
Kall.	<i>hࣳrࣳࣳqࣳhࣳrࣳnࣳ</i> ose <i>hࣳࣳqࣳhࣳpࣳhࣳ</i>	ata veten, vetveten
Gjin.	<i>hࣳrࣳnࣳ hࣳrࣳnࣳg</i>	ata...të vetes, vetvetes
Dhan.	<i>hࣳrࣳnࣳ hࣳrࣳnࣳg</i>	ata...vetes, vetvetes
Rrjedh.	<i>hࣳrࣳnࣳ hࣳrࣳnࣳgࣳlࣳ</i>	ata prej vetes, vetvetes
Instr.	<i>hࣳrࣳnࣳ hࣳrࣳnࣳgࣳnࣳlࣳ</i> ose <i>hࣳࣳhࣳrࣳnࣳnࣳfࣳhࣳ</i>	ata me veten, vetveten

2. Përemrat Pronorë (*Մասցական Դերանուններ*)

Përemrat vetorë të rasës gjinore shndrohohen në përemra pronorë duke i shtuar mbaresën *u, η, ú* ose *p*. Përemrat pronorë janë:

Njëjës

Veta e parë	<i>hࣳu</i>	ose	<i>hࣳhࣳu</i>	imi, imja; të mitë, të miat
Veta e dytë	<i>pࣳnࣳlࣳη</i>	ose	<i>pࣳnࣳlࣳhࣳnࣳη</i>	ytí, jotja; të tutë, të tuat
Veta e tretë	<i>hࣳrࣳ</i>	ose	<i>hࣳrࣳnࣳrࣳ</i>	i tiji, i saji; e tija, e saja; të tija, të sajat

Shumës

Veta e parë	<i>uࣳrࣳrࣳ</i>	ose	<i>uࣳrࣳhࣳnࣳrࣳ</i>	i yni, e jona; tanët, tonat
Veta e dytë	<i>áࣳrࣳrࣳ</i>	ose	<i>áࣳrࣳhࣳnࣳrࣳ</i>	tuaji, tuaja; tuajët, të tutë, tuajat, të tuat
Veta e tretë	<i>hࣳrࣳnࣳgࣳrࣳ</i> ose <i>hࣳrࣳnࣳgࣳhࣳrࣳ</i>			i tyri, e tyrja; të tyret

Shënim:

1. Forma “*իրենցիւր*” e vetës së tretë në numrin shumëz përdoret rrallë.
2. Në dallim nga gjuha Shqipe, ku emri dhe si rrjedhim edhe përemri ka gjini të dallueshme në të folur dhe në të shkruar, në gjuhën Armene, gjinia e emrit dhe si rrjedhim edhe e përemrit mund të dallohen vetëm nga konteksti i fjalisë; kjo është arësyeja, që në gjuhën Shqipe, përemri i gjuhës Armene përkthehet me disa fjalë njëkohësisht, të cilat marrin në konsideratë gjininë e pronarit dhe të pronës, numrin e pronarëve dhe numrin e pronave.

Përemri pronor, në gjuhën Shqipe, ka formë të ndryshme për numrin njëzës dhe shumëz, për gjininë mashkullore dhe femërore.

Për të qartësuar këtë shënim, po japim disa shembuj:

Veta e parë, njëzës - *իւ* - imi, imja; të mitë, të miat

	Njëzës	Shumës
Mashkullore:	Ky laps është (i) imi .	Këta lapsa janë të mitë .
Femërore:	Kjo fletore është (e) imja .	Këto fletore janë të miat .

Lakimi i Përemrit Pronor

Përemri pronor lakohet si më poshtë:

a) Veta e parë, njëzës - *իւ* - imi, imja; të mitë, të miat

	Njëzës		Shumës	
Em.	<i>իւ, իրիւ</i>	imi	<i>իրիններ</i>	të mitë
Kall.	<i>իւ, իրիւ</i>	timin	<i>իրիններ</i>	të mitë
Gjin.	<i>իրինի</i>	i/e timit	<i>իրիններու</i>	i/e të mive
Dhan.	<i>իրինի</i>	timit	<i>իրիններու</i>	të mive
Rrjedh.	<i>իրինէ</i>	(prej) timit	<i>իրիններէ</i>	prej të mive
Instr.	<i>իրինով</i>	(me) timin	<i>իրիններով</i>	me të mitë

b) Veta e parë, shumëz - *ւերը* ose *ւերիւր* - i yni, e jona; tanët, tonat

	Njëzës		Shumës	
Em.	<i>ւերը, տերիւր</i>	i yni, e jona	<i>ւերինները</i>	tanët, tonat
Kall.	<i>ւերը, տերիւր</i>	tonin, tonën	<i>ւերինները</i>	tanët, tonat

Gjin.	<i>ւերհնիւ</i>	i/e tonit, tonës	<i>ւերհննէրու</i>	i tanëve, tonave
Dhan.	<i>ւերհնիւ</i>	tonit, tonës	<i>ւերհննէրու</i>	tanëve, tonave
Rrjedh.	<i>ւերհնէւ</i>	(prej) tonit, tonës	<i>ւերհննէրէւ</i>	prejtanëve, tonave
Instr.	<i>ւերհնով</i>	(me) tonin, tonën	<i>ւերհննէրով</i>	(me) tanët, tonat

3. Përemrat Lidhorë (*Զարաբերական Դերանուններ*)

Në gjuhën Armene, fjala “*np*” luan rolin e përemrit lidhor. Ai përkthehet: **që, i cili, e cila**, për rastin e numrit njëjës; në numrin shumës ai bëhet “*npnúp*” dhe përkthehet: **që, të cilët, të cilat**.

Ai lakohet si më poshtë:

Njëjës

Em.	<i>np</i>	që, i cili, e cila
Kall.	<i>qnp</i>	që, të cilin, të cilën
Gjin.	<i>npni</i>	që, i/e/ të cilit, i/e/ të cilës
Dhan.	<i>npni</i>	që, të cilit, të cilës
Rrjedh.	<i>npit</i>	që, (prej) të cilit / të cilës
Instr.	<i>npով</i>	që, (me) të cilin / të cilën

Shumës

Em.	<i>npnúp</i>	që, të cilët, të cilat
Kall.	<i>qnpu</i>	që, të cilët, të cilat
Gjin.	<i>npnóg</i>	që, i/e/të cilëve, i/e/të cilave
Dhan.	<i>npnóg</i>	që, të cilëve, të cilave
Rrjedh.	<i>npnógult</i>	që, (prej) të cilëve / të cilave
Instr.	<i>npnógով</i>	që, (me) të cilët / të cilat

Përemri lidhor përshtatet në numër me emrin apo mbiemrin që ai zëvendëson, dhe vendoset në rasën që e kërkon funksioni, që ai kryen në fjalinë e varur.

Shpesh, në rastet e rasës emërore ose kallzore, në vend të numrit shumës përdoret numri njëjës.

4. Përemrat Dëftorë (*Յուգական Դերանուններ*)

Përemrat dëftorë në formë janë njëlloj si mbiemrat dëftorë, vetëm se këta, në dallim nga mbiemri, nuk shoqërojnë emrin, por foljen. Përemrat dëftorë janë:

<i>uju</i>	ky, kjo	<i>uunúp</i>	këta, këto
<i>ujn</i>	ai, ajo	<i>uunnúp</i>	ata, ato
<i>ujú</i>	ai, ajo	<i>uúnúp</i>	ata, ato

Shënim:

- uju* (ky, kjo), *uunúp* (këta, këto) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet pranë folësit.
- ujn* (ai, ajo), *uunnúp* (ata, ato) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet pranë bashkëbiseduesit.
- ujú* (ai, ajo), *uúnúp* (ata, ato) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet larg folësit dhe bashkëbiseduesit.

Përemri dëftor lakohet si më poshtë:

Njëjës

Em.	<i>uju, uu, uuʰlu</i>	ky, kjo
Kall.	<i>uju, uu, uuʰlu</i>	këtë
Gjin.	<i>uunp</i>	i/e këtij, kësaj
Dhan.	<i>uunp</i>	këtij, kësaj
Rrjedh.	<i>uułt</i>	(prej) këtij / kësaj
Instr.	<i>uunı</i>	(me) këtë

Shumës

Em.	<i>uunúp</i>	këta, këto
Kall.	<i>uunúp</i>	këta, këto
Gjin.	<i>uunúg</i>	i/e këtyre
Dhan.	<i>uunúg</i>	këtyre
Rrjedh.	<i>uunúgułt</i>	prej këtyre
Instr.	<i>uunúguıı</i>	me këta / këto

Shënim:

Njëlloj si më sipër, lakohen edhe përemrat: *ujn*, *uunnúp* dhe *ujú*, *uúnúp*.

5. Përemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Ռերաւումններ*)

Shumica e mbiemrave të pacaktuar, kur përdoren të pashoqëruar me emrin, luajnë rolin e përemrit. Ata përgjithësisht marrin nyjen shquese (mbaresën) *ը* dhe *ն*, dhe shoqërojnë foljet.

Përemra të pacaktuar janë:

<i>աւէնը, աւէնքը</i>	të gjithë
<i>աւէն սէկը, հարաքանչհարը</i>	secili, çdonjeri
<i>սէկ քանին</i>	pak, disa
<i>ն չ սէկը, ն չ որ</i>	askush, asnjë njeri
<i>նոյնը, միեւնոյնը</i>	i njëjti, e njëjta
<i>բոլորը</i>	të gjithë, gjithçka
<i>այսքանը, այսչափը</i>	i tërë ky, e tërë kjo
<i>ինչ</i>	çfarë
<i>ինչ որ</i>	që, çfarë
<i>մարդ</i>	njeri, një dikush
<i>ուրիշ, ուրիշ մը</i>	tjetër, një tjetër
<i>շատեր</i>	shumë, shumicë
<i>քիչ մը</i>	pak, një sasi e vogël
<i>քիչեր</i>	pakicë
<i>սէկը եւ միւսը</i>	njeri dhe tjetri
<i>ոչինչ</i>	asgjë
<i>քան մը</i>	diçka
<i>աւէն քան</i>	gjithçka
<i>ն ՚վ</i>	kush
<i>ն ՚վ որ</i>	kushdo që

Shumica e përemrave të pacaktuar i nënshtrohen **lakimit të parë bazë**.

Përjashtim bëjnë: *աւէն սէկը, ն չ սէկը, ն ՚ր սէկը, մարդ*, të cilët lakohen sipas: *ծով, ծովու, աւէն սէկուն, etj.*

6. Përemrat Pyetës (*Հարցական Դերանուններ*)

Përemrat pyetës nuk përbëjnë një kategori më vete përemrash. Ata formohen nga përemra të llojit përemra lidhore ose përemra të pacaktuar, të shoqëruar me shenjë e pikësimit “[◌]”, që në gjuhën shqipe korrespondon me shenjë e pikëpyetjes - (?).

Zakonisht ata vendosen në fillim të një fjalie pyetëse.

Në këtë nëngrup përemrash futen:

<i>n</i> [◌] <i>ի</i>	Kush? Cili? Cila? (për njerëz)
<i>ի</i> [◌] <i>նչ</i>	Çfarë? (për sende dhe jo njerëz)
<i>ի</i> [◌] <i>նչպե՞ս</i>	Si?
<i>քա՞նի</i> [◌]	Sa?
<i>n</i> [◌] <i>ր՞չափ</i>	Sa?, Në ç’masë?
<i>ե՞րբ</i> [◌]	Kur?
<i>n</i> [◌] <i>րուե՞ր</i>	Ku?
etj.	

Lakimi i tyre bëhet sipas rregullave të lakimit të përemrave lidhore apo të pacaktuar, të cilëve ata u përkasin.

DALLIMET ARMENISHT - SHQIP PËREMRI

Në gjuhën **Armene Perëndimore** përemrat nuk kanë gjini.

Në gjuhën **Shqipe**, përemrat kanë gjini.

Gjuha Armene Perëndimore

ka gjashtë (6) rase

1. *նւղղական* emërore
2. *հայցական* kallzore
3. *սեռական* gjinore

Gjuha Shqipe

ka pesë (5) rase:

1. emërore
2. kallzore
3. gjinore

4.	<i>տրական</i>	dhanore	4.	dhanore
5.	<i>բացատրական</i>	rrjedhore	5.	rrjedhore
6.	<i>գործիական</i>	instrumentale	...	Nuk ka

A. Në gjuhën **Armene Perëndimore**, në grupin e përemrave bëjnë pjesë 5 (pesë) grupe kryesore:

1. Përemrat Vetorë (*Անձնական Դերանուններ*)
2. Përemrat Pronorë (*Ստացական Դերանուններ*)
3. Përemrat Lidhorë (*Յարաբերական Դերանուններ*)
4. Përemrat Dëftorë (*Ցուցական Դերանուններ*)
5. Përemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Դերանուններ*)

dhe 3 (tre) nëngrupe

- A. Përemrat Reciprokë (*Փոխադարձ Դերանուններ*)
- B. Përemrat Reflektorë (*Անդրադարձ Դերանուններ*)
- C. Përemrat Pyetës (*Հարցական Դերանուններ*)

B. Në gjuhën Shqipe, në grupin e përemrave bëjnë pjesë 7 (shtatë) lloj përemrash:

1. Përemrat Vetorë
2. Përemrat Pronorë
  - a. në bashkëvajtje me emra
  - b. të përdorur më vete
3. Përemrat Lidhorë
4. Përemrat Dëftorë
5. Përemrat e Pacaktuar
6. Përemrat Vetvetorë
7. Përemrat Pyetës

Sic shihet, Përemri Pronor i gjuhës Shqipe përbëhet nga dy nëngrupe.

Dallimi në trajtimin e përemrave ndërmjet dy gjuhëve qëndron në faktin:

1. Gjuha **Armene Perëndimore** ka vetëm një lloj **Përemri Pronor**, i cili përputhet në formë dhe përmbajtje me **Përemrin Pronor** të përdorur më vete të gramatikës së gjuhës **Shqipe**, ndërsa **Përemri Pronor** në bashkëvajtje me emra i gjuhës

Shqipe përputhet në formë dhe përmbajtje me të ashtuquajturin **Mbiemër Pronor** të gjuhës **Armene Perëndimore**.

2. Gjuha **Armene Perëndimore**, ka si nëngrupe **Përemrat Reciprokë** dhe **Përemrat Reflektorë**, të cilët në formë dhe në përmbajtje janë të njëjtë me ata të cilët gjuha **Shqipe** i përmbledh në një grup të vetëm të quajtur **Përemrat Vetvetorë**.
3. Grupet e tjerë të përemrave përputhen në formë dhe përmbajtje me njëri tjetrin në të dyja gjuhët, me përjashtim të faktit, që Gjuha **Armene Perëndimore** i trajton si **Mbiemra** ata lloj përemrash, të cilët gjuha **Shqipe** i trajton si **Përemra në bashkëvjajtje me emra**.

KREU V

FOLJA (FU3)

Të Përgjithshme:

Foljet në gjuhën Armene Perëndimore klasifikohen në 5 (pesë) grupe kryesore:

1. Folje ndihmëse
2. Folje të rregullta
3. Folje pavetore
4. Folje të parregullta
5. Folje Difektoze

Mbi bazën e veprimit që kryejnë ato cilësohen:

1. Aktive ose Veprore	<i>ներգործական</i>
2. Neutrale ose Asnjanëse	<i>չեզոք</i>
3. Pasive ose Pësore	<i>կրաւորական</i>
4. Kalimtare	<i>անցորդական</i>

Gjatë trajtimit të foljes, me qëllim përafrimi me terminologjinë e gramatikës Shqipe, do përdorim termat:

- 1. Veprore**
- 2. Asnjanëse**
- 3. Pësore**
- 4. Kalimtare**

Folja përdoret për të pohuar ose mohuar një veprim apo gjendje. Mbi këtë bazë foljet ndahen në:

1. Pohore *դրական*
2. Mohore *բացասական*

Folja ka **mënyrë, kohë, numër** dhe **vetë**:

A. Mënyrat e foljeve të gjuhës Armene janë 4 (katër):

Dëftore	<i>Մահմանական</i>
Urdhërore	<i>Հրամայական</i>
Lidhore	<i>Ստորադասական</i>
E Pacaktuar	<i>Անորոշ</i>

Vetë Mënyra e Pacaktuar përmbledh brenda saj 4 (katër) nënmënyra ose nëngrupe:

1. Infinitivi (ose Paskajore)	<i>Անէրեւոյթ</i>
2. Pjesore e tashme	<i>Ներկայ ընդունելութիւն</i>
3. Pjesore e shkuar	<i>Անցյալ ընդունելութիւն</i>
4. Pjesore e ardhme	<i>Ապարնի ընդունելութիւն</i>

Shënim: Në gjuhën Shqipe, këto katër nënndarje, që përmbledh Mënyra e Pacaktuar, quhen Mënyra të Pashtjelluara të foljes.

Mënyra **Dëftore, Urdhërore** dhe **Lidhore** ndryshojnë në **kohë, numër** dhe **vetë**, pra zgjedhohen, ndërsa **Mënyrat e Pashtjelluara të foljes** mbeten të pandryshuara, pra, nuk zgjedhohen.

Në gjuhën Armene Perëndimore ka tre lloj zgjedhimesh, që dallohen nga mbaresa e foljes në Infinitiv:

1. Zgjedhimi i parë	Foljet që mbarojnë me - <i>ել</i>
2. Zgjedhimi i dyte	Foljet që mbarojnë me - <i>իլ</i>
3. Zgjedhimi i tretë	Foljet që mbarojnë me - <i>ւլ</i>

Shënim: Si trajtë përfaqësuese e foljes shërben veta e parë, njëjës, e kohës së tashme, të mënyrës dëftore, në formën veprorë. !!!

B. Kohët e Foljes:

Ashtu si edhe gjuha Shqipe, gjuha Armene Perëndimore përdor 3 (tre) kohë bazë për të shprehur veprimin apo gjendjen:

E tashme	<i>Ներկայ</i>
E Shkuar	<i>Անցեալ</i>
E Ardhme	<i>Ապստին</i>

Secila prej tyre ka nënndarjet e veta, të cilat më poshtë do të trajtohen në përputhje me emërtimet dhe përbajtjen që kanë në gramatikën Shqipe. Korrespondenca me emërtimet në gjuhën Armene do të jepet në fund të këtij Kreu.

1. E tashme - ka vetëm një kohë:

a) E Tashme

2. E Shkuar - ka 4 (katër) kohë:

a) E Pakryer

b) E Kryer e Thjeshtë

c) E Kryer

d) Më se e Kryer

3. E Ardhme - ka 2 (dy) kohë:

a) E Ardhme

b) E Ardhme e Kushtëzuar

Nga këto:

1. Koha e Tashme

2. E Pakryer

3. E Kryer e Thjeshtë

4. E Ardhme

quhen kohë të thjeshta, ndërsa:

a) E Kryer

b) Më se e Kryer

c) E Ardhme e Kushtëzuar

quhen kohë të përbëra.

Në dallim nga gjuha Shqipe, e cila përdor foljet ndihmëse “**jam**” dhe “**kam**” për të formuar kohët e përbëra, në gjuhën Armene, kohët e përbëra të foljeve, në tërësinë e tyre, formohen me pjesoren e shkuar të foljes dhe foljen ndihmëse “*ըլլայ*” - të jesh.

C. Numrat e foljes janë dy:

- 1. njëjës   *եզակի*
- 2. shumës   յոգնակի

D. Vetët e foljes janë nga tre për secilin numër:

- 1. Veta e parë   *Ս դէմք*
- 2. Veta e dytë   *Բ դէմք*
- 3. Veta e tretë   *Գ դէմք*

A. FOLJET NDIHMËSE

a) Folja ndihmëse “ըլլալ” - të jesh

(Ըլլալ - բայը վիճակ սը կը ցուցնէ եւ հակաւն բայ կը կոչուի)

MËNYRA DËFTORE

(Սահմանական եղանակ)

Trajta Pohore

(ղրական ձեւ)

Koha

(ժամանակ)

		E tashme <i>(ներկայ)</i>	E Pakryer <i>(անցեալ անկատար)</i>	E Kryer e Thjeshtë <i>(անցեալ կատարեալ)</i>
			Njëjës	
<i>ես</i>	(unë)	<i>եմ</i> (jam)	<i>էի</i> (isha)	<i>եղայ</i> (qeshë)
<i>դու</i>	(ti)	<i>ես</i> (je)	<i>էիր</i> (ishe)	<i>եղար</i> (qe)
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>է</i> (është)	<i>էր</i> (ishte)	<i>եղաւ</i> (qe)
			Shumës	
<i>մենք</i>	(ne)	<i>ենք</i> (jemi)	<i>էինք</i> (ishim)	<i>եղանք</i> (qemë)
<i>դուք</i>	(ju)	<i>էք</i> (jeni)	<i>էիք</i> (ishit)	<i>եղաք</i> (qetë)
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>են</i> (janë)	<i>էին</i> (ishin)	<i>եղան</i> (qenë)

Shpesh, gjatë përdorimit të foljes në fjali, përemri vetor nuk vendoset, pasi është vetë mbaresa fundore e foljes që tregon vetën dhe numrin e kryefjalës.

Përemri vetor i vetës së dytë në numrin njëjës “*դու - ti*” përdoret vetëm në rastet kur i adresohemi një të afërmi, miqve të ngushtë, fëmijëve dhe në lutjet drejtuar Zotit. Ndaj personave të tjerë mirë është t’u drejtohem i me vetën e dytë në numrin shumës “*դուք - ju*”, pasi kjo është shprehja më e përshtatshme e mirësjelljes.

Nyja e pashquar *վր* bëhet *վրն* kur ndiqet nga folja ndihmëse *ես, ես, է, etj.*, si edhe nga fjala “*ուլ*” me kuptimin “**gjithashtu**”:

<i>տունն ւրն է</i>	Është një shtëpi.
<i>պարտեզ ւրն է</i>	Është një lulishte.
<i>կինն ւրն էր</i>	Ishte një grua.
<i>տղայ ւրն էիք</i>	Ishe një fëmijë.
<i>դռնուն ւրն ւլ</i>	Gjithashtu një zog.
<i>հասն ւրն ւլ</i>	Edhe një copë tjetër.

Trajta mohore e foljes “*ըլլալ*” formohet duke i shtuar foljeve të trajtës pohore germën “*չ*”, që në shqip përktthehet dhe luan rolin e pjesëzës mohuese “**nuk**”:

Trajta Mohore

(*բացասական ձև*)

Koha

E tashme

E Pakryer

E Kryer e Thjeshtë

Njëjës

<i>ես</i>	<i>չես</i> (nuk jam)	<i>չեի</i> (nuk isha)	<i>չեղայ</i> (nuk qeshë)
<i>դու</i>	<i>չես</i> (nuk je)	<i>չեիր</i> (nuk ishe)	<i>չեղար</i> (nuk qe)
<i>ան</i>	<i>չէ</i> (nuk është)	<i>չէր</i> (nuk ishte)	<i>չեղաւ</i> (nuk qe)

Shumës

<i>եմք</i>	<i>չեմք</i> (nuk jemi)	<i>չեիմք</i> (nuk ishim)	<i>չեղանք</i> (nuk qemë)
<i>դուք</i>	<i>չեք</i> (nuk jeni)	<i>չեիրք</i> (nuk ishit)	<i>չեղաք</i> (nuk qetë)
<i>անք</i>	<i>չեն</i> (nuk janë)	<i>չեին</i> (nuk ishin)	<i>չեղան</i> (nuk qenë)

Trajta pyetëse nuk ka ndonjë formë të veçantë shprehjeje. Në të folur, ajo dallohet nga intonacioni i fjalisë, ndërsa në të shkruar nga shenja pyetëse (*պարոյ* - shenja pyetëse), e cila vendoset mbi fjalën që thekson pyetjen, dhe jo në fund të fjalisë siç vendoset në gjuhën shqipe.

Shembuj:

- Տու՛նը տե՛ծ է:* Shtëpia është e madhe.
Տու՛նը տե՛՞ծ է: Është e madhe shtëpia?
Ո՛ր է՛իք: Ku ishit?

Siç shihet nga shembulli i mësipërm, renditja e fjalëve në fjali është e njëjlojtë; dallimin në fjali dëftore apo pyetëse e bën shenja pyetëse e vendosur në fjalinë e dytë mbi fjalën “*տե՛ծ*”, e cila përbën edhe bazën e pyetjes. Megjithatë, siç do të shihet më poshtë në kapitullin ku flitet për rregullat bazë të organizimit të fjalëve në fjali, në gjuhën Armene ka larmi organizimi të fjalëve në fjali për të shprehur të njëjtën gjë, pa cënuar kuptimin e fjalisë.

Koha e Ardhme

E Ardhme

(բացարձակ ապանի)

Trajta Pohore		Trajta Mohore	
1.	<i>պիտի ըլլամ</i> do të jem	<i>պիտի չըլլամ</i> nuk do të jem	
2.	<i>պիտի ըլլաս</i> do të jesh	<i>պիտի չըլլաս</i> nuk do të jesh	
3.	<i>պիտի ըլլայ</i> do të jetë	<i>պիտի չըլլայ</i> nuk do të jetë	
4.	<i>պիտի ըլլանք</i> do të jemi	<i>պիտի չըլլանք</i> nuk do të jemi	
5.	<i>պիտի ըլլաք</i> do të jeni	<i>պիտի չըլլաք</i> nuk do të jeni	
6.	<i>պիտի ըլլան</i> do të jenë	<i>պիտի չըլլան</i> nuk do të jenë	

Siç shihet nga zgjedhimi i mësipërm, trajta negative formohet duke shtuar germën “չ” tek folja ndihmëse dhe jo tek pjesëza “*պիտի*”, e cila në gjuhën Armene luan rolin, që luan togfjalëshi “**do të**” në gjuhën shqipe për të formuar kohën e ardhme dhe mënyrën kushtore. Po kjo vlen edhe për pjesëzën “*պիտի*”, në rolin që luan në formimin e mënyrës kushtore.

E Ardhme e Kushtëzuar*(անկատար ապանի)*

	Trajta Pohore		Trajta Mohore
1.	<i>պիտի ըլլայի</i> do të isha		<i>պիտի չըլլայի</i> nuk do të isha
2.	<i>պիտի ըլլայիր</i> do të ishe		<i>պիտի չըլլայիր</i> nuk do të ishe
3.	<i>պիտի ըլլար</i> do të ishte		<i>պիտի չըլլար</i> nuk do të ishte
4.	<i>պիտի ըլլայինք</i> do të ishim		<i>պիտի չըլլայինք</i> nuk do të ishim
5.	<i>պիտի ըլլայիք</i> do të ishit		<i>պիտի չըլլայիք</i> nuk do të ishit
6.	<i>պիտի ըլլային</i> do të ishin		<i>պիտի չըլլային</i> nuk do të ishin

Shënim 1:

Në rastet e fundit të treguara të zgjedhimit të foljes “ըլլալ”, përpara foljes nuk është vendosur përemri, pasi siç duket nga vetë zgjedhimi dhe përkthimi, nyja e pronorit e vendosur në fund të foljes është ajo që përcakton vetën dhe numrin e personit.

Shënim 2:

Sic shihet, koha “**E Ardhme e Kushtëzuar**” e mënyrës **Dëftore** të gjuhës Armene korrespondon me **Kohën e Tashme** të mënyrës **Kushtore** të gjuhës Shqipe; kanë të njëjtin ndërtim, të njëjtin kuptim dhe luajnë të njëjtin rol në fjali, pavarësisht se si janë klasifikuar (emërtuar) në këto dy gjuhë.

Shënim 3:

Ka gramatika të hershme të gjuhës Armene Perëndimore në të cilat pranohet si Variant i dytë i përdorimit të kohës së Tashme dhe të Pakryer të mënyrës Dëftore të foljes “ըլլալ” (të jesh) forma e mëposhtëme:

E tashme		E Pakryer	
<i>(ներկայ)</i>		<i>(անցեալ անկատար)</i>	
<i>կ' ըլլամ</i>	<i>կ' ըլլանք</i>	<i>կ' ըլլայի</i>	<i>կ' ըլլայինք</i>
<i>կ' ըլլաս</i>	<i>կ' ըլլաք</i>	<i>կ' ըլլայիր</i>	<i>կ' ըլլայիք</i>
<i>կ' ըլլայ</i>	<i>կ' ըլլան</i>	<i>կ' ըլլար</i>	<i>կ' ըլլային</i>

b) Folja “*նւնկսայ*” - të kesh

Ndonëse nuk trajtohet si folje ndihmëse, për vetë rolin e rëndësishëm që ka në gjuhën Armene, kësaj folje do t'i bëhet trajtim i veçantë.

MËNYRA DËFTORE

E tashme

		Trajta Pohore		Trajta Mohore	
<i>ես</i>	(unë)	<i>նւնիմ</i>	kam	<i>չնւնիմ</i>	nuk kam
<i>դուն</i>	(ti)	<i>նւնիս</i>	ke	<i>չնւնիս</i>	nuk ke
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>նւնի</i>	ka	<i>չնւնի</i>	nuk ka
<i>վենք</i>	(ne)	<i>նւնինք</i>	kemi	<i>չնւնինք</i>	nuk kemi
<i>դուք</i>	(ju)	<i>նւնիք</i>	keni	<i>չնւնիք</i>	nuk keni
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>նւնին</i>	kanë	<i>չնւնին</i>	nuk kanë

E Pakryer

<i>ես</i>	(unë)	<i>նւնէի</i>	kisha	<i>չնւնէի</i>	nuk kisha
<i>դուն</i>	(ti)	<i>նւնէիր</i>	kishe	<i>չնւնէիր</i>	nuk kishe
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>նւնէր</i>	kishte	<i>չնւնէր</i>	nuk kishte
<i>վենք</i>	(ne)	<i>նւնէինք</i>	kishim	<i>չնւնէինք</i>	nuk kishim
<i>դուք</i>	(ju)	<i>նւնէիք</i>	kishit	<i>չնւնէիք</i>	nuk kishit
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>նւնէին</i>	kishin	<i>չնւնէին</i>	nuk kishin

E Kryer e Thjeshtë

<i>ես</i>	(unë)	<i>նւնեցայ</i>	pata	<i>չնւնեցայ</i>	nuk pata
<i>դուն</i>	(ti)	<i>նւնեցար</i>	pate	<i>չնւնեցար</i>	nuk pate
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>նւնեցաւ</i>	pati	<i>չնւնեցաւ</i>	nuk pati
<i>վենք</i>	(ne)	<i>նւնեցանք</i>	patëm	<i>չնւնեցանք</i>	nuk patëm
<i>դուք</i>	(ju)	<i>նւնեցաք</i>	patët	<i>չնւնեցաք</i>	nuk patët
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>նւնեցան</i>	patën	<i>չնւնեցան</i>	nuk patën

KOHËT E PËRBËRA TË FOLJES “ըլլալ”

Në gjuhën Armene, kohët e përbëra të foljeve, në tërësinë e tyre, formohen me pjesoren e shkuar të foljes dhe foljen ndihmëse “ըլլալ” - të jesh. Pjesorja e shkuar e vetë foljes “ըլլալ” ka dy forma: *էղած* dhe *էղեր*; që të dyja janë të barasvlershme në përdorim.

Kohët e përbëra të vetë foljes ndihmëse “ըլլալ” janë:

MËNYRA DËFTORE**(Trajta Pohore)****E Kryer****Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր ես</i>	(kam qenë)
<i>դու</i>	(ti)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էս</i>	(ke qenë)
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր է</i>	(ka qenë)

Shumës

<i>եւնք</i>	(ne)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր եւք</i>	(kemi qenë)
<i>դուք</i>	(ju)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էք</i>	(keni qenë)
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր են</i>	(kanë qenë)

Më se e Kryer**Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էի</i>	(kisha qenë)
<i>դու</i>	(ti)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էիր</i>	(kishe qenë)
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էր</i>	(kishte qenë)

Shumës

<i>եւնք</i>	(ne)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էինք</i>	(kishim qenë)
<i>դուք</i>	(ju)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էիք</i>	(kishit qenë)
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>էղած</i>	ose	<i>էղեր էին</i>	(kishin qenë)

MËNYRA LIDHORE

(Trajta Pohore)

E Tashme

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të jem
<i>tu</i>	(ti)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të jesh
<i>tu</i>	(ai, ajo)	(nr) <i>qlluj</i>	(që) të jete

Shumës

<i>tu</i>	(ne)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të jemi
<i>tu</i>	(ju)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të jeni
<i>tu</i>	(ata, ato)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të jenë

E Pakryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	(nr) <i>qllujh</i>	(që) të isha
<i>tu</i>	(ti)	(nr) <i>qllujhp</i>	(që) të ishe
<i>tu</i>	(ai, ajo)	(nr) <i>qlluj</i>	(që) të ishte

Shumës

<i>tu</i>	(ne)	(nr) <i>qllujhp</i>	(që) të ishim
<i>tu</i>	(ju)	(nr) <i>qllujhp</i>	(që) të ishit
<i>tu</i>	(ata, ato)	(nr) <i>qllujh</i>	(që) të ishin

E Kryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të kem qenë
<i>tu</i>	(ti)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të kesh qenë
<i>tu</i>	(ai, ajo)	(nr) <i>qlluj</i>	(që) të ketë qenë

Shumës

<i>tu</i>	(ne)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të kemi qenë
<i>tu</i>	(ju)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të keni qenë
<i>tu</i>	(ata, ato)	(nr) <i>qlluw</i>	(që) të kenë qenë

Më se e Kryer**Njëjës**

<i>ku</i>	(unë)	(<i>np</i>) <i>էղած ըլլայի</i>	(që) të kisha qenë
<i>րուի</i>	(ti)	(<i>np</i>) <i>էղած ըլլայիր</i>	(që) të kishe qenë
<i>ան</i>	(ai, ajo)	(<i>np</i>) <i>էղած ըլլար</i>	(që) të kishte qenë

Shumës

<i>ունք</i>	(ne)	(<i>np</i>) <i>էղած ըլլայինք</i>	(që) të kishim qenë
<i>րուք</i>	(ju)	(<i>np</i>) <i>էղած ըլլայիք</i>	(që) të kishit qenë
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	(<i>np</i>) <i>էղած ըլլային</i>	(që) të kishin qenë

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, numri njëjës, trajta pohore:	<i>է՛րիր</i>	ji!
Veta e dytë, numri njëjës, trajta mohore:	<i>վի՛ր ըլլար</i>	mos ji!
Veta e dytë, numri shumës, trajta pohore:	<i>էրէ՛ք</i>	jini!
Veta e dytë, numri shumës, trajta mohore:	<i>վի՛ր ըլլարք</i>	mos jini!

Shënim:

Për vetën e parë dhe të tretë, mënyra urdhërore dhe lidhore mund të shprehen në të njëjtën formë nëpërmjet përdorimit të fjalës “*թող*”, që në shqip përktthehet “**le të..**”.

թող ըլլամ - le të jem   *թող ըլլայ* - le të jetë (ai, ajo)

թող ըլլանք - le të jemi   *թող ըլլան* - le të jenë (ata, ato)

PJESORET E FOLJES NDIHMËSE “*ըլլայ*”

Folja ndihmëse “*ըլլայ*” ka tre pjesore:

a) Pjesore e Tashme	<i>էրող</i>	duke qenë
b) Pjesore e Shkuar	<i>էղած ose էրէր</i>	qenë
c) Pjesore e Ardhme	<i>ըլլալու, ըլլալիք</i>	për të qenë

KOHËT E PËRBËRA TË FOLJES “*nútnuwl*”

Ashtu si edhe në rastin e foljes “*rwllwl*”, koha e përbërë e foljes ndihmëse “*nútnuwl*” formohet duke kombinuar pjesoren e shkuar të foljes “*nútnuwl*” me foljen ndihmëse “*rwllwl*”.

Pjesorja e shkuar e foljes “*nútnuwl*” është: *nútnquð* ose *nútnqtr*

Siç shihet, gjatë formimit të kohëve të përbëra, folja “*nútnuwl*” trajtohet si çdo folje tjetër e zakonshme dhe rolin e foljes ndihmëse e luan folja ndihmëse “*rwllwl*”.

MËNYRA DËFTORE

(Trajta Pohore)

E Kryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tu</i>	(kam pasur)
<i>tuú</i>	(ti)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tu</i>	(ke pasur)
<i>tuú</i>	(ai, ajo)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtrt</i>	(ka pasur)

Shumës

<i>tuúnp</i>	(ne)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tuúnp</i>	(kemi pasur)
<i>tuúnp</i>	(ju)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tuúnp</i>	(keni pasur)
<i>tuúnp</i>	(ata, ato)	<i>nútnquð</i>	ose <i>n</i>	<i>útnqtr tuú</i>	(kanë pasur)

Më se e Kryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tñ</i>	(kisha pasur)
<i>tuú</i>	(ti)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tñ</i>	(kishe pasur)
<i>tuú</i>	(ai, ajo)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tñ</i>	(kishte pasur)

Shumës

<i>tuúnp</i>	(ne)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tñnp</i>	(kishim pasur)
<i>tuúnp</i>	(ju)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tñnp</i>	(kishit pasur)
<i>tuúnp</i>	(ata, ato)	<i>nútnquð</i>	ose	<i>nútnqtr tñú</i>	(kishin pasur)

MENYRA LIDHORE**(Trajta Pohore)****E tashme****Njëjës**

<i>ku</i>	(unë)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kem
<i>ku</i>	(ti)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kesh
<i>ku</i>	(ai, ajo)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të ketë

Shumës

<i>ku</i>	(ne)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kemi
<i>ku</i>	(ju)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të keni
<i>ku</i>	(ata, ato)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kenë

E Pakryer**Njëjës**

<i>ku</i>	(unë)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kisha
<i>ku</i>	(ti)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kishe
<i>ku</i>	(ai, ajo)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kishte

Shumës

<i>ku</i>	(ne)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kishim
<i>ku</i>	(ju)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kishit
<i>ku</i>	(ata, ato)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kishin

E Kryer**Njëjës**

<i>ku</i>	(unë)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kem pasur
<i>ku</i>	(ti)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kesh pasur
<i>ku</i>	(ai, ajo)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të ketë pasur

Shumës

<i>ku</i>	(ne)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kemi pasur
<i>ku</i>	(ju)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të keni pasur
<i>ku</i>	(ata, ato)	<i>(nr) nënënu</i>	(që) të kenë pasur

Më se e Kryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	(nr) <i>նւնեցած ըլլայի</i>	(që) të kisha pasur
<i>ընի</i>	(ti)	(nr) <i>նւնեցած ըլլայիր</i>	(që) të kishe pasur
<i>ան</i>	(ai, ajo)	(nr) <i>նւնեցած ըլլար</i>	(që) të kishte pasur

Shumës

<i>ւենք</i>	(ne)	(nr) <i>նւնեցած ըլլայինք</i>	(që) të kishim pasur
<i>ընք</i>	(ju)	(nr) <i>նւնեցած ըլլայիք</i>	(që) të kishit pasur
<i>աննք</i>	(ata, ato)	(nr) <i>նւնեցած ըլլային</i>	(që) të kishin pasur

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, numri njëjës, trajta pohore:	<i>նւնեցի՛ր</i>	ki!
Veta e dytë, numri njëjës, trajta mohore:	<i>սի՛ նւնենար</i>	mos ki!
Veta e dytë, numri shumës, trajta pohore:	<i>նւնեցե՛ք</i>	kini!
Veta e dytë, numri shumës, trajta mohore:	<i>սի՛ նւնենար</i>	mos kini!

PJESORET E FOLJES NDIHMËSE “նւնենալ”

Folja ndihmëse “*նւնենալ*” ka tre pjesore:

- a) Pjesore e Tashme *նւնեցող* duke pasur
- b) Pjesore e Shkuar *նւնեցած* ose *նւնեցելը* pasur
- c) Pjesore e Ardhme *նւնենալու, նւնենալիք* për të pasur

FOLJET E RREGULLTA

Në gjuhën Armene, foljet ndahen në tre grupe kryesore, në varësi të mbaresës së infinitivit të tyre. Këto mbaresa dalluese janë:

ել   *իլ*   *ալ*

Shembuj të foljeve që mbarojnë në infinitiv me këto mbaresa:

<i>ել</i>	<i>իլ</i>	<i>ալ</i>
<i>սիրել</i> - të duash	<i>խոսիլ</i> - të flasësh	<i>կարդալ</i> - të lexosh
<i>գրել</i> - të shkruash	<i>նայիլ</i> - të shohësh	<i>լուալ</i> - të lash

Në dallim nga gjuha Shqipe, që e bën të dallueshëm Infinitivin nëpërmjet pjesëzës “të” që vendoset përpara foljes, në gjuhën Armene Infinitivi dallohet nga mbaresa e foljes, siç është treguar më sipër.

Shënim:

Në gjuhën Armene, infinitivi përkthehet “*աներևոյթ*”

Një folje përbëhet nga dy pjesë: rrënja, e cila është e pandryshueshme, dhe mbaresa, e cila ndryshon në varësi të mënyrës, kohës, vetës dhe numrit. Të zgjedhosh një folje do të thotë të shqiptosh ose të shkruash këto ndryshime të mundshme. Tërësia e ndryshimeve të foljes në varësi të mënyrës, kohës, vetës dhe numrit quhet zgjedhim (*չճորդույթիւն*).

Të tre grupet kryesore të foljeve sipërpërmendur, që dallohen ndërmjet tyre nga mbaresa e infinitivit, kanë veçoritë e tyre gjatë zgjedhimit. Për këtë arësye, në gjuhën Armene ato janë grupuar përsëri sipas rregullave të përbashkëta për secilin grup, duke formuar kështu tre grupe zgjedhimesh kryesore:

- a) Zgjedhimi i parë: grupi i foljeve që mbarojnë në Infinitiv me *ել*
- b) Zgjedhimi i dytë: grupi i foljeve që mbarojnë në Infinitiv me *իլ*
- c) Zgjedhimi i tretë: grupi i foljeve që mbarojnë në Infinitiv me *ալ*

ZGJEDHIMI I PARË (*ԱՌԱՋԻՆ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ*)

Folja: *սիրելի* - të duash, të dashurosh, të dëshirosh

Koha e tashme e mënyrës dëftore formohet duke hequr mbaresën “ել” dhe duke vendosur në vend të saj: *ել, էս, է, էնք, էք, են, dhe në të pakryerën էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին*:

Në kohët e tashme dhe të pakryer të mënyrës dëftore, përpara foljeve vendoset pjesëza “լը”, me përjashtim të foljeve ndihmëse “ըլլալ”, “ունենալ” dhe foljeve “լրնալ” - mund dhe “լարծել” - mendoj.

Në rastin e foljeve që fillojnë me zanore, germa “ը” e pjesëzës “լը” bie dhe zëvendësohet me një apostrof (’); kështu që në vend që të themi “լը սուտ”, ne themi “լ’ սուտ”, duke shmangur në këtë mënyrë përplasjen e dy zanoreve, që në rastin konkret është “ը” dhe “ս”.

MËNYRA DËFTORE

(Trajta Pohore)

	E tashme	E Pakryer	E Kryer e Thjeshtë
		Njëjës	
Unë	<i>qyr uhrku</i> (dua)	<i>qyr uhrk</i> (doja)	<i>uhrkgh</i> (desha)
Ti	<i>qyr uhrku</i> (do)	<i>qyr uhrk</i> (doje)	<i>uhrkgh</i> (deshe)
Ai/ajo	<i>qyr uhrk</i> (do)	<i>qyr uhrk</i> (donte)	<i>uhrkgh</i> (deshi)
		Shumës	
Ne	<i>qyr uhrk</i> (duam)	<i>qyr uhrk</i> (donim)	<i>uhrkgh</i> (deshëm)
Ju	<i>qyr uhrk</i> (doni)	<i>qyr uhrk</i> (donit)	<i>uhrkgh</i> (deshët)
Ata/ato	<i>qyr uhrk</i> (duan)	<i>qyr uhrk</i> (donin)	<i>uhrkgh</i> (deshën)

E Kryer

Njëjës

<i>ku</i>	(unë)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk</i>	(kam dashur)
<i>qru</i>	(ti)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk ku</i>	(ke dashur)
<i>ku</i>	(ai, ajo)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(ka dashur)

Shumës

<i>ku</i>	(ne)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk</i>	(kemi dashur)
<i>qru</i>	(ju)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(keni dashur)
<i>ku</i>	(ata, ato)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk ku</i>	(kanë dashur)

Më se e Kryer

Njëjës

<i>ku</i>	(unë)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(kisha dashur)
<i>qru</i>	(ti)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(kishe dashur)
<i>ku</i>	(ai, ajo)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(kishte dashur)

Shumës

<i>ku</i>	(ne)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(kishim dashur)
<i>qru</i>	(ju)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(kishit dashur)
<i>ku</i>	(ata, ato)	<i>uhrk</i>	ose	<i>uhrk k</i>	(kishin dashur)

E Ardhme**Njëjës**

<i>tu</i>	(unë)	<i>ujhutih uhrteuf</i>	do të dua
<i>ti</i>	(ti)	<i>ujhutih uhrteu</i>	do të duash
<i>ai, ajo</i>	(ai, ajo)	<i>ujhutih uhrte</i>	do të doje

Shumës

<i>ne</i>	(ne)	<i>ujhutih uhrteuf</i>	do të duam
<i>ju</i>	(ju)	<i>ujhutih uhrtep</i>	do të doni
<i>ata, ato</i>	(ata, ato)	<i>ujhutih uhrteu</i>	do të duan

E Ardhme e Kushtëzuar**Njëjës**

<i>tu</i>	(unë)	<i>ujhutih uhrtehi</i>	do të doja
<i>ti</i>	(ti)	<i>ujhutih uhrtehip</i>	do të doje
<i>ai, ajo</i>	(ai, ajo)	<i>ujhutih uhrtehp</i>	do të donte

Shumës

<i>ne</i>	(ne)	<i>ujhutih uhrtehip</i>	do të donim
<i>ju</i>	(ju)	<i>ujhutih uhrtehip</i>	do të donit
<i>ata, ato</i>	(ata, ato)	<i>ujhutih uhrtehip</i>	do të donin

Shënim 1:

Sic shihet, koha **“E Ardhme e Kushtëzuar”** e mënyrës **Dëftore** të gjuhës Armene korrespondon me **Kohën e Tashme** të mënyrës **Kushtore** të gjuhës Shqipe; kanë të njëjtin ndërtim, të njëjtin kuptim dhe luajnë të njëjtin rol në fjali, pavarësisht se si janë klasifikuar (emërtuar) në këto dy gjuhë.

Shënim 2:

Nga zgjedhimet e mësipërme duket qartë që, në gjuhën Armene, koha **“E Ardhme”** dhe koha **“E Ardhme e Kushtëzuar”** e mënyrës Dëftore janë të njëjta në formë respektivisht me kohën **“E Tashme”** dhe **“E Pakryer”** e mënyrës Dëftore, me përjashtim të faktit që ndërsa në kohën **“E Tashme”** dhe **“E Pakryer”** të mënyrës Dëftore ato paraprihen nga pjesëza *“yp”*, në kohën e **“E Ardhme”** dhe kohën **“E Ardhme e Kushtëzuar”** ato paraprihen nga pjesëza *“ujhutih”*, e cila është shenjë e së ardhmes.

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, numri njëjës:	<i>uħrkt´</i>	duaj!
Veta e dytë, numri shumës:	<i>uħrktgkt´p</i>	duani!
Veta e parë, numri shumës:	<i>uħrkt´úp</i>	le të duam!

MËNYRA LIDHORE

Format e zgjedhimit të mënyrës lidhore janë të njëjta me ato të mënyrës dëftore, vetëm se pa pjesëzën “*ħp*” përpara. Zakonisht ato paraprihen nga lidhëzat “*ħp - që*” ose “*ħpħ - nëqoftëse, nëse*”:

E Tashme

Njëjës

<i>ħu</i>	(unë)	<i>(ħp) uħrktħ</i>	(që) të dua
<i>ħħħ</i>	(ti)	<i>(ħp) uħrktħ</i>	(që) të duash
<i>ħħ</i>	(ai, ajo)	<i>(ħp) uħrkt</i>	(që) të doje

Shumës

<i>ħħħp</i>	(ne)	<i>(ħp) uħrktħp</i>	(që) të duam
<i>ħħp</i>	(ju)	<i>(ħp) uħrktħp</i>	(që) të doni
<i>ħħħħp</i>	(ata, ato)	<i>(ħp) uħrktħ</i>	(që) të duan

E Pakryer

Njëjës

<i>ħu</i>	(unë)	<i>(ħp) uħrktħ</i>	(që) të doja
<i>ħħħ</i>	(ti)	<i>(ħp) uħrktħħ</i>	(që) të doje
<i>ħħ</i>	(ai, ajo)	<i>(ħp) uħrktħ</i>	(që) të donte

Shumës

<i>ħħħp</i>	(ne)	<i>(ħp) uħrktħħp</i>	(që) të donim
<i>ħħp</i>	(ju)	<i>(ħp) uħrktħp</i>	(që) të donit
<i>ħħħħp</i>	(ata, ato)	<i>(ħp) uħrktħħ</i>	(që) të donin

Mënyra lidhore përdoret pas një foljeje që shpreh dyshim, përshtypje ose dëshirë:

Shembuj:

<i>Չեմ կարծեր որ գայ:</i>	Unë nuk besoj që ai (do) të vijë.
<i>Կը տարակուսիմ թէ գայ:</i>	Unë dyshoj që ai të vijë.
<i>Պիտի ուզեմ որ նկարէ:</i>	Do të dëshiroja që ai të pikturonte.
<i>Պիտի ուզեի որ երգէր:</i>	Do të dëshiroja që ai të këndonte.
<i>Երանի՛ թէ երգէ:</i>	Do të uroja që ai të këndonte!

INFINITIVI “աներեւոյթ”:

սիրել - të duash, të dashurosh, të dëshirosh

PJESORET:

a) Pjesore e Tashme:	<i>սիրոյ</i>	duke dëshiruar
b) Pjesore e Shkuar:	<i>սիրած, սիրէր</i>	dëshiruar
c) Pjesore e Ardhme:	<i>սիրելու, սիրելիք</i>	për të dëshiruar

Të gjitha foljet e rregullta që mbarojnë me “ել” zgjedhohen sipas shembujve të mësipërm. Më poshtë jepen disa folje që mbarojnë me “ել”:

<i>գրել</i>	shkruaj	<i>շինել</i>	rregulloj, bëj
<i>երգել</i>	këndoj	<i>ղրկել</i>	dërgoj, nis
<i>ներկել</i>	pikturoj	<i>ներել</i>	kërkoj falje
<i>երազել</i>	ëndërroj	<i>զոցել</i>	mbyll
<i>լսել</i>	dëgjoj	<i>մարել</i>	fik, mbyll
<i>ընտրել</i>	zgjedh	<i>վառել</i>	ndez
<i>խնդրել</i>	kërkoj	<i>նախընտրել</i>	preferoj
<i>ծածկել</i>	mbuloj	<i>ուզել</i>	dua, dëshiroj, kërkoj
<i>եփել</i>	gatuj	<i>սլարել</i>	vallëzoi, kërcej
<i>գնել</i>	blej	<i>շնորհել</i>	dhuroj, bëj mirë
<i>ծախել</i>	shes	<i>սսել</i>	them

ZGJEDHIMI I DYTË (ԵՐԿՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ)

Folja: *խոսիլ* - të flasësh

MËNYRA DËFTORE

(Trajta Pohore)

E tashme	E Pakryer	E Kryer e Thjeshtë
	Njëjës	
<i>կը խոսիմ</i> (flas)	<i>կը խոսեի</i> (flisja)	<i>խոսեցայ</i> (fola)
<i>կը խոսիս</i> (flet)	<i>կը խոսեիր</i> (flisje)	<i>խոսեցար</i> (fole)
<i>կը խոսի</i> (flet)	<i>կը խոսեր</i> (fliste)	<i>խոսեցաւ</i> (foli)
	Shumës	
<i>կը խոսիմք</i> (flasim)	<i>կը խոսեինք</i> (flisnim)	<i>խոսեցանք</i> (folëm)
<i>կը խոսիք</i> (flisni)	<i>կը խոսեիք</i> (flisnit)	<i>խոսեցաք</i> (folët)
<i>կը խոսին</i> (flasin)	<i>կը խոսեին</i> (flisnin)	<i>խոսեցան</i> (folën)

E Kryer

Njëjës

<i>ես</i> (unë)	<i>խոսած եմ</i>	(kam folur)
<i>դու</i> (ti)	<i>խոսած ես</i>	(ke folur)
<i>աւ</i> (ai, ajo)	<i>խոսած է</i>	(ka folur)

Shumës

<i>մենք</i> (ne)	<i>խոսած ենք</i>	(kemi folur)
<i>դուք</i> (ju)	<i>խոսած էք</i>	(keni folur)
<i>անոնք</i> (ata, ato)	<i>խոսած են</i>	(kanë folur)

Më se e Kryer

Njëjës

<i>ես</i> (unë)	<i>խոսած էի</i>	(kisha folur)
<i>դու</i> (ti)	<i>խոսած էիր</i>	(kishe folur)
<i>աւ</i> (ai, ajo)	<i>խոսած էր</i>	(kishte folur)

Shumës

<i>վենք</i>	(ne)	<i>խոսած էինք</i>	(kishim folur)
<i>դուք</i>	(ju)	<i>խոսած էիք</i>	(kishit folur)
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>խոսած էին</i>	(kishin folur)

E Ardhme**Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>պիտի խոսիմ</i>	do të flas
<i>դու</i>	(ti)	<i>պիտի խոսիս</i>	do të flasësh
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>պիտի խոսի</i>	do të flasë

Shumës

<i>վենք</i>	(ne)	<i>պիտի խոսինք</i>	do të flasim
<i>դուք</i>	(ju)	<i>պիտի խոսիք</i>	do të flisni
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>պիտի խոսին</i>	do të flasin

E Ardhme e Kushtëzuar**Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>պիտի խոսեի</i>	do të flisja
<i>դու</i>	(ti)	<i>պիտի խոսեիք</i>	do të flisje
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>պիտի խոսեր</i>	do të fliste

Shumës

<i>վենք</i>	(ne)	<i>պիտի խոսեինք</i>	do të flisnim
<i>դուք</i>	(ju)	<i>պիտի խոսեիք</i>	do të flisnit
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>պիտի խոսեին</i>	do të flisnin

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, numri njëjës:	<i>խոսէ՛</i>	fol!
Veta e dytë, numri shumës:	<i>խոսեցէ՛ք</i>	flisni!
Veta e parë, numri shumës:	<i>խոսի՛ւք</i>	le të flasim!

MËNYRA LIDHORE

Format e zgjedhimit të mënyrës lidhore janë të njëjta me ato të mënyrës dëftore, vetëm se pa pjesëzën “*lyr*” përpara. Zakonisht ato paraprihen nga lidhëzat “*nr - që*” ose “*lyrë - nëqoftëse, nëse*”:

E Tashme

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	(nr) <i>hunuhu</i>	(që) të flas
<i>ti</i>	(ti)	(nr) <i>hunuhu</i>	(që) të flasësh
<i>ai, ajo</i>	(ai, ajo)	(nr) <i>hunu</i>	(që) të flasë

Shumës

<i>ne</i>	(ne)	(nr) <i>hunuhip</i>	(që) të flasim
<i>ju</i>	(ju)	(nr) <i>hunuhip</i>	(që) të flisni
<i>ata, ato</i>	(ata, ato)	(nr) <i>hunuhi</i>	(që) të flasin

E Pakryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	(nr) <i>hunut</i>	(që) të flisja
<i>ti</i>	(ti)	(nr) <i>hunut</i>	(që) të flisje
<i>ai, ajo</i>	(ai, ajo)	(nr) <i>hunut</i>	(që) të fliste

Shumës

<i>ne</i>	(ne)	(nr) <i>hunuthip</i>	(që) të flisnim
<i>ju</i>	(ju)	(nr) <i>hunuthip</i>	(që) të flisnit
<i>ata, ato</i>	(ata, ato)	(nr) <i>hunuthi</i>	(që) të flisnin

INFINITIVI “*uneturitur*”: *hunu* - të flasësh

PJESORET:

- a) Pjesore e Tashme: *hunun* duke folur
- b) Pjesore e Shkuar: *hunuw, hunut* folur
- c) Pjesore e Ardhme: *hunutur, hunutur* për të folur

Shënim:

Të gjitha foljet e rregullta që mbarojnë me “*իլ*” zgjedhohen sipas shembujve të mësipërm. Më poshtë jepen disa folje që mbarojnë me “*իլ*”:

<i>խորհիլ</i>	mendoj	<i>պատահիլ</i>	ndodh
<i>դադրիլ</i>	pushoj	<i>նայիլ</i>	shoh
<i>աշխատիլ</i>	punoj	<i>յոզնիլ</i>	lodhem
<i>փափագիլ</i>	dëshiroj	<i>վաշիլ</i>	vjetrohem
<i>ապրիլ</i>	jetoj	<i>բնակիլ</i>	banoj
<i>սորվիլ</i>	mësoj	<i>գանգատիլ</i>	ankohem
<i>վարանիլ</i>	hezitoj, qëndroj në mëdyshje		
<i>պատկիլ</i>	shtrihem, shtrihem të flej		

ZGJEDHIMI I TRETË (ԵՐՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆ)

Folja: *կարդալ* - të lexosh

MËNYRA DËFTORE

(Trajta Pohore)

E tashme

Njëjës

<i>ես</i>	(unë)	<i>կը կարդամ</i>	lexoj
<i>դու</i>	(ti)	<i>կը կարդաս</i>	lexon
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>կը կարդայ</i>	lexon

Shumës

<i>մենք</i>	(ne)	<i>կը կարդանք</i>	lexojmë
<i>դուք</i>	(ju)	<i>կը կարդաք</i>	lexoni
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>կը կարդան</i>	lexojnë

E Pakryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>lyr karpnalyh</i>	lexoja
<i>ty</i>	(ti)	<i>lyr karpnalyhr</i>	lexoje
<i>ty</i>	(ai, ajo)	<i>lyr karpnalyr</i>	lexonte

Shumës

<i>ty</i>	(ne)	<i>lyr karpnalyhny</i>	lexonim
<i>ty</i>	(ju)	<i>lyr karpnalyhr</i>	lexonit
<i>ty</i>	(ata, ato)	<i>lyr karpnalyhn</i>	lexonin

E Kryer e Thjeshtë

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>lyrny</i>	lexova
<i>ty</i>	(ti)	<i>lyrnyhr</i>	lexove
<i>ty</i>	(ai, ajo)	<i>lyrny</i>	lexoi

Shumës

<i>ty</i>	(ne)	<i>lyrnyhn</i>	lexuam
<i>ty</i>	(ju)	<i>lyrnyhr</i>	lexuat
<i>ty</i>	(ata, ato)	<i>lyrnyhn</i>	lexuan

E Kryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>lyrnygd ty</i>	(kam lexuar)
<i>ty</i>	(ti)	<i>lyrnygd ty</i>	(ke lexuar)
<i>ty</i>	(ai, ajo)	<i>lyrnygd t</i>	(ka lexuar)

Shumës

<i>ty</i>	(ne)	<i>lyrnygd tny</i>	(kemi lexuar)
<i>ty</i>	(ju)	<i>lyrnygd ty</i>	(keni lexuar)
<i>ty</i>	(ata, ato)	<i>lyrnygd tny</i>	(kanë lexuar)

Më se e Kryer**Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>կարդացած էի</i>	(kisha lexuar)
<i>դու</i>	(ti)	<i>կարդացած էիր</i>	(kische lexuar)
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>կարդացած էր</i>	(kishte lexuar)

Shumës

<i>անք</i>	(ne)	<i>կարդացած էինք</i>	(kishim lexuar)
<i>դուք</i>	(ju)	<i>կարդացած էիք</i>	(kishit lexuar)
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>կարդացած էին</i>	(kishin lexuar)

E Ardhme**Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>պիտի կարդամ</i>	do të lexoj
<i>դու</i>	(ti)	<i>պիտի կարդաս</i>	do të lexosh
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>պիտի կարդայ</i>	do të lexoje

Shumës

<i>անք</i>	(ne)	<i>պիտի կարդանք</i>	do të lexojmë
<i>դուք</i>	(ju)	<i>պիտի կարդաք</i>	do të lexoni
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>պիտի կարդան</i>	do të lexojnë

E Ardhme e Kushtëzuar**Njëjës**

<i>ես</i>	(unë)	<i>պիտի կարդայի</i>	do të lexoja
<i>դու</i>	(ti)	<i>պիտի կարդայիր</i>	do të lexoje
<i>ան</i>	(ai, ajo)	<i>պիտի կարդար</i>	do të lexonte

Shumës

<i>անք</i>	(ne)	<i>պիտի կարդայինք</i>	do të lexonim
<i>դուք</i>	(ju)	<i>պիտի կարդայիք</i>	do të lexonit
<i>անոնք</i>	(ata, ato)	<i>պիտի կարդային</i>	do të lexonin

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, numri njëjës:	<i>lyprrhwa´</i>	lexo!
Veta e dytë, numri shumës:	<i>lyprrhwhgt´p</i>	lexoni!
Veta e parë, numri shumës:	<i>lyprrhwh´p</i>	le të lexojmë!

MËNYRA LIDHORE

Format e zgjedhimit të mënyrës lidhore janë të njëjta me ato të mënyrës dëftore, vetëm se pa pjesëzën “lyprr” përpara. Zakonisht ato paraprihen nga lidhëzat “np - që” ose “tjpt - nëqoftëse, nëse”:

E Tashme

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>(np) lyprrhwhwl</i>	(që) të lexoj
<i>tytu</i>	(ti)	<i>(np) lyprrhwhu</i>	(që) të lexosh
<i>tu</i>	(ai, ajo)	<i>(np) lyprrhwhj</i>	(që) të lexoje

Shumës

<i>tuwhp</i>	(ne)	<i>(np) lyprrhwhwhp</i>	(që) të lexojmë
<i>tytuwhp</i>	(ju)	<i>(np) lyprrhwhwhp</i>	(që) të lexoni
<i>tuwhwhp</i>	(ata, ato)	<i>(np) lyprrhwhwh</i>	(që) të lexojnë

E Pakryer

Njëjës

<i>tu</i>	(unë)	<i>(np) lyprrhwhwhj</i>	(që) të lexoja
<i>tytu</i>	(ti)	<i>(np) lyprrhwhwhjhr</i>	(që) të lexoje
<i>tu</i>	(ai, ajo)	<i>(np) lyprrhwhwhj</i>	(që) të lexont

Shumës

<i>tuwhwhp</i>	(ne)	<i>(np) lyprrhwhwhwhp</i>	(që) të lexonim
<i>tytuwhwhp</i>	(ju)	<i>(np) lyprrhwhwhwhp</i>	(që) të lexonit
<i>tuwhwhwhp</i>	(ata, ato)	<i>(np) lyprrhwhwhwhj</i>	(që) të lexonin

INFINITIVI “աներեւոյթ”: կարդալ - të lexosh

PJESORET:

a) Pjesore e Tashme:	կարդացող	duke lexuar
b) Pjesore e Shkuar:	կարդացած, կարդացեր	lexuar
c) Pjesore e Ardhme:	կարդալու, կարդալիք	për të lexuar

Shënim:

Të gjitha foljet e rregullta që mbarojnë me “ալ” zgjedhohen sipas shembujve të mësipërm. Më poshtë jepen disa folje që mbarojnë me “ալ”:

ջանալ	përpiqem	մնալ	mbes, qëndroj
խաղալ	luaj	գոռալ	thërras
լուալ	lahem	յուսալ	shpresoj
փուլթալ	nxitoj	սխալ	tymos
տոկալ	duroj	բանալ	hap, çkyç

FOLJET E PARREGULLTA (ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ)

Të gjitha foljet e rregullta zgjedhohen sipas tre modeleve të zgjedhimit të foljeve të rregullta, dhënë më sipër.

Megjithatë, ka disa folje të cilat nuk i nënshtrohen këtyre tre rregullave bazë. Disa prej tyre i ruajnë rrënjët e tyre, por në kohën kryer, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoren e shkuar ndryshojnë nga format e rregullta. Këto, në gramatikën Armene, quhen folje devijuese (*զարտուղի բայեր*).

Ka edhe folje të tjera, që përveç ndryshimeve në rastet e sipërpërmendura, ndryshojnë edhe rrënjën e tyre: këto quhen folje të parregullta (*անկանոն բայեր*).

A. Foljet devijuese (զարտուղի բայեր) të zgjedhimit të Parë

1. Disa nga foljet që mbarojnë me “ել”:

գանել,	մտնել,	իջնել,	ելլնել,	տեսնել
(գտ-ն-ել,	մտ-ն-ել,	իջ-ն-ել,	ելլ-ն-ել,	տես-ն-ել)
(të gjesh	të hysh	të zbresësh	të hipësh	të shohësh)

Në këto folje, germa “*u*”, që ndodhet ndërmjet trënjës së foljes dhe mbaresës fundore të infinitivit, bie në kohën kryer, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoren e shkuar. Në këto raste ajo merr format si më poshtë:

Infinitivi	E Kryer e Thjeshtë	Urdhërore		Pjesore e shkuar
<i>qunútl</i>	<i>qunaj</i>	<i>qunh' r</i>	<i>qunt' p</i>	<i>qunawð</i>
<i>úunútl</i>	<i>úunaj</i>	<i>úunh' r</i>	<i>úunt' p</i>	<i>úunawð</i>
<i>h'zútl</i>	<i>h'zaj</i>	<i>h'zh' r</i>	<i>h'zt' p</i>	<i>h'zawð</i>
<i>tllútl</i>	<i>tllaj</i>	<i>tllh' r</i>	<i>tllt' p</i>	<i>tllawð</i>
<i>utútl</i>	<i>utaj</i>	<i>ut' u</i>	<i>utut' p</i>	<i>utawð</i>

Shënim: Mënyra urdhërore paraqet Vetën e dytë, njëjës dhe shumës.

2. Folje të tjera që mbarojnë me “*útl*” ose “*t' r*”:

<i>unútl</i> - marr	<i>h'wadútl</i> - kafshoj, pickoj	<i>þpútl</i> - pështyj
<i>uq'wqútl</i> - puth	<i>rt'rt' r</i> - sjell, bie	<i>h'útl</i> - vë, vendos
<i>ruútl</i> - bëj, kryej	<i>q'wruútl</i> - qëlloj, godas	<i>ruútl</i> - them

Infinitivi	E Kryer e Thjeshtë	Urdhërore		Pjesore e shkuar
<i>unútl</i>	<i>unh</i>	<i>u' n</i>	<i>unt' p</i>	<i>unawð</i>
<i>h'wadútl</i>	<i>h'wadh</i>	<i>h'wa' ð</i>	<i>h'wad' p</i>	<i>h'wadawð</i>
<i>þpútl</i>	<i>þp'h</i>	<i>þp'h' r</i>	<i>þp't' p</i>	<i>þp'awð</i>
<i>uq'wqútl</i>	<i>uq'wqh</i>	<i>uq'w' q</i>	<i>uq'wq' p</i>	<i>uq'wqawð</i>
<i>rt'rt' r</i>	<i>rt'rt'h</i>	<i>rt' r</i>	<i>rt'rt' p</i>	<i>rt'rt'awð, rt'rt'rt</i>
<i>h'útl</i>	<i>h'rh</i>	<i>h'h' r</i>	<i>h'rt' p</i>	<i>h'rawð, h'rt'rt</i>
<i>ruútl</i>	<i>ru'h</i>	<i>ru' r</i>	<i>rut' p</i>	<i>ru'awð, ru'rt'rt</i>
<i>q'wruútl</i>	<i>q'wru'h</i>	<i>q'w' r'ly</i>	<i>q'wru'ly' p</i>	<i>q'wru'ly'awð, q'wru'ly'rt'rt</i>
<i>ruútl</i>	<i>ru'h</i>	<i>ru' r</i>	<i>rut' p</i>	<i>ru'awð, ru'rt'rt</i>

Të gjitha foljet e mësipërme, në **kohën e Kryer të Thjeshtë** të mënyrës dëftore, zgjedhohen njëjloj siç zgjedhohet folja “*unútl*”, paraqitur këtu më poshtë:

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>unh</i>	<i>unh'lyp</i>
Veta e II	<i>unh'p</i>	<i>unh'p</i>
Veta e III	<i>unw'ly</i>	<i>unh'ly</i>

3. Folje që mbarojnë me “*gútl*” si:

hwapgútl - pyes   *wúgnútl* - kaloj, depërtoj   *lútgútl* - mbush

lúnpútgútl - humbas   *gnútgútl* - tregoj, dëftoj   *hwapgútl* - kthej

etj., në kohën E Kryer të Thjeshtë të mënyrës dëftore lakohen njëlloj si folja:
hwapgútl

E Kryer të Thjeshtë

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>hwapgnúgh</i>	<i>hwapgnúghúp</i>
Veta e II	<i>hwapgnúghp</i>	<i>hwapgnúghp</i>
Veta e III	<i>hwapgnúg</i>	<i>hwapgnúghú</i>

Mënyra Urdhërore: Veta e II, njëjës   *hwapgnú p*

Veta e II, shumës   *hwapgnúgt' p*

Pjesore e shkuar: *hwapgnúgud, hwapgnúgt'p*

B. Foljet devijuese (*qawpunnúh puyt'p*) të zgjedhimit të Dytë

1) Në foljet që mbarojnë me “*úhl*”, germa “*ú*” (në rastet kur ajo nuk i përket rrënjës së foljes), bie në kohën “**E Kryer e Thjeshtë**” të mënyrës dëftore, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoren e shkuar.

Më poshtë jepen disa nga këto folje dhe format që ato marrin në kohën e kryer, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoren e shkuar:

<i>huuúhl</i> - arrij	<i>útnúhl</i> - vdes	<i>đúhl</i> - lind
<i>pnuúhl</i> - rritem	<i>huqúhl</i> - vesh	<i>huuúhl</i> - mbaron
<i>uquhl</i> - filloj	<i>úuúhl</i> - qëndroj	<i>wúgnúhl</i> - kaloj, depërtoj
		<i>uuúhl</i> - dërgoj

Të gjitha foljet e mësipërme, në kohën “**E Kryer e Thjeshtë**” të mënyrës dëftore, zgjedhohen njëlloj siç zgjedhohet folja “*huuúhl* - arrij”, paraqitur këtu më poshtë:

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>huuúy</i>	<i>huuúwú</i>
Veta e II	<i>huuúwp</i>	<i>huuúwp</i>
Veta e III	<i>huuúu</i>	<i>huuúwú</i>

Infinitivi	E Kryer e Thjeshtë	Urdhërore:	Pjesore e shkuar
<i>hասնիլ</i>	<i>հասայ</i>	<i>հասի՛ր, հասէ՛ք</i>	<i>հասած, հասեր</i>
<i>ւեռնիլ</i>	<i>ւեռայ</i>	<i>ւեռի՛ր, ւեռէ՛ք</i>	<i>ւեռած, ւեռեր</i>
<i>ծնիլ</i>	<i>ծնայ</i>	<i>ծնի՛ր, ծնէ՛ք</i>	<i>ծնած, ծներ</i>
<i>բուսնիլ</i>	<i>բուսայ</i>	<i>բուսի՛ր, բուսէ՛ք</i>	<i>բուսած, բուսեր</i>
<i>հազնիլ</i>	<i>հազայ</i>	<i>հազի՛ր, հազէ՛ք</i>	<i>հազած, հազեր</i>
<i>հատնիլ</i>	<i>հատայ</i>	<i>հատի՛ր, հատէ՛ք</i>	<i>հատած, հատեր</i>
<i>սկսիլ</i>	<i>սկսայ</i>	<i>սկսէ՛, սկսեցէ՛ք</i>	<i>սկսած, սկսեր</i>
<i>նստիլ</i>	<i>նստայ</i>	<i>նստէ՛, նստեցէ՛ք</i>	<i>նստած, նստեր</i>
<i>անցնիլ</i>	<i>անցայ</i>	<i>անցի՛ր, անցէ՛ք</i>	<i>անցած, անցեր</i>
<i>տանիլ</i>	<i>տարի</i>	<i>տա՛ր, տարէ՛ք</i>	<i>տարած, տարեր</i>

Shënim 1: Folja “*տանիլ*-dërgoj”, në **Kohën e Kryer të Thjeshtë** të mënyrës dëftore, zgjedhohet si më poshtë:

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>տարի</i>	<i>տարիհնք</i>
Veta e II	<i>տարիք</i>	<i>տարիք</i>
Veta e III	<i>տարաւ</i>	<i>տարիհն</i>

Shënim 2: Disa prej foljeve të mësipërme, kur përdoren në trajtën mohore të mënyrës urdhërore, bëjnë si më poshtë:

		Mënyra Urdhërore	
		Veta e Dytë	
		Njëjës	Shumës
<i>հազնիլ</i>	Pohore	<i>հազի՛ր</i>	<i>հազէ՛ք</i>
	Mohore	<i>ւի՛ հազնիք</i>	<i>ւի՛ հազնիք</i>
<i>սկսիլ</i>	Pohore	<i>սկսէ՛</i>	<i>սկսեցէ՛ք</i>
	Mohore	<i>ւի՛ սկսիք</i>	<i>ւի՛ սկսիք</i>
<i>նստիլ</i>	Pohore	<i>նստէ՛</i>	<i>նստեցէ՛ք</i>
	Mohore	<i>ւի՛ նստիք</i>	<i>ւի՛ նստիք</i>

<i>անցնիլ</i>	Pohore	<i>անցի՛ր</i>	<i>անցէ՛ք</i>
	Mohore	<i>սի՛ն անցնիր</i>	<i>սի՛ն անցնիք</i>
<i>տանիլ</i>	Pohore	<i>տա՛ն</i>	<i>տարէ՛ք</i>
	Mohore	<i>սի՛ն տանիր</i>	<i>սի՛ն տանիք</i>

2) Foljet që mbarojnë me “շիլ”:

Në foljet që mbarojnë me “շիլ” (ashtu siç ndodh edhe me germën “ւ” tek fjalët *հասնիլ, ւտնիլ*, etj., të përmendura në pikën A) germa “շ” bie në kohën **“E Kryer e Thjeshtë”** të mënyrës dëftore, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoren e shkuar. Më poshtë jepen disa prej këtyre foljeve. Zgjedhimi i tyre në rastet sipërpërmendur, është i njëjlojtë me atë të foljes “*դսլիլ*”:

դսլիլ - prek

թռշիլ - fluturoj

վախշիլ - ja mbath, iki me vrap

վալշիլ - mbyll, ngjis

վիրշիլ - thërmoj, shkërmoq

Zgjedhimi i foljes “*դսլիլ*”:

Mënyra Dëftore

E Kryer e Thjeshtë

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>դսայ</i>	<i>դսանք</i>
Veta e II	<i>դսաք</i>	<i>դսաք</i>
Veta e III	<i>դսաւ</i>	<i>դսան</i>

Urdhërore: *դսի՛ր*

դսէ՛ք

Pjesore e Shkuar: *դսած*

դսէր

Sidoqoftë, disa pak folje që mbarojnë me “*չիլ*” ose “*չել*”, si p.sh.

<i>հանգչիլ</i>	pushoj
<i>ւնարանչիլ</i>	luftoj
<i>ւեղանչել</i>	mëkatoj

e ruajnë germën “*չ*” si pjesë të rrënjës.

Ato zgjedhohen:

Njëjës

Veta e I	<i>հանգչեցայ</i>	<i>ւեղանչեցի</i>
Veta e II	<i>հանգչեցար</i>	<i>ւեղանչեցիր</i>
Veta e III	<i>հանգչեցաւ</i>	<i>ւեղանչեց</i>

Shumës

Veta e I	<i>հանգչեցանք</i>	<i>ւեղանչեցինք</i>
Veta e II	<i>հանգչեցաք</i>	<i>ւեղանչեցիք</i>
Veta e III	<i>հանգչեցան</i>	<i>ւեղանչեցին</i>

Urdhërore:	<i>հանգչէ՛</i>	<i>հանգչեցէ՛ք</i>
	<i>ւի՛ հանգչէր</i>	<i>ւի՛ հանգչեցէք</i>

C. Foljet devijuese (*զարսնուղի բայեր*) të zgjedhimit të Tretë

Foljet që mbarojnë me *ւալ*, *ենալ*, *անալ* devijojnë nga rregulli i përgjithshëm i zgjedhimit të foljeve të zgjedhimit të tretë në kohën “**E Kryer e Thjeshtë**” të mënyrës dëftore, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoret e shkuara. Më poshtë do trajtohen disa prej tyre:

բանալ - të hapësh

Mënyra Dëftore

Koha e Kryer e Thjeshtë

Njëjës

Shumës

Veta e I	<i>բացի</i>	<i>բացինք</i>
Veta e II	<i>բացիր</i>	<i>բացիք</i>
Veta e III	<i>բացաւ</i>	<i>բացին</i>

Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>բաց</i>	<i>վի՛րանար</i>
	Veta e II, shumës	<i>բացէ՛ք</i>	<i>վի՛րանաք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>բացած</i>	<i>բացեր</i>

դառնալ - të kthehesh (n^u shndrrohet në *րձ*)

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>դարձայ</i>	<i>դարձանք</i>
Veta e II	<i>դարձար</i>	<i>դարձաք</i>
Veta e III	<i>դարձաւ</i>	<i>դարձան</i>

Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>դարձի՛ր</i>	<i>վի՛րանար</i>
	Veta e II, shumës	<i>դարձէ՛ք</i>	<i>վի՛րանաք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>դարձած</i>	<i>դարձեր</i>

Shënim:

Në mënyrë të ngjashme zgjedhohet edhe folja:

վերադառնալ - të kthehesh, të rikthehesh

իյնալ - të biesh, rrëzohesh

	Njëjës	Shumës
Veta e I	<i>ինկայ</i>	<i>ինկանք</i>
Veta e II	<i>ինկար</i>	<i>ինկաք</i>
Veta e III	<i>ինկաւ</i>	<i>ինկան</i>

Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>ինկի՛ր</i>	<i>վի՛րնար</i>
	Veta e II, shumës	<i>ինկէ՛ք</i>	<i>վի՛րնաք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>ինկած</i>	<i>ինկեր</i>

լալ - të qash

	Njëjës	Shumës	
Veta e I	<i>լացի</i>	<i>լացիսք</i>	
Veta e II	<i>լացիր</i>	<i>լացիք</i>	
Veta e III	<i>լացաւ</i>	<i>լացին</i>	
Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>լաց</i>	<i>ւր՛լար</i>
	Veta e II, shumës	<i>լացէ՛ք</i>	<i>ւր՛լաք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>լացած</i>	<i>լացեր</i>

կենալ - të qëndrosh

	Njëjës	Shumës	
Veta e I	<i>կեցալ</i>	<i>կեցանք</i>	
Veta e II	<i>կեցար</i>	<i>կեցաք</i>	
Veta e III	<i>կեցաւ</i>	<i>կեցան</i>	
Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>կեցի՛ր</i>	<i>ւր՛կենար</i>
	Veta e II, shumës	<i>կեցէ՛ք</i>	<i>ւր՛կենաք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>կեցած</i>	<i>կեցեր</i>

մալ - të mbetesh, të qëndrosh

	Njëjës	Shumës	
Veta e I	<i>մացի</i>	<i>մացիսք</i>	
Veta e II	<i>մացիր</i>	<i>մացիք</i>	
Veta e III	<i>մացաւ</i>	<i>մացին</i>	
Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>մացի՛ր</i>	<i>ւր՛մար</i>
	Veta e II, shumës	<i>մացէ՛ք</i>	<i>ւր՛մաք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>մացած</i>	<i>մացեր</i>

ուալ - të japësh

	Njëjës	Shumës	
Veta e I	<i>տուի</i>	<i>տուիիք</i>	
Veta e II	<i>տուիր</i>	<i>տուիրք</i>	
Veta e III	<i>տուուի</i>	<i>տուիի</i>	
Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>տուի՛ր</i>	<i>վի՛ տար</i>
	Veta e II, shumës	<i>տուի՛ք</i>	<i>վի՛ տարք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>տուած</i>	<i>տուեր</i>

ունենալ - të kesh

	Njëjës	Shumës	
Veta e I	<i>ունեցայ</i>	<i>ունեցանք</i>	
Veta e II	<i>ունեցար</i>	<i>ունեցարք</i>	
Veta e III	<i>ունեցաւ</i>	<i>ունեցան</i>	
Urdhërore:	Veta e II, njëjës	<i>ունեցի՛ր</i>	<i>վի՛ ունենար</i>
	Veta e II, shumës	<i>ունեցի՛ք</i>	<i>վի՛ ունենարք</i>
Pjesore e Shkuar:		<i>ունեցած</i>	<i>ունեցեր</i>

Shënim 1: Foljet që mbarojnë me *ալ* dhe *անալ* zgjedhohen njëlloj si foljet:

կենալ - të qëndrosh

ունենալ - të kesh

գիտնալ - të dish

ճանչնալ - të njohësh

Të tilla janë foljet e mëposhtëme:

հասկնալ - të kuptosh

բարկանալ - të zemërosh, të inatosesh

հիանալ - të admirosh

խոստանալ - të premtosh, të japësh fjalën

ստանալ - të marrësh

զարմանալ - të cuditesh, habitesh

սօւնենալ - të afrosh

սսչնալ - të kesh turp, të të vijë turp

սոնալ - të harrosh

Shënim 2:

Foljeve: լալ - të qash զալ - të vish, տալ - të japësh, në kohën e tashme dhe të pakryer të mënyrës dëftore u bashkangjitet, në formën e parashtesës, pjesëza “լու” në vend të pjesëzës “լը” që u paraprin foljeve në këto raste.

Shembull:

Ես <i>լու</i> զաւմ	unë vij
Մենք <i>լու</i> տաւնք	ne japim
Անոնք <i>լու</i> լայիւն	ata/ato qanin

Foljet që mbarojnë me “ու”

Ka disa pak folje që mbarojnë me “ու”, të cilat kanë një zgjedhim të vecantë. Nga këto, folja “դողուլ” (të lejosh) është nga ato që haset më shpesh dhe që përdoret në të gjitha kohët. Foljet e tjera si p.sh.:

- եղնուլ* - betohem
- ընթեռնուլ* - lexoj
- զբօսնուլ* - zbavitem
- զարթնուլ* - zgjohem
- նստնուլ* - kërcej, hidhem përpjetë
- զգենուլ* - vendos

përdoren vetëm në kohën e tashme, ndërsa në të Pakryerën dhe të Ardhmen e mënyrës Dëftore si edhe të Tashmen e mënyrës Lidhore përdoren shumë rrallë.

MËNYRA DËFTORE

E tashme	E Pakryer	E Kryer e Thjeshtë
<i>կը դողում</i>	<i>կը դողուի</i>	<i>դողուցի</i>
<i>կը դողուս</i>	<i>կը դողուիր</i>	<i>դողուցիր</i>
<i>կը դողու</i>	<i>կը դողուր</i>	<i>դողուց</i>
<i>կը դողունք</i>	<i>կը դողուինք</i>	<i>դողուցինք</i>
<i>կը դողուք</i>	<i>կը դողուիք</i>	<i>դողուցիք</i>
<i>կը դողուն</i>	<i>կը դողուին</i>	<i>դողուցին</i>

E Ardhme

պիտի դողում
 պիտի դողուս
 պիտի դողու
 պիտի դողունք
 պիտի դողուք
 պիտի դողուն

E Ardhme e Kushtëzuar

պիտի դողուի
 պիտի դողուիր
 պիտի դողուր
 պիտի դողուինք
 պիտի դողուիք
 պիտի դողուին

Urdhërore:

Veta e II, njëjës	դո՛ղ	վի՛ դողուր
Veta e II, shumës	դողե՛ք	վի՛ դողուք
ose	դողուցե՛ք	վի՛ դողուք

Pjesore e Tashme:

դողող

Pjesore e Shkuar:

դողած   դողեր

Pjesore e Ardhme:

դողելու   դողելիք

FOLJET PAVETORE (Անդեւ Բայեր)

Këto janë folje që përdoren vetëm në vetën e tretë njëjës:

կ'անձրելէ	bie shi	կը թուի թէ	duket sikur
կը ձիւնէ	bie borë	կը կարծուի թէ	besohet që...
կ'որոտայ	bubullin	կը ստաի	bën ngricë, ngrin
պէտք է	është e nevojshme..,	duhet që..	
կը պատահի որ	ndodh që...		

FOLJET E PARREGULLTA (Անկանոն Բայեր)

Folje, vërtet të parregullta, janë ato të cilat e ndryshojnë rrënjën në kohën e kryer të mënyrës dëftore, në mënyrën urdhërore dhe në pjesoren e shkuar.

Të tilla folje tipike janë:

nushtl - të hash *terthwl* - të shkosh *qwl* - të vish *rwllwl* - të jesh

nushtl - të hash

E Kryer e Thjeshtë: *qtrwyl, qtrwarp, qtrwyl, qtrwlnp, qtrwarp, qtrwln*

Urdhërore: *qtr' r, ush' nushter ; qtrk' p, ush' nushtp*

Pjesore e Shkuar: *qtrwad, qtrter*

terthwl - të shkosh

E Kryer e Thjeshtë: *qwgyl, qwgylr, qlnwg, qwgylnp, qwgylp, qwgyln*

Urdhërore: *qlnw, ush' terthwarp; qwgk' p, ush' terthwarp*

Pjesore e Shkuar: *qwgwad, qwgter*

qwl - të vish

E Kryer e Thjeshtë: *ekyl, ekylr, ekylw; ekylnp, ekylp, ekyln*

Urdhërore: *ekyn' r, ush' qwarp; ekyl' p, ush' qwarp*

Pjesore e Shkuar: *ekylwad, ekylter*

rwllwl - të jesh

E Kryer e Thjeshtë: *erwyl, erwylr, erwylw; erwylnp, erwylp, erwyln*

Urdhërore: *erwyl' r, ush' rwllwarp; erwyl' p, ush' rwllwarp*

Pjesore e Shkuar: *erwylwad, erwylter*

FOLJET DIFEKTOZE

Folje difektoze quhen ato të cilat nuk kanë zgjedhim të plotë, por vetëm në disa kohë. Të tilla janë:

- a) *ku-* **jam**, e cila në kohën e Tashme dhe të Pakryer të mënyrës Dëftore zgjedhohet në këtë mënyrë:

E Tashme		E Pakryer	
<i>ku</i>	<i>kúp</i>	<i>ku</i>	<i>kúp</i>
<i>ku</i>	<i>ku</i>	<i>ku</i>	<i>ku</i>
<i>ku</i>	<i>kú</i>	<i>ku</i>	<i>kú</i>

Kohët e tjera të saj bëhen me ndihmën e foljes ndihmëse “ըլլալ”!!

- b) *kyul-* me kuptimin - (të **jesh**, të **ekzistosh**, të **ndodhesh**), e cila në kohën e Tashme dhe të Pakryer të mënyrës Dëftore zgjedhohet në këtë mënyrë:

E Tashme		E Pakryer	
<i>kyul</i>	<i>kyúp</i>	<i>kyul</i>	<i>kyúp</i>
<i>kyul</i>	<i>kyul</i>	<i>kyul</i>	<i>kyul</i>
<i>kyul</i>	<i>ký</i>	<i>kyul</i>	<i>ký</i>

Shembull përdorimi: *kyul* - ka, ndodhet *kyúp* - kanë, ndodhen

Njëllon me to është koha e Tashme dhe e Pakryer e mënyrës Lidhore.

- c) *kyarunul-* me kuptimin “**detyrohem, kam detyrimin, duhet**”

E Tashme		E Pakryer	
<i>kyarunul</i>	<i>kyarunúp</i>	<i>kyarunt</i>	<i>kyaruntúp</i>
<i>kyarunul</i>	<i>kyarunul</i>	<i>kyarunt</i>	<i>kyaruntul</i>
<i>kyarunul</i>	<i>kyarunul</i>	<i>kyarunt</i>	<i>kyaruntul</i>

Idea e detyrimit, nevojës, domosdoshmërisë, zakonisht nuk shprehet me foljen “*kyarunul*”, por me shprehjen “*kyulul ku*” me kuptimin **është e domosdoshme që..., duhet që...**, etj.

Me shprehjen “*ujtunp t npr*” (që është koha e tashme e mënyrës dëftore) zakonisht përdoret koha e tashme e mënyrës lidhore:

Shembull:

- ujtunp t npr qawñ*   duhet të vijnë
- ujtunp t npr tprðawñ*   duhet të shkoj
- ujtunp t npr tprðawp*   duhet të shkoni

Në rastin kur shprehja është në kohën e pakryer të mënyrës dëftore “*ujtunp t npr*” me kuptimin **ishte e domosdoshme që...**, **duhej që...**, etj”, atëhere duhet përdorur koha e pakryer e mënyrës lidhore:

Shembull:

- ujtunp t npr qawjññ*   duhet të vinin
- ujtunp t npr tprðawjñ*   duhet të shkoja
- ujtunp t npr tprðawjñp*   duhet të shkonit

Kur shprehja “*ujtunp t*” përdoret pa lidhëzën “*npr*”, atëhere folja që e ndjek vendoset në Infinitiv:

- ujtunp t tprðawñ*   duhet shkuar
- ujtunp t qawpñawñ*   duhet lexuar
- ujtunp t awjñawñawñ*   duhet punuar
- ujtunp t awjñawñawñ*   duhet luftuar
- ujtunp t hñawqawñawñ*   duhet bindur, nënshtruar

FOLJET MOHORE (*ðhñunawñawñ Fawñtpr*)

Forma mohore e foljeve përfitohet duke i parashtruar germën “*z*” foljes ose foljes ndihmëse, me përjashtim të mënyrës urdhërore.

Shembull:

<i>unawñawñ</i> - të shohësh	<i>zunawñawñ</i> - të mos shohësh
<i>unawñawñ</i> - pashë	<i>zunawñawñ</i> - nuk pashë
<i>uñpñawñ</i> - dashur	<i>zuñpñawñ</i> - pa dashur
<i>ñawñawñ</i> - thënë, folur	<i>zñawñawñ</i> - pathënë
<i>ñawñawñ</i> - dëgjova	<i>zñawñawñ</i> - nuk dëgjova

Koha e Tashme dhe e Pakryer e mënyrës Dëftore të një foljeje mohore formohen me ndihmën e trajtës mohore në kohën e Tashme dhe të Pakryer të foljes ndihmëse “*tu*” dhe duke ndryshuar germën e fundit të Infinitivit nga “*l*” në “*p*”.

Në vetën e tretë njëjës të kohës së tashme të mënyrës dëftore, në vend të “*լէ*” përdoret “*լի*”:

լի սիրէր - nuk dashuron

լի խօսիր - nuk flet

լի կարդար - nuk lexon

Në qoftë se folja fillon me zanore, “*ի*” e “*լի*” bie, dhe zëvendësohet me një apostrof: *չ անւնէր*, *չ նւնէր*, *չ աշխատիր*, *չ իմանար*

Veta e dytë e Mënyrës Urdhërore të foljeve mohore formohet me ndihmën e pjesëzës “*ւի*” dhe Infinitivit (me ndryshimin e germës së fundit në “*p*”); në rastin e vetës së dytë shumës përdoret “*ւի*” me vetën e dytë shumës të mënyrës Lidhore:

Shembuj: (me folje mohore në Mënyrën Urdhërore):

Njëjës		Shumës	
<i>ւի սիրէր</i>	mos dashuro	<i>ւի սիրէք</i>	mos dashuroni
<i>ւի խօսիր</i>	mos fol	<i>ւի խօսիք</i>	mos folni
<i>ւի կարդար</i>	mos lexo	<i>ւի կարդաք</i>	mos lexoni
<i>ւի լսէր</i>	mos dëgjo	<i>ւի լսէք</i>	mos dëgjoni
<i>ւի տար</i>	mos jep	<i>ւի տաք</i>	mos jepni

ZGJEDHIMI I FOLJEVE NË TRAJTËN MOHORE

Shembulli i foljes: *zujrteq* - të mos duash

Mënyra Dëftore

E Tashme

zëd ujrrer

zëu ujrrer

zj ujrrer

zënp ujrrer

zëp ujrrer

zënp ujrrer

E Pakryer

zëh ujrrer

zëhr ujrrer

zërr ujrrer

zëhnp ujrrer

zëhp ujrrer

zëhnp ujrrer

E Kryer

zujrrergh

zujrrerghr

zujrrergh

zujrrerghnp

zujrrerghp

zujrrerghnp

E Ardhme

ujrrer zujrrer

ujrrer zujrreru

ujrrer zujrret

ujrrer zujrrernp

ujrrer zujrrerp

ujrrer zujrrernp

E Ardhme e Kushtëzuar

ujrrer zujrrerh

ujrrer zujrrerhr

ujrrer zujrrerrr

ujrrer zujrrerhnp

ujrrer zujrrerhp

ujrrer zujrrerhnp

Mënyra Lidhore

E Tashme

zujrrer

zujrreru

zujrret

zujrrernp

zujrrerp

zujrrernp

E Pakryer

zujrrerh

zujrrerhr

zujrrerrr

zujrrerhnp

zujrrerhp

zujrrerhnp

Mënyra Urdhërore:

Veta e II, njëjës

վի՛ սիրելք

Veta e II, shumës

*վի՛ սիրելք***Pjesore e tashme:** *չսիրող***Pjesore e shkuar:** *չսիրած***Pjesore e ardhme:** *չսիրելու, չսիրելիք*

Për të formuar të kryerën e përbërë dhe të kryerën e plotë (të tejshtuar) të formës mohore, përdoret forma mohore e foljes “*ել*” me pjesoren e shkuar të foljes me mbaresën “*ած*”:

E Kryer

<i>չել՛</i>	<i>սիրած</i>	nuk kam dashur
<i>չելս</i>	<i>սիրած</i>	nuk ke dashur
<i>չէ՛</i>	<i>սիրած</i>	nuk ka dashur
<i>չէնք</i>	<i>սիրած</i>	nuk kemi dashur
<i>չէք</i>	<i>սիրած</i>	nuk keni dashur
<i>չեն</i>	<i>սիրած</i>	nuk kanë dashur

Më se e Kryer

<i>չէի՛</i>	<i>սիրած</i>	nuk kisha dashur
<i>չէիր</i>	<i>սիրած</i>	nuk kishe dashur
<i>չէր</i>	<i>սիրած</i>	nuk kishte dashur
<i>չէինք</i>	<i>սիրած</i>	nuk kishim dashur
<i>չէիք</i>	<i>սիրած</i>	nuk kishit dashur
<i>չէին</i>	<i>սիրած</i>	nuk kishin dashur

FOLJET PASIVE (Կրաւորակաւն Բայեր)

Rregulli i përgjithshëm për të kthyer një folje Veprore (aktive) në folje Pësore (pasive) është:

- Nëpërmjet zëvendësimit të mbaresave “*ել*” dhe “*իլ*” të foljeve të zgjedhimit të parë dhe të dytë me mbaresën “*ուիլ*”

Veprore

<i>սիրելի</i>	të duash
<i>լսրելի</i>	të presësh
<i>հալածելի</i>	të ndjekësh
<i>ընտրելի</i>	të zgjedhësh
<i>խօսիլի</i>	të flasësh
<i>շահիլի</i>	të kapësh, fitosh

Pësore

<i>սիրուիլի</i>	të duhesh
<i>լսրուիլի</i>	të pritësh
<i>հալածուիլի</i>	të ndiqësh
<i>ընտրուիլի</i>	të zgjidhësh
<i>խօսուիլի</i>	të flitësh
<i>շահուիլի</i>	të kapësh

2. Në rastin e foljeve të zgjedhimit të tretë që mbarojnë me “*ւլ*”, kjo bëhet nëpërmjet zëvendësimit të mbaresës “*ւլ*” me “*ւցուիլ*”:

<i>կարդալ</i>	të lexosh	<i>կարդւցուիլ</i>	të lexohesh
<i>խաղալ</i>	të luash	<i>խաղւցուիլ</i>	të luhet

ndërsa kur mbarojnë me “*ւալ*”, kjo bëhet nëpërmjet zëvendësimit të mbaresës “*ւալ*” me “*ցուիլ*”:

<i>գող-ւալ</i>	vjedh	<i>գող-ցուիլ</i>	vidhem
<i>ճանչ-ւալ</i>	njoh	<i>ճանչ-ցուիլ</i>	njihem
<i>զիտ-ւալ</i>	dij	<i>զիտ-ցուիլ</i>	dihem

Të gjitha foljet Pësore (pasive) zgjedhohen sipas zgjedhimit të dytë të foljeve (njëlloj si folja *խօսիլ*):

DËFTORE

E Tashme

կը սիրուիմ
կը սիրուիս
կը սիրուի
կը սիրուինք
կը սիրուիք
կը սիրուին

E Pakryer

կը սիրուէի
կը սիրուէիր
կը սիրուէր
կը սիրուէինք
կը սիրուէիք
կը սիրուէին

E Ardhme

պիտի սիրուիմ
պիտի սիրուիս
պիտի սիրուի
պիտի սիրուինք
պիտի սիրուիք
պիտի սիրուին

E Ardhme e Kushtëzuar

պիտի սիրուէի
պիտի սիրուէիր
պիտի սիրուէր
պիտի սիրուէինք
պիտի սիրուէիք
պիտի սիրուէին

E Kryer e Thjeshtë

սիրուեցայ
սիրուեցար
սիրուեցաւ
սիրուեցանք
սիրուեցաք
սիրուեցան

Urdhërore:

սիրուէ՛
սիրուեցէ՛ք   *պի՛ սիրուիք*

Infinitivi:	<i>սիրուիլ</i>
Pjesore e shkuar:	<i>սիրուած, սիրուելք</i>
Pjesore e ardhme:	<i>սիրուելու, սիրուելիք</i>

Kohët e përbëra të foljeve pasive formohen me pjesoren e shkuar të foljes dhe foljen ndihmëse

E Kryer*սիրուած եւ**սիրուած եւ**սիրուած է**սիրուած ենք**սիրուած էք**սիրուած են***Më se e Kryer***սիրուած էի**սիրուած էիր**սիրուած էր**սիրուած էինք**սիրուած էիք**սիրուած էին*

Ka vetëm disa pak folje, të cilat e formojnë pasivin në një formë të veçantë. Të tilla janë:

սալ - të japësh*դնել* - të vësh, vendosësh*բանալ* - të hapësh*նստել* - të hash, të ushqesh*սրուիլ* - të jipesh*դրուիլ* - të vihesh, të vendosesh*բացուիլ* - të hapesh*նսնուիլ* - të hahesh, ushqehesh

E Kryera e Thjeshtë e foljes “*նստել*” (të hash, të ushqehesh) bën “*վերնուցալ*” (hëngra, u ushqeva)

սասնիլ - të dërgosh, transportosh*սասրուիլ* - të dërgohesh, transportohesh

FOLJET KALIMTARE (*Անցողական Բայեր*)

Këto folje quhen të tilla, pasi në fjalitë ku ato përdoren, është kryefjala që u dikton të tjerëve veprimin që duhet të kryejnë. Në këto fjali veprimi i foljeve i kalon një personi apo sendi tjetër, i cili nga funksioni gramatikor luan rolin e kundrinorit. Ky kundrinor normalisht është në rasën dhanore, që përkon në gramatikën Shqipe me kundrinorin e zhdrejtë. Kjo është një formë karakteristike e gjuhës Armene dhe përfitohet duke i shtuar rrënjës së një foljeje kalimtare ose neutrale pjesëzën “*ցնել*”.

Foljet që mbarojnë me “*իլ*”, e ndryshojnë “*ի* -në “duke e bërë “*ել*”:

Shembuj:

<i>խսել</i> - të pish	<i>խսցնել</i> - ta pish
<i>խօսիլ</i> - të flasësh	<i>խօսեցնել</i> - ta flasësh
<i>կարդալ</i> - të lexosh	<i>կարդացնել</i> - ta lexosh
<i>վեռնիլ</i> - të vdesësh	<i>վեռցնել</i> - ta vdesësh
<i>քալել</i> - të bredhësh	<i>քալեցնել</i> - ta bredhësh

Shumë prej foljeve jo Veprare bëhen kalimtare, jo nëpërmjet pjesëzës “*ցնել*”, por me ndihmën e foljes “*տալ* - të japësh”:

<i>բանալ տալ</i> - të kërkosh të hapet
<i>զոցել տալ</i> - të kërkosh të mbyllet

Gjatë zgjedhimit të tyre, zgjedhohet vetëm folja ndihmëse “*տալ*”, ndërsa vetë folja mbetet e pandryshuar:

<i>Դուրը բանալ կուտաւ:</i>	Kërkoj ta hap derën. (hap derën)
<i>Դուրը բանալ պիտի տաւ:</i>	Do të kërkosh ta hap derën. (do ta hap derën)
<i>Դուրը բանալ տուի:</i>	Kërkova ta hap derën. (hapa derën)

Personi, të cilit i kërkohet të kryejë veprimin e kërkuar nga folja kalimtare, vendoset në rasën dhanore:

<i>Դուրը Յակոբին բանալ տուի:</i>	I kërkova Agopit të hapë derën.
<i>Հիրերուն երգել տուի:</i>	I bëra miqtë të këndojnë.
<i>Հագուստս դերձակին մաքրել տուի:</i>	Ja dhashë rrobaqepësit të ma pastrojë kostumin.

Dallimet Armenisht - Shqip

Folja

Foljet klasifikohen:

Gramatika **Shqipe****a**

1. Folje ndihmëse
2. Folje gjysëm ndihmëse
3. Folje këpujë
4. Folje modale
5. Folje të rregullta
6. Folje njëvetore
7. Folje pavetore
8. Folje të parregullta

b

1. Kalimtare
  - a) veprare
  - b) jo veprare (pësore)
2. jo kalimtare

Gramatika **Armene****a**

1. Folje ndihmëse
2. Folje të rregullta
3. Folje pavetore
4. Folje të parregullta
5. Folje Difeктоze

b

1. Veprare
2. Asnjëse
3. Jo Veprare (Pësore)
4. Kalimtare

Mënyrat e Shtjelluara të foljes:

1. Dëftore	1. Dëftore
2. Lidhore	2. Lidhore
3. Kushtore	3. Urdhërore
4. Habitore	
5. Dëshirore	
6. Urdhërore	

KOHËT E FOLJES:**Kohë të Thjeshta**

1. E Tashme	1. E Tashme
2. E Pakryer	2. E Pakryer
3. E Kryer e Thjeshtë	3. E Kryer e Thjeshtë
4. E Ardhme	4. E Ardhme

Kohë të Përbëra

1. E Kryer	1. E Kryer (e Përbërë)
2. Më se e Kryer	2. Më se e Kryer (e Tejshkuar)
3. E Kryer e Tejshkuar	...
4. E Ardhme e Përparme	...
5....	3. E Ardhme e Kushtëzuar

Shënim:

- Në emërtimin e kohëve të gjuhës Armene Perëndimore, në përputhje me ngjashmërinë e përmbajtjes, është përpjekur, aty ku ka qenë e mundur, të ruhet emërtimi sipas gramatikës shqipe. Më poshtë disa sqarime:
- Koha e *“Աղդուլ Կառայուլ”* (që fjalë për fjalë përkthehet - **E kryer e Shkuar**) e Gjuhës Armene Perëndimore korrespondon me kohën e **Kryer të Thjeshtë** të gjuhës Shqipe. Është emërtuar si në Shqip.
- Koha e **Kryer e Përbërë** e Gjuhës Armene Perëndimore korrespondon me kohën e **Kryer** të gjuhës Shqipe. Është emërtuar si në Shqip.
- Koha e **Tejshkuar** e Gjuhës Armene Perëndimore korrespondon më tepër me kohën **Më se e Kryer** të gjuhës Shqipe se sa me kohën e **Kryer e Tejshkuar**; megjithatë duke qenë se gjuha Armene ka vetëm një kohë të tillë të përbërë për të shprehur veprime të kryera në një kohë tashmë të shkuar, që në gjuhën shqipe e bën dallimin nëpërmjet dy kohëve, kohës **Më se e Kryer** dhe kohës **E Kryer e Tejshkuar**, në rastet e përkthimeve nga gjuha Armene në gjuhën Shqipe, mund të përdoret secila prej të dy kohëve pa ndyshuar në thelb kuptimin e fjalisë; në rastet e përkthimeve nga gjuha Shqipe në gjuhën Armene problemi është më i thjeshtë, pasi, pavarësisht se në cilën prej dy kohëve sipërpërmendur është shprehur fjalja e gjuhës Shqipe, në gjuhën Armene ajo detyrimisht do të përkthehet me kohën **E Tejshkuar**.

5. Gjuha Armene Perëndimore nuk ka kohë me emërtim **E Ardhme e Përparme** siç ka gjuha Shqipe. Koha **E Ardhme e Kushtëzuar** e gjuhës Armene Perëndimore korrespondon plotësisht në formë dhe përmbajtje me kohën **E Tashme** të mënyrës **Kushtore** të gjuhës Shqipe. Me qëllim që të përafrohet kuptimi dhe përkatësia gramatikore në të dyja gjuhët, këtë kohë e kemi emërtuar **E Ardhme e Kushtëzuar**. Emërtimi original në gjuhën Armene Perëndimore është - *Ushuunup Uyuunúh* (që fjalë për fjalë përkthehet - **E Ardhme e Pakryer**).

Më poshtë po japim një Tabelë Krahasimore, për të parë pikat e kontaktit të foljes në këto dy gjuhë, në mënyrë dhe kohë:

Tabelë Krahasimore:

	Shqip	Armenisht
	Mënyra Dëftore	
E tashme	jam	jam
E pakryer	isha	isha
E kryer e Thjeshtë	qeshë	qeshë
E kryer	kam qenë	kam qenë
Më se e kryer	kisha qenë	kisha qenë
E kryer e Tejshkuar	pata qenë	... nuk ka
E Ardhme	do të jem	do të jem
E Ardh. e Përparme	do të kem qenë	... nuk ka
E Ardh. e Kushtëzuar	... nuk ka	do të isha

Mënyra Lidhore

E tashme	të jem	të jem
E pakryer	të isha	të isha
E kryer e Thjeshtë	... nuk ka	... nuk ka
E kryer	të kem qenë	të kem qenë
Më se e kryer	të kisha qenë	të kisha qenë
E kryer e Tejshkuar	... nuk ka	... nuk ka
E Ardhme	... nuk ka	... nuk ka
E Ardh. e Përparme	... nuk ka	... nuk ka
E Ardh. e Kushtëzuar	... nuk ka	... nuk ka

Mënyra Kushtore

E tashme	do të isha	... nuk ka
E pakryer	... nuk ka	... nuk ka
E kryer e Thjeshtë	... nuk ka	... nuk ka
E kryer	do të kisha qenë	... nuk ka
Më se e kryer	... nuk ka	... nuk ka
E kryer e Tejshkuar	... nuk ka	... nuk ka
E Ardhme	... nuk ka	... nuk ka
E Ardh. e Përparme	... nuk ka	... nuk ka
E Ardh. e Kushtëzuar	... nuk ka	do të isha

Mënyrat e Pashtjelluara të foljes:

Emërtimi në Shqip		Emërtimi në Armenisht	
Infinitivi	...	a) Infinitivi	të jesh
Pjesorja	qenë	b) Pjesore e Shkuar	qenë (<i>նւնկաւծ</i> ose <i>նւնկէր</i>)
Paskajorja	për të qenë	c) Pjesore e Ardhme	për të qenë
Përcjellorja	duke qenë	d) Pjesore e Tashme	duke qenë (<i>նւնկոյ</i>)

6. Formimi i kohëve të përbëra në Gjuhën Armene Perëndimore:

- a) Në gjuhën Armene, kohët e përbëra të foljeve, në tërësinë e tyre, formohen me pjesoren e shkuar të foljes dhe foljen ndihmëse “ըլլալ” - të jesh. Në ndryshim nga gjuha Shqipe, e cila përdor edhe foljen ndihmëse “kam” për të formuar kohë të përbëra, në gjuhën Armene, folja “նւնկաւծ” - të kesh, nuk përdoret për të formuar kohë të përbëra.

	Në gjuhën Armene	Në gjuhën Shqipe
	<i>էղաւծ</i> ose <i>էղէր էւ</i>	(kam qenë)
Fjalë për fjalë:	jam qenë	
Ka kuptimin dhe përkthehet:	kam qenë	

- b) Ashtu si edhe në rastin e foljes “ըլլալ”, koha e përbërë e foljes ndihmëse “ննտնալ” formohet duke kombinuar pjesoren e shkuar të foljes “ննտնալ” me foljen ndihmëse “ըլլալ”.

Në gjuhën Armene   Në gjuhën Shqipe
ննտնալ ose *ննտնալ էմ*   (kam pasur)

Fjalë për fjalë:

jam pasur

Ka kuptimin dhe përkthehet:

kam pasur

- c) **Shembull** i formimit të kohës së përbërë të një foljeje të rregullt:

Folja: *կարդալ* - të lexosh   (e zgjedhimit të tretë)

Në gjuhën Armene   Në gjuhën Shqipe
կարդացալ էմ   (kam lexuar)

Fjalë për fjalë:

jam lexuar

Ka kuptimin dhe përkthehet:

kam lexuar

KREU VI

PJESË TË PANDRYSHUESHME TË LIGJËRATËS

PARAFJALËT (ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ) (dhe pasfjalët)

Në gjuhën Armene moderne, numri i parafjalëve nuk është shumë i madh. Ajo vendoset para emrit ose përemrit dhe u dikton atyre rasën në të cilën duhet të vendosen.

Një pjesë e madhe e parafjalëve Armene, sot vendoset pas emrit ose përemrit, duke qenë faktikisht pasfjalë. Megjithatë, ato kryejnë të njëjtin rol si edhe parafjala, dhe u diktojnë emrit ose përemrit rasën në të cilën duhet të vendosen.

Kur vendosen para emrit quhen “նախադաս նախադրութիւն”.

Kur vendosen pas emrit quhen “յետադաս նախադրութիւն”.

Më poshtë jepen disa nga parafjalët dhe pasfjalët e gjuhës Armene, si edhe rasat që ato u diktojnë emrave apo përemrave, para apo pas të cilëve vendosen:

1. Parafjalët:

a) Rasa Dhanore:

սոսնց - pa

սոսնց ջուրի - pa ujë

սոսնց հագուստի - pa rroba

սոսնց ինձի - pa mua

փոխանակ - në vend të...

փոխանակ դրամի - në vend të parave

փոխանակ գնալու, գնաց - në vend që të vinte, shkoi.

b) Rasa Kallzore:*qetqth* - përballë, përkundrejt*qthqth* - deri, deri sa*qthqth qthqthqth* - deri në stacion*qthq thqth* - si dhuratë*qetqth thqth* - përballë shtëpisë*qthqth qthqthqth* - deri në mbrëmje*qthq, qthqth* - si, qysh**c) Rasa Rrjedhore:***qthqth* - përveç*qthqth qthqthqth* - përveç grave*qthqth thqthqth qthqth thqth* - me përjashtim tim, të gjithë ishin atje**2. Pasfjalët:****a) Rasa Gjimore:***qthqth* - përpara, përballë*thqth* - prapa*thqth* - nën, poshtë*qthqth* - mbi, sipër*thqth* - në, brenda*thqthqthqth* - në mes*qthqth* - rreth, përreth*qthqth* - ndërmjet*qthqthqth* - përkundrejt*thqth thqthqth thqth qthqthqth* - shtëpia juaj është përballë shtëpisë sonë*thqth* - në vend të...*qthqth thqth, qthq thqthqth* - në vend të qumështit i dha ujë*thqthqth* - në lidhje me, përsa i takon, rreth*thqth thqthqth thqthqthqth* - ai foli në lidhje me ty*thqthqth qthqth* - përpara shtëpisë*thqthqth thqth* - prapa derës*qthqthqth thqth* - nën karrige*thqthqthqth qthqth* - mbi tryezë*thqthqthqthqth thqth* - në dhomë*qthqthqth thqthqthqth* - në mes të sallës*qthqthqthqth qthqth* - rreth qytetit*qth thqth thqthqth* - ndërmjet tij dhe meje

b) Rasa Dhanore:*hawnq̄t̄y* - përkundrejt*h̄r b̄n̄r̄n̄r̄ hawnq̄t̄y* - përkundrejt vëllait të tij*hawl̄aw̄n̄w̄l̄* - në të kundërt, në kundërshtim me*h̄r h̄n̄ūs̄n̄ūn̄īf̄h̄n̄ hawl̄aw̄n̄w̄l̄* - në kundërshtim me premtimin e tij*hawl̄aw̄n̄w̄l̄* - në përputhje me*q̄r̄n̄īḡh̄ ūr̄ hawl̄aw̄n̄w̄l̄* - në përputhje me zhurmën*hawl̄aw̄d̄aw̄j̄n̄* - në përputhje me*ūr̄ h̄n̄ūs̄n̄ūn̄īf̄h̄n̄ hawl̄aw̄d̄aw̄j̄n̄* - në përputhje me premtimin tonë*h̄t̄ūn̄* - me, me vete*h̄n̄r̄r̄r̄ h̄t̄ūn̄* - me të jatin*hawl̄aw̄r̄* - për*h̄n̄d̄h̄ hawl̄aw̄r̄* - për mua*Ḃaw̄l̄n̄r̄r̄h̄n̄ hawl̄aw̄r̄* - për Agopin*h̄n̄w̄n̄, ūt̄ū* - ashtu si, njëlloj *h̄r ūr̄r̄r̄ h̄n̄w̄n̄* - njëlloj si e ëma e tij*ūl̄aw̄r̄h̄h̄ ūr̄ ūt̄ū* - si një trëndafil*h̄n̄ūn̄* - pranë*h̄n̄īr̄h̄n̄ h̄n̄ūn̄* - pranë derës*h̄t̄ū* - kundër, përkundër*aw̄n̄ ūl̄aw̄r̄h̄n̄īn̄ h̄t̄ū* - kundër atij njeriu**c) Rasa Kallzore:***h̄ ūl̄r̄* - mbi, sipër*h̄n̄īr̄h̄n̄ h̄ ūl̄r̄* - mbi kodër*h̄ ūl̄aw̄r̄* - nën, poshtë*q̄t̄ūh̄n̄ h̄ ūl̄aw̄r̄* - poshtë lumit**d) Rasa Rrjedhore:***aw̄r̄aw̄ḡ* - para, përpara*d̄aw̄z̄t̄n̄ aw̄r̄aw̄ḡ* - para drekës*t̄aw̄p̄, j̄t̄aw̄n̄j̄, ūl̄r̄ḡ* - pas*d̄aw̄z̄t̄n̄ t̄aw̄p̄* - pas drekës*aw̄r̄aw̄h̄t̄ ūr̄ ūl̄r̄ḡ* - një vit më pas*h̄n̄īr̄ū* - jashtë*aw̄n̄īt̄n̄ h̄n̄īr̄ū t̄l̄aw̄j̄* - doja jashtë shtëpisë*h̄n̄r̄ū* - brenda*aw̄t̄n̄t̄aw̄l̄t̄n̄ h̄n̄r̄ū ūn̄aw̄j̄* - hyra në dhomë*ūl̄r̄* - sipër*aw̄n̄h̄n̄īh̄t̄n̄ ūl̄r̄ ūl̄aw̄q̄t̄ḡh̄* - ngjita shkallët me vrap*ūl̄aw̄r̄* - poshtë*aw̄aw̄t̄n̄ ūl̄aw̄ ḡaw̄l̄t̄ḡh̄* - u hodha nga muri*q̄aw̄n̄* - përveç*p̄t̄q̄l̄t̄ q̄aw̄n̄ aw̄l̄t̄n̄ n̄p̄ h̄aw̄j̄t̄r̄t̄n̄ h̄aw̄t̄ḡaw̄i*

përveç teje, të gjithë folën Armenisht

<i>հեռու</i> - larg	<i>մարդերէ հեռու</i> - larg prej njerëzve
<i>աստի՛ն</i> - këtej, këndeј	<i>զեւտէ՛ն աստի՛ն</i> - nga kjo anë e lumit
<i>անդի՛ն</i> - andej, përtej	<i>սլատէ՛ն անդի՛ն</i> - përtej murit
<i>սկսեալ</i> - duke filluar nga...	<i>վաղուրնէ սկսեալ</i> - duke filluar nga nesër
<i>ի վեր</i> - që nga	<i>անցեալ ամիսէն ի վեր</i> - që nga muaji i kaluar

e) Rasa Instrumentale:

հանդերձ - me, së bashku
բարեկամներով հանդերձ - së bashku me shokët

Shënim:

Vetëm një numër shumë i vogël i këtyre parashtesave mund të vendosen si para, ashtu edhe prapa emrit:

<i>հանդէպ եղբորը</i>	ose	<i>եղբորը հանդէպ</i>
përkundrejt vëllait të tij		
<i>աղիատմամբ քրոջը</i>	ose	<i>քրոջը աղիատմամբ</i>
krahasuar me motrën e tij		

NDAJFOLJET (*ՄԱԿԲԱՅՆԵՐ*)

Ndajfoljet janë fjalë, që hyjnë në grupin e fjalëve të pandryshueshme, dhe shërbejnë për të plotësuar më mirë kuptimin e foljeve, mbiemrave si dhe të ndajfoljeve të tjera:

<i>շատ սիրելի</i> - të duash shumë	<i>քիչ սիրելի</i> - të duash pak
------------------------------------	----------------------------------

Ndajfoljet tregojnë:

a) vend:

<i>հոս</i> - këtu	<i>ներս</i> - brenda	<i>սուս</i> - pranë, afër
<i>հոն</i> - atje	<i>դուրս</i> - jashtë	<i>վեր</i> - sipër, mbi
<i>ուր</i> - ku	<i>հեռու</i> - larg	<i>վար</i> - poshtë

b) sasi:

<i>շատ</i> - shumë	<i>աւելի</i> - më tepër	<i>չափազանց</i> - tepër, shumë
<i>քիչ</i> - pak	<i>բաւական</i> - mjaft	<i>գրեղէ</i> - pothuajse
<i>նուազ</i> - më pak	<i>աննուազն</i> - së paku	
	<i>աւելնէն շատ</i> - më tepër nga të gjithë/a	
	<i>ան անաւելն</i> - më tepër nga të gjithë/a	

c) kohë:

<i>կանուխ</i> - herët	<i>երբ</i> - kur	<i>հազի</i> - me zor, mezi
<i>հիմա</i> - tani	<i>երէկ</i> - dje	<i>նախ</i> - së pari, fillimisht
<i>վաղը</i> - nesër	<i>այսօր</i> - sot	<i>յետոյ</i> - pastaj, më pas
<i>յաճախ</i> - shpesh	<i>ուշ</i> - vonë	<i>երբեմն</i> - ndonjëherë
<i>ան այժմ</i> - tashmë, për momentin		<i>յանկարծ</i> - papritur
<i>վիշտ</i> - vazhdimisht, gjithmonë		<i>օրէ օր</i> - ditë pas dite
<i>աստնօր</i> - i/e mëparshëm		
<i>ասկէ ետք</i> - këtu e më pas		<i>այսնհետեւ</i> - këtu e më pas
<i>վիանգամ ընդ վիշկ</i> - një herë e përgjithmonë		

d) pohim, mohim, dyshim:

<i>այո</i> - po	<i>թերեւս</i> - ndoshta	<i>աւելնելն</i> - nuk ka gjë
<i>ոչ</i> - jo	<i>անշուշտ</i> - patjetër	<i>այսահովարար</i> - sigurisht
<i>իրաւ</i> - vërtet	<i>արդարէւ</i> - në fakt	<i>բնաւ, երբեք</i> - kurrë
<i>հաւանօրէն</i> - ka mundësi, mbase		<i>գուր, ի գուր</i> - më kot

e) mënyrë:

<i>ինչպէս</i> - si, qysh	<i>վեծապէս</i> - kryesisht	<i>կամայ</i> - me dëshirë
<i>այսպէս</i> - kështu	<i>ղանդաղօրէն</i> - ngadalë	<i>ակամայ</i> - pa dëshirë
<i>ընդհանրապէս</i> - në përgjithësi		<i>արագօրէն</i> - shpejt, menjëherë

Përveç fjalëve të veçanta, ka edhe ndajfolje që formohen nga kombinimi i fjalëve të veçanta, të cilat marrin emrin “lokucione ndajfoljore”:

տեղ տեղ - vende vende, aty këtu   *վէկէն ի վէկ* - njëherë e mirë
մաս մաս - pjesë pjesë, pak nga pak   *վէկիկ վէկիկ* - një pas një
քովէ քով - krah për krah, pranë njeri tjetrit
փոխն ի փոխ - në mënyrë alternative

Ndajfolje mund të krijojen edhe duke u shtuar pjesëza të caktuara si:
աբար, օրէն, սպէս, ուլիւն, - emrave, mbiemrave dhe rrënjëve foljore.

Shembuj:

հայր + աբար (հայրաբար) - si baba, atërisht
խոնարհ + աբար (խոնարհաբար) - përulësisht
անկեղծ + օրէն (անկեղծօրէն) - sinqerisht
յաւերժ + օրէն (յաւերժօրէն) - përjetësisht
վեհանձն + օրէն (վեհանձնօրէն) - me shpirtmadhësi
ազգ + ուլիւն (ազգուլիւն) - patriotik, kombëtar
սյարգ + սպէս (սյարգասպէս) - thjeshtësisht
ընդհանուր + սպէս (ընդհանուրասպէս) - përgjithësisht
մասնավոր + սպէս (մասնավորասպէս) - veçanërisht
բոլոր + ուլիւն (բոլորուլիւն) - sëbashku
հիւսն + ուլիւն (հիւսնուլիւն) - themelor, bazik

LIDHËZAT (ՇԱՂԿԱՊԵՆՏ)

Lidhëzat janë fjalë, që hyjnë në grupin e fjalëve të pandryshueshme, të cilat shërbejnë për të lidhur fjalët, fjalitë dhe frazat me njera tjetrën. Ndër më kryesoret prej tyre janë renditur më poshtë:

<i>ու, էւ</i> - dhe, edhe	<i>նաեւ, ալ</i> - gjithashtu	<i>բայց</i> - por
<i>ո՛չ... ոչ</i> - as... as	<i>այլ նաեւ</i> - por gjithashtu	<i>կամ</i> - ose
<i>սխալմ</i> - vetëm	<i>որպէս զի</i> - me qëլլim që...	<i>որ</i> - që
<i>եթէ</i> - nëqoftëse	<i>թէեւ, թէպէտեւ</i> - ndonëse	<i>սիւս</i> - ndërsa

անգամ, նոյն իսկ - bile, madje
վասն զի - që, me qëllim që...
թէ'... թէ' - si kështu ...edhe ashtu
նորեւի, ուստի - prandaj

այսինքն - është për të thënë..
կա'ւ կա'ւ - ose...ose
այսմանով որ - me kusht që
քանի որ - që prej, posa që

այնպէս որ - kështu që, në këtë mënyrë

ն'չ թէ'... այլ - jo vetëm që... por...
ն'չ վիայն... այլ նաեւ - jo vetëm..., por edhe...
քանի... այնքան ավելի - sa më shumë... aq më tepër...

որովհետեւ, ինչու որ - sepse
ն'չ որովհետեւ... այլ որովհետեւ - jo sepse,... por sepse...
ն'չ որովհետեւ... այլ այն պատճարով որ - jo sepse,... por sepse...

PASTHIRRMAT (ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

ն'հ, ա'հ - Oh!, Ah! (shprehin gëzim, dëshirë të zjarrtë)
ա,հ, վա'հ - Ah!, Vah! (shprehin dhimbje, keqardhje)
վա'յ - Vaj! (shpreh dhimbje, keqardhje)
աւա'զ, ափսոս'ւ - Mjerisht!, Sa keq!
երանի'թէ' - Do të dëshiroja që..!
կեցցէ' - Rroftë!, Gëzuar!
կեցէ'ւ - Bravo! Të lumtë!
ապրի'ւ - Rrofsh!
վե'րք - Sa keq!, Gjynah!
անէ'ծք - Mallkim! E marrtë dreqi!

IDIOMAT

Idiomat në gjuhën Armene kanë përdorim të madh. Duke qenë se ato formojnë një grup të madh, këtu më poshtë po mjaftohemi me disa shembuj prej tyre:

Հաճեցէ՛ք - Ju lutem!, Urdhëroni!

Եթէ կը հաճի՞ք - Nëse dëshironi?

Կը հաճի՞ք - Dëshironi...?

Տեղի ունենալ - Ka një vend...

Հաճոյքով, Միտով - Me kënaqësi!, Me gjithë zemër!

Շնորհակալ եմ - Ju falenderoj!, Ju jam mirënjohës!

Միւ կողմէ - Nga ana tjetër...

Շատնոց է որ - U bë kohë, që...

Կը ցուի՞ որ - Më vjen keq, që...

Միջոցներ ձեռք առնել - Me marrë masat...

Լաւ ատեն անցնել - Të kalosh kohëra të mira.

KREU VII

FJALËT (FУΩΤΙΓ)

Fjalët ndahen në tre grupe kryesore:

- a) Fjalë bazë ose rrënjë
- b) Fjalë të prejardhura
- c) Fjalë të përbëra

a) Fjalë rrënjë janë ato që paraqiten në formën e tyre më të thjeshtë, pa ndonjë shtesë:

ωqq - komb;   *δωύ* - zë;   *ωpδtɓ* - vlerë

b) Fjalë të prejardhura janë ato që formohen nga fjalë rrënjë me ndihmën e shtesave që mund të jenë parashtesa ose prapashtesa:

<i>ωqq ωϣή</i>	=	<i>ωqqωϣή</i>	kombëtar
<i>δωύ ωλωύ</i>	=	<i>δωύωλωύ</i>	i zëshëm
<i>ωύ ωpδtɓ</i>	=	<i>ωύωpδtɓ</i>	i pavlerë, i pavlefshëm
<i>ζωύ ωωωύ</i>	=	<i>ζωύωωωύ</i>	Armeni

c) Fjalë të përbëra janë ato që formohen nga bashkimi i dy ose më shumë fjalëve, duke krijuar në këtë mënyrë një fjalë të re, që ka edhe një kuptim të ri:

<i>δnι + tɓtɓpɓ</i>	<i>δnιtɓtɓpɓ</i>	bregdet
<i>ύωpω + ω + ύωι</i>	<i>ύωpωύωι</i>	anije lufte

Gjatë formimit të fjalëve të prejardhura ose të përbëra, si edhe gjatë lakimit apo zgjedhimit, zanoret dhe diftongët në rrokjen e fundit të fjalës pësojnë ndryshime të caktuara; ato mund të bien plotësisht ose mund të zëvendësohen me një zanore tjetër:

a) Germa *h* dhe *n* zakonisht bien tërësisht:

<i>uħpın</i> - zemër	<i>urııuqħı</i> - i përzemërt
<i>qħp</i> - germë	<i>qıııııı</i> - i shkruar
<i>qıııııı</i> - mëshirë	<i>qıııııııı</i> - i mëshirshëm, zemërbutë
<i>unııı</i> - gënjeshter	<i>unıııııııı</i> - gënjeshhtar

b) Germa *ı* shndrrohet në *ħ*:

<i>uııı</i> - dashuri	<i>uħpıııı</i> - i dashur
-----------------------	---------------------------

c) Diftongu *ıı* shndrrohet në *ı*:

<i>ıııııııı</i> - libër	<i>ıııııııııııı</i> - autor
-------------------------	-----------------------------

d) Diftongu *ıı* shndrrohet *n*:

<i>ıııı</i> - dritë	<i>ıııııııııı</i> - i shndritshëm
<i>qııııı</i> - ngjyrë	<i>qıııııııııı</i> - me ngjyra

e) Diftongu *ħı* shndrrohet *n*:

<i>ıııııııı</i> - nder	<i>ıııııııııııııı</i> - i nderuar
------------------------	-----------------------------------

f) Diftongu *ııı* shndrrohet *ı*:

<i>ıııııııııııııı</i> - kristian (emër)
<i>ıııııııııııııııııı</i> - kristian (mbiemër)

FJALË TË PREJARDHURA (UĐUĐĐ ĐUĐĐĐ)

1. Fjalë të prejardhura të formuara me parashtesa:

ııı, *ıııı*, *ıı*, *ıı*, *ııı* dhe *ıııı* i japin fjalës kuptim negativ:

<i>ıııııııı</i> - i vlefshëm	<i>ıııııııııııı</i> - i pavlefshëm
<i>ıııııııı</i> - ligj	<i>ıııııııııııııı</i> - i paligjshëm

<i>qnyú</i> - ngjyrë	<i>undqnyú</i> - i zbehtë, pa ngjyrë
<i>qłun</i> (<i>qhtunıwı</i>) - dije	<i>unqłun</i> - i paditur
<i>řwıhun</i> - fat	<i>ıđřwıhun</i> - i pafat

wınırr - përtej

<i>wınırrwıřıwıřı</i>	bota e përtejme
<i>wınırrřıřıřıwıwı</i>	përtej varrit

qłr - jep idenë e superioritetit

<i>qłrřıwıřı</i>	supermen, mbinjeri
<i>qłrřıřıwıwı</i>	Sovran. I plotfuqishëm

uunrr - nën

<i>uunrrwıqđł</i>	nënvizoj
<i>uunrrłrłrłwı</i>	nëntokësor

ıłr - përsëri, sipër

ıłrřıuunıwı - të kthehesh mbrapsht

2. Fjalë të prejardhura të formuara me prapashtesa:

wıřı, *orłú* - shërbejnë për të formuar ndajfolje

<i>řıunıwıřı</i> - i përvuajtur	<i>řıunıwıřıwıřıwı</i> - përvujtësisht
<i>ıłıřı</i> - i butë	<i>ıłıřıorłú</i> - butësisht
<i>řıwıřııł</i> - i brishtë	<i>řıwıřıorłú</i> - me brishtësi

wıřı, *łıřı* - shërbejnë për të formuar mbiemra

<i>gıwıwıřı</i> - i dhimbshëm	<i>ıřıwıwıřıłıřı</i> - i mrekullueshëm
<i>uqıwıřı</i> - i trishtuar	<i>hıřıwıřıwıřı</i> - magjepsës
<i>řııřıřıwıřı</i> - mirëdashës	<i>hıwıđłıřı</i> - i këndshëm

ակ, իկ, ուկ - shërbejnë për të dhënë kuptimin zvogëlues
գետ - lumë   *գետակ* - lumë i vogël, përrua
նաւ - anije   *նաւակ* - anije e vogël, varkë

ակաք - shërben për të formuar mbiemra
օգտակաք   i dobishëm
փաստակաք   i dëmshëm

ական, ային - shërbejnë për të formuar mbiemra me kuptimin e përkatësisë
ազգ   komb   *ազգային*   kombëtar
հրեշտակ   ëngjëll   *հրեշտակային*   ëngjëllor
ձայն   zë   *ձայնական*   zanor
հայր   baba   *հայրական*   atëror
հայկական   armen   *անգլիական*   anglez

անց, նոց - shërbejnë për të dhënë kuptimin e vendit
հիւանդ - i sëmurë   *հիւանդանոց* - spital
զորո - ushtar   *զորանոց* - kazermë

արէն, երէն - shërbejnë për të dhënë kuptimin e gjuhës së folur
յունարէն - greqisht   *հայերէն* - armenisht
չինարէն - kinezçe   *ֆրանսերէն* - frengjisht
անգլերէն - anglisht   *ռուսերէն* - rusisht

արան - shërben për të dhënë kuptimin e ambientit
ճաշարան - sallë ngrënie
ընթերցարան - sallë pritjeje
վառարան - sallë gatimi
լսարան - sallë dëgjimi (auditor)

wgh - shërben për të treguar origjinë

<i>Uulirhlyagh</i>	Amerikan
<i>Ֆրանսացի</i>	Francez
<i>Անգլիացի</i>	Anglez
<i>Ճափոնցի</i>	Japonez

wlnr - shërben për të formuar mbiemra dhe emra

<i>փարք</i> - lavdi	<i>փարքաւոր</i> - i lavdishëm
<i>ունգ</i> - vajtim	<i>ւգաւոր</i> - vajtues
<i>վերք</i> - plagë	<i>վիրաւոր</i> - i plagosur

եղէն - shërben për të dhënë kuptimin e “bërë prej”, “prodhuar prej”

<i>նսլի</i> - ar	<i>նսլեղէն</i> - prej ari
<i>հուր</i> - zjarr	<i>հրեղէն</i> - prej zjarri
<i>արծաթ</i> - argjend	<i>արծաթեղէն</i> - prej argjendi
<i>բուրդ</i> - lesh	<i>բրդեղէն</i> - prej leshi

ենի - kur i shtohet emrit të frutit, tregon pemën që e prodhon atë

<i>խնձոր</i> - mollë	<i>խնձորենի</i> - pemë molle
<i>թուզ</i> - fik	<i>թզենի</i> - pemë fiku
<i>նարինջ</i> - portokall	<i>նարինջենի</i> - pemë portokalli
<i>տանձ</i> - dardhë	<i>տանձենի</i> - pemë dardhe

եան - shërben për të formuar mbiemra: *արեւմտեան* - perëndimor

nun - shërben për të formuar mbiemra nga emrat:

<i>ջուր</i> - ujë	<i>աղու</i> - pisllek
<i>ջրոս</i> - i ujhëm	<i>աղոսոս</i> - i pistë

նլի - shërben për të formuar femëroren e emrave:

<i>դերասան</i> - aktor	<i>դերասանուհի</i> - aktore
<i>Հայ</i> - Armen	<i>Հայուհի</i> - Armene
<i>սուրբ</i> - shenjtor	<i>սուրբուհի</i> - shenjtoreshë

nun - shërben për të formuar mbiemra:

<i>unq</i> - baltë	<i>unqun</i> - i baltosur
<i>uunq</i> - rërë	<i>uunqun</i> - i pluhurizuar

nrn, *uun*, *h* - shërbejnë për të dhënë kuptimin e funksionit ose mjeshtërisë

<i>nr</i> - gjueti	<i>nrnr</i> - gjuetar
<i>uunq</i> - lulushte	<i>uunqunq</i> - lulishtar
<i>un</i> - anije, lundër	<i>unnr</i> - lundërtar
<i>huunq</i> - të mbledhësh	<i>huunqh</i> - mbledhës, kolektor
<i>qh</i> - kënaqësi	<i>qhnr</i> - i këndshëm, zbavitës

nrh, *un*, *nr*, *unq*, *unq* - shërbejnë për të treguar veprim ose gjendje:

<i>nrh</i> - mirë	<i>nrhnrh</i> - mirësi
<i>un</i> - i keq	<i>unnrh</i> - ligësi
<i>unq</i> - fëmijë, vogëlush	<i>unqnq</i> - fëmijëri
<i>huunq</i> (t) - grumbull (oj)	<i>huunqnq</i> - grumbullim
<i>huunq</i> (t) - i persekutuar (oj)	<i>huunqnq</i> - ndjekje, persekutim
<i>unq</i> (p) - ndërtesë	<i>unqnq</i> - ndërtim, konstruksion

un - shërben për të formuar ndajfolje:

<i>un</i> - i madh	<i>unnr</i> - madhërisht
<i>unq</i> - i njohur	<i>unqnq</i> - në mënyrë të hapur
<i>unqunq</i> - i veçantë	<i>unqunqnq</i> - veçanërisht

un - shërben për të dhënë kuptimin e grumbullit, tërësisë, bashkësisë:

<i>nr</i> - të gjithë, të tërë	<i>nrnr</i> - tërësisht, plotësisht
<i>unq</i> - komb	<i>unqnq</i> - kombëtar
<i>unqunq</i> - grumbull, turmë	<i>unqnqnq</i> - në masë, në grup

FJALË TË PËRBËRA (ԲԱՐԴ ԲԱՌԵՐ)

Fjalët e përbëra formohen nga bashkimi i:

1. emër + emër: $uեղան + w + տուն =$ dhomë ngrënie, mensë
2. emër + rrënjë foljore: $կան (ք) + w + վար (ել) = կանավար =$
= drejtues mjeti, automobilist
3. mbiemër + emër: $թանկ + արժեք =$ i çmuar, i vlefshëm
4. Parafjalë ose ndajfolje + emër: $նալ + w + դուռ =$ paradhomë
5. Parafjalë ose ndajfolje + rrënjë foljore: $վեր + ելք =$ ngjitje, ngritje
6. Përemër + rrënjë foljore: $հնքն + w + շարժ =$ automobil

Bashkimi i fjalëve bëhet:

- a)** thjesht duke i vendosur ato pranë njera tjetrës:

$ծով + եզերք = ծովեզերք =$ bregdet

$կէս + օր = կէսօր =$ pasdite

- b)** duke bashkuar dy fjalët me germën “w”:

$բարձր + w + ձայն = բարձրաձայն =$ me zë të lartë

$վարտ + w + նաւ = վարտանաւ =$ anije luftar

Shënim:

Nëqoftëse, në fjalët e përbëra, fjala e parë mbaron me germën “h”, kjo bie, dhe si germë bashkuese ndërmyet dy fjalëve, në vend të germës “w”, përdoret germa “t”:

$գինի + t + տուն = գինետուն =$ pijetore vere, shtëpi vere

$շոգի + t + նաւ = շոգեկաւ =$ anije me avull, avulllore

- c)** duke bashkuar dy fjalët me germën “t” ose “n”:

$առ + ել + տուր = առելտուր =$ tregti

$սի + ու + դող = սիուդող =$ terror

KREU VIII

INFINITIVI, PËSORET, EMËRZIMI

A. INFINITIVI (ԱՆԵՐԵԻՈՅԹ)

Infinitivi i foljeve mund të përdoret si emër (ky proces quhet emërzim i foljes) dhe si i tillë ai mund të lakohet, si edhe mund të marrë nyje. Kur lakohen, infinitivët e të tre lloj lakimeve *ել, իլ, ալ*, ndjekin rregullin e lakimit të emrit, si më poshtë:

Emërore	<i>ծով</i>
Kallzore	<i>ծով</i>
Gjinore	<i>ծովու</i>
Dhanore	<i>ծովու</i>
Rrjedhore	<i>ծովէ</i>
Instrumentale	<i>ծովով</i>

Po kështu veprohet për:

<i>սիրել</i>	<i>խօսիլ</i>	<i>կարդալ</i>
<i>սիրելու</i>	<i>խօսելու</i>	<i>կարդալու</i>

Shembuj:

a) që kërkojnë rasën emërore:

Կարդալը հաճոյք է: Të lexuarit është kënaqësi.

Սիրելը երջանկութիւն է: Të dashuruarit është lumturi.

b) që kërkojnë rasën kallzore:

Կարդալը կը սիրեն, գրելը ո՛չ այնքան:

E pëlqej të lexuarit, të shkruarin jo aq shumë

c) që kërkojnë rasën gjinore:

Նկարելու արուեստը

arti i të pikturuarit

Կարդալու վայելքը

kënaqësia e të lexuarit

d) që kërkojnë rasën dhanore:

Հասկանալու համար

me qëllim të të kuptuarit

Փոխանակ խաղալու՝ աշխատե՛լ

Në vend të të luajturit, puno!

e) që kërkojnë rasën rrjedhore:

Խորհե՛լ խօսելէ առաջ:

Mendo, përpara se të flasësh.

Ստեղէ զգուշացի՛ր:

Qëndro larg prej të gënjerit.

f) që kërkojnë rasën instrumentale:

Մտածելով խօսիլ

Të flasësh me mend në kokë (duke menduar çfarë po flet).

Միրելով ապրիլ, սիրուելով սերնիլ:

Jeto duke dashuruar, vdis duke qenë i dashuruar.

Infinitivi i shkuar formohet nga pjesorja e foljes dhe infinitivi i foljes ndihmëse “ըլլալ”.

Միրած ըլլալ - të kesh dashuruar

խօսած ըլլալ - të kesh folur

Kur lakohet, pjesorja mbetet e pandryshuar; lakohet vetëm folja ndihmëse:

սիրած ըլլալով:

խօսած ըլլալու համար

B. PJESORET (*ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ* ose *ԴԵՐԲԱՅ*)

Pjesoret përdoren edhe si folje, edhe si emra. Ato mund të lakohen dhe mund të marrin edhe nyje. Ka tre lloj pjesorësh:

Pjesore e **tashme**: e cila mbaron me: *նո - սիրոնո*

Pjesore e **shkuar**: e cila mbaron me: *ած, եր - սիրած, սիրեր*

Pjesore e **ardhme**: e cila mbaron me: *լու, լիք - սիրելու, սիրելիք*

Pjesoret që mbarojnë me *եր* dhe *լու* nuk përdoren si emra. Ato përdoren për të formuar kohët e përbëra me foljen ndihmëse *ըլլալ*, siç është treguar edhe më sipër: *սիրած եւ, սիրած էի, սիրած պիտի ըլլաւ, սիրելու եւ, etj.*

Pjesoret që mbarojnë me *նո*, *ած*, *լու* dhe *լիք*, përdoren gjithashtu edhe:

si **mbiemra**:

<i>գործող սխտք</i>	mendje aktive
<i>աւարտած գործ</i>	punë e kryer
<i>եփելու ջուր</i>	ujë për t'u zier (i ziershëm)
<i>կարդալիք գիրք</i>	libër për t'u lexuar (leximi)

si **emra**:

<i>Աշխատողը կը յաջոնի</i>	Ai që punon, ja arrin qëllimit.
<i>Պատի՛ւ աշխատողին</i>	Nderim, atij që punon.

Pjesoret e përdorura si mbiemra, nënkuptojnë të përfshirë në vetvete një përemër lidhor. Kështu p.sh: *եկող սարողը* - që fjalë për fjalë do të përkthehej “**njeriu ardhës**”, në fakt ka kuptimin “**njeriu që vjen**”.

Po kështu, “*եկած սարողը*” - që fjalë për fjalë do të përkthehej “**njeriu i ardhur**”, në fakt ka kuptimin “**njeriu që erdhi**”.

Kështu, në vend që të thuhet:

Սարողը որ կուգայ հայրս է:

Në të dy rastet kuptimi është i njëjtë:

Mund të thuhet:

Եկող սարողը հայրս է:

Njeriu që vjen, është im atë.

Ndërsa në rastin:

Sni.úr qnr ku qrr unkuúku ulid t:

Shtëpia, që unë shoh, është e madhe.

mbiemri **“e madhe”** mund të kuptohet dhe përdoret pa përemër lidhor:

Fu unkuú unnu ulid t:

Shtëpia e parë prej meje ishte e madhe.

Nga sa më sipër, duket qartë që ky konstruksion fjalie është formuar duke vendosur kryefjalën e fjalisë (që në këtë rast do ishte “*ku - unë*”) në rasën gjinore “*fu*”, dhe duke përdorur pjesoren e shkuar të foljes si dhe duke i shtuar kundrinës së drejtë nyjen e pronorit të kryefjalës, që në rastin konkret është “*u*”.

Në të njëjtën mënyrë, në vend që të thuhet:

Sni.úr qnr qnu.ú qrr unkuúku ulid t:

mund të thuhet:

Fnu unkuú unnu.ú ulid t:

E njëjta gjë vlen edhe për:

Ulnr unkuú unnu.úr ulid t:

Utr unkuú unnu.úr ulid t:

Qlr unkuú unnu.úr ulid t:

Ulnúg unkuú unnu.úr ulid t:

Ulnúg unkuú unnu.úr ulid tr:

Në këtë lloj konstruksion fjalie, emri mund të lakohet:

Fnu unkuú unnu.ú qnu.úqul:

Unë erdha prej shtëpisë, që ti kishe parë.

Qlr unkuú unnu.ú qnu.úr:

Dera e shtëpisë që ti kishe parë.

Ulnúg qur.úqul qhr.úqul unnu.úr:

Emri i librit që ata kishin lexuar.

Pjesoret e ardhme *լու*, *լիք* japin kuptimin e një detyrimi në të ardhmen:

a) *լու* përdoret për të formuar kohët e përbëra me foljen ndihmëse *ըլլալ*:

<i>երթալու եմ</i>	Duhet të shkoj. (jam për të shkuar)
<i>տեսնելու եմ</i>	Duhet të shoh. (kam për të parë)
<i>տեսնուելու եմ</i>	Duhet të shihem. (jam për t'u parë)
<i>յարգուելու եք</i>	Ju duheni respektuar (jeni për t'u respektuar)
<i>դասող սորվելու ես</i>	Duhet të mësosh mësimet (ke për të mësuar mësimet)

b) *լիք* nuk përdoret për të formuar kohët e përbëra; ajo përdoret si mbiemëror dhe ndërkohë jep kuptimin e një detyrimi:

<i>Թափուելիք ջուր</i> :	Ujë që duhet derdhur.
<i>Երթալիք տեղս հեռու է</i> :	Vendi ku do të shkoj është larg.
<i>Տեսնելիք մարդս դեռ չէ եկած</i> :	Njeriu, që pres të shoh, nuk ka ardhur akoma.

KREU IX

RASA TË IMPONUARA NGA FOLJET OSE MBIEMRAT

1. Folje që kërkojnë rasën dhanore

<i>հաւատալ</i>	besoj	<i>ներել</i>	fal
<i>վստահիլ</i>	besoj	<i>խնայել</i>	ruaj, kursej
<i>նպաստել</i>	ndihmoj	<i>նախանձիլ</i>	kam zili
<i>օգնել</i>	ndihmoj	<i>ձգտիլ</i>	synoj
<i>սպաննալ</i>	kërcënoj	<i>նայիլ</i>	shoh
<i>սպասել</i>	pres	<i>նմանիլ</i>	ngjaj
<i>հնազանդիլ</i>	bind	<i>Վօտենալ</i>	afroj
<i>հրամայել</i>	urdhëroj	<i>յաղթել</i>	fitoj, mposht
<i>հետեւիլ</i>	ndjek	<i>Ֆսասել</i>	dëmtoj
<i>հանդիպիլ</i>	takoj	<i>ծառայել</i>	shërbej
<i>ցանկալ</i>	dëshiroj, lakmoj	<i>ունկնորել</i>	dëgjoj
<i>տենչալ</i>	dëshiroj, lakmoj	<i>տիրանալ</i>	zotëroj
<i>աղաչել</i>	lutem, përgjërohem	<i>տիրել</i>	sundoj

Shembull:

Իր խօսքին հաւատացի: I besova fjalës së tij.

Դատի վր ծառայել: T'i shërbesh çështjes.

Shënim 1:

Fakti që, në gjuhën Armene, këto folje e kërkojnë emrin në rasën dhanore (kundrinën e zhdrejtë), nuk do të thotë që, domosdoshmërisht, përkthimi në gjuhën Shqipe do të ruajë këtë rregull.

Shembull:

Պիտի սպասեմ բարեկամիս: Unë do të pres mikun tim.

Siç shihet, në këtë rast, përkthimi në gjuhën shqipe përkton me vendosjen e fjalës “mikun” në rasën kallzore (kundrinë e drejtë).

2. Mbiemra që kërkojnë rasën dhanore

Këta lloj mbiemrash janë të tipit që tregojnë afërsi, pëlqyeshmëri, përshtatshmëri:

<i>ծարավի</i>	i etur	<i>նսնն</i>	si, njëlloj si, i ngjashëm me
<i>սիրելի</i>	i dashur	<i>արժանի</i>	i vlefshëm, i vyer
<i>փաստակար</i>	i dëmshëm	<i>յարմար</i>	i përshtatshëm
<i>սպասրաստ</i>	i gatshëm	<i>օգտակար</i>	i dobishëm
<i>հավասար</i>	i barabartë	<i>կարօտ</i>	i dëshpëruar
<i>հաճելի</i>	i këndshëm	<i>կարոտ</i>	i mundshëm

Shembull:

Այս երգը հաճելի է ինձի:

Kjo këngë më pëlqen **mua**.

3. Folje që kërkojnë rasën rrjedhore

<i>զրկել</i>	heq, privoj	<i>հրաժարիլ</i>	heq dorë, braktis
<i>փախչիլ</i>	iki, shpëtoj	<i>բաղկանալ</i>	përbëhet nga
<i>զգուշանալ</i>	kujdesem	<i>զգուիլ</i>	më vjen ndot
<i>ձանձրանալ</i>	mërzitem	<i>տառապիլ</i>	vua
<i>տարբերիլ</i>	ndryshoj	<i>զանիլ</i>	urrej
<i>դադրիլ</i>	pushoj	<i>սղգալ</i>	urrej
<i>խնդրել</i>	kërkoj	<i>վախնալ</i>	frikësohem, trembem

Shembull:

Մի՛ վախնաք իրսէ: Mos u trembni **prej meje**.

4. Mbiemra që kërkojnë rasën rrjedhore

<i>զուրկ</i>	i privuar, i lirë	<i>զատ</i>	mենjanë, përveç
<i>զոհ</i>	i kënaqur	<i>տարբեր</i>	i ndryshëm
<i>նժզոհ</i>	i pakënaqur	<i>զերծ</i>	i lirë nga
<i>ազատ</i>	i lirë	<i>հեռու</i>	larg, i largët

Shembull:

Մեր վիճակէն զոհ ենք: Jemi të kenaqur **prej fatit** tonë.

5. Folje që kërkojnë rasën instrumentale

<i>զբաղիլ</i>	të merresh me..
<i>սարապիլ</i>	të merresh me..
<i>բավականանալ</i>	të kënaqesh me.., të mjaftohesh me...
<i>զոհանալ</i>	të kënaqesh me..
<i>հպարտանալ</i>	të krenohesh me..
<i>սարծենալ</i>	të mburresh me..

Shembull:

Մի՛ սարծենաք ձեր ունեցածով: Mos u mburrni **me atë** që keni.

6. Mbiemra që kërkojnë rasën instrumentale

<i>հարուստ</i>	i pasur
<i>ճոխ</i>	luksoz
<i>լի, լեցուն</i>	plot, i mbushur plot
<i>հպարտ</i>	krenar

Shembull:

Մեր ծովը լեցուն է ձուկով: Deti ynë është plot **me peshq**.

Shënim 2:

Fakti që, në gjuhën Armene, këto folje dhe mbiemra e kërkojnë emrin në një rasë të caktuar, nuk do të thotë që, domosdoshmërisht, përkthimi në gjuhën Shqipe do të ruajë këtë rregull. Përkthimi në gjuhën Shqipe do të respektojë rregullat gramatikore dhe kuptimore të gjuhës Shqipe, pa ndryshuar kuptimin e shprehur nga fjalia në gjuhën Armene.

KREU X

FJALIA (ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆ)

FJALIA NË GJUHËN ARMENE

Në formën e saj më të thjeshtë fjalia përbëhet nga kryefjala, nga cilësoni ose objekti i veprimit të kryefjalës (kundrina e drejte ose e zhdrejtë) dhe folja (ose kallzuesi).

Shembull:

Armenisht	Shqip
Հայրը (babai) բարի (i mirë) է (është): (kryefjala) (cilësoni) (folja)	Babai është i mirë

Armenisht: Հայրը (babai) տղան (djalin) իր սիրտ (e don):
(kryefjala) (kundrinë e drejtë) (folja)

Shqip: Babai e don djalin.

Në këto dy fjali, të tre këta elementë janë shprehur në formën e tyre më të thjeshtë. Secili prej tyre në raste të tjera mund të përbëhet prej disa fjalësh.

Për shembull, **kryefjala** (subjekti) e fjalisë së parë mund të kishte qenë:

Այս պատիկ, սիրուն տղան հայրը բարի է:

Babai i këtij djali të vogël e të dashur është i mirë.

ose cilësoni mund të kishte qenë:

Հայրը շափազանց բարի ու ստեն շատ քաջ է:

Babai është tepër i mirë dhe njëkohësisht shumë trim.

Po kështu edhe folja mund të përbëhet nga një grup fjalësh - në fakt disa folje të ndërlidhura nëpërmjet ndajfoljeve - por sido që ajo të shfaqet në fjali, fjalia në thelb përbëhet nga tre elemente kryesore, renditja normale e të cilave në fjali është si më poshtë:

Kryefjala (subjekti), cilësori (ose objekti), folja (kallzuesi)

Në gjuhën Armene, **cilësori** vendoset përpara **foljes**.

Shënim i rëndësishëm:

Në gjuhën **Armene**, renditja normale e fjalëve në fjali është:

Kryefjala (subjekti), cilësori (ose objekti), folja (kallzuesi)

Në gjuhën **Shqipe**, renditja normale e fjalëve në fjali është:

Kryefjala (subjekti), folja (kallzuesi), cilësori (ose objekti)

Pavarësisht nga sa më sipër, duhet thënë që gjuha Armene nuk është shumë e ngurtë në mënyrën e organizimit të fjalisë, madje duhet thënë që e njëjta ide mund të shprehet me po të njëjtat fjalë, por me organizim të ndryshëm të fjalëve në fjali. P.sh. shprehja në gjuhën shqipe:

Do të dëshiroja t'ju pyesja për diçka!

në gjuhën Armene do të mund të përdorej në secilën nga format e mëposhtëme, pa dëmtuar kuptimin ose mirësjelljen:

Ձեզի բանն ւրը կ'նլզեմ հարցնել:

Բանն ւրը ձեզի կ'նլզեմ հարցնել:

Բանն ւրը կ'նլզեմ հարցնել ձեզի:

Բանն ւրը ձեզի հարցնել կ'նլզեմ:

Կ'նլզեմ ձեզի բանն ւրը հարցնել:

Կ'նլզեմ բանն ւրը հարցնել ձեզի:

Megjithatë, është mirë, që në çdo rast të respektohet rregulli normal i renditjes së fjalëve në fjali, me qëllim që të evitohet çdo keqkuptim i mundshëm, si p.sh në rastin e mëposhtëm ku ndryshimi i renditjes së fjalëve në fjali, ndonëse janë të njëjtat fjalë, e bën fjalinë të pakuptimtë:

Մարդը գիրքը կը կարդայ: Njeriu lexon librin. (e rregullt)

Գիրքը մարդը կը կարդայ: Libri lexon njeriun. ??? (gabim)

Kryefjalë e një fjalie mund të jetë:

1. një **emër**: *Չիւնը ճերմակ է*: **Dëbora** është e bardhë.
2. një **mbiemër** i përdorur si emër: *Չարերը միշտ չեն պատժուիր*: **Të këqinjte** jo gjithmonë ndëshkohen.
3. një **përemër**: *Դուք շատ կ'աշխատիք*: **Ju** punoni shumë!
4. një **infinitiv**: *Կարդարը վայել լք ւրն է*: **Të lexuarit** është kënaqësi!

Nëqoftëse, në një fjali, si kryefjalë shërbejnë dy ose më shumë fjalë, atëhere folja vendoset në vetën e tretë shumës:

Գրիգոր եւ Սարգիս միասին եկան:

Grigori dhe Sarkisi **erdhën** së bashku.

Nëqoftëse folja i shërben disa kryefjalëve që përfaqësojnë persona të ndryshëm, atëhere ajo vendoset në vetën e personit që ka epërsi mbi të tjerët. Veta e parë ka epërsi mbi vetën e dytë dhe vetën e tretë; veta e dytë ka epërsi mbi vetën e tretë:

Դուն եւ ես կը սիրենք պարել:

Ti dhe unë e duam vallzimin.

Ես եւ եղբայրս վարը պիտի մեկնինք:

Unë dhe im vëlla do të nisemi nesër.

Դուք ու մենք կը նախընտրենք աշխատիլ:

Ju dhe ne preferojmë të punojmë

Մենք եւ անոնք միասին գացինք:

Ne dhe ata shkuam së bashku

Në secilën nga fjalitë e mësipërme, ndërmjet fjalëve që shërbejnë si kryefjalë, ndodhet një përemër i vetës së parë, prandaj edhe folja vendoset në vetën e parë shumës.

Դուն ու Գրիգոր միասին չէք իստար:

Ju dhe Grigori nuk luani së bashku.

Դուք ու անձը ազգալուծը էք:

Ju dhe ata jeni të afërm (farefis).

Në fjalitë e mësipërme, folja është vendosur në vetën e dytë shumës, duke qenë se veta e dytë ka epërsi mbi vetën e tretë.

DALLIMET ARMENISHT - SHQIP

FJALIA NË GJUHËN ARMENE

Në gjuhën **Armene**, renditja normale e fjalëve në fjali është:

Kryefjala (subjekti), cilësoni (ose objekti), folja (kallzuesi)

Në gjuhën **Shqipe**, renditja normale e fjalëve në fjali është:

Kryefjala (subjekti), folja (kallzuesi), cilësoni (ose objekti)

KREU XI

Fjalorth termash Gramatikorë (sipas ndarjeve kryesore të përmbajtjes)

EMRI

emër i përveçëm	<i>յատուկ անուն</i>
emër i përgjithshëm	<i>հասարակ անուն</i>
emër	<i>անուն (ose գոյական)</i>
gjini	<i>սեռ</i>
gjinia asnjane	<i>չեզոք</i>
gjinia femërore	<i>իգական սեռ</i>
gjinia mashkullore	<i>առնական, արական սեռ</i>
lakim	<i>հորիզոն</i>
njëjës	<i>եզակի</i>
nyja	<i>յոդ</i>
rasa dhanore	<i>տրական հորիզ</i>
rasa emërore	<i>ուղղական հորիզ</i>
rasa gjinore	<i>սեռական հորիզ</i>
rasa instrumentale	<i>գործիական հորիզ</i>
rasa kallzore	<i>հայցական հորիզ</i>
rasa rrjedhore	<i>բացատրական հորիզ</i>
rasë	<i>հորիզ</i>
shumës	<i>յոզնակի</i>

MBIEMRI

mbiemër	<i>ածական</i>
mbiemër cilësor	<i>որականական ածական</i>

mbiemër pronor	<i>ստացական ածական</i>
mbiemër numëror	<i>թուական ածական</i>
mbiemër ձեփոր	<i>ցուցական ածական</i>
mbiemër i pacaktuar	<i>անորոշ ածական</i>
mbiemër recիփոկ	<i>փոխադարձ ածական</i>
mbiemër refleկոկ	<i>անդրադարձ ածական</i>
mbiemër lidհոկ	<i>յարարերական ածական</i>
mbiemër պյետես	<i>հարցական ածական</i>

ՔԵՐԵՄՐԻ

քերեմեր	<i>դերանուն</i>	
քերեմեր վեոկ	<i>անձնական</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր recիփոկ	<i>փոխադարձ</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր refleկոկ	<i>անդրադարձ</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր pronor	<i>ստացական</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր lidհոկ	<i>յարարերական</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր ձեփոր	<i>ցուցական</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր i pacaktuar	<i>անորոշ</i>	<i>դերանուն</i>
քերեմեր պյետես	<i>հարցական</i>	<i>դերանուն</i>

FOLJA

absolute(ե փակստեփոար)	<i>բացարձակ</i>
cilësor (plotësor կալլզեսոկ)	<i>ստորոգելի</i>
folje	<i>բայ</i>
folje aktive (ոսե վեփոկ)	<i>ներգործական բայ</i>
folje devիյեսե	<i>զարտուղի բայ</i>
folje e փոկոկոկ	<i>անկանոն բայ</i>
folje կալմտաբ	<i>անցողական բայ</i>
folje փոհոբ	<i>ժխտական բայ</i>
folje ndիհմեսե	<i>օժանդակ բայ</i>
folje neutrale (ոսե ասնյանեսե)	<i>չեզոք բայ</i>
folje փասիվե (ոսե փեսոբ)	<i>կրաւորական բայ</i>

folje pavetore	<i>անդեմ բայ</i>
infinitivi (ose paskajore)	<i>աներեւոյթ</i>
koha	<i>ժամանակ</i>
koha e ardhme (e pakushtëzuar)	<i>բացարձակ ապառնի</i>
koha e ardhme e pakryer (e kushtëzuar)	<i>անկատար ապառնի</i>
koha e ardhme	<i>ապառնի</i>
koha e kryer (e shkuar e përfunduar)	<i>անձեալ կատարեալ</i>
koha e pakryer	<i>անցեալ անկատար</i>
koha e pakryer (e shkuar e papërfunduar)	<i>անձեալ անկատար</i>
koha e shkuar	<i>անցեալ</i>
koha e tashme	<i>ներկայ</i>
konditë	<i>պարագայ</i>
kusht	<i>պարագայ</i>
mënyra e papërcaktuar	<i>անորշ եղանակ</i>
mënyra dëftore	<i>սահմանական եղանակ</i>
mënyra lidhore	<i>ստորադասական եղանակ</i>
mënyra urdhërore	<i>հրահայական եղանակ</i>
mohore	<i>բացասական</i>
negative	<i>ժխտական</i>
pjesore	<i>ընդունելութիւն, դերբայ</i>
pjesore e ardhme	<i>ապառնի ընդունելութիւն</i>
pjesore e shkuar	<i>անցյալ ընդունելութիւն</i>
pjesore e tashme	<i>ներկայ ընդունելութիւն</i>
pohore	<i>հաստատական</i>
pozitive	<i>դրական</i>
thelbësor	<i>էական</i>
trajta mohore	<i>բացասական ձեւ</i>
trajta negative	<i>ժխտական ձեւ</i>
trajta pohore	<i>հաստատական ձեւ</i>
trajta pozitive	<i>դրական ձեւ</i>
trajtë	<i>ձեւ</i>
zgjedhimi	<i>խոնարհում, լծորդութիւն</i>

PJESË TË TJERA TË LIGJËRATËS

cilësor (plotësor kallzuesor)	<i>ստորոգելի</i>
fjalë e përbërë	<i>բարդ բառ</i>
fjalë e prejardhur	<i>ածանց բառ</i>
fjalë	<i>բառ</i>
fjali	<i>նախադասութիւն</i>
ide	<i>գաղափար</i>
kundrinë e drejtë	<i>սեռի խնդիր</i>
kundrinë e zhdrejtë	<i>բնութեան խնդիր</i>
parafjalë	<i>նախադրութիւն</i>
parashtesë	<i>նախադաս</i>
prapashtesë	<i>յետադաս</i>
rrethanë	<i>հանգամանք</i>
kryefjalë	<i>ենթակայ</i>
përcaktor	<i>յատկացուցիչ</i>
ide	<i>գաղափար</i>
plotësor	<i>լրացուցիչ</i>
pjesore	<i>ընդունելութիւն, դերբայ</i>
plotësor	<i>ստորոգելի</i>
subjekt	<i>ենթակայ</i>

GRAMATIKA
E GJUHËS
ARMENE LINDORE

Përmbajtja e Lëndës

KREU I

1. Hyrje në gjuhën Shqipe.....	163
2. Alfabeti i gjuhës Shqipe.....	163
3. Njohuri të përgjithshme për pjesët e ligjëratës.....	164
4. Hyrje në gjuhën Armene Lindore.....	165
5. Alfabeti Armen Lindor.....	168
6. Alfabeti i Vjetër Armen.....	169
7. Germat, shqiptimi dhe drejtshkrimi i tyre.....	171
8. Zanorja <i>ը</i> (ë).....	171
9. “Diftongjet” Armene.....	173
10. Shqiptimi i “diftongjeve” Armene.....	174
11. Bashkëtingëlloret.....	175
12. Germat <i>Բ բ, Պ պ</i> dhe <i>Փ փ</i>	175
13. Germat <i>Գ գ, Կ կ</i> dhe <i>Ք ք</i>	177
14. Germat <i>Դ դ, Տ տ</i> dhe <i>Թ թ</i>	178
15. Germat <i>Ղ ղ</i> dhe <i>Խ խ</i>	179
16. Germat <i>Ձ ձ, Օ օ</i> dhe <i>Յ ջ</i>	181
17. Germat <i>Ջ յ, Ը ը</i> dhe <i>Չ շ</i>	182
18. <i>Ե ե</i> apo <i>Է է</i> ?.....	183
19. <i>Ո ո</i> apo <i>Օ օ</i>	184
20. <i>Ել էլ</i> apo <i>Լ լ</i> ?.....	186
21. <i>Ռ ռ</i> apo <i>Լ լ</i> ?.....	187
22. Bashkëtingëlloret e Tjera.....	189

23. Bashkëtingëlloret e dyfishuara.....	190
24. Shenjat e pikësimit.....	192
25. Ndarja e fjalës në rrokje.....	197
26. Përdorimi i zanores kalimtare (ë) për krijimin e rrokjes në gjuhën Armene	198
27. Theksi.....	199
28. Përdorimi i germave të mëdha (kapitale)	201
29. Dallimet armenisht – shqip.....	204

KREU II

EMRI	205
1. Trajta e emrave	205
2. Nyja shquese <i>-ը</i> (ë) dhe <i>-ն</i> (n)	205
3. Nyja e pashquar – <i>ի</i> (mi) – një	206
4. Gjinia në gjuhën Armene	206
5. Numri i emrave.....	207
6. Formimi i numrit Shumës të emrave.....	207
7. Lakimi i emrave.....	210
8. Rregulli i Lakimit	210
9. Rasa Emërore dhe Kallëzore.....	211
10. Llojet e Lakimit të emrave	214
11. Rasat Gjinore dhe Dhanore	217
12. Rasa Rrjedhore e emrave	219
13. Përdorimi i rasës Rrjedhore.....	221
14. Rasa Instrumentale e emrave	223
15. Përdorimet e rasës Instrumentale	223
16. Rasa Vendore e emrave	225
17. Përdorimi i rasës Vendore	226
18. Shembuj lakimi të emrave	227
19. Formimi i Emrave	234
20. Formimi i emrave të Përbërë	234
21. Emrat abstraktë të Prejardhur.....	236
22. Emrat e Prejardhur që tregojnë vend ose vendndodhje	237
23. Formimi i emrave që tregojnë njerëz	238

24. Përdorimi i emrave në mënyrë zvogëluese.....	239
25. Infinitivi i emërzuar	240
26. Përdorimi i Infinitivit të emërzuar	241
27. Emërzimi i Pjesoreve	243
28. Emërzimi në gjuhën Armene Lindore.....	246
29. Format pronore të emrit	249
30. Dallimet armenisht – shqip	249

KREU III

MBIEMRI.....	251
1. Te Pergjithshme	251
2. Llojet e mbiemrave.....	251
3. Mbiemrat pronorë.....	252
4. Mbaresa (nyja e prapme) pronore.....	253
5. Funkcionet e Mbiemrave	254
6. Krahasimi	255
7. Formimi i mbiemrave	258
8. Dallimet armenisht – shqip	260

KREU IV

NUMËRORËT	261
1. Të Pergjithshme	261
2. Numërorët themelorë dhe rreshtorë	261
3. Numërorët shpërndarës (distributivë).....	263
4. Numërorët pjesorë (Thyesat).....	264

KREU V

PËREMRI.....	267
1. Të Përgjithshme	267
2. Llojet e përemrave.....	267
3. Përemrat vetorë.....	267
4. Lakimi i përemrave vetorë.....	268
5. Përemrat pronorë.....	269

6. Formimi i përemrave pronorë	270
7. Format pronore të emrit	271
8. Veçoritë e përemrave të vetës së tretë.....	271
9. Përemrat reciproke.....	272
10. Përemrat pyetës dhe lidhore	273
11. Përemri lidhor - <i>np(p)</i> - në gjuhën Armene.....	274
12. Përemrat përcaktorë.....	276
13. Përemrat dëftorë	277
14. Lakimi i përemrave të emëruar	278
15. Dallimet armenisht – shqip	280

KREU VI

FOLJA.....	283
1. Të Përgjithshme	283
2. Infinitivi i foljes ne gjuhën Armene Lindore	286
3. Mënyra DËFTORE.....	287
4. Koha e Tashme e foljeve të rregullta	287
5. Koha e Tashme e disa foljeve të parregullta.....	288
6. Përdorime të kohës së Tashme.....	290
7. Formimi i formës mohore të foljes.....	291
8. Forma mohore e disa foljeve të parregullta.....	291
9. Forma mohore e foljeve të rregullta në kohën e Tashme të Mënyrës Dëftore	292
10. Ekuivalenti Armen i foljes ndihmëse “jam” (të jesh, me qenë) të gjuhës shqipe	294
11. Koha e Pakryer e foljeve të rregullta	295
12. Koha e Pakryer e foljeve të parregullta	296
13. Përdorimi i kohës së Pakryer	297
14. Koha e Kryer e Thjeshtë e foljes (aoristi)	298
15. Përdorimi i kohës së Kryer të Thjeshtë	300
16. Koha e Kryer dhe Më se e Kryer e foljes (Mënyra Dëftore)	301
17. Formimi i kohës së Kryer të foljes (trajta pohore)	302
18. Formimi i kohës së Kryer të foljes (trajta mohore).....	303

19. Formimi i kohës Më se e Kryer të foljes.....	303
20. Formimi i kohës Më se e Kryer të foljes (trajta mohore).....	304
21. Përdorimi i kohës së Kryer.....	304
22. Përdorimi i kohës Më se e Kryer	306
23. Koha e Ardhme dhe e Ardhme e Pakryer e foljes (Mënyra Dëftore).....	307
24. Formimi i kohës së Ardhme.....	307
25. Formimi i kohës së Ardhme të pakryer.....	308
26. Përdorimi i kohës së Ardhme.....	309
27. Përdorimi i Kohës së Ardhme të Pakryer	310
28. Mënyra URDHËRORE	311
29. Urdhërore njëjës.....	311
30. Urdhërore shumës.....	312
31. Mënyra LIDHORE.....	312
32. Mënyra Lidhore e Ardhshme.....	313
33. Mënyra Lidhore e Shkuar	314
34. Përdorimi i Lidhores së Ardhshme	315
35. Përdorimi i Lidhores së Shkuar	316
36. Trajta PËSORE e foljeve	318
37. Mënyra DETYRUESE (komanduese) e foljeve.....	321
38. Detyruese e Ardhme I.....	321
39. Detyruese e Shkuar I.....	322
40. Formimi i trajtes mohore	323
41. Detyruese e Ardhme II dhe Detyruese e Shkuar II	324
42. Formimi i trajtës mohore	325
43. Përdorimi i Kohës Detyruese të Ardhme I	326
44. Përdorimi i Kohës Detyruese të Shkuar I	327
45. Përdorimi i Kohës Detyruese të Ardhme II	328
46. Përdorimi i Kohës Detyruese të Shkuar II	328
47. Infinitivi i Emërzuar	329
48. Përdorimi i Infinitivit të Emërzuar	330
49. Konstruktionet Rezultative te foljes.....	332
50. Përdorimi i Konstruksiioneve Rezultative	333
51. Foljet frazore ose të përbëra nga dy pjesë të veçanta	335

52. Disa folje frazore ose dy-pjesëshe	337
53. Mënyra HIPOTETIKE	338
54. Hipotetike e Ardhme I.....	338
55. Hipotetike e Shkuar I	340
56. Hipotetike e Ardhme II dhe Hipotetike e Shkuar II	341
57. Formimi i trajtës mohore	342
58. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Ardhme I	342
59. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Shkuar I	344
60. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Ardhme II	345
61. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Shkuar II	346
62. Tabelë përmbledhëse e zgjedhimit të foljeve.....	347
63. Tabelë përmbledhëse e zgjedhimit të foljeve ndihmëse	359
64. Tabelë përmbledhëse e formave të pashtjelluara të foljes.....	367
65. Përmbledhje për krahasim ndërmjet gjuhës Armene Lindore dhe Perëndimore.....	369

KREU VII

PJESË TË PANDRYSHUESHME TË LIGJËRATËS	373
1. Parafjalët dhe pasfjalët	373
2. Ndajfoljet.....	376
3. Lidhëzat.....	377
4. Pashirrat	378
5. Idiomat	380

KREU VIII

FJALËT	381
1. Te Pergjithshme (Fjalët dhe formimi i tyre).....	381
2. Fjalët e prejardhura	382
a. Fjalë të prejardhura nga emra vendesh.....	382
b. Emrat e prejardhur që tregojnë vend ose vendndodhje.....	383
c. Formimi i emrave të prejardhur që tregojnë njerëz	384
d. Emrat abstraktë të prejardhur	386
e. Emra të prejardhur që kanë kuptim zvogëlues	387
f. Formimi i emrave të prejardhur nëpërmjet këmbimit	

dhe ndryshimit të zanores në të njëjtën rrënjë.....	388
g. Formimi i mbiemrave të prejardhur.....	390
h. Formimi i foljeve të prejardhura.....	392
i. Formimi i ndajfoljeve	396
j. Bashkimet dy-fjalëshe	398
k. Përsëritja (ose dyfishimi)	399
3. Fjalët e përbëra	403
a. Formimi i emrave të përbërë.....	403
4. Sistemi deiktik në gjuhën Armene	404

KREU IX

INFINITIVI, PJESORET	407
1. Infinitivi i foljes	407
2. Infinitivi i emëruar	408
3. Përdorimi i Infinitivit të emëruar	409
4. Pjesoret dhe formimi i tyre.....	410
5. Emërimi i Pjesoreve	414

KREU X

RASA TË IMPONUARA NGA FOLJET, MBIEMRAT OSE NDAJFOLJET	419
1. Rregullimi i foljeve, mbiemrave dhe ndajfoljeve brenda fjalisë.....	419
2. Folje që kërkojnë kundrinë të drejtë	420
3. Folje që kërkojnë rasën Dhanore	422
4. Folje që kërkojnë rasën Dhanore dhe Kallzore.....	423
5. Folje që kërkojnë rasën Rrjedhore	424
6. Folje që kërkojnë rasën Instrumentale	426
7. Mbiemra dhe ndajfolje që kërkojnë rasën Dhanore.....	427
8. Mbiemra dhe ndajfolje që kërkojnë rasën Rrjedhore.....	428
9. Mbiemra që kërkojnë rasën Instrumentale.....	429

KREU XI

FJALIA NË GJUHËN ARMENE	431
1. Rregullat e rradhitjes së fjalëve në fjali në gjuhën Armene.....	431
2. Fjalitë pavetore	433

3. Fjalitë pyetëse në gjuhën Armene.....	434
4. Shprehje të përdorura në gjuhën e përditshme, formular sipas preferencave personale	435
5. Disa shprehje të sjelljes së kulturuar në gjuhën Armene	437
6. Mohimi në gjuhën Armene	440
7. Bashkëveprimi i fjalëve në fjali	442

KREU XII

FJALOR TERMASH GRAMATIKORE.....	445
---------------------------------	-----

KREU I

HYRJE NË GJUHËN SHQIPE

ALFABETI I GJUHËS SHQIPE

A	a	N	n
B	b	Nj	nj
C	c	O	o
Ç	ç	P	p
D	d	Q	q
Dh	dh	R	r
E	e	Rr	rr
Ë	ë	S	s
F	f	Sh	sh
G	g	T	t
Gj	gj	Th	th
H	h	U	u
I	i	V	v
J	j	X	x
K	k	Xh	xh
L	l	Y	y
Ll	ll	Z	z
M	m	Zh	zh

Njohuri të përgjithshme për pjesët e ligjëratës

Gjuha Shqipe ka dhjetë lloj fjalësh që quhen pjesë të ligjëratës ose klasa, dhe këto janë:

Emri, **Mbiemri**, **Numërori**, **Përemri**, **Folja**

dhe

Ndajfolja, **Parafjala**, **Lidhëza**, **Pjesëza**, **Pasthirrma**

A. Emri, mbiemri, numërori, përemri dhe folja – quhen pjesë të **ndryshueshme** të ligjëratës, sepse e ndryshojnë formën e tyre në fjali (lakohen ose zgjedhohen).

Nga këto:

a) Emri, mbiemri, numërori dhe përemri kanë **gjini**, **numër** dhe **rasë**.

b) Folja ka **mënyrë**, **kohë**, **numër** dhe **vetë**.

B. Ndajfolja, parafjala, lidhëza, pjesëza dhe pasthirrma - quhen pjesë të **pandryshueshme** të ligjëratës, sepse nuk e ndryshojnë formën e tyre gjatë përdorimit në fjali.

Gjinitë e pjesëve të lakueshme janë **tri**: Mashkullore, Femërore, Asnjanëse

Numrat janë **dy**: Njëjës, Shumës

Rasat janë **pesë**: Emërore, Gjinore, Dhanore, Kallzore, Rrjedhore

HYRJE NË GJUHËN ARMENE LINDORE

Gjuha Armene është një gjuhë e lashtë, që vazhdon të jetë në përdorim, duke përfaqësuar një degë të pavarur të familjes së gjuhëve Indoeuropiane.

Si gjuhë e shkruar letrare, gjuha Armene, aktualisht, përdoret në dy versione: Gjuha Armene Lindore dhe Armene Perëndimore. Gjuha Armene Lindore bazohet në dialektin e luginës së Araratit dhe të qytetit Erevan, ndërsa gjuha Armene Perëndimore bazohet në dialektin e përdorur nga Armenët e Stambollit. Gjuha Armene Lindore njihet si gjuha zyrtare e shtetit të sotëm Armen dhe është gjuha që përdoret edhe nga Armenët që jetojnë në hapësirat e ish Bashkimit Sovjetik, Iran dhe Indi. Ndërsa gjuha Armene Perëndimore është gjuha që flitet nga pjesa më e madhe e Diasporës Armene në Lindjen e Mesme, Azinë e Vogël, Europë, Australi dhe Amerikë.

Duke qenë se pas shpalljes së Pavarësisë në vitin 1991, shumë Armenë emigruan nga vendi i tyre dhe u shpërngulën kryesisht në vendet e populluara me emigrantë të mëparshëm, sot është e vështirë që të mund të bësh një ndarje të saktë ndërmjet këtyre dy komuniteteve të Diasporës dhe të gjuhës që flitet në to. I sigurt është fakti, që fliten të dyja dialektet.

Dallimet ndërmjet dy dialekteve shfaqen si në Gramatikë ashtu edhe në Fjalor, por ai që bie më tepër në sy është Shqiptimi. Ka ndryshime edhe në Drejtshkrim. Ndërkohë, që gjatë rregjimit Sovjetik u ndërmorën disa reforma në këtë fushë, gjuha Armene Perëndimore ruajti të pacënuar rregullat e vjetra klasike të gjuhës Armene. Pavarësisht ndryshimeve në të dy dialektet, komunikimi ndërmjet përdoruesve të tyre nuk paraqet vështirësi serioze.

Alfabeti original Armen, i krijuar në vitin 405 (të Erës së Re) nga murgu Armen, Mesrop Mashtotc, ka pasur 36 germa. Secila prej tyre kishte edhe një numër korrespondues Arab.

Në mesjetë, me qëllim që të mund të shkruheshin emrat e huaj si dhe fjalët e huazuara nga gjuhë të tjera, u futen në përdorim edhe dy germa të tjera, *O* dhe *Յ* (respektivisht *O* dhe *F* në gjuhën Shqipe).

Në vitin 1922, gjatë reformës gjuhësore që iu bë në Armeni gjuhës Armene Lindore, u vendos që të hiqet germa e 34-të e Alfabetit *Ի լ* (hjun) dhe në vend të saj të shtoheshin dy germa të tjera të bashkëngjitura, që ishin *Ու ու* (u) dhe *Ելլ* (jev) *լ* (jev) (respektivisht në Shqip lexohen U dhe JEV).

Siç shihet, germat *Ու ու* (u) dhe *Ելլ* (jev) *լ* (jev) nuk janë gjë tjetër veçse, respektivisht, kombinimi i germës *ո* me *լ* për të formuar *ու* (u) dhe i germës *լ* dhe *լ* për të formuar *լլ* (jev).

Si përmbledhje mund të themi, se aktualisht:

1. Gjuha e Vjetër Armene (Grabar) ka 36 germa.
2. Gjuha Armene Perëndimore ka 38 germa.
3. Gjuha Armene Lindore ka 39 germa.

Diferenca në shqiptim, pra edhe në të folur, vërehet kryesisht në përdorimin e bashkëtingëlloreve, dhe në mënyrë të veçantë të atyre që në Shqip emërtohen *Mbylltore*. Gjuha Armene Perëndimore, për shkak të kushteve të veçanta të zhvillimit, ka pësuar shmangie nga fonetika origjinale. Nga sistemi original me tre bashkëtingëllore, ku secila ka shqiptim të veçantë dhe i jep fjalës në të cilën përdoret një kuptim të caktuar, gjuha Armene Perëndimore ka zhvilluar sistemin me dy bashkëtingëllore; një të zëshme dhe një të pazëshme. Tabela e mëposhtëme e jep qartë këtë organizim që pasqyron edhe ndryshimin në shqiptim në krahasim me gjuhën Armene Lindore:

<i>ւ</i> (b)	<i>լ</i> (g)	<i>ւո</i> (d)	<i>ծ</i> (x)	<i>ճ</i> (xh)
<i>բ, շ</i> (p)	<i>գ, ք</i> (k)	<i>դ, թ</i> (t)	<i>ձ, ց</i> (c)	<i>ջ, ջ</i> (ç)

Shqiptimi i germave të alfabetit Armen nga ana e folësve të dialektit Armeno Lindor është ruajtur. Ai përkon me atë të alfabetit origjinal të krijuar nga Mesrop Mashtotc. Sistemi me tre bashkëtingëllore përbëhet nga një bashkëtingëllore *Mbylltore* e zëshme (1), dhe dy bashkëtingëllore *Mbylltore* të pazëshme: një jofrymore (2) dhe një frymore (3). Tabela e mëposhtëme e sqaron sa më sipër është thënë:

(1) E zëshme	<i>բ</i> (b)	<i>գ</i> (g)	<i>դ</i> (d)	<i>ձ</i> (x)	<i>ջ</i> (xh)
(2) E pazëshme jofrymore	<i>ւ</i> (p)	<i>լ</i> (k)	<i>ւո</i> (t)	<i>ծ</i> (c)	<i>ճ</i> (ç)
(3) E pazëshme frymore	<i>ւի</i> (p ^h)	<i>լք</i> (k ^h)	<i>ւթ</i> (t ^h)	<i>ց</i> (c ^h)	<i>ջ</i> (ç ^h)

Shumë gjuhëtarë kanë mendimin se ky sistem prej tre bashkëtingëlloresh, që shfaqet në gjuhën Armene Lindore, dhe që nuk është dukuri e gjuhëve Indoeuropiane, mund të shpjegohet me ndikimin e gjuhëve të tjera të zonës së Kaukazit.

Հայ Արևելյան Այբուբենը - Alfabeti Armen Lindor

Alfabeti Armen Lindor përbëhet nga 39 germa që përfaqësojnë zanore dhe bashkëtingëllore.

Հայ Արևելյան Այբուբենը

Germa dhe shqiptimi
në gjuhën Armene

Alfabeti Armen Lindor

Shqiptimi dhe germa
korresponduese në
gjuhën Shqipe

Ա ա	այբ	ajb	A a
Բ բ	բեն	ben	P p
Գ գ	գիմ	gim	K k
Դ դ	դա	da	T t
Ե ե	եչ	jeç	JE je
Զ զ	զա	za	Z z
Է է	է	e	E e
Ը ը	ըդ	ët	Ë ë
Թ թ	թո	tho	T t
Ճ ճ	ճէ	zhe	ZH zh
Ի ի	ինի	ini	I i
Լ լ	լյուն	ljun	L l
Խ խ	խէ	he	H h
Օ օ	օա	ca	X x
Կ կ	կեն	ken	G g
Հ հ	հօ	ho	H h
Ձ ձ	ձա	xa	C c
Ղ ղ	ղաւտ	ghat	GH gh
Ճ ճ	ճէ	çe	XH xh
Մ մ	մեն	men	M m
Յ յ	յի	hi	J j

Հայ Արևելյան Այբուբենը

Germa dhe shqiptimi
në gjuhën Armene

Alfabeti Armen Lindor

Shqiptimi dhe germa
korresponduese në
gjuhën Shqipe

Ն ն	նm	nu	N n
Շ շ	շw	sha	SH sh
Ո ո	օo	vo	VO vo
Չ չ	չw	ça	Ç ç
Պ պ	պt	pe	B b
Ջ ջ	ջt	xhe	Ç ç
Ռ ռ	ռw	rra	RR rr
Ս ս	սt	se	S s
Վ վ	վևվ	vev	V v
Տ տ	տյտն	tjun	D d
Ր ղ	րt	re	R r
Յ ջ	ջo	co	C c
Ու	ու m	u	U u
Փ փ	փյփր	pjur	P p
Ք ք	քt	ke	K k
Եվ լ	ելլ	jev	JEV jev
Օ օ	օ	o	O o
Ֆ ֆ	ֆt	fe	F f

Հայ Հին Այբուբենը - Alfabeti i Vjetër Armen

Alfabeti i Vjetër Armen përbëhej nga 36 germa që përfaqësojnë zanore dhe bashkëtingëllore.

Հայ Հին Այբուբենը
Germa dhe shqiptimi
në gjuhën Armene

Alfabeti i Vjetër Armen
Shqiptimi dhe germa
korresponduese në
gjuhën Shqipe

<i>Ա ա</i>	<i>այբ</i>	1	ajp	A a
<i>Բ բ</i>	<i>բեն</i>	2	pen	P p
<i>Գ գ</i>	<i>գիւ</i>	3	kim	K k
<i>Դ դ</i>	<i>դա</i>	4	ta	T t
<i>Ե ե</i>	<i>էջ</i>	5	ječ	JE je
<i>Զ զ</i>	<i>զա</i>	6	za	Z z
<i>Է է</i>	<i>է</i>	7	e	E e
<i>Ը ը</i>	<i>ըդ</i>	8	ët	Ë ë
<i>Թ թ</i>	<i>թօ</i>	9	to	T t
<i>Ճ ճ</i>	<i>ճէ</i>	10	zhe	ZH zh
<i>Ի ի</i>	<i>իւի</i>	20	ini	I i
<i>Լ լ</i>	<i>լիւ</i>	30	ljun	L l
<i>Խ խ</i>	<i>խէ</i>	40	he	H h
<i>Օ օ</i>	<i>օա</i>	50	xa	X x
<i>Կ կ</i>	<i>կեն</i>	60	gen	G g
<i>Հ հ</i>	<i>հօ</i>	70	ho	H h
<i>Ձ ձ</i>	<i>ձա</i>	80	ca	C c
<i>Ղ ղ</i>	<i>ղաւ</i>	90	ghad	GH gh
<i>Ճ ճ</i>	<i>ճէ</i>	100	xhe	XH xh
<i>Մ մ</i>	<i>մեն</i>	200	men	M m
<i>Յ յ</i>	<i>յի</i>	300	hi	J j

Հայ Հին Այբուբենը
Germa dhe shqiptimi
në gjuhën Armene

Alfabeti i Vjetër Armen

Shqiptimi dhe germa
korresponduese në
gjuhën Shqipe

<i>Ն ն</i>	<i>նու</i>	400	nu	N n
<i>Շ շ</i>	<i>շա</i>	500	sha	SH sh
<i>Ո ո</i>	<i>վօ</i>	600	vo	VO vo
<i>Չ չ</i>	<i>չա</i>	700	ça	Ç ç
<i>Պ պ</i>	<i>պե</i>	800	be	B b
<i>Ջ ջ</i>	<i>ջե</i>	900	çe	Ç ç
<i>Ր ռ</i>	<i>րա</i>	1000	rra	RR rr
<i>Ս ս</i>	<i>սե</i>	2000	se	S s
<i>Վ վ</i>	<i>վե</i>	3000	ve	V v
<i>Տ տ</i>	<i>տե</i>	4000	djun	D d
<i>Ր ռ</i>	<i>րե</i>	5000	re	R r
<i>Յ չ</i>	<i>չե</i>	6000	co	C c
<i>Ի լ</i>	<i>իլ</i>	7000	hjun	JU ju
<i>Փ փ</i>	<i>փե</i>	8000	pjur	P p
<i>Է ք</i>	<i>քե</i>	9000	ke	K k

Shënim:

Siç shihet edhe nga tabela, **Alfabeti i Vjetër Armen** për çdo germë kishte edhe një numër korrespondues.

I. Germat, shqiptimi dhe drejtshkrimi i tyre

Alfabeti Armen Lindor përbëhet nga 39 germa që përfaqësojnë zanore dhe bashkëtingëllore.

I. Zanoret (*Չայնսպոննէրը*)

Zanoret janë: *u, t, p, h, m, o*.

Secila prej germave përfaqëson një tingull të vetëm.

- u* – lexohet si **-a-** e shqipes
- t* – lexohet si **-e-** e shqipes
- p* – lexohet si **-ë-** e shqipes
- h* – lexohet si **-i-** e shqipes
- m* – lexohet si **-u-** e shqipes
- o* – lexohet si **-o-** e shqipes

A. Zanorja *p* (Է)

Zanorja *p* (Է) është e vetmja zanore e gjuhës Armene që nuk theksohet kurrë. Ajo shqiptohet në pozicione të ndryshme të fjalës, por jo gjithmonë është e shfaqur grafikisht. Për shqiptimin e saj duhet të ndiqen rregullat e mëposhtëme:

1. Rasti kur zanorja *p* (Է) është e shkruajtur:

- a) në pozicionin fundor, ku *p* (Է) luan rolin e nyjes shquese: *սարըր* – burri, *տեղանը* – tryeza, *լուրերը* – lajmet, etj.
- b) në pozicionin në fillim të fjalës, përpara bashkëtingëlloreve *ղ, տ, ն*: *բստ* – sipas, *ըղձալ* – të dëshirosh, *ըսրնէլ* – të kapësh, *ընկեր* – shok, mik, etj.
- c) në fjalët e përbëra ku përbërësja e dytë fillon me *p* (Է):
ղասընկեր – shok klase, *նրընտիր* – i sapozgjedhur, *անընդունալ* – i paaftë, etj.

2. Rasti kur zanorja ρ (^{e}) shqiptohet lehtë, por nuk është e shkruajtur:

- a) në fillim të disa fjalëve, përpara u , q , e ndjekur nga ndalueset p , u , ψ , q , p , q , u dhe ρ :

$q\rho w\eta u n i \acute{u} p$ (^{e} zbahmunk) – zënie me punë, okupim, $u\psi n\psi w \acute{u} p$ (^{e} spopank)– ngushëllim, $q q u l$ (^{e} zgal)– të ndjesh, etj.

- b) në pozicionin në fillim të fjalës, pas q , ζ dhe u , kur e ndjekin bashkëtingëllore jo-ndaluese:

$u\psi u l$ (s^e hal) – gabim, $u q u l$ (s^e kal) – vajtoj, $u\rho w\psi u$ (s^e rah) – sallë, $\zeta n u y l$ (sh^e rajl) – prishës, dorëlëshuar, $\zeta p t \eta$ (sh^e keh) – i mrekullueshëm, $\zeta \psi t l$ (sh^e pel) – fshij, shuaj, etj.

- c) në pozicionin në fillim të fjalës, ndërmjet dy bashkëtingëlloreve:

$p \acute{u} w p$ (k^e nar) – lirë, $u\psi n n l \eta$ (p^e tuh) – frut, $\psi u \psi w p$ (h^e majk) – bukuri, hijeshi, $u\psi n n \psi u n$ (p^e tuajt) – shetitore, $u \psi u w \delta t l$ (m^e tacel) – mendoj, etj.

- d) në fillim të grupit prej tre bashkëtingëlloresh, ρ (^{e}) shqiptohet pas bashkëtingëllores së parë:

$u \acute{u} \eta n l q$ (s^e nduk) – valixhe e madhe, $u \psi n \acute{u} t l$ (m^e tnel) – të hysh, $u\rho \psi u w q \acute{h} \acute{u}$ (s^e rtagin) – i përzemërt, $q \acute{u} \eta w u l$ (g^e ndak) – top, $q u \psi t l$ (z^e spel) – të frenosh, etj.

- e) në fillim të grupit prej katër ose pesë bashkëtingëlloresh, një ρ (^{e}) shqiptohet pas bashkëtingëllores së parë, një ρ (^{e}) e dytë shqiptohet pas bashkëtingëllores së dytë ose të tretë:

$u \psi \rho n t l$ ($m^e k^e$ rtel) – pagëzoi, $u\rho \psi n \acute{u} \zeta w u l$ ($t^e r t^e$ nxhal) – të ankohesh, $q u l \delta w u l$ ($k^e s k^e$ cal) – të brengosesh, etj.

- f) në pozicionin në fillim të fjalës, përpara bashkëtingëlloreve n , p ose η :

$p n n \acute{u}$ ($burr^e$ n) – i zjarrtë, $\delta w \acute{u} p$ (can^e r) – i rëndë, $u u n \eta$ (ast^e h) – yll, $\psi u w p$ (vag^e r) – tigër, etj.

- g) në pozicionin fundor të fjalës, kur bashkëtingëlloret ndiqen nga nyja pronore - u dhe $-\eta$:

$u \psi w \rho u$ ($majr^e$ s) – ime më, nëna ime, $u \psi p t \rho \eta$ ($a\check{c}ker^e$ t) – sytë e tu, etj.

B. “Diftongjet” Armene

Diftongjet - përkufizohen si kombinimi i dy zanoreve që shqiptohen si një grup i vetëm i pandashëm në shqiptim, ose si një zanore e vetme, në të cilën tingulli fillon si zanorja e parë dhe zgjatet duke mbaruar si e dyta, duke u konsideruar një rrokje e vetme.

Në kuptimin klasik të këtij termi, gjuha Armene nuk ka diftongë të mirëfilltë. Sidoqoftë, ajo kombinon një zanore (*u, t, n, m*) me gjysëm-zanoren – **j** për të prodhuar një vazhdimësi dy tingujsh, të cilët në disa pozicione brenda fjalës perceptohen si një rrokje e vetme. Ka dy kombinime të tillë tingujsh:

a) zanore + j

<i>uj</i>	<i>բայ</i> (baj) – folje	<i>ձայն</i> (xajn) – zë	<i>այծ</i> (ajc) – dhi
<i>tj</i>	<i>թեյ</i> (tej) – çaj	<i>հէյ</i> (hej!) - pasthirmë	
<i>nj</i>	<i>հոյ</i> (hoj) – tokmak	<i>Նոյ</i> (Noj) - emër njeriu (Noah)	
<i>mj</i>	<i>լույ</i> (lujs) – dritë	<i>բույն</i> (bujn) - fole	
	<i>քույր</i> (kujr) – motër		

b) j + zanore

<i>ju</i>	<i>յամբ</i> (jamb) ose (iamb) – jamb <i>կյանք</i> (kjank) ose (kiank) – jetë <i>կայան</i> (kajan) ose (kaian) - stacion
<i>jt</i>	<i>ես</i> (jes) ose (ies) - unë <i>ի</i> (jev) ose (iev) - edhe <i>վայելել</i> (vajelel) ose (vaelel) - gëzoj
<i>jh</i>	<i>կայի</i> (këgaji) ose (këgai) – duhej të vija <i>մարտկային</i> (martkajin) ose (martkain) - njerëzor
<i>jn</i>	<i>արտյոք</i> (artjok) ose (artiok) – vërtet vallë? <i>յոթ</i> (jot) ose (iot) - shtatë
<i>jp</i>	<i>բայր</i> (pajë) ose (paië) - folja <i>հոյր</i> (hojë) ose (hoië) - tokmaku
<i>jm</i>	<i>յու</i> (juh) ose (iuh) - vaj <i>արտյունք</i> (artjunk) ose (artiunk) – përfundim <i>հյուր</i> (hjur) ose (hiur) - mik

Nga të dy grupet e tingujve sipërpërmendur, ato me (zanore + **j**) janë ato, që i afrohen më tepër tingujve të njohur si “*diftong*”. Sidoqoftë, këta kombinime tingujsh, në gjuhën Armene, janë qartësisht të përcaktuara dhe lehtësisht të dallueshme. Kjo shfaqet në rastet kur fjalës i shtohen rrokje të reja që fillojnë me një tjetër zanore dhe theksi kalon në rrokjen tjetër. Në këtë rast, në përputhje me rregullin e ndarjes së fjalës në rrokje, zanorja ndahet prej – **j**:

Krahaso: *բայ* (ba’j) folje – *բայեր* (baj-je’r) folje (në shumës);
թեյ (te’j) çaj – *թեյի* (te-ji’) i, e çajit;
Նոյան անասան (Nojan tapan) – Arka e Noes

Më poshtë jepen shembuj të përdorimit të rasteve me (j + zanore):

<i>Հայաստան</i> (Hajastan) – Armenia	prej	<i>հայ</i> (haj) – Armen
<i>Հայեր</i> (ha-jer) – Armenë	-//-	-//-
<i>Հայրենի</i> (ha-jorti) – bir Armeni	-//-	-//-
<i>Հայրենի</i> (ha-jutjun) – kombi Armen	-//-	-//-
<i>Հայր</i> (ha-jë) – Armeni (person)	-//-	-//-

C. Shqiptimi i “*diftongjeve*” Armene

Krahas kombinimeve *uj*, *tj*, *nj*, *mj*, të cilët trajtohen si diftongje dhe shqiptohen si tinguj të përbërë (**aj**), (**ej**), (**oj**), (**uj**), etj., ka edhe një sërë kombinime germash të tjera, të cilat mund të trajtohen si të tilla dhe të shqiptohen si të tilla. Kështu, tinguj të tjerë të përbërë të trajtuar si diftongje mund të konsiderohen edhe (**ej**) ose (**ei**), (**ji**), (**oj**) ose (**oi**), (**jo**) ose (**io**), etj. Disa prej tyre trajtohen në shembujt e mëposhtëm:

(**ej**) ose (**ei**) – shqiptohet jo vetëm bashkimi *tj*, por edhe bashkimi *tj* kur është në fillim të fjalëve me origjinë të huaj: *Էյֆել* – Eifel (Eifel)

(**oj**) – shqiptohet jo vetëm bashkimi **nj**, por edhe bashkimi **oj** kur është në fillim të fjalëve me origjinë të huaj: *Օյստրախ* – Ojstrakh (Oistrakh)

(**ju**) ose (**iu**) – zakonisht shqiptohet **ja**, por gjithashtu edhe **ia**, si në rastin *Օլիհաւան* (ovkjanos ose ovkianos) – oqean, *հեփիսթ* (hekjat ose hekiat) – tregim, dhe *կու* në fjalën *հրէա* (hërja ose hëria) – hebre, etj.

(**je**) ose (**ie**) – kryesisht shqiptohet si **e** në fillim të fjalës dhe **je** brenda fjalës, por në raste të veçanta edhe si **ie**, p.sh. *Վիետնամ* (Vjetnam ose Vietnam) – Vietnam, *պրեմիեր* (premjer ose premier) – kryeministër, etj.

η (p) – jofrymore e gjuhës Armene Lindore zë një pozicion të ndërmjetëm ndërmjet p (b) dhe η (p^h). Sistemi tripleks i bashkëtingëlloreve që kanë lidhje me njera tjetrën p , η , η^h , paraqitet në tabelën më poshtë:

E zëshme	$\mathcal{F}p$	(b)
E pazëshme jofrymore	$\eta \eta$	(p)
E pazëshme frymore	$\Phi \eta^h$	(p^h)

Secila prej këtyre bashkëtingëlloreve përfaqëson një fonemë d.m.th. njësinë më të vogël fonetike në një gjuhë që dallon njerën fjalë nga tjetra. Të tre fjalët e mëposhtëme ndryshojnë në kuptim në varësi të bashkëtingëllores – fonemë që është përdorur p , η dhe η^h :

$\mathcal{F}n\eta\emptyset$	(but ^h) – i mpirë, i topitur
$\eta n\eta un$	(put) – pikë, njollë
$\Phi n\eta\emptyset$	(p^h ut ^h) – njësi matëse Ruse për peshat (1 pud = 16,3 kg)

Gjuha Armene Lindore, në përgjithësi, është një gjuhë fonetike, në të cilën fjalët lexohen ashtu siç shkruhen:

$\eta^h\eta^h\eta un\eta^h\eta$ (p^h ilisop ^h a) filozof	$u\eta^h$ (ap ^h) pëllëmbë, breg
$\eta\eta un\eta nu$ (Petros) Petro	$\eta u\eta^h\eta^h\eta$ (panir) djathë
$\mathcal{F}\eta^h\eta^h u\eta^h\eta^h$ (Benjamin) Benjamin	$U\eta^h\eta^h$ (Abel) Abel, etj.

Megjithatë, ka disa përjashtime:

1. Pas zanoreve, pas u (m) dhe p (r), germa p (b) e zëshme shqiptohet si η^h (p^h) e pazëshme frymore: $\eta u\eta^h\eta^h$ (hap^hel) gënjej, mashtroj, $\eta u\eta^h\eta^h\eta^h$ (shap^hat^h) e shtunë, $\eta u\eta^h\eta^h$ (Hagop^h) Agop, $\eta^h\eta^h$ (jerp^h) kur, $\eta^h\eta^h\eta^h$ (nurp^h) i butë, $n\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (yrp^hat^h) e premte, $u\eta^h\eta^h\eta^h$ (surp^h) i shenjtë, $\eta u\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (hamp^hujr) puthje, $\eta u\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (hamp^herel) duroj, bëj durim, etj.
2. Gjithashtu, pas bashkëtingëllores η , germa p (b) e zëshme shqiptohet si η (p) e pazëshme jofrymore: $\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (jehpajr) vëlla, $n\eta^h\eta^h$ (vohp) ankim, qarje, $u\eta^h\eta^h$ (ahp) plehra, etj.
3. Këto shmangie fonetike zbatohen gjithashtu edhe në fjalët e prejardhura prej fjalëve sipërpërmendur: $\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (nurp^h) i butë $\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (n^herp^hut^hjun) butësi, $\eta u\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (hamp^herel) duroj $\eta u\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (hamp^herut^hjun) durim $\eta^h\eta^h\eta^h$ (jerp^h) kur $\eta^h\eta^h\eta^h\eta^h$ (jerp^hem^hn) nganjëherë, etj.

B. Germat *Գ q*, *Կ l* dhe *Ք p*

Duke i qëndruar besnik sistemit të saj të bashkëtingëlloreve, gjuha Armene edhe në këtë rast paraqet një grup me tre bashkëtingëllore. Më tepër se një çift **Mbylltore**, d.m.th. (**g**) e zëshme dhe (**k**) e pazëshme që hasen në gjuhët Indoeuropiane, gjuha Armene Lindore ka një sistem tripleks (3) bashkëtingëllore: me një *q* (**g**) të zëshme dhe dy bashkëtingëllore të pazëshme, *l* (**k**) jo frymore dhe *p* (**k^h**) frymore.

Shënim për qartësim:

Germa *q* e gjuhës Armene Lindore lexohet - **g** e zëshme në gjuhën Shqipe

Germa *l* e gjuhës Armene Lindore lexohet - **k** e pazëshme jofrymore në gjuhën Shqipe

Germa *p* e gjuhës Armene Lindore lexohet - **k^h** e pazëshme frymore në gjuhën Shqipe

Në formë të përmbledhur do paraqiteshin kështu:

E zëshme	<i>Գ q</i>	(g)
E pazëshme jofrymore	<i>Կ l</i>	(k)
E pazëshme frymore	<i>Ք p</i>	(k^h)

Secila prej këtyre bashkëtingëlloreve paraqet një fonemë të veçantë (fonemë - njësia më e vogël fonetike e një gjuhe për të dalluar një fjalë nga tjetra). Si shembull për të treguar këtë vlejné tre fjalët e mëposhtëme, kuptimi i të cilave është i ndryshëm në varësi të bashkëtingëllores *q*, *l*, *p*, me të cilën shkruhen:

գոյ – vjedhës, hajdut   *կոյ* – brinjë   *քոյ* – vello, perçe

Si rregull, fjalët lexohen ashtu siç shkruhen, p.sh:

Գաբրիել (Gabriel) Gabriel, *Գագիկ* (Gagik) Gagik, *գագաթ* (gagat^h) kulm, *Կատարինե* (Katerine) Katerinë, *կապիկ* (kapik) majmun, *Քրիստոս* (K^hristos) Krisht, *քաղաք* (k^haghak^h) qytet, etj.

Nga ky rregull i përgjithshëm, ka disa përjashtime:

- a)** pas zanoreve, germa Armene *q* (**g**) shqiptohet si një (**k^h**) e pazëshme frymore si në fjalët e mëposhtëme:

հոկո (hok^hs) shqetësim, *ուրակ* (urak^h) sqepar, *հոկոնակ* (hok^hnaki) shumë, *շոք* (shok^h) vapë, zheg, *ձիկ* (xik^h) i shtrënguar, *ձիկ* (xak^h) i ri, *կարակ* (karak^h) gjalpë, *իկան* (ik^hakan) femër, *թավոր* (tak^havor) mbret, *ոկո* (ok^hnel)

ndihmoj, *oqnuun* (ok^hud) dobi, *huqútl* (hak^hnel) vesh, *znq̄h* (shok^hi) avull, etj. I njëjti rregull aplikohet edhe për fjalët që janë të prejardhura prej tyre: *hnq̄h* (hok^hi) shpirt, *hnq̄t̄l̄wú* (hok^hekan) shpirtëror, *hnq̄t̄pwú* (hok^heban) psikolog, *hnq̄l̄np̄wl̄wú* (hok^hevorakan) fetar, prift, etj.

- b) pas bashkëtingëllores *ɲ* (**ɲ**), germa Armene *q* (**g**) shqiptohet si një (**kh**) e pazëshme frymore si në fjalët e mëposhtëme:

ɣwɲq (kark^h) klasë, rradhë, *ɣwɲqwɲhɲ* (mark^harit) perlë, margaritar, *ɣwɲqwɲt* (mark^hare) profet, *tɲq* (jerk^h) këngë, *ɣhɲq* (mirk^h) frut, *tɲqtl* (jerk^hel) këndoj, *ɲwɲqɣwútl* (tark^hmanel) përkthej, *ɣwɲqɣ* (park^hev) dhuratë, etj.

C. Germat *ɤ* *ɲ*, *S* *u* *n* dhe *ɬ* *ɮ*

Përveç sistemit të dyzuar të bashkëtingëlloreve **Mbylltore**, siç është “**d**” e zëshme dhe “**t**” e pazëshme, gjuha Armene Lindore ka një sistem tripleks me një *ɲ* (d) të zëshme dhe dy bashkëtingëllore të pazëshme, *u* (t) jofrymore dhe *ɮ* (t^h) frymore.

Sistemi tripleks i bashkëtingëlloreve që kanë lidhje me njera tjetrën *ɲ*, *u*, *ɮ*, paraqitet në tabelën më poshtë:

E zëshme	<i>ɤ</i> <i>ɲ</i>	(d)
E pazëshme jofrymore	<i>S</i> <i>u</i>	(t)
E pazëshme frymore	<i>ɬ</i> <i>ɮ</i>	(t ^h)

Ashtu si në rastin e *p*, *ɣ*, *ɸ*, secila prej këtyre bashkëtingëlloreve është një fonemë e pavarur, d.m.th. njësia më e vogël fonetike që bën dallimin e fjalëve nga njera tjetra. Të tre fjalët e mëposhtëme ndryshojnë në kuptim në varësi të bashkëtingëllores – fonemë që është përdorur *ɲ*, *u* dhe *ɮ*:

<i>ɲtɲ</i> (der)	rol
<i>utɲ</i> (ter)	zotëri
<i>ɮtɲ</i> (t ^h er)	për

Në përgjithësi germat *ɤ* *ɲ*, *S* *u* *n* dhe *ɬ* *ɮ* lexohen ashtu si edhe shkruhen:

Shembull:

ɤwúhɲtl (Daniel) Daniel, *ɤwɣhɲ* (Davit^h) David, *ɲuu* (das) mësim, *Shqɲwú* (Tigran) Tigran, *uwuɲhɣ* (tatig) gjyshe, *uwúuntɲ* (tanter) zot shtëpie, *ɬtɲtɣu* (Thereza) Tereza, *ɲɲn* (t^hë^hu) thartirë, *ɲwɲ* (t^hat^h) putër, etj.

Përfashtime:

- a) Ka fjalë të cilat bëjnë përfashtim nga ky rregull me **η (d)** e zëshme të shqiptuar si (t^h) e pazëshme frymore pas zanoreve dhe pas germës **ρ (r)**:

Oη (ot^h) ajër, *ηωηωρ* (dat^har) pushim, *qωρη* (zart^h) zbukurim, *ρωρη* (bart^h) i ndërlikuar, *ρνρη* (burt^h) lesh, *ύωρη* (mart^h) njeri, *ψωρη* (vart^h) lule, *ίωρη* (niart^h) nerv, *բերη* (bert^h) fortesë, *ορηρηρη* (oriort^h) zonjushë, *ջωρη* (xhart^h) masakër, *որη* (vort^h) krimb, *երրու* (jert^hum) betim, *արար* (art^har) pikërisht, tamam, *որի* (vort^hi) djalë, bir, *արի* (art^hen) tashmë, *րիլ* (d^hrt^hel) nxis, *արառոր* (araxhnort^h) udhëheqës, etj.

- b) Në disa fjalë kjo gjë ndodh pas germës **ւ (n)**:

անու (ant^ham) antar, *խի* (h^hir) kërkesë, *կենան* (kent^hani) kafshë, *ընամեն* (ënt^hamenë) gjithsej, *ընարակ* (ënt^harcak) hapësinor, etj.

- c) Në disa fjalë të caktuara, si edhe në pozicionin fundor të fjalës, **η** shqiptohet si **ւ (t)** e pazëshme jofrymore:

այ (ajt) ajo, *իլի* (hehtel) mbys, zë frymën, *հիլ* (hotvax) nyje, etj.

- d) Po e njëjta gjë aplikohet edhe për mbaresat pronore:

ուն (tun^ht) shtëpia yte, *հիլ* (hajr^ht) babai yt, etj.

D. Germat **ղ η** dhe **խ ի**

ղ η (gh) dhe **խ ի** (kh) janë një çift bashkëtingëlloresh *guturale* (njera e zëshme, tjetra e pazëshme) të cilat nuk janë në gjuhën shqipe.

Gutural – është termi për tingujt që krijohen në fyt.

Tingulli i zëshëm **ղ η** (gh) është i ngjashëm me tingullin *uvular* “**r**” që përdorin francezët parizienë (**rouge** – i kuq, **arriere** – pas, prapa). Në Shqip – shqiptimi më i thjeshtuar, më i përafuar, më praktik (transkriptimi) do të ishte shqiptimi me **-h**:

Shembull:

ղաղառու (Ghazaros) – Lazarus, *լղաղ* (loghal) – notoj, *ղիղաղաղ* (ghekavar – drejtues).

Për efekt praktikiteti në Shqip do i transkriptojmë:

ղաղառու (Hazaros) – Lazarus, *լղաղ* (lohal) – notoj, *ղիղաղաղ* (hekavar – drejtues).

Tingulli i pazëshëm **խ ի** (kh) është i ngjashëm me tingullin “*velar frikative*” të gjuhës Gjermane në fjalët: **acht** (akht) – tetë ose **bach** (bakh) – lumë, që në Shqip – përsëri, shqiptimi më i thjeshtuar, më i përafuar, më praktik (transkriptimi) do të ishte shqiptimi me **-h**: **acht** (aht) dhe **bach** (bah)

Shembull:

hunuł (khusel) – shpresoj, *nruihu* (urakh) – i gëzuar, *huwnu* (kharrn) – i trazuar, *huruhunuł* (kh^erakhusel) – inkurajoj, etj.

Për efekt praktikiteti në Shqip do i transkriptojmë:

hunuł (husel) – shpresoj, *nruihu* (urah) – i gëzuar, *huwnu* (harrn) – i trazuar, *huruhunuł* (hrahusel) – inkurajoj, etj.

Në disa fjalë, *ŋ η* (gh) shqiptohet si *h u* (kh), shpesh duke vënë në vështirësi edhe vetë vendasit.

Normalisht duhet të shqiptoheshin: *uŋŋhł* (aghç^hik) – vajzë, bijë, *uŋpwan* (aghk^hat) – i varfër

Praktikisht shqiptohen: *uŋŋhł* (akhç^hik) – vajzë, bijë, *uŋpwan* (akhk^hat) – i varfër

Në Shqip do thjeshtohet: *uŋŋhł* – (ahçik ose akçik), dhe *uŋpwan* – (ahkad).

Disa rregulla shqiptimi dhe germëzimi:

1. Përpara germave *ŋ d* (c) dhe *ŋ x* (xh), germa *ŋ η* (gh) mund të shkruhet, ndërsa germa *h u* (kh) – jo; në këtë rast *ŋ η* (gh) shqiptohet si *h u* (kh).

Si duhej shqiptuar	Si shqiptohet	Shqipërimi
<i>ŋłŋd</i> (deghts ^h) – pjeshkë	<i>ŋłŋd</i> (dekhts ^h)	<i>ŋłŋd</i> (dehc)
<i>ŋŋŋhł</i> (ch ^e ghchik) – shkop	<i>ŋŋŋhł</i> (ch ^e khchik)	<i>ŋŋŋhł</i> (çëhçik)

2. Përpara germës *ł ŋ*, mund të shkruhet germa *ŋ η* (gh) dhe jo germa *h u* (kh); në këtë rast *ŋ η* (gh) shqiptohet përsëri si *h u* (kh).

Si duhej shqiptuar	Si shqiptohet	Shqipërimi
<i>łŋłŋł</i> (t ^h ught ^h) – letër	<i>łŋłŋł</i> (t ^h ukht ^h)	<i>łŋłŋł</i> (tuht)
<i>łŋŋłłł</i> (maght ^h el) – dëshiroj	<i>łŋŋłłł</i> (makht ^h el)	<i>łŋŋłłł</i> (mahtel)
<i>hŋŋłłłłł</i> (haght ^h anak) – fitore	<i>hŋŋłłłłł</i> (hakht ^h anak)	<i>hŋŋłłłłł</i> (hahtanak)

E. Germat *Ձ ձ*, *Մ ծ* dhe *Յ ց*

Në mënyrë të ngjashme me të gjitha bashkëtingëlloret e tjera të ngjashme të gjuhës Armene Lindore, “*afrikatet*” e gjuhës Armene Lindore paraqiten me një sistem tripleks (të trefishtë). *Ձ ձ*, *Մ ծ* dhe *Յ ց* janë grupi i afrikateve që i korrespondojnë tre zanoreve të veçanta:

Shënim:

Afrikati - është një tingull i përbërë (kompleks) që përbëhet nga një bashkëtingëllore **Mbylltore** dhe një bashkëtingëllore **Fishkëlljese**.

E zëshme   *Ձ ձ*   (x) ose i ngjashem me (dz)

E pazëshme jofrymore   *Մ ծ*   (c) ose i ngjashem me (ts)

E pazëshme frymore   *Յ ց*   (c^h) ose i ngjashem me (ts^h)

Në varësi të përdorimit të secilit prej Afrikateve, përcaktohet edhe kuptimi i fjalës:

ձախ   (xah)   majtas

ծախու(ել)   (cahs)(el)   shes

ցախ   (c^hah)   modë

Shembuj përdorimi të *Ձ ձ* dhe transkriptimi në shqip:

ձուկ   (xuk)   peshk

օձիք   (oxik^h)   qafore, kravatë

ձի   (xi)   kalë

Shembuj përdorimi të *Մ ծ* dhe transkriptimi në shqip:

ծաղիկ   (cahik)   lule

ծով   (cov)   det

ծիծաղել   (cicahel)   qesh

Shembuj përdorimi të *Յ ց* dhe transkriptimi në shqip:

Shënim: **c^h** – do përdoret në shqip si **c**.

ցանց   (canc)   rrjetë

բաց   (pac)   hapur

ցուցակ   (cucag)   tregues

Raste të veçanta:

Në një numër fjalësh, kur –đ ndodhet pas germës –p, shqiptohet njëlloj si germa –g:

<i>puprdp</i>	(barc ^{er})	lart
<i>phnpđ</i>	(porc)	përpjekje
<i>puprd</i>	(barc)	jastëk
<i>uprdulq</i>	(arcak)	prozë
<i>htrpdulq</i>	(dercak)	rrobaqepës
<i>quprdtl</i>	(varcel)	huazoj

F. Germat *Q*, *Đ* dhe *Q*

Q, *Đ* dhe *Q* - është grupi i tre Afrikateve, që përcakton tre tinguj qartësisht të dallueshëm ndërmjet tyre.

Në Shqip korrespondojnë me:

1. E zëshme   *Q*   (xh)
2. E pazëshme jofrymore   *Đ*   (ç)
3. E pazëshme frymore   *Q*   (ç^h)

Shembuj:

1. *qnp* (xhur) – ujë   *qtrp* (xherm) – ngrohtë
2. *đulđ* (çanç) - mizë   *đnđulđulq* (çoçanak) – lëkundje
3. *qnp* (ç^hor) – i tharë   *qnpqnpql* (ç^harç^harel) – torturoj
qulq (ç^hamiç^h) – rrush i thatë, stafidhe

Raste të veçanta:

Në pozicione të caktuara, germa –q mund të lexohet njëlloj si germa –ç:

a) pas zanoreve:

unwq (arraç^h) – përpara, *wq* (aç^h) – djathtas, *nqh* (voç^hil) – morr, *ulq* (meç^h) – në, brenda, *unwqh* (arraç^hin) – i pari, *ulqp* (meç^hk) - kurriz.

E njëjta gjë vlen edhe për të gjitha format e gjindores që mbarojnë me *nq* (voç^h), si p.sh:

pnjp (kujr) – motër, *ppnq* (kroç^h) – i, e motrës, *qh* (kin) – grua, *qunq* (knoç^h) – i, e gruas, etj.

b) pas germës –*ր* (r):

արջ (arç^h) – ari, *թրջել* (t^hrç^hel) – njom, *վերջ* (verç^h) – fund, *վերջին* (verç^hin) – i,e fundit, *վերջնալիւն* (verç^hnakan) - përfundimtar

c) pas germës – *ղ*:

աղջիկ (ahç^hik) – vajzë, *ողջ* (vohç^h) – i gjallë, *աւքող* (ampohç^h) – i,e tërë, *ողոն լիւն* (vohç^hujn) – shëndet!, etj.

G. Germa *Ե է* apo *է է*?

Ka disa rregulla drejtshkrimi dhe fonetike të cilat janë mbizotëruese në përcaktimin e përdorimit të germave *Ե է* dhe *է է*.

Ե է - përdoret:

1. Në fillim të fjalës. Në këtë rast shqiptohet si – **je** – në shqip.

էս (jes) unë, *էրսոյ* (jeraz) ëndërr, *էփել* (jephel) ziej, *էլք* (jelkh) dalje

2. Në mes të fjalës. Në këtë rast shqiptohet si – **e** – në shqip.

ւէրէնս (mek^hena) makinë, *գրէլ* (g^hrel) shkruaj, *թէթել* (t^het^hev) i lehtë

3. Në fund të fjalës. Në këtë rast shqiptohet si – **e** – në Shqip.

րոպէ (rope) minutë, *բազէ* (baze) skifter, *հասցէ* (hasce) adresë, *էթէ* (jet^he) nëqoftëse, *կուցէ* (kuce) ndoshta, etj.

4. Në fjalët e prejardhura apo të përbëra dhe shqiptohet:

a) si – **je** – në shqip kur ndodhet pas zanoreve:

ամենատեղաւր (amenajerkar) – më i gjati

կիսատի (kisajep^h) – gjysëm i zier, gjysëm i gatuar

b) si – **e** – në shqip kur ndodhet pas bashkëtingëlloreve:

անէրէս (aneres) – i pafytyrë, i paturp

քսանէրկու (k^hsanerku) – njëzet e dy

5. Në format e zgjedhueshme të foljes ndihmëse *tu*, *tu*, *tûp*, *tËp*, *tû*, *ku* (*t*) shqiptohet:
- si – **e** – në Shqip, kur folja vjen pas fjalëve që mbarojnë me bashkëtingëllore: *qûnum tu* (g^enum em) po shkoj (unë), *uum tu* (asum en) po thonë (ata), etj.
  - si – **je** – në Shqip, kur folja vjen pas fjalëve që mbarojnë me zanore: *quim tu* (galu jem) do të vij, *un tu* (t^egha jes) ti je djalë, etj.

t t - përdoret:

- Në fillim të fjalës dhe në këtë rast shqiptohet si – **e** – në Shqip.
tdu (ezhan) i lirë, *tq* (exh) faqe, *tul* (eak) krijesë, etj.
- Në fund të fjalës ose në mes të fjalës në rastin e fjalëve të prejardhura ose të përbëra dhe në këtë rast shqiptohet si – **e** – në Shqip.
jt - jo, nuk është; vjen nga bashkimi (*jt* = jo + është)
utut - zhduket; vjen nga bashkimi (*ut* + *ut* = pa + ekzistencë)
qt - zbres; vjen nga bashkimi (*qt* + *jt* = poshtë + bie)

H. Germa *n* apo *o*

Në gjuhën Armene Lindore, rregullat ortografike (drejtshkrimore) dhe fonetike përcaktojnë përdorimin e saktë të germave *n* dhe *o*:

n përdoret:

- Në fillim të fjalës, dhe lexohet si – **vo** në Shqip:
nh (vort^h) djalë, bir, *nv* (vors) gjueti, *nv* (votk^h) këmbë, etj.
- Në mes dhe në fund të fjalës, dhe në këtë rast lexohet si – **o** në Shqip:
no (çors) katër, *no* (bolor) i gjithë, *no* (Karo) – emër njeriu

3. Në fjalët e përbëra dhe të prejardhura ku – **n** shqiptohet:

a) si – **vo** në shqip kur ndodhet pas zanoreve:

արջաւորն – gjueti arinjsh (e prejardhur nga *արջ+ա+ւորն*),
աւետաւորաւյլ – më i afti (prejardhur nga *աւետ+ա+ւորաւյլ*)

b) si – **o** në shqip kur ndodhet pas bashkëtingëlloreve:

ձկնորս – peshkatar (e prejardhur nga *ձուկ+որսալ*),
աւորոշ – i papërcaktuar (prejardhur nga *աւ+որոշ*), etj.

Përfashtim 1:

Ո – në fillim të fjalës, lexohet si – **o** vetëm në përemrin *նլ* – kush dhe formën e tij shumë *նլքեր* - cilët.

Përfashtim 2:

Emrat me origjinë të huaj që fillojnë me (vo), zakonisht shkruhen me *Վ*, *վ* se sa vetëm me –*n*:

Վոլգա (Vollga) – lum në Rusi,

վոլտ (volt) – volt (njësia e tensionit në elektricitet), etj.

Օ o përdoret:

1. Në fillim të fjalës dhe në këtë rast lexohet si – **o** në Shqip:

օր (or) – ditë, *օգնել* (ok^hnel) – ndihmoj, *օղ* (ot^h) ajër, mot, etj.

2. Brenda fjalëve të përbëra apo të prejardhura, dhe lexohet si – **o**:

ապօրհնհ (aporini) ilegal – (prejardhur nga *ապ+օրհնհ*)

կեսօր (kesor) mesditë – (prejardhur nga *կե+սօր*)

աւօգոստ (anok^hut) i padobishëm – (prejardhur nga *աւ+օգոստ*)

աւօրհնալ (anorinak) i pashembullt – (prejardhur nga *աւ+օրհնալ*)

I. Germa *Ելլ էլլ* apo *լ*?

Në gjuhën moderne Armene Lindore ka dy drejtshkrime ose drejtshqiptime të veçanta për kombinimin e tingujve *jev* dhe *ev*. Ata përfaqësohen:

1. Nëpërmjet germës *լ*, që përfaqëson bashkimin e germave *ե* dhe *լ*, dhe që përdoret vetëm kur shkrimi është me germa të vogla.
2. Nëpërmjet bashkimit të dy germave *ե* dhe *լլ*, që shfaqet në formën *Ելլ* ose *էլլ*.

Në ndryshim nga dy germat Armene *ե* dhe *լլ*, kombinimi *լ* nuk i përket alfabetit Armen për shkak të vlerës fonetike të dyfishtë që ka. Megjithatë ai konsiderohet si një kompletim i alfabetit dhe përdoret gjerësisht për të zëvendësuar kombinimin e *ե* dhe *լլ* në të shkruarën dhe printimin në gjuhën Armene Lindore. Më poshtë jepen disa rregulla drejtshkrimore dhe fonetike për përdorimin e *ե*, *լլ*, ose *լ*:

1. Përdorimi i *լ*:

- a) Bashkimi *լ* përdoret si fjalë e veçantë në trajtën e lidhëzës bashkuese: *եւ* – dhe, edhe, e, me, etj.

Shembull:

լ ալլւ – e te tjera, etj.

ւարդիկ և նրազ սիջալսյրը – Njerëzit dhe vendbanimi i tyre.

- b) Në pozicionin fundor ose në mes të fjalës, *լ* – lexohet si – **ev** pas bashkëtingëlloreve:

եքույթ (jerevujt) – fenomen, *թեւ* (tev) – krah, *արեւ* (arev), *օթևան* (otevan) – strehim, *տեղեւ* (derev) – gjethe, *իբրեւ* (iprev) – si, në rolin e..., *նրեւ* (vorev) – çdo, cilido, etj.

- c) Në pozicionin fundor ose në mes të fjalës, *լ* – lexohet si – **jev** pas zanoreve:

լոււ (najev) – gjithashtu, *թեւ* (tejev) – ndonëse

- d) Në fillim të fjalës, germa *լ* – shfaqet vetëm në dy raste:

լու (jevs) – gjithashtu, *եւթ* (jevet) – menjëherë

2. Përdorimi i *Ել* dhe *ել*:

- a) Në fillim të emrave me origjinë të huaj, si dhe i atyre të prejardhur ose të përbërë prej tyre:

Եվրոպա (jevropa) – Europa, *Եվրոպական* (jevropan) – european, *հնդեվրոպական* (h^endevropan) – indoeuropean, etj.

- b) Gjatë ndarjes së fjalës: *Երեւոյթ*, *թեւոյնր*, *արեւոյհն*, etj.

- c) Kur shtypet me germa të mëdha (kapitale):

Երեւոյնի - fenomen, *Արեւելք* - lindje, *Թեւ* – krah, etj.

- d) Në fjalët e përbëra ku *ե* dhe *լ* takohen rastësisht:

ուարեւերք – fundviti, *հոգեւիճակ* – gjendje emocionale

J. Germa *Ռ* *n* apo *Ր* *n* ?

Germat *Ռ* *n* dhe *Ր* *n* përfaqësojnë dy tinguj të dallueshëm nga njeri tjetri: *Ռ* *n* (**rr** - Shqip) është një tingull rrokullisës (*alveolar*) me një vibrim të fortë dhe shqiptohet njëlloj si - **rr** - e Shqipes. Ndërsa *Ր* *n* përfaqëson një tingull më të butë, i njëllotë me - **r** - e shqipes. Në varësi të përdorimit të njerës apo tjetrës, fjalët marrin kuptime të ndryshme.

Shembuj:

վարել (varel) – drejtoj

վարել (varrel) - djeg

լրել (k^erel) - ngarkoj

լրել (k^errel) – farkëtoj

Disa orientime lidhur me përdorimin e *Ռ* *n* dhe *Ր* *n* në gjuhën Armene:

1. Në gjuhën Armene, vetëm pak fjalë fillojnë me germat *Ռ* *n*. Akoma më pak fjalë fillojnë me germën - *Ր* *n*.

- a) Ndër më të përdorshmet që fillojnë me germën *Ռ* *n* janë:

ռեւոյն (rretin) – gomë, *ռազմիկ* (rrazmik) – luftëtar, *ռումբ* (rrumb) – bombë, *ռոճիկ* (roçik) – pagë, shpërblim, *Ռուսաստան* (Rrusastan) – Rusia, si edhe të prejardhurat prej tyre.

b) Ndër fjalët që fillojnë me germën - *Γ p* janë:

ρnyκt (rope) – minutë, moment, çast, *ρnyκtωlywú* (ropeakan) – momentalisht, *Γωφφh* (Raffi) – emër njeriu (mashkull)

2. Brenda fjalëve, germa -*n* zakonisht shfaqet para germës -*ú*:

wnúktl (armel) – marr, *ηwnúwl* (darrnal) – kthej, *ρnúktl* (p^εrrnel) – mbaj, *uywnúwl* (sparrnal) – kërcënoj, etj.

Përjashtim bën fjala:

qwrúwú (garnan) – i, e pranverës, që është gjindorja e fjalës *qwrnú* (garun) – pranverë, etj.

3. Përpara bashkëtingëllore të tjera, përjashtuar -*ú*, germa -*p* shfaqet në fjalët:

úwrp (mart^h) – njeri, *ρmip* (burt^h) – lesh, *ktppmú* (jert^hum) – betim, *úwrp* (vart^h) – trëndafil, etj.

Përjashtim bëjnë:

đknp (cerk^h) – dorë, *úwnp* (p^hark^h) – lavdi, *lywnp* (kark^h) – karrocë, etj.

4. Fjalët, të cilat në gjuhën klasike Armene, mbaronin me -*nú*, e kanë hequr -*ú*- në fundore, duke e lënë fjalën të mbarojë me -*n*:

ηnn (durr) – derë, *uwun* (amarr) – verë, *đúkn* (c^εmerr) – dimër, *úkn* (lerr) – mal, *ρnn* (t^horr) – nip, etj.

5. Më poshtë janë renditur disa fjalë që mbarojnë me -*n* ose që e kanë germën -*n* në mes të dy zanoreve:

wúwn (antarr) - pyll

ρwn (barr) - fjalë

lyhn (k^εshirr) - peshë

wúwn (astarr) - astar

ptn (berr) - ngarkesë

đnn (curr) - i shtrembër

uywun (patarr) - copë, pjesë

ηúwn (t^εshvarr) - i vështirë

wun (arrat) - i bollshëm

ρwlywnktl (t^hapharrel) - bredh

qnnq (gorroz) - kryelartë

nnnp (urruck) - tumor, gjendër

wuwhú (arraçin) - i, e parë

đwn (carr) - pemë

đwnúq (zharrang) - trashëgimtar

hwlywnly (hakarrak) - përkundër

K. Bashkëtingëlloret e Tjera

- Ƨ q* - shqiptohet ose lexohet si germa **z** në Shqip
Ƨ Ƨ - shqiptohet ose lexohet si germa **zh** në Shqip
Ƨ Ƨ - shqiptohet ose lexohet si germa **l** në Shqip
Ƨ h - shqiptohet ose lexohet si germa **h** në Shqip
U u - shqiptohet ose lexohet si germa **m** në Shqip
Ƨ j - shqiptohet ose lexohet si germa **j** në Shqip
Ƨ u - shqiptohet ose lexohet si germa **n** në Shqip
Ƨ Ƨ - shqiptohet ose lexohet si germa **sh** në Shqip

Shënim:

Fjalët që fillojnë me germën “Ƨ” dhe ndiqen nga bashkëtingëlloretja “u” lexohen sikur kanë zanoren “ë” përpara:

Shembull:

(Ƨ) *ƧunuuƧƧ* – ëshdabe’l - nxitoj

(Ƨ) *ƧunƧuƧƧ* – ëshdemara’n – magazinë, depo

U u - shqiptohet ose lexohet si germa **s** në Shqip

Shënim:

Fjalët që fillojnë me germën “u”, kur ndiqen nga bashkëtingëlloret *Ƨ, u, u, p* lexohen sikur kanë germën zanore “ë” përpara.

Shembull:

(Ƨ) *uƧhƧƧ* – ësgi’zp - fillim

(Ƨ) *uuƧhunuƧ* – ësbida’g – i bardhë

Ƨ Ƨ - shqiptohet ose lexohet si germa **v** në Shqip

Ƨ Ƨ - shqiptohet ose lexohet si germa **f** në Shqip

L. Bashkëtingëlloret e dyfishuara

Në gjuhën Armene, dyfishimi (dublimi) i zanoreve nuk ndodh, ndërsa dyfishimi (dublimi) i bashkëtingëlloreve është diçka krejt e zakonshme. Në varësi të pozicionit të tyre në fjalë, si edhe të origjinës së tyre, ato mund të shqiptohen si më poshtë.

1. Kur janë në krye të fjalës, bashkëtingëlloret e dyfishuara shqiptohen të veçuara, duke i shtuar një rrokje fjalës nëpërmjet shtimit të një η (^e) të pashkruar ndërmjet tyre, por të lexuar:

թթու (t^etu) – thartirë, acid

ծծել (c^ecel) - thith

զզվելի (z^ezveli) – i pështirë, i neveritshëm

դդում (d^etum) - kungull

կկու (k^eku) – i krisur

շշուկ (sh^eshuk) - pëshpëritje

2. Kur bashkëtingëlloret e dyfishuar ndodhet në grumbullin e bashkëtingëlloreve që ndodhen në krye të fjalës, bashkëtingëlloret e dyfishuara shqiptohen të veçuara nëpërmjet shtimit të një η (^e) të pashkruar ndërmjet tyre, por të lexuar:

ծննդաւայր (x^en^endavajr) - vendlindja

ւննդարար (s^en^endarar) – ushqimor, i ushqyeshëm

ծծւայր (c^ecmajr) – dado

3. Kur grumbulli i bashkëtingëlloreve është pasojë e heqjes së zanoreve dhe ndodhet përpara një zanoreje, bashkëtingëlloret e dyfishuar shqiptohen si një tingull i vetëm i zgjatur:

ուղղազրուիլուն (uh'hagrutjun) - drejtshkrim

հովվապետ (hov'vapet) - kryepastor

օրրան (or'ran) djep

4. *ն*– e dyfishuar, si rezultat i formimit të numrit shumës, lexohet si një *ն* e gjatë:

սեհաներ (sehan'ner) - tryeza

գործներ (gorcon'ner) - rrethanat

բաշիներ (bazhin'ner) – pjesë, departament

5. Kur bashkëtingëlloret e dyfishuara janë pasojë e fjalëformimit (në fjalët e prejardhura ose të përbëra), secila prej tyre shqiptohet qartë:

աննայատակ (an'nëpatak) – pa qëllim

ընդդեմ (ënt'dem) – kundër, përkundër

էրկկնություն (jerk'kënutjun)

էրեսուրիչ (jeres'sërpiç) – fshirëse fytyre, peshqir

Kur foljet pasive rrjedhin nga foljet kalimtare (me ndihmën e - *վ* -), bashkëtingëlloret e dyfishuar *վվ* lexohet si një *վ* e gjatë:

հոլովվել (holov'vel) - lakohe

գրավվել (g^ërav'vel) – jam i zënë me..

բարելավվել (barelav'vel) - përmirësohem

6. Në fjalët *onomatopoeike* bashkëtingëlloret e dyfishuara luajnë një rol të veçantë në përcaktimin e mënyrës se si duhet shqiptuar një tingull. Në fjalë të tilla, disa bashkëtingëllore të dyfishuara, siç janë ato dyshe dhe fishkëlljese (vërshëlljese), mund të përsëriten. Normalisht, ato shqiptohen si një bashkëtingëllore e gjatë:

կրկր (ç^ër'ral) – kërcas, gërvish

խշշ (h^ësh'shal) - shushurij

բծծ (b^ëzh'zhal) - zukas

կթթ (ç^ët'tal) – kërcas

Shënim:

Onomatopetë – janë fjalë, që shërbejnë për të riprodhuar tingujt, zërat, zhurmat, britmat. Në dallim nga pasthurrmat, ato nuk shërbejnë për të shprehur ndjenja

7. Në bisedat e përditshme emocionale, bashkëtingëlloret e dyfishuara mund të shërbejnë për të forcuar kuptimin e disa fjalëve. Në këtë funksion përforsues, çdo bashkëtingëllore mund të dyfishohet:

հիմնում (him'mar) – tepër budalla, budalla i madh

հազարներ (haz'zarner) - me mijëra

ամեն (am'men) – çdo njeri pa përjashtim

Shënim: Të kihet parasysh që emrat e përgjithshëm dhe të përveçëm të huazuar në gjuhën Armene nga gjuhët e tjera, normalisht shqiptohen me një bashkëtingëllore të vetme, pothuajse njëlloj si në gjuhën shqipe, siç tregohet më poshtë. Në këtë pike, gjuha Armene gjen pikë kontakti me gjuhën Shqipe:

Anglisht	Armenisht	Shqip
professor	<i>պրոֆեսոր</i>	profesor
Thessalia	<i>Թեսալիա</i>	Thesalia
Apollon	<i>Ապոլոն</i>	Apollon, Apolon
communism	<i>կոմունիզմ</i>	komonizëm

Përjashtime:

Mohammed	<i>Մուհամմեդ</i>	Muhamet
<i>մասսուս</i>	mass	masë
<i>Աննա</i>	Anna	Ana
<i>Էմմա</i>	Emma	Ema

8. Shenjat e pikësimit

Gjuha Armene ka një grup të përcaktuar qartë shenjash pikësimi.

Shenjat e pikësimit që përdoren në gjuhën Armene ndryshojnë në njëfarë mase nga ato që përdoren në gjuhën Shqipe. Më poshtë tregohen disa prej tyre:

- [:] – dy pika. Në gjuhën Armene, dy pikat në fund të fjalisë tregojnë përfundimin e fjalisë, pra kryejnë të njëjtin funksion që kryen pika në fund të fjalisë në gjuhën Shqipe. Në gjuhën Armene, shenja [:] quhet *վերջաւիտւն* (verçaket) – që në shqip përkthehet - **pikë fundore**.
- [,] – *ստորակետ* (storaket) – **presje**. Kryen të njëjtin funksion si në gjuhën shqipe.
Në paraqitje grafike, presja (,) e gjuhës Armene është e ngjashme me presjen (,) që përdoret në gjuhën Shqipe. Megjithatë, përdorimi i saj në fjali, nga pikëpamja kuptimore, shpesh është i ndryshëm. Përdoret:

- a) për të ndarë nga njeri tjetri fjalë, fjali apo fraza në një fjali apo frazë ku nuk ka lidhëza të tjera ose ndodhet një e tillë vetëm në fund:

Դու բերեցիր վարդեր, շուշաններ և սեխակներ:

Ti solle trëndafila, zambakë dhe karafila.

Kur fjalët, fjalitë dhe frazat lidhen ndërmjet tyre me lidhëzën *և* ose *ու*, përpara nuk përdoret shenja e presjes:

Եկավ տուն, ճաշեց, սի քիչ հանգստացավ և նորից գնաց:

Erdhi në shtëpi, hëngri, pushoi pak dhe shkoi përsëri.

- b) për të ndarë fjalinë e varur nga fjalia kryesore (njëlloj si në Shqip):

Երբ քեզ տեսա, արդեն ուշ էր:

Kur të pashë, tashmë ishte vonë.

Կգաւ, էթէ ժամանակ ունենաւ:

Do të vi, nëqoftëse do të kem kohë.

- c) pas pasthirmave ose emrave të cilëve u drejtohesh drejtpërdrejt:

Անի, դուրը բաց արա: Ani, hape derën!

3. (◌) - պարոյկ (baru'jg) - **pikëpyetje** (e barasvlershme me (?) në Shqip).

Nga pikëpamja e formës dhe përdorimi, shenja e pikëpyetjes që në gjuhën Armene ka formën (◌), ndërsa në Shqip ka formën (?), kemi dallim të dukshëm. Ndërsa fjalitë pyetëse në gjuhën Shqipe përfundojnë me shenjën (?), në gjuhën Armene shenja (◌) vihet mbi rrokjen e theksuar të fjalës që theksohet dhe në fund fjalia mbyllet me shenjën që tregon përfundimin e fjalisë, pra me shenjën (:).

Shembuj:

Քանի՞ լեզու գիտեր:

Sa gjuhë dini (ju) ?

Այբաներեն հոսո՞ւմ էք:

Flisni (ju) shqip ?

Դո՞ւր էք հոսում այբաներեն:

Flisni (ju) shqip ?

Այբաներեն չե՞ք հոսում:

Nuk flisni (ju) shqip ?

Այբաներեն՞ն էք հոսում:

Flisni (ju) shqip ?

Այբաներեն ես սովորում, չե՞:

Ju studjoni gjuhën shqipe, apo jo ?

Մի՞թե այբաներեն ես սովորում:

Vërtet studjon gjuhën shqipe ?

4. (´) dhe (˘) - **shenja te emocionit** (të barasvlershme me (!) në Shqip).

Ka dy shenja pikësimi në gjuhën Armene të cilat shprehin emocion: shenja që thekson një urdhër apo veprim (´), që do e quajmë shenja theksuese dhe shenja që shpreh çudi, admirim apo ndjenjë (˘), që do e quajmë shenja thirrrore. Në gjuhën shqipe këto dy shenja, në fakt, gjenden të përmbledhura në një të vetme, që quhet pikëçuditje (!). Po ashtu si pikëpyetja, në gjuhën Armene, edhe këto shenja vendosen mbi gërmë dhe pikërisht mbi rrokjen e fjalës që theksohet, ndërsa fjalitë e kësaj natyre në gjuhën Shqipe përfundojnë me shenjën (!), gjë që tregon natyrën e fjalisë dhe njëkohësisht përfundimin e saj.

Shenja theksuese (´), në gjuhën Armene, vendoset:

- a) Mbi fjalën e theksuar në një fjali urdhërore:

Գիրքս ան՝ւր: Më jep librin!

Մի՛ զնա: Mos shko!

- b) Mbi emrat e njerëzve ose fjalëve që përfaqësojnë njerëz:

Ա՛րամ, ես այստեղ եմ: Aram, unë jam këtu!

Պարոն՛ն, այս տեղը ազու՛ն է: Zotëri, i lirë është ky vend?

- c) Mbi përgjigjet njëfjalëshe që shprehin një pohim ose mohim me vendosmëri:

Թեղթս բերե՛լ ես: Ma solle gazetën?

Այո՛: Ո՛չ: Իհա՛րկե: Po! Jo! Natyrisht!

- e) Mbi fjalët që duhet të jenë më të theksuara në një fjali:

Չեմ տեսնում ի՛նչ մատիտ: Nuk po e shoh lapsin tim!

Ի՛նչ մատիտը չեմ տեսնում: Lapsin tim, nuk po e shoh!

Shenja theksuese (´) vendoset në fjalitë që shprehin emocione dhe ku zanorja e theksuar zakonisht shqiptohet më e zgjatuar, pikërisht për të shprehur këtë emocion. Ajo vendoset:

- a) Mbi përshëndetjet, urimet, dëshirat, etj.:

Ողջո՛ւն: Përshëndetje!
Շնորհապն՛ը: Urime! ose Përshëndetje!
Բարո՛ւն ի՛նչպիսի: Mirë se erdhe!

- b) Mbi përemrat pyetës me të cilat fillon fjalia që shpreh ndjenja admirimi, keqardhjeje, habie, etj.:

Ի՛նչ մարդ է: Çfarë njeriu! (Çfarë njeriu është!)
Ո՛ր ի՛նչ ապաստու՛մ: Kush e priste!
 ose Kujt ja priste mendja!
Ո՛ր րոտե՛ղ ե՛ն այն օրերը: Ku janë ato ditë!

- c) Mbi shumicën e pasthirmave:

Վա՛յն: Ah!
Ափսո՛ս: Medet!
Վա՛յ: Uf!

5. Shenja [˘], në gjuhën Armene quhet *բութ* (but) dhe përdoret në këto raste:

- a) për të zëvendësuar fjalët që mungojnë:

Դու նու՛ն ես գնալու, իսկ ես՝ աշխատանքի:
 Ti do të shkosh në shtëpi, kurse unë (*do të shktoj*) në punë.

- b) për të ndarë fjalët që janë shkruar pranë njera tjetrës në mungesë të fjalës ndërmjetëse:

Իս՛կ քեզ սովա՛ծ քիրքն՛ն ի՛ր է:
 Ku është libri *im*, që të dhashë ty?

- c) për të ndarë një fjalë nga ndajshtesa e saj:

Տիկին՛ Սարյանը՝ նուսուցու՛միս, այստե՛ղ է:
 Zonja Sarian, *mësuesja ime*, është këtu.

6. Shenja [.,] në gjuhën Armene quhet *վիջակետ* (mixhaket) – **pikë ndërmjetëse**, dhe përdoret në këto raste:

- a) për të lidhur me njera tjetrën fjali, të cilat kanë lidhje kuptimore me njera tjetrën, plotësojnë njera tjetrën, ose të gjitha së bashku plotësojnë idenë, që folësi do të shprehë. Në gjuhën Shqipe, kjo i korrespondon pikëpresjes (;):

Ես հոգնած էի. փոքր շեշի հասնումսնայ:

Unë isha i lodhur; vendosa të pushoj.

- b) kur fraza, brenda saj, ndërthur fjali dëftore me fjali pyetëse, çuditëse, etj. për të plotësuar kuptimin e asaj, që kërkohet të shprehet. Në gjuhën Shqipe shpesh në këto raste nuk përdoret pikëpresja, por dy pikat (:) si në rastin më poshtë:

Հարցու այս է. ուր գնացիր: Pyetja ime është kjo: ku shkove?

- c) në rastet e ligjëratës së drejtë:

Դու սուսցիր. «Շատ ուրախ եմ»: Ti the: Jam shumë i gëzuar!

- d) për të dhënë kuptimin e fjalëve të shkurtuara:

Պրն. Պայլան (Պարոն Պայլան) - Z. Palian (Zoti Palian)

7. [«...»] – *չակերտ* (çakert) – **thonjëzat**. Në gjuhën Armene thonjëzat përdoren:

- a) për të hapur ose mbyllur një material të cituar, fjalë, frazë apo fjali, si edhe ndonjë pasazh libri apo ligjëratë të drejtë:

Դու սուսցիր. «Շատ ուրախ եմ»: Ti the: Jam shumë i gëzuar!

Të kihet parasysh, që në dialogje, në vend të thonjézave, zakonisht përdoret viza e gjatë, veçanërisht kur përgjigja vjen direkt pas pyetjes:

-Ո՞ր էս գնումս: - Ku po shkove?

-Տնն: - Në shtëpi.

- b) për të vënë në dukje titujt e librave:

Շեքսպիրի. «Համլետ»-ը: Hamleti i Shekspirit

- c) në komente ironike, për të treguar që një fjalë e caktuar është vënë me kuptimin e kundërt të asaj që përfaqëson në të vërtetë:

Ես նման «բարեկամներ» շատ եմ տեսել:

Të këtillë “miq”, unë kam parë shumë.

Բոլորը գիտեն, թե որքան «ազնիվ» ես:

E dinë të gjithë, se sa i “ndershëm” je.

9. Ndarja e fjalës në rrokje

Ndarja e fjalëve në rrokje bëhet njëlloj si në gjuhën Shqipe, duke përdorur shenjën e vizës ndarëse (-).

1. Fjalët njërrrokëshe janë të pandashme:

ունւ (shtëpi), լեռ (mal), լում (lajm), անւկ (këpurdhë), etj.

2. Në fjalët me më tepër se një rrokje, bashkëtingellorja, që ndodhet ndërmjet dy zanoreve, shkon me zanoren e dytë:

լու-լու-ուն-թում (mungesë), նե-րն-ղա-ւրտ (mëshirmadh), etj.

3. Kur ndërmjet dy zanoreve ndodhen dy bashkëtingëllore, zakonisht gjatë ndarjes së fjalës, bashkëtingellorja e parë shkon me zanoren e parë dhe bashkëtingellorja e dytë shkon me zanoren e dytë:

լար-տիզ-լու (kopshtar), բազ-ւււ-ղաւ (i përbërë, i shumëfishtë).

4. Në një fjalë të përbërë, që ka dy zanore njera pas tjetrës, këto zakonisht ndahen:

լի-ա-ւալ (bashkoj), է-ն-թում (qënie), տի-ե-զէրք (univers), etj.

5. Tre bashkëtingëllore të ndodhura ndërmjet dy zanoreve zakonisht ndahen në këtë mënyrë: dy bashkëtingëlloret e para shkojnë me zanoren e parë dhe bashkëtingellorja e tretë shkon me zanoren e dytë:

կանգ-նել (qëndroj), թարգ-ւււ (përkthyes), բարձ-րա-ւալ (ngjis, kacavirem), etj.

6. *ը* – ë pashkruar, por e shqiptuar, kur ndodhet përpara ose në mes të bashkëtingëlloreve, formon një rrokje më vete dhe si e tillë, kur fjala ndahet, duhet shkruajtur:

զըը-կէլ (përqafoj) nga *զրկէլ*, *ըւ-բըն-նէլ* (rrok, kap) nga *ըւբննէլ*, *փըը-փնւր* (shkumë) nga *փրփնւր*, *ըս-կը-սէլ* (filloj, nis) nga *սկսէլ*

7. Një germë e vetme nuk ndahet dhe si e tillë nuk mund të kalojë në rreshtin e mëposhtëm.

8. Fjalët e përbëra mund të ndahen në përputhje me përbërësit e tyre:

անգլուխ (pa mend, i trashë) në *ան-գլուխ*, *այսքան* (kaq sa) në *այս-քան*, etj.

9. Fjalët e përbëra, me një bashkëtingëllore ndërmjet dy zanoreve, mund të ndahen sipas përbërësve të tyre ose sipas rregullit të përgjithshëm, sipas të cilit, bashkëtingëlloret ndërmjet dy zanoreve kalon me zanoren e dytë:

կեսոր (mesditë) ndahet *կէս-որ* ose *կէ-սոր*,
զեստափ (breg lumi) ndahet *զէտ-ափ* ose *զէ-տափ*,
ծովեզերք (bregdet) ndahet *ծով-եզերք* ose *ծո-վեզերք*,
փղնուկ (fildish) ndahet *փըղ-նուկ* ose *փը-ղնուկ*, etj.

10. Rrokjet që përmbajnë germën “յ” lejojnë që të përdoren të dy variantet e ndarjes:

այարզուրթուն (thjeshtësi) ndahet *այար-զու-րթուն* ose *այար-զուրթ-ուն*
անկյուն (qoshe, kënd) ndahet *ան-կյուն* ose *անկ-յուն*
ղարձյալ (përsëri) ndahet *ղար-ձյալ* ose *ղարձ-յալ*, etj.

10. Përdorimi i zanores kalimtare (օ) për krijimin e rrokjes në gjuhën Armene

Në përgjithësi, në gjuhën Armene, fjalët kanë aq rrokje sa edhe zanore kanë:

një rrokje	<i>սաստ</i>	mur
dy rrokje	<i>ռեսին</i>	gomë
tre rrokje	<i>ընտանիք</i>	familje
katër rrokje	<i>էրկուշաբթի</i>	e Hënë
pesë rrokje	<i>վիրահասունություն</i>	kirurgji

Megjithatë, ky rregull nuk vlen për të gjitha fjalët Armene. Disa fjalë kanë:

dy rrokje, por vetëm një zanore: *նկար* (n^ekar) - pikturë

tre rrokje, por vetëm një zanore: *սկրինի* (m^ek^ertel) – pagëzoj

Siç shihet në shembujt e mësipërm, nëpërmjet zanores kalimtare (^e) formohen rrokje shtesë. Zanozja kalimtare (^e) nuk shkruhet, por lexohet. Krijimi i këtyre lloj rrokjeve drejtohet nga disa rregulla të caktuara.

Për shembull, (^e) nuk shkruhet, por lexohet në rastet:

1. Kur ndodhet ndërmjet dy bashkëtingëlloreve në fillim të fjalës:

մասլ (m^enal) – qëndroj, mbes   *գնալ* (g^enal) - shkoj

թթու (t^etu) – acid, thartirë   *կոճոր* (k^edor) - copë

սկար (t^ekar) – i dobët   *սխալ* (s^ehal) – gabim

2. Përpara bashkëtingëlloreve *u*, *q* dhe *չ* të vendosura në fillim të fjalës dhe kur këto ndiqen nga bashkëtingëlloret *shpërthyes* *p*, *u*, *q*, *g*, *q*, *q*, *u* dhe *p*:

զգալ (^esgal) – ndjej   *սկսել* (^esk^esel) – filloj

զգուշ (^ezgush) – i kujdesshëm

3. Kur folja ka parashtesën mohore *-չ*:

չլինել (^elinel) – nuk jam   *չգիտեմ* (^egitem) – nuk di

4. Kur folja ka parashtesën *-կ*:

կգամ (k^egam) – po vij/do të vij

կվազեմ (k^evazem) – do të vrapoj

5. Kur emri merr si prapashtesë mbaresën pronore *u (s)*, *η (t)*, *ն (n)*:

տունի (tun^et) - shtëpia jote   *մատնի* (mat^es) - gisht i im

Տիգրանի Մեծն (Tigran Mets^en) - Tigrani i Madh

6. Në rrokjen e fundit të patheksuar të disa fjalëve:

արկ (ark^eh) – kuti

աստ (ast^eh) – yll

մետ (met^er) – metër

11. Theksi

Si rregull, në gjuhën Armene, theksi bie mbi rrokjen e fundit. Kjo nënkupton, që theksi është i lëvizshëm dhe ndryshon kur kemi të bëjmë me krijimin e fjalëve të prejardhura apo të përbëra nga fjala bazë:

հայ (ha'j) armen

հայեր (haje'r) armenë

հայերեն (hajere'n) armenisht

հայերենից (hajereni'c) nga armenishtja

հայագիտություն (hajakidutju'n) armenologji (armenistikë)

Nga ky rregull bëjnë përjashtim këto raste:

1. Duke qenë se zanorja *-ը* (ë) është gjithnjë e patheksuar, theksi vihet mbi rrokjen e fundit, që është përpara rrokjes që përmban zanoren *-ը*, në rastin kur kjo e fundit shërben si mbarese shquese e emrit:

հայը (ha'jë) armeni (person)

հայերը (haje'rë) armenët

հայերենը (hajere'në) armenishtja

հայագիտությունը (hajakidutju'në) armenologjia (armenistika)

2. Disa fjalë dy-rrokëshe, jo domosdoshmërisht përbëhen nga dy zanore në të shkruajtur. Rrokja e fundit, në gjuhën Armene, shpesh përmban zanoren e pashkruajtur *-ը*, e cila shqiptohet nëpër dhëmbë, por nuk theksohet:

բարձր (pa'rcër) - lart

վազր (va'kër) - tigër

մեղր (me'hër) – mjaltë

3. Kur fjalët që mbarojnë me një bashkëtingëllore, pavarësisht nga gjatësia e tyre, marrin në fund nyjen e përemrit pronor *-u* (s) ose *-ի* (t), rrokja e fundit që përmban *-ը* e pashkruajtur, nuk theksohet:

անուն (anu'nës) – emri im

ազգանուն (azkanu'nët) – mbiemri yt

մայրու (ma'jrës) – nëna ime
գրքերդ (kërke'rët) – librat e tu

4. Numërorët rreshtorë dhe fjalët e tjera që mbarojnë me *-երորդ* nuk e kanë theksin tek rrokja e fundit. Theksi mbetet tek komponentja kryesore e fjalës:

հինգերորդ (hi'nkjerort) – i pesti
քսաներորդ (ksa'n jerort) – i njëzeti
իննսուններորդ (inësü'n jerort) – i nëntëdhjeti
քանի՞երորդ (kani'jerort) – i sati?

5. Disa fjalë të zakonshme nuk e kanë theksin tek rrokja e fundit, prandaj duhet pasur parasysh të mbahen mend përmendësh:

որվւ՛տ (vo'reve) – çdo, cilido
գո՛ւնէ (ko'ne) – së paku, fundja, sidoqoftë
մի՛միայն (mi'miajn) - vetëm
գո՛ցէ (ku'ce) - ndoshta
գրե՛թէ (kre'te) - pothuajse
նւ՛յնպէս (nu'jnbes) – gjithashtu, po njëjllonj
ա՛նպայման (a'n bajman) – patjetër, përfundimisht
իհա՛րցէ (iha'rge) – natyrisht, vërtet
մա՛նավանդ (ma'navant) – veçanërisht, mbi të gjitha
մի՞թէ (mi'te) – vërtet? a thua? është e mundur?

12. Përdorimi i germave të mëdha (kapitale)

1. Njëjllonj si edhe në gjuhën Shqipe, fjala e parë e fjalisë në gjuhën Armene fillon me gërmë të madhe; po kështu edhe në citimet, vargjet e vjershave, si edhe germa e parë e fjalëve të përveçme:

Արվւ՛տ - Armen   *Երևա՛ն* - Jerevan   *Կիւրոս* - Qipru

2. Po kështu, me gërmë të madhe fillojnë emrat fetarë:

Աստվաճ - Zot   *Տէր* - Zotëri   *Տիրամայր* - Nëna e Zotit tonë

3. Në emrat e përbërë, të përbërë nga emra të veçantë, të gjithë këta fillojnë me germë të madhe:

a) emrat zyrtare të shteteve

<i>Սևերիկայի Միացյալ Նահանգներ</i>	Shtetet e Bashkuara të Amerikës
<i>Հայաստանի Հանրապետություն</i>	Republika e Armenisë
<i>Ռուսաստանի Դաշնություն</i>	Federata Ruse

b) emrat e njerëzve

<i>Ալեքսանդր Սերգեևիչ Պուշքին</i>	Aleksandër Sergejeviç Pushkin
<i>Ջորջ Բուշ Կրտսեր</i>	Xhorxh Bush i Riu
<i>Ջորջ Նոել Գորդոն Բայրոն</i>	Xhorxh Noel Gordon Bajron

c) emrat gjeografikë të përbërë nga emra të përveçëm të ndarë nga njeri tjetri

<i>Էլզաս Լոթարինքիա</i>	Alzas Lorena
<i>Մեծ Մասիա</i>	Masisi i Madh (Mali Ararat)
<i>Ադիս Աբեբա</i>	Adis Abeba
<i>Բոքր Ասիա</i>	Azia e Vogël

d) kishat dhe vendet e tjera të shenjta që përmbajnë emrin: *Սուրբ* - Shenjt

<i>Սայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին</i>	Selia e Shenjtë e Shën Էջմիաքinit
<i>Ախթաբանար Սուրբ Խաչ Եկեղեցի</i>	Kisha e Kryqit të Shenjtë Ahtamar
<i>Սուրբ Գեվորգ Վանք</i>	Manastiri i Shën Gjergjit

4. Në emrat e përveçëm të përbërë fillon me germë të madhe vetëm fjala e parë, ndërsa fjalët që tregojnë emra të përgjithshëm, jo.

Shembuj:

a) emrat e vendeve gjeografike

<i>Հայաստանի երկրամաս</i>	territori i Armenisë
<i>Սև ծով</i>	Deti i Zi
<i>Սևանա լիճ</i>	Liqeni Sevan

- b) emrat e vjetër dhe modernë të shteteve, krahinave dhe lokaliteteve të shteteve

<i>Քուզանական կայսրություն</i>	Perandoria Bizantine
<i>Գրիկիայի հայկական թաքավորություն</i>	Mbretëria Armene e Cilicisë
<i>Հայաստանի առաջին հանրապետություն</i>	Republika e Parë Armene

5. Emrat e çmimeve, shpërblimeve dhe medaljeve të njohura kombëtarisht ose ndërkombëtarisht

<i>Մուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի շքանշան</i>	Medalja e Shën Mesrob Mashtocit
<i>Նոբելյան մրցանակ</i>	Çmimi Nobel
<i>Հայրենիքի շքանշան</i>	Medalja e Atdheut

6. Emrat e organizatave, bashkimeve dhe institucioneve ndërkombëtare

<i>Միավորված ազգերի կազմակերպություն</i>	Organizata e Kombeve të Bashkuara
<i>Հաղադրության համաշխարհային խորհուրդ</i>	Këshilli Ndërkombëtar i Paqes
<i>Ազգերի լիգա</i>	Liga e Kombeve

7. Emrat e festave

- a) ditët e festave kombëtare dhe ndërkombëtare

<i>Մարտի ութը</i>	8 Marsi (Dita ndërkombëtare e Gruas)
<i>Անկախության օր</i>	Dita e Pavarësisë
<i>Նոր տարի</i>	Viti i Ri

- b) festat fetare zyrtare

<i>Մուրբ ծննդի տոն</i>	Dita e Krishtlindjeve
<i>Զատիկի տոն</i>	Festa e Pashkëve
<i>Ավագ ուրբաթ</i>	E Premtja e Mirë

8. Emrat e ngjarjeve kryesore në histori

<i>Առաջին համաշխարհային պատերազմ</i>	Lufta e Parë Botërore
<i>Մեծ եղեռն</i>	Genocidi Armen
<i>Դիմադրության շարժում</i>	Lëvizja e Rezistencës
<i>Ֆրանսիական մեծ հեղափոխություն</i>	Revolucioni i Madh Francez

13. Dallimet Armenisht - Shqip

Alfabeti Armen Lindor përbëhet nga **39** germa

Alfabeti Shqip përbëhet nga **36** germa

Alfabeti Armen Lindor ka **6** (gjashtë) **zanore**, nga të cilat **5** (pesë) shkruhen me një gërmë të vetme dhe përfaqësojnë një tingull të vetëm, ndërsa **1** (një) është e përngjitur dhe përfaqëson një tingull të vetëm.

Alfabeti Shqip ka **7** (shtatë) **zanore**, që shkruhen me një gërmë të vetme dhe përfaqësojnë një tingull të vetëm

Alfabeti Armen Lindor ka këto germa që nuk i ka **Alfabeti Shqip**:

<i>Ե ե</i>	<i>է չ</i>
<i>Ղ ղ</i>	<i>ղաւտ</i>
<i>Ռ ռ</i>	<i>ւօ</i>
<i>ւ</i>	<i>յեւ</i>

Alfabeti Shqip ka këto germa që nuk i ka **Alfabeti Armen Lindor**:

DH	dh
GJ	gj
LL	ll
NJ	nj
TH	th
Y	y

Alfabeti Armen Lindor ka vetëm **1** (një) gërmë të përngjitur.

Alfabeti Shqip ka **6** (gjashtë) germa të përngjitura.

KREU II

EMRI (ԱՆՈՒՆ ԿԱՍ ԳՈՅԱԿԱՆ)

1. Trajta e emrave

Njëlloj si në gjuhën Shqipe, edhe në gjuhën Armene Lindore, emri shfaqet në dy trajta: e pashquar dhe e shquar

Emri në trajtë të pashquar nuk ka mbaresë dalluese; ai mund të mbarojë me bashkëtingëllore ose zanore. Kjo është edhe trajta në të cilën emri vendoset në fjalor.

Trajta e shquar e emrit formohet nëpërmjet nyjes shquese që vihet në fund të fjalës.

2. Nyja shquese $-ը$ (ë) dhe $-ի$ (n)

Të shquarit e një emri në gjuhën Armene Lindore realizohet duke i shtuar emrave mbaresën shquese $-ը$ (ë) ose $-ի$ (n). Përcaktimi, se cili prej tyre duhet përdorur, varet nga natyra fonetike e emrit për të cilin bëhet fjalë.

Si rregull, emri që është në rolin e kryefjalës, është gjithmonë i shquar, pra, e ka mbaresën shquese.

Në rastet e tjera, si rregull:

$-ը$ (ë) - vendoset pas emrave që mbarojnë me bashkëtingëllore, ndërsa

$-ի$ (n) – pas emrave që mbarojnë me zanore.

զուհի

qen

զուհի-ը

qen-i

կապույտ

mace

կապույտ-ի

mac-ja

-*û* (**n**) – mund të vendoset në fund të emrit për ta bërë atë të shquar edhe në rastet kur emri mbaron me bashkëtingëllore, por që ndiqet menjëherë me një fjalë që fillon me zanore, si p.sh:

<i>շու՛ն-ն ու կատու-ն</i>	<i>Սա սէր փոռոց-ն է:</i>
qeni dhe macja	Kjo është rruga jonë.

Emrat e përveçëm, në gjuhën Armene Lindore, si rregull e kërkojnë nyjen shquese. Kjo aplikohet në emrat gjeografikë:

<i>Չինաստանը սեճ երկիր է:</i>	<i>Երևանը մայրաքաղաք է:</i>
Kina është shtet i madh.	Jerevani është kryeqytet.

Emrat e njerëzve gjithashtu e kërkojnë nyjen shquese:

<i>Արամը նկարում է:</i>	<i>Արամն ու Լևոնը հայ են:</i>	<i>Անին կարդում է:</i>
Arami po vizaton. Arami dhe Levoni janë armenë.		Ani po lexon.

3. Nyja e pashquar – *ւի* (**mi**) - një

Në kontrast me nyjen shquese –*ը* (**ë**) dhe –*ն* (**n**), njëlloj si në gjuhën shqipe, nyja e pashquar *ւի* (**mi**) – një, vihet përpara emrit si element më vete, pa ju bashkangjitur atij në të shkruar.

<i>Մի տուն</i>	<i>մի տղա</i>	<i>մի վարդ</i>
një shtëpi	një djalë	një trëndafil

Sidoqoftë, sipas rastit, nyja e pashquar (*-ւի-*) mund të mos vihet ose të hiqet. Kjo aplikohet veçanërisht në fjalitë ku emri nuk ka të bëjë me anën sasiore, p.sh:

<i>Սա (ւի) վարդ է:</i>	<i>(ւի) նստակ գրեցի:</i>	<i>(ւի) Լավ զինի է:</i>
Ky është (një) trëndafil.	Shkrova (një) letër.	Është (një) verë e mirë.

4. Gjinia në gjuhën Armene Lindore

Në dallim nga gramatika e gjuhës Shqipe, e cila për emrin ka tre gjini, që dallohen nga mbaresa e emrit në numrin njëjës, rasa emërore, trajta e shquar, **emrat në gjuhën Armene nuk kanë gjini**.

Në gramatikën Armene, gjinia nuk ka shenjë dalluese siç ndodh në gjuhën Shqipe me mbaresat për gjininë mashkullore, femërore apo asnjane (i, u, a, etj). Në gjuhën Armene Lindore, gjinia dallohet nga konteksti i fjalisë ose situata. I vetmi rast për të shprehur dallimin në gjini në gjuhën Armene është prapashtesa – *nlhh*, e cila i shtohet emrave që tregojnë njerëz të gjinisë mashkullore për të formuar gjininë femërore:

<i>wɔwɔɫɛɾɪn</i> - nxënës	<i>wɔwɔɫɛɾɪnnlhh</i> - nxënëse
<i>nɪuʊɫɪnnɪ</i> - student	<i>nɪuʊɫɪnnɪnlhh</i> - studente

Normalisht, në gjuhën Armene Lindore, dallimi në gjini bëhet me anë të shprehjes së emrit nëpërmjet fjalëve të ndryshme në varësi të gjinisë, p.sh:

<i>ɪnnw</i> – djalë (mashk.)	<i>ɪnnɔɾɪɫ</i> – vajzë (fem.)
<i>hɪnn</i> – baba (mashk.)	<i>ɫɪnn</i> – nënë (fem.)

Në gjuhën Armene, përemri vetor i vetës së tretë, numri njëjës, nuk shpreh gjini siç ndodh me gjuhën Shqipe (**ai, ajo**).

Përsa i përket grupit të emrave të gjinisë asnjane, në përgjithësi në të futen emrat e krijuar si rezultat i emëzimeve të fjalëve të tjera (fjalëve, që nuk i përkasin grupit të emrave të mirëfilltë, por janë të prejardhura nga fjalë të tilla si: mbiemra, folje, ndajfolje, etj)

5. Numri i emrave

Njëllonj si në gjuhën Shqipe, edhe në gjuhën Armene Lindore, emri ka 2 numra: numrin njëjës dhe numrin shumës:

6. Formimi i numrit shumës të emrave

Shumica e emrave të numërueshëm të gjuhës Armene Lindore e formojnë shumësin e tyre duke i shtuar rrënjës së fjalës prapashtesën:

<i>ɫɾ</i> – për emrat me një rrokje.
<i>ɫɫɾ</i> – për emrat që kanë më shumë se një rrokje.

Njëjës

լույս – dritë

զորդ – qilim

մատիտ – laps

պատմիկ – dritare

Shumës

լույսեր - drita

զորդեր - qilima

մատիտներ - lapsa

պատմիկներ – dritare

Vetëm një grup i caktuar fjalësh njërrokëshe e formojnë shumësin me prapashtesën – *ներ*.

Njëjës

լեռ – mal

թոռ – nip

զառ – ցինգ

դուռ – derë

Shumës

լեռներ - male

թոռներ - nipër

զառներ - ցինգյա

դռներ - dyer

Prapashtesa – *ներ* vendoset gjithashtu tek fjalët që kanë vetëm një zanore të shkruar, por që lexohen sikur kanë më shumë se një rrokje për shkak të gërmës së pashfaqur –*ը* (^ε) (që nuk shkruhet, por që shqiptohet) që shqiptohet përpara ose ndërmjet bashkëtingëlloreve:

Njëjës

նկար (n^εkar) – pikturë

զգեստ (^εzgest) – kostum

Shumës

նկարներ (n^εkarner) – piktura

զգեստներ (^εzgestner) - kostume

por

վագր (vag^εr) – tigër

աստղ (ast^εh) – yll

վագրեր (vagr^εr) – tigra

աստղեր (ast^εher) – yje

Emrat e përngjitur e marrin prapashtesën –*եր*, n.q.s. përbërësi i dytë është fjalë njërrokëshe:

Njëjës

նսսագիրք – libër mësimor

շոգենավ – anije me avull

սոսածառ – pema e Krishtlindjes

Shumës

նսսագիրքեր - libra mësimorë

շոգենավեր - anije me avull

սոսածառեր - pemë të Krishtlindjes

Sidoqoftë, nëse përbërësi i dytë është një një derivat foljor, që nuk mund të përdoret si emër më vete, atëhere emri i përbërë merr në fund prapashtesën *-úłr*:

Njëjës*ստախոս* – gënjeshtar*ձկնորս* – peshkatar*ազգասեր* – patriot**Shumës***ստախոսներ* – gënjeshtarë*ձկնորսներ* – peshkatarë*ազգասերներ* – patriot

Disa emra e formojnë shumësin me prapashtesë të ndryshme. Emrat që mbarojnë me *-gh*, *-wgh*, *-łgh*, e formojnë shumësin duke marrë prapashtesën arkaikë (të lashtë) *-p*:

Njëjës*երևանցի*

(banor i Jerevanit)

լոռեցի

(banor i krahinës Lori)

գյուղացի - fshatar**Shumës***երևանցիք* ose *երևանցիներ*

(banorë të Jerevanit)

լոռեցիք ose *լոռեցիներ*

(banorë të krahinës Lori)

գյուղացիք ose *գյուղացիներ* - fshatarë

Formë tjetër të formimit të shumësit paraqesin emrat:

Njëjës*կին* – grua*տիկին* – zonjë*պարոն* – zotëri*մարդ* – burrë*տղամարդ* – djalë**Shumës***կանայք* - grua*տիկնայք* ose *տիկիններ* - zonjë*պարոնայք* - zotërinj*մարդիկ* - burra*տղամարդիկ* – djem

Kujdes: Pas numërorëve, emrat përdoren në numrin njëjës:

հինք մարդ – pesë njerëz; *մթ օր* – tetë ditë; *30 էջ* – tridhjetë faqe

E njëjta gjë ndodh shpesh me emrat që vijnë menjëherë pas përemrave që kanë lidhje me anën sasiore: *քանի* – sa?; *վի քանի* – disa; emrat përdoren shpesh në numrin njëjës:

Քանի կտոր – Sa copë?

Չորս կտոր – 4 copë.

Megjithatë, pas përemrave: *բոլոր* – të gjithë, *որոշ* – një numër i caktuar, *բազմաթիվ* - shumë, një numër i madh, etj., emrat që vijnë menjëherë pas tyre normalisht i nënshtrohen rregullit të përgjithshëm të formimit të shumësit:

բոլոր հարցերը – të gjitha çështjet

որոշ ուսանողներ – një numër i caktuar nxënësish

բազմաթիվ գույներ – shumë ngjyra (ngjyra të shumta)

Pas përemrave – *շատ* (shumë) dhe – *քիչ* (pak), emri që vjen pas tyre mund të përdoret si në numrin njëjës ashtu edhe në shumës:

շատ բան ose *շատ բաներ* – shumë gjëra

քիչ սարք ose *քիչ սարքիկ* – pak njerëz

7. Lakimi i emrave

Emri në gjuhën Shqipe ka **3** (tre) lakime: lakimi i parë, lakimi i dytë, lakimi i tretë. Në gjuhën Armene Lindore emri ka **disa lakime, të cilët përcaktohen në bazë të ndryshimit që pëson emri fillimisht në rasën gjinore**. Për to do të flitet gjerësisht në kapitullin “Llojet e lakimit të emrave”.

Në gjuhën Armene Lindore, njëlloj si në gjuhën Shqipe, emrat lakohen në trajtën e pashquar dhe të shquar, njëjës dhe shumës.

Ndërsa në gjuhën Shqipe ka pesë rase që janë: emërore, gjinore, dhanore, kallëzore dhe rrjedhore; në gjuhën Armene Lindore ka shtatë rase që janë: emërore, kallëzore, gjinore, dhanore, rrjedhore, instrumentale dhe vendore.

8. Rregulli i lakimit

Për të kryer funksionet e ndryshme sintaksore në një fjali, emrat dhe përemrat në gjuhën Armene Lindore i nënshtrohen një sistemi të tërë të përpunuar të lakimit të tyre.

Ato e ndryshojnë formën e tyre nëpërmjet vendosjes së shenjës së rasës, ndryshimit të zanores apo ndryshimeve të brendshme, ose duke përdorur të dyja njëkohësisht.

Gjuha Armene Lindore ka shtatë rase: emërore, kallëzore, gjinore, dhanore, rrjedhore, instrumentale dhe vendore. Katër të parat emërore, kallëzore, gjinore dhe dhanore formojnë dy çifte që mund të përputhen në formë, por ndryshojnë

në funksionin sintaksor. Funksioni i ndryshëm i çdo rase përcaktohet nga pyetja e veçantë që i korrespondon rasës përkatëse:

Rasa	Person	Jo Person
Emërore	<i>n^o ul</i> (kush?)	<i>h^o ul(p)</i> çfarë?
Kallëzore	<i>n^o ul</i> (kë?)	<i>h^o ul(p)</i> çfarë?
Gjinore	<i>n^o ul</i> (i,e kujt?)	<i>h^o ulh</i> (i,e kujt?)
Dhanore	<i>n^o ul</i> (kujt?)	<i>h^o ulh^o (u)</i> (kujt?)
Rrjedhore	<i>nuh^o g</i> (prej kujt?)	<i>h^o ulh^o g</i> (prej çfarë?)
Instrumentale	-	<i>h^o uln ul</i> (me çfarë?)
Vendore	-	<i>h^o uln ul</i> (në çfarë?)

FORMA BAZË E LAKIMIT

	Person		Jo Person	
	Njëjës	Shumës	Njëjës	Shumës
E.	<i>wzalkerpun(p)</i>	<i>wzalkerpun^{er}(p)</i>	<i>nyppng(p)</i>	<i>nyppng^{er}(p)</i>
K.	<i>wzalkerpih^u</i>	<i>wzalkerpih^{er}</i>	<i>nyppng(p)</i>	<i>nyppng^{er}(p)</i>
Gj.	<i>wzalkerpih</i>	<i>wzalkerpih^{er}</i>	<i>nyppngh</i>	<i>nyppng^{er}</i>
Dh.	<i>wzalkerpih(u)</i>	<i>wzalkerpih^{er}(u)</i>	<i>nyppngh(u)</i>	<i>nyppng^{er}(u)</i>
Rr.	<i>wzalkerpihg</i>	<i>wzalkerpihg^{er}</i>	<i>nyppnghg</i>	<i>nyppng^{er}hg</i>
I.	<i>wzalkerpihul</i>	<i>wzalkerpih^{er}ul</i>	<i>nyppngul</i>	<i>nyppng^{er}ul</i>
V.	-	-	<i>nyppngul</i>	<i>nyppng^{er}ul</i>

Shënim: Germat në kllapa i përkasin trajtës së shquar!

9. Rasa Emërore dhe Kallëzore

Rasa emërore, në numrin njëjës, është forma me të cilën emri shfaqet në fjalor. Ajo është forma fillestare e rregullit të lakimit dhe nuk ka shenjë dalluese të veçantë. Sidoqoftë, ajo mund të përdoret me ose pa mbaresën shquese (që e bën emrin të shquar) (*-p / -u*) ose mbaresën e pronorit (*-u, -p*), ose (*-p / -u*), sipas rastit.

Emri në rasën emërore, piksëpari, shërben si kryefjalë e fjalisë, pra si emër që përbën boshtin e formimit të fjalisë:

Անահիսը վառ գույնէր էր սիրում: *Գորգու նոր է:*
 Anahidi pëlqen ngjyrat e ndritshme.   Qilimi im është i ri.

Në fjalitë e mësipërme *Անահիսը* dhe *Գորգու* janë kryefjalë (subjekt) dhe ndodhen në rasën emërore. Kjo mund të kuptohet edhe nga pyetja respektive *ն ի՞նչ* (kush?) të cilës i jepet përgjigja (*Անահիսը*) për rastin e parë dhe *ի՞նչ* (çfarë?) për rastin e dytë, të cilës i jepet përgjigja (*Գորգու*).

Funksioni i dytë sintaksor i rasës emërore është që të shërbejë si subjekt plotësues i kryefjalës. Këtë funksion ajo e kryen duke u bashkuar me foljen ndihmëse - *ես* (jam) ose folje të tjera ndihmëse:

Եղբայրս բժիշկ է: *Արամը փում է ընկերու:*
 Vëllai im është mjek.   Arami mbetet miku im.

Në fjalinë e parë, si kryefjala *Եղբայրս* (vëllai im), po ashtu edhe plotësuesi i tij *բժիշկ* (mjek) janë në rasën emërore. Ato lidhen me njera tjetrën me foljen ndihmëse *է*. Në fjalinë e dytë, është folja *փում* (qëndroj) që lidh kryefjalën *Արամը* (Arami) me fjalën *ընկերու* (miku im); edhe këtu, përsëri, të dy emrat janë në rasën emërore.

Rasa kallëzore ndryshon në varësi të semantikës (**semantika** – fusha kuptimore e fjalës) së emrit. **Gjuha Armene Lindore bën dallim ndërmjet emrave të personave dhe të atyre që nuk janë persona:** emrat që tregojnë persona përdorin në mënyrë qartësisht të dukshme shenjat që tregojnë rasën; në rastin konkret forma e rasës kallëzore është njëlloj me formën e rasës dhanore (shih: Rregulli i Lakimit); ndërsa emrat që tregojnë jo-persona nuk ndryshojnë, pra janë njëlloj si forma emërore.

Emrat që tregojnë persona: rasa kallëzore = rasa dhanore
 Emrat që tregojnë jopersona: rasa kallëzore = rasa emërore

Në një fjali, rasa kallëzore kryen funksionet si më poshtë:

a) Kundrinë e drejtë në fjali me folje kalimtare:

Հայրը գովում է որդուն: Babai lavdëron djalin e tij.
Նկարներու տեսս ի: I pe pikturat e mia?

Në këto fjali, *որոնն* dhe *նկարներու* – janë objekt direkt (në gjuhën Shqipe emërtohet – kundrinë e drejtë) mbi të cilin bien veprimet e foljes kalimtare (që në gjuhën Shqipe përkon me – kalimtare veprorë e drejtë), respektivisht *գուլելի* dhe *տեսնելի*. Në fjalinë e parë, pyetja që ka lidhje me djalin (*որոնն*), është *ն ւմ* (kë) dhe të dyja, si pyetja ashtu dhe forma e emrit *որոն*, korrespondojnë me rasën dhanore. Në fjalinë e dytë, pyetja *ի նշ* (çfarë?) i referohet një objekti jo-person; prandaj edhe forma e emrit *նկարներու*, ndonëse emri është në rasën kallëzore, korrespondon me rasën emërore.

b) Ndajfolje vendi që i përgjigjet pyetjes *ն ւր* (ku?):

Վերջապետ տունն եկա: Më së fundmi erdha në shtëpi.

Երբեքս գրադարանն էի գնում: Nganjëherë shkoja në bibliotekë.

Në fjalitë e mësipërme, emrat *տուն* dhe *գրադարան* janë ndajfolje vendi.

Ndajfolje kohe që i përgjigjet pyetjes *է րբ* (kur?):

Մի օր էլ նա անհետացավ: Një ditë prej ditësh ai u zhduk.

Հաջորդ օտարի կտեսնվենք: Do të shihemi vitin e ardhshëm.

Në fjalitë e mësipërme, emrat *օր* dhe *օտարի* janë ndajfolje kohe.

c) Ndajfolje që tregon masa apo madhësi (kg., litra, etj.)

Երեք բաժակ զինի խմեցի: Piva tre gota verë.

Տասը գմ. քայլեցինք: Udhëtua dhjetë km.

Në fjalitë e mësipërme, *երեք բաժակ* dhe *տասը գմ.* vendosen në rasën kallëzore. Pyetjet respektive do formuloheshin në këtë mënyrë:

Որքա ն զինի խմեցիք: Sa verë pitë?

Որքա ն քայլեցիք: Sa km. udhëtuat?

Rasa emërore, në numrin shumës, merr mbaresën *-(ն)եր*, e cila shfaqet e shoqëruar me ose pa përcaktorë, d.m.th. me nyjen shquese *(-ը / -ն)* ose nyjen pronore *(- u, -դ ose -ը / -ն)*. Kjo sidoqoftë nuk përdoret për emrat që mbarojnë

në numrin shumës me *-p*, *-h*q, ose *-w*q, pasi këto mbaresa të shumësit nuk i pranojnë nyjet *-p* ose *-h*:

Shembull:

Երեխաներն ուշագան:

Fëmijët u vonuan.

Մարդիկ (տիկնայք) ուշագան:

Njerëzit (gratë) u vonuan.

Për rastin e kundrinës së drejtë, rasi kallëzore në numrin shumës zbatohet njëlloj si për numrin njëjës, si për emra personash ashtu edhe për emra jo-persona. Emrat që tregojnë persona përdorin rasën e tyre gjinore – dhanore, ndërsa për emrat jo-person përdoret rasi emërore – kallëzore.

Shembull:

Պաշտպանն նք երեխաներին:

Të mbrojmë fëmijët!

Պաշտպանն նք սեր անտանները:

Të mbrojmë pyjet tona!

10. Llojet e lakimit të emrave

Kur lakohen, emrat ndryshojnë formë. Ky ndryshim fillimisht shfaqet në rasën gjinore, pasi kjo është edhe rasi që vjen fill pas rasës emërore. Këtu emri ose merr shenjën (mbaresën) e rasës gjinore, ose ndryshon, ose i bën të dyja njëkohësisht (ndryshon dhe merr edhe mbaresën e rasës gjinore). Nga kjo gjë rrjedh edhe fakti, që **lakimi emërohet sipas ndryshimit, të cilin e pëson emri, kur kalon në rasën gjinore**, si p.sh: lakimi me *-h*, lakimi me *-ni*, lakimi me *-np*, etj.

Më poshtë jepen disa nga mënyrat më të përdorshme të formimit të rasës gjinore të emrit:

Lakimi me *-h* (nëpërmjet shtimit të mbaresës *-h* në rasën gjinore);

Kjo është forma më e përdorur.

Shumica e emrave të përgjithshëm dhe të përveçëm Armenë, si edhe mbiemrat, pjesoret, numërorët dhe pronorët e emëruar lakohen sipas shembujve të treguar më poshtë:

սեղան – սեղանի, քաղաք – քաղաքի, ծառ – ծառի, չառը – չառի, յոթը – յոթի, գրածը – գրածի, սեջը – սեջի, սյուսը – սյուսի, Փարիզ – Փարիզի, etj.

Lakimi me - *ni* (nëpërmjet shtimit të mbaresës – *ni* në rasën gjinore);

Këtij rasti i përkasin:

- a) - shumica e emrave që mbarojnë me – *h*:

đh – *đhni*, *nulh* – *nulni*, *użwlyktrunlhh*– *użwlyktrunlhn*, etj.

- b) - të gjithë infinitivët:

qrlł – *qrlłni*, *qwl* – *qwlni*, *hullł* – *hullłni*, etj.

- c) - disa emra të përveçëm Armenë dhe jo Armenë:

Ułnrh – *Ułnrni*, *Lnrh* – *Lnrni*, *Qnrlyh* – *Qnrlyni*, etj.

- d) - si edhe emrat që vijojnë:

ıwrrh – *ıwrrhni*, *wınuıh* – *wınuıni*, *wınyrh* – *wınyrhni*,
Uıuıwıđ – *Uıuıđni*, *wıqh* – *wıqni*, *qhıh* – *qhıni*, etj.

Lakimi me – *wı* (nëpërmjet shtimit të mbaresës – *wı* në rasën gjinore);

Këtij rasti i përkasin:

- a) - emrat abstraktë që mbarojnë me – *ni*:

nıunıw – *nıunıwıni*, *rniđniw* – *rniđniwıni*, etj.

- b) - disa fjalë njërrrokëshe:

rhnr – *rhnrıni*, *qwn* – *qwnıni*, *đniy* – *đniyıni*, *ıniy* – *ıniyıni*, *rhnr* – *rhnrıni*,
etj.

- c) - dhe fjalët: *wznı* – *wznıni*, *qwrni* – *qwrniıni*,

ıwıniy – *ıwıniyıni*

- d) - emrat abstraktë që mbarojnë me – *ni*:*rhni*:

nırwıhıni – *nırwıhıniıni*, *đnrni* – *đnrniıni*, *rwrni* – *rwrniıni*
– *rwrniıni*, etj.

Lakimi me – *w* (nëpërmjet shtimit të mbaresës – *w* në rasën gjinore);

Këtij rasti i përkasin:

- a) - emrat që tregojnë kohë: *đw* – *đwıwı*, *or* – *orıwı*, *żwıwı* – *żwıwııwı*,
ıwrrh – *ıwrrıwı*, *qhżkr* – *qhżkrıwı*, *gkrk* – *gkrkıwı*, *wıwn* –
wıwnıwı, *đıkn* – *đıknıwı*, *wıwıwı* – *wıwıwııwı*, *đwıwıwı* –
đwıwıwııwı, etj.

- b) - dhe shumë ndajfolje kohë: *wıor* – *wıorıwı*, *krk* – *krkıwı*, *wıwr* –
wıwrıwı, *wıwı* – *wıwııwı*, *hıwı* – *hıwııwı*, *wıwrıg* – *wıwrıgıwı*, etj.

Lakimi me – *nr* (nëpërmjet shtimit të mbaresës – *nr* në rasën gjinore);

Këtij rasti i përkasin emrat që tregojnë pjestarë të familjes:

hայր – հոր, մայր – մոր, եղբայր – եղբոր, si edhe մորեղբայր – մորեղբոր, etj.

Lakimi me – *nɔ* (nëpërmjet shtimit të mbaresës – *nɔ* në rasën gjinore);

Këtij rasti i përkasin disa pak emra që tregojnë lidhje gjinore apo miqësie:

քոյր – քրոջ, կին – կնոջ, ընկեր – ընկերոջ, սկեսուր – սկեսրոջ, տալ – տալոջ, տեգր – տեգրոջ, տեր – տիրոջ, տիկին – տիկնոջ, etj.

Lakimi me – *n* (nëpërmjet shtimit të mbaresës – *n* në rasën gjinore);

Ky rast ka të bëjë me disa forma arkaike (të vjetëruara) zgjedhimi. Vetëm shumë pak emra vazhdojnë ta bëjnë gjinoren në këtë formë:

հույս – հուսոս, սուգ – սգո, սեր – սիրո, պատիիլ – պատիլո, մամուլ – մամլո, etj.

Gjithashtu ka edhe disa forma të parregullta të gjinores – dhanores që përdoren vetëm në një ose disa pak fjalë:

-ու: աղջիկ – աղջկա
-եր: դուստր – դստեր, կայսր – կայսեր
-վան: մահ – մահվան, անուն – անվան
-յան: սյուն – սյան, գալուստ – գալստյան, ծնունդ – ծննդյան, անկյուն – անկյան, արյուն – արյան

Ndonëse grupe të caktuara semantike tentojnë të shkojnë drejt mënyrave të veçanta të lakimit, për çdo rast, nuk mund të thuhet se rregullat e mësipërme të lakimit e kanë përmbyllur këtë temë. Për këtë arsye, lakimi i çdo emri duhet parë si veçori e tij. Duhet pasur parasysh që në përdorimin aktual (bashkëkohor), tendenca e shumicës së emrave është të ndjekin formimin e gjinores nëpërmjet shtimit të mbaresës fundore – *ի*. Kjo duket më e theksuar veçanërisht në bashkëbisedime:

արյուն   արյան   ose   արյունի
անուն   անվան   ose   անունի
մամուլ   մանկան   ose   մամուկի
գալուստ   գալստյան   ose   գալուստի

Ndonëse rasa gjinore dhe dhanore e emrit në numrin njëjës kanë ndryshim të madh nga rasa emërore, kjo nuk mund të thuhet për këto dy rasa në numrin shumës, ku ruajnë si bazë rasën emërore. Shumësi i rasës gjinore dhe dhanore të emrit formohet nga rasa emërore e emrit në numrin njëjës duke i shtuar mbaresën *-û(êr)*, plus mbaresën *-(h)û* pas saj:

Emërore (njëjës)	Gjinore (njëjës)	Gjinore/Dhanore (shumës)
<i>ւղջիկ</i>	<i>ւղջկա</i>	<i>ւղջիկ-ûêr-h(û)</i>
<i>ւնու</i>	<i>ւնվա</i>	<i>ւնու-ûêr-h(û)</i>
<i>ձի</i>	<i>ձիու</i>	<i>ձի-êr-h(û)</i>
<i>քոյր</i>	<i>քոջ</i>	<i>քոյր-êr-h(û)</i>

Ndryshimin ose zhvendosjen e zanoreve të caktuara në rasën gjinore, numri njëjës, disa emra e ruajnë edhe në rasën gjinore, numri shumës.

Emërore (njëjës)	Gjinore (njëjës)	Gjinore/Dhanore (shumës)
<i>գիրք</i>	<i>գրքի</i>	<i>գրքերի(û)</i>
<i>ուն</i>	<i>ստի</i>	<i>ստերի(û)</i>

Disa emra devijojnë nga rregulli i mësipërm. Emrat që mbarojnë në rasën emërore shumës me *-ք*, *-իկ* dhe *-այք* marrin në fund mbaresën *-ց*:

Emërore (njëjës)	Emërore (shumës)	Gjinore/Dhanore (shumës)
<i>կի</i>	<i>կանայք</i>	<i>կանանց</i>
<i>մարդ</i>	<i>մարդիկ</i>	<i>մարդկանց</i>
<i>Գրիգոր</i>	<i>Գրիգորէք</i>	<i>Գրիգորեանց</i>

11. Rasat Gjinore dhe Dhanore

Të dy rasat kanë ngjashmëri në formë, por ndryshojnë në funksion. Ndërsa gjinorja përdoret gjithnjë pa nyjen shquese, dhanorja shfaqet herë me të dhe herë pa të.

Rasa gjinore si funksion kryesor të saj ka shprehjen e pronësisë. Ajo mund të shprehë prejardhje ose cilësi; si e tillë ajo plotëson një emër i cili është kryefjalë

ose plotësues në një fjali. Në gjuhën Armene, rasa gjinore zakonisht vihet përpara emrit që plotëson:

<i>Երևանի հայրերը</i> – rrusi i Jerevanit	lakimi me <i>-ի</i>
<i>մարդու երագները</i> – ëndrrat e njeriut	lakimi me <i>-ու</i>
<i>նրան զույնը</i> – ngjyra e shegës	lakimi me <i>-ան</i>
<i>ուրախության արցունքները</i> – lotët e gëzimit	lakimi me <i>-յան</i>
<i>տարվա եղանակները</i> – stinët e vitit	lakimi me <i>-վա</i>
<i>քրոջս ամուսինը</i> – burri i motrës	lakimi me <i>-ոջ</i>

Forma gjinore e emrit shpesh është sinonim me mbiemrat e prejardhur prej emrave:

<i>մոր սերը</i>	<i>մայրական սերը</i>
dashuria e nënës	dashuria amësore
<i>թագավորի պալատը</i>	<i>թագավորական պալատը</i>
pallati i mbretit	pallati mbretëror
<i>տան աշխատանք</i>	<i>տնային աշխատանք</i>
puna e shtëpisë	punë shtëpiake

Rasa gjinore kërkohet gjithashtu nga disa parafjalë dhe pasfjalë:

<i>տանց աշխատանքի</i>	<i>հորս մասին</i>
pa punë	për babain tim

Funksioni primar i rasës dhanore është të tregojë marrësin ose përfituesin e një veprimi. Kjo rasë formon kundrinën e zhdrejtë. Shumë folje, emra dhe mbiemra e kërkojnë kundrinën e zhdrejtë në rasën dhanore.

Në gjuhën Armene Lindore, vetëm një numër i kufizuar foljesh shoqërohen vetëm me një kundrinë, dhe këtë në rasën dhanore, ndërsa shumica zakonisht shoqërohet me dy kundrina, njerën në rasën dhanore dhe tjetrën në kallëzore. Foljet me kuptimin “i jep, i huazon, i ofron, etj.” dhe “komunikon, transmeton, etj.” i përkasin këtij grupi të dytë. Në secilën nga fjalitë e mëposhtëme, foljet shoqërohen me të dy llojet e kundrinave:

<i>Գիրքս ուսանողին տվեցի:</i>	Unë ja dhashë studentit librin tim.
<i>Խնդիրը քեզ բացատրել է:</i>	Unë ta kam shpjeguar ty problemin.

Kundrina e drejtë dhe e zhdrejtë në këtë rast imponohen respektivisht nga folja *սալ* (jap) dhe *բացատրել* (shpjegoj): Si rregull, kundrina e drejtë që vendoset në rasën kallëzore i referohet një sendi (*զիրքս, խնդիրը*), ndërsa kundrina e zhdrejtë që vendoset në rasën dhanore përfaqëson një person (*ուսանողին, քեզ*), i cili është marrësi ose përfituesi i veprimit.

Rasa dhanore mund të përdoret edhe për të shprehur ndajfolje të ndryshme, p.sh:

a) kohe

Մայիսին վարդերը բացվում են:

Trëndafilat hapin gjatë Majit.

Կեսզիշերին սի ձայն լսեցի:

Dëgjova një zhurmë rreth mesnatës.

b) vendi

Նա դռանը կանգնած է:

Ai po qëndronte pranë derës.

Կտուրին սի թռչուն էր երգում:

Një zog po këndonte mbi çatì.

c) mënyre (çmim, masë, moshë, etj)

Հազար դրամի գնեցի:

E bleva për njëqind lekë.

Մենք նույն տարիքի մարդիկ ենք:

Ne jemi njerëz të një moshe.

d) qëllimi

Ճաշի գնացիք:

Shkuam të darkojmë.

Եկանք օգնելու:

Erdhëm të të ndihmojmë.

12. Rasa Rrjedhore e emrave

Rasa rrjedhore e gjuhës Armene është e ngjashme me rasën rrjedhore të gjuhës Shqipe në përmbajtje por jo në formë. Gjuha Shqipe e formon rasën rrjedhore me parafjalën “prej”, ndërsa gjuha Armene e formon me mbaresat përkatëse të rasës rrjedhore, që i shtohen emrit ose përemrit. Mbaresat më të përdorura të rasës rrjedhore në gjuhën Armene janë *-ից* dhe *-ուց*, të cilat normalisht i shtohen rasës emërore.

տուն – shtëpi

տն-ից – prej shtëpisë

արևելք – lindje

արևելք-ից – prej lindjes

մարդ – njeri

մարդ-ուց – prej njeriut

դու – ti (përemër)

քեզ(ս)-ից – prej teje

Megjithatë, ka disa fjalë që e formojnë rasën rrjedhore duke u bazuar në rasën gjinore:

Emërore njëjës	Gjinore njëjës	Rrjedhore njëjës
<i>huyp</i>	<i>hnpr</i>	<i>hnpr-hg</i>
<i>pnlyp</i>	<i>ppnz</i>	<i>ppnz-hg</i>

Kur rasa gjinore mbaron me *-u*, atëhere futet një *-û* ndërmjet formës gjinore dhe mbaresës së rrjedhores *-hg*:

Emërore njëjës	Gjinore njëjës	Rrjedhore njëjës
<i>uηzhlq</i>	<i>uηzlyu</i>	<i>uηzlyu-û-hg</i>
<i>op</i>	<i>oplyu</i>	<i>oplyu-û-hg</i>

Disa emra i ruajnë edhe në rasën gjinore dhe rrjedhore ndryshimet ose këmbimet, që u ndodhin në numrin shumës zanoreve të rrënjës së disa emrave: P.sh.: *qhrp* (njëjës) – *qrpłr* (shumës)

Emërore njëjës	Gjinore njëjës	Rrjedhore njëjës
<i>qhrp</i>	<i>qrpł</i>	<i>qrpł-hg</i>
<i>uuln</i>	<i>uulł</i>	<i>uulł-hg</i>
<i>hużhlq</i>	<i>hużłł</i>	<i>hużłł-hg</i>

Shumëllojshmëria e rrënjëve të emrit që vihet re në numrin njëjës, nuk ruhet në numrin shumës. Formimi i rasës rrjedhore në numrin shumës bazohet mbi numrin shumës të rasës emërore dhe bëhet thjesht duke shtuar mbaresën e rrjedhores *-hg* pas mbaresës së numrit shumës *-(û)łr*:

Emërore njëjës	Emërore shumës	Rrjedhore shumës
<i>pnlyp</i>	<i>pplyp-łr</i>	<i>pplyp-łr-hg</i>
<i>huyp</i>	<i>hulyp-łr</i>	<i>hulyp-łr-hg</i>
<i>uyqł</i>	<i>uyqł-û-łr</i>	<i>uyqł-û-łr-hg</i>

Përjashtime nga ky rregull bëjnë: një grup i kufizuar emrash që në shumës mbarojnë me *-p*, *-łłp*, *-nłp*, *-łł* dhe *-uył*. Formimi i rasës rrjedhore të këtyre emrave bazohet në shumësin e rasës gjinore/dhanore të tyre që mbaron me mbaresën *-g*:

Emërore njëjës	Gjinore shumës	Rrjedhore shumës
<i>qrlhqnrłłp</i>	<i>qrlhqnrłłg</i>	<i>qrlhqnrłłg-hg</i>
<i>lyłnuył</i>	<i>lyłnłng</i>	<i>lyłnłng-hg</i>
<i>ulnrłłł</i>	<i>ulnrłłłng</i>	<i>ulnrłłłng-hg</i>

13. Perdorimi i rasës Rrjedhore

Rasa Rrjedhore përdoret:

1. Kur këtë e dikton folja ose mbiemri:

Uju շնից վախենում եմ: Unë kam frikë prej këtij qeni.

Në këtë rast thuhet që rasa rrjedhore – *շնից* (prej qenit) diktohet nga folja *վախենում* – trembem. Në shqip mund të përkthehet edhe “unë kam frikë nga ky qen” ose “ky qen më tremb”.

Այբից հեռու, ստբից հեռու: Larg prej syve, larg prej mendjes.

Në këtë rast thuhet që rasa rrjedhore – *այբից* (prej syve) dhe – *ստբից* (prej mendjes), diktohen nga ndajfolja – *հեռու* – larg.

2. Për të përshkruar hollësi të ndryshme rrethanoresh siç është, prejardhja, origjina, çvendosje, ose distancë. Ajo mund të tregojë, p.sh. pikënisjen e një veprimi ose ngjarjeje.

- a) personin që është mbartës i një veprimi:

Uju նվերն ստացել եմ ստրիցու:

Unë e mora këtë dhuratë prej nënës time.

Këtu fjala në rasën rrjedhore është – “*ստրիցու* - prej nënës”. Kjo fjalë në mënyrë indirekte tregon atë që ka kryer veprimin, pra atë që ka bërë dhuratën. Në këtë rast pyetja që bëhet është: *նուի՞ց*: - prej kujt?

- b) vendin ku fillon një veprim:

Որտեղի՞ց ես գալիս: Շուկայից:

Prej nga po vjen? Prej pazarit.

Në këtë rast pyetja që bëhet është: *Որտեղի՞ց*: - prej nga?

- c) personin, vendin apo materialet prej nga e kanë prejardhjen njerëzit apo sendet:

Երկուսս էլ նույն հորից ենք: Të dy rrjedhim prej të njëjtit baba.

Շեքըրը կառուցեցին քարից: Ndërtesa u ndërtua prej guri.

Pyetja që bëhet në këtë rast është: *նուի՞ց*: - prej kujt? në rastin e parë, dhe *իսի՞ց*: - prej çfarë? në rastin e dytë.

d) kohën si pikënisje e një veprimi apo ngjarjeje:

Utky çarparþhg lqawt:

Për një javë do të vij. / Do të vij pas një jave.

Utingyay tawpawñhg wjuntkñ tkñp:

Ne ndodhemi këtu që prej vitit të kaluar.

Pyetja që bëhet në këtë rast është: *hñypw ð awñawñhg*: - kur? në ç'kohë?
- për rastin e parë, dhe *tkñpawñhg g:* - që kur?, qysh kur?, prej kur? - për rastin e dytë.

e) shkakun e një veprimi apo gjendjeje:

Þrutþg ññññi tkñ:

Po dridhem prej të ftohtit.

Unwþhg çawnterþ ðawhawñ:

Shumica vdiqën prej urie.

3. Shpreh tërësinë e një gjendjeje nga e cila shkëputen pjesë:

Þñwþtkñhg utkñr uwi t:

Kjo është njera prej motrave.

Ujw huwþhg wñ luntþr kw ñ:

Ha një copë prej kësaj buke.

4. Rasa rrjedhore përdoret për krahasime:

Ñutkññ awðawþhg (awtkññ) þawñk t:

Ari është më i shtrenjtë se argjendi.

Tw þtkawñhg awraq tkñ wñawñwñ:

Unë vrapoj më shpejt se ty.

5. Rasa rrjedhore përdoret në fjalitë me folje në trajtën pësore ku kryefjala (subjekti kryesor) është larguar nga pozicioni i saj normal dhe është kthyer në një kundrinë të zhdrejtë. Shih krahasimin e dy fjalive më poshtë:

luntþr þawñðwñkg awtkñhg:

Bari u dogj prej diellit.

Þçñawñññ huwþwñkg utkñr luntþhg:

Armiku u mund prej nesh.

6. Përveç emrave dhe përemrave, në rasën rrjedhore mund të përdoren edhe lloje të tjera fjalësh (siç mund të jenë: ndajfoljet, numërorët, etj) të emëruara:

wjuntkñ – këtu   *wjuntkñhg* – prej këtu (nga këtu)

ðawñ – majtas   *ðawñhg* – prej anës së majtë (nga e majta)

utkñ - brenda   *utkñhg* – prej brendësisë (nga brenda)

14. Rasa Instrumentale e emrave

Rasa Instrumentale e emrave, në gjuhën Armene, normalisht tregon mjetin me anë të të cilit kryhet veprimi i shprehur nga folja. Ajo nuk ka ekuivalent në gjuhën Shqipe. Atje ku Shqipja e shpreh kuptimin instrumental duke i shtuar emrit parafjalën **-me** (me laps, me pene, etj), në Armenisht ajo formohet duke i shtuar emrit prapashtesën instrumentale përkatëse të emrit apo përemrit (në rastin e përemrit).

Shembull:

<i>nnp</i> – këmbë	<i>nnpnl</i> – me këmbë
<i>lwlh</i> – laps	<i>lwlhnl</i> – me laps
<i>ku</i> – unë (përemër)	<i>hndwnl</i> – me mua

Përrjashtim nga ky rregull bëjnë emrat që mbarojnë me *-nlpnl*. Në rasën instrumentale, numri njëjës, ata mund të marrin edhe mbaresën *-nlpnl*.

Emërore: *qdlwrlpnl* - vështirësi

Instrumentale: *qdlwrlpnl* ose *qdlwrlpnlnl* – me vështirësi

Emërore: *nrlwrlpnl* - gëzim

Instrumentale: *nrlwrlpnl* ose *nrlwrlpnlnl* – me gëzim

15. Përdorimet e rasës Instrumentale

1. Rasa Instrumentale shpreh kuptime të ndryshme.

a) Tregon mjetin ose mënyrën me anë të të cilit kryhet një veprim:

zwgr nwnlwl kën *lwrlwl*:

Buka pritet me thikë.

qel wlrlwl hndwrlpnl dwnwrlwrlpnl:

Nuk më pëlqen udhëtimi me aeroplan.

- b) Tregon shtim të një elementi tek një tjetër:

Սուրճը կաթով եւ սիրով: Më pëlqen kafeja me qumësht.

Այս սպորը բրնձով եւ եփով: Kjo supë është gatuar me oriz.

- c) Tregon rrugën ose mënyrën e kryerjes së një veprimi:

Եւ հուզմունքով լսեց ինձ: Ai më dëgjoji me emocion.

Համբերությամբ սպասեցի: E prita me durim.

- d) E përdorur me emra në numrin njëjës që tregojnë kohë, tregon një periudhë të caktuar kohe:

Մեկ շաբաթով եկա: Erdha për një javë.

- e) E përdorur me emra në numrin shumës që tregojnë kohë, tregon një periudhë të shtrirë (zgjatur) në kohë:

Օրերով / շաբաթներով / ամիսներով նրան շտեայ:

Nuk e kam parë atë me ditë/javë/muaj.

2. Përdorimi i rasës Instrumentale mund të jetë i detyruar nga folja ose mbiemri i përdorur në fjali.

Այս գուճարով բավարարվում եմ:

Unë jam i kënaqur me këtë shumë (sasi).

Մենք հպարտ ենք մեր անցյալով:

Ne jemi krenarë me (për) të kaluarën tonë.

Në fjalinë e parë, rasa Instrumentale kërkohet prej foljes *-բավարարվել* – të jesh i kënaqur (me diçka), ndërsa në rastin e dytë prej togfjalëshit *- հպարտ լինել* – të jesh krenar (me diçka).

Krahas formës së mirëfilltë instrumentale, gjuha Armene Lindore përdor edhe emrat me prapafjalë (siç janë: head – me, ose *սիջոցով* – me anë të...). Këto dy konstrukcione paralele të fjalisë kanë kuptime të ndryshme. Si shembull për këtë vlen krahasimi i emrit *ամի* - peshk në dy fjalitë e mëposhtëme, ku ai është përdorur:

- a) me prapafjalën – *հետ* në rastin e parë, dhe

- b) në rasën instrumentale (pa prapafjalë apo prapafjalë).

Shembull:

- a) emër në rasën dhanore + prapafjala *-hken*
Ձկան հետ սպիտակ գինի են խմում:
 (Bashkë) Me peshkun ata pinë verë të bardhë.
- b) emër në rasën instrumentale
Միայն ձկով չեմ կշտանա:
 Vetëm me peshk nuk ngopem.

Shembuj të tjerë:

- a) *Մարդկանց հե՛տ եկար:*
 Erdhe bashkë me njerëz të tjerë?
- b) *Փողոցները լցված էին մարդկանցով:*
 Rrugët ishin të mbushura me njerëz.

Gjithashtu:

գնացքի հետ = գնացքով – me tren – me (nëpërmjet) trenit
աշխատանքի հետ = աշխատանքով – me (nëpërmjet) punës

16. Rasa Vendore e emrave

Rasa Vendore nominalisht tregon vendin ku ndodh veprimi i shprehur nga folja. Ajo nuk ka ekuivalent në gjuhën Shqipe. Atje ku Shqipja shpreh kuptimin vendor nëpërmjet një parafjale, p.sh. – në (në shtëpi), gjuha Armene e shpreh këtë kuptim (pra e krijon këtë efekt) duke i shtuar emrave dhe disa prej përemrave shenjën e rasës vendore. Shenja më e përdorshme për rasën vendore është – *ում*, që i shtohet emrit të rasës emërore në numrin njëjës ose shumës.

Shembuj:

<i>համալսարան</i> – universitet	<i>համալսարանում</i> – në universitet
<i>գիրք</i> – libër	<i>գիրքում</i> – në libër
<i>քաղաքներ</i> – qytete	<i>քաղաքներում</i> – në qytete
<i>հայելիներ</i> – pasqyra	<i>հայելիներում</i> – në pasqyra

17. Përdorimi i rasës Vendore

Në ndryshim nga rasat e tjera të gjuhës Armene, jo të gjithë emrat mund ta marrin këtë rasë. Për shkak të kuptimit që ata shprehin, disa grupe semantike emrash nuk mund ta kenë mbaresën vendore – *nuł*:

- emrat abstraktë, si p.sh. *nułwıhıwıřnuł* – gëzim, *uıwıwınuł* – pritje, etj.
- emrat që tregojnë persona, si të përgjithshëm ashtu edhe të përveçëm, si p.sh. *Uıwıwı* – Aram, *hıwıwı* – baba, *uıwıwıwı* – drejtor, etj.
- emrat që nuk tregojnë vend, si p.sh. *uıwıwıwı* – laps, *uıwıwı* – gjilpërë, *uıwıwı* – çekiç, etj.
- infinitivët e emëruar, si p.sh. *nułwıwıwı* – të ngrënë, *uıwıwıwıwı* – të jetuarit, si edhe
- shumë emra që shprehin kohë, si p.sh. *hıwıwıwıwı* – Janar, *wıwıwıwıwıwı* – E Martë, *wıwıwıwı* – mbrëmje, natë, etj.

Kur lind nevoja e dhënies së kuptimit vendor, atëhere mund të përdoret parafjala *-uıwı* me emrin në rasën gjinore: *wıwıwıwıwıwı uıwı* – brenda javës, *nułwıhıwıwıwıwı uıwı* – në gëzim, *nułwıwıwı uıwı* – gjatë të ngrënit, etj. Në shumë raste, rasa vendore e krijuar me mbaresën vendore – *nuł* mund të këmbehet reciprokisht me konstruksionin analitik -(me një emër në rasën gjinore + *uıwı*):

Shembuj:

<i>wıwıwıwıwıwıwı</i>	ose	<i>wıwıwıwıwıwıwı uıwı</i>	në punë
<i>wıwıwıwıwıwı</i>	ose	<i>wıwıwıwıwıwı uıwı</i>	në sytë e tu
<i>hıwıwıwıwıwı</i>	ose	<i>hıwıwıwıwıwı uıwı</i>	në zemrën time
<i>wıwıwıwıwıwı</i>	ose	<i>wıwıwıwıwıwı uıwı</i>	në libra

Krahas emrave, edhe shumë pjesë të tjera të fjalisë mund ta marrin mbaresën treguese të rasës vendore – *nuł*.

Këto mund të jenë ndajfolje të vendit, p.sh.

<i>wıwıwı</i> – përpara	<i>wıwıwıwıwı</i> – nga përpara, në pjesën e përparme
<i>wıwıwı</i> – sipër	<i>wıwıwıwıwı</i> – në majë
<i>hıwıwı</i> – prapa, pas	<i>hıwıwıwıwı</i> – nga prapa, në pjesën e mbrapme

si edhe përemra, p.sh.

դա – ai, ajo   *դրանում* – në të
ուս – ky, kjo   *սրանում* – në këtë

Përveç vendorit të vendit, shpesh përdoret edhe një vendor kohe që shërben për të treguar kohën brenda të cilës zhvillohet një veprim:

այս դարում – këtë shekull, *վեր ժամանակներում* – në kohët tona, *սկզբում* – në fillim, *վերջում* – në fund, *հինգ օրում* – brenda pesë ditëve, *որքա՞ն ժամանակում* – brenda sa kohe?, *կես ժամում* – për (brenda) gjysëm ore, etj.

18. Shembuj lakimi të emrave

FORMA BAZË E LAKIMIT

	Person		Jo Person	
	Njëjës	Shumës	Njëjës	Shumës
E.	<i>աշակերտ(ը)</i>	<i>աշակերտներ(ը)</i>	<i>դպրոց(ը)</i>	<i>դպրոցներ(ը)</i>
K.	<i>աշակերտին</i>	<i>աշակերտներին</i>	<i>դպրոց(ը)</i>	<i>դպրոցներ(ը)</i>
Gj.	<i>աշակերտի</i>	<i>աշակերտների</i>	<i>դպրոցի</i>	<i>դպրոցների</i>
Dh.	<i>աշակերտի(ն)</i>	<i>աշակերտների(ն)</i>	<i>դպրոցի(ն)</i>	<i>դպրոցների(ն)</i>
Rr.	<i>աշակերտից</i>	<i>աշակերտներից</i>	<i>դպրոցից</i>	<i>դպրոցներից</i>
I.	<i>աշակերտով</i>	<i>աշակերտներով</i>	<i>դպրոցով</i>	<i>դպրոցներով</i>
V.	-	-	<i>դպրոցում</i>	<i>դպրոցներում</i>

(**Shënim:** Germat në kllapa i përkasin trajtës së shquar !)

LLOJET E TJERA TË LAKIMIT TË EMRAVE

1. Lakimi me -ի

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>քաղաք</i>	<i>քաղաքներ</i>
Kallzore	<i>քաղաք</i>	<i>քաղաքներ</i>
Gjinore	<i>քաղաքի</i>	<i>քաղաքների</i>
Dhanore	<i>քաղաքի</i>	<i>քաղաքների</i>

Rrjedhore	<i>քաղաքից</i>	<i>քաղաքներից</i>
Instrumentale	<i>քաղաքով</i>	<i>քաղաքներով</i>
Vendore	<i>քաղաքում</i>	<i>քաղաքներում</i>

Shumica e emrave, si edhe mbiemrat, pjesoret, numërorët, emrat e përveçëm, ndajfoljet dhe pasfjalët e emëruara, ndjekin rregullin e mësipërm të lakimit. Shumë emra të tjerë, të cilët i përkasin grupeve që lakohen sipas rregullave të veçantë, tentojnë, që paralelisht me të, të krijojnë forma të ngjashme lakimi që i përkasin lakimit me *-ի*

2. Lakimi me *-ու*

a)

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>այգի</i>	<i>այգիներ</i>
Kallzore	<i>այգի</i>	<i>այգիներ</i>
Gjinore	<i>այգու</i>	<i>այգիների</i>
Dhanore	<i>այգու</i>	<i>այգիների</i>
Rrjedhore	<i>այգուց</i>	<i>այգիներից</i>
Instrumentale	<i>այգով</i>	<i>այգիներով</i>
Vendore	<i>այգում</i>	<i>այգիներում</i>

Shumica e emrave që mbarojnë me *-ի*, dhe disa emra si: *սարդ, Աստված, ամուսին*, etj, si edhe infinitivët ndjekin rregullin e lakimit me *-ու*.

b)

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>սիրելի(ը)</i>	nuk ka
Kallzore	<i>սիրելի(ը)</i>	nuk ka
Gjinore	<i>սիրելու(ն)</i>	nuk ka
Dhanore	<i>սիրելու(ն)</i>	nuk ka
Rrjedhore	<i>սիրելուց</i>	nuk ka
Instrumentale	<i>սիրելով</i>	nuk ka
Vendore	-	-

Sipas shembullit të mësipërm lakohen fjalët njërrrokëshe: *qiri* (*qirawán*), *uili* (*uiliwán*), *qaw* (*qawwán*), *qiri* (*qirriwán*), etj.

d)

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>uánwily</i>	<i>uánwilynter</i>
Kallzore	<i>uánwily</i>	<i>uánwilynter</i>
Gjinore	<i>uánwilyán</i>	<i>uánwilynterh</i>
Dhanore	<i>uánwilyán</i>	<i>uánwilynterh</i>
Rrjedhore	<i>uánwilyánhgy</i>	<i>uánwilynterhgy</i>
Instrumentale	<i>uánwilyántwily</i>	<i>uánwilynterwily</i>
Vendore	-	-

Në rastin e emrave frymorë të përgjithshëm, lakimi bëhet sipas shembullit të mësipërm. Kur emri frymor trajtohet si emër i përveçëm, atëhere ai ndjek shembullin e lakimit të rregullt:

Uánwily, *Uánwilyh(ú)*, *Uánwilyhgy*, etj.

4. Lakimi me *-ni / w*

a)

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>rwirwilyntwily</i>	nuk ka
Kallzore	<i>rwirwilyntwily</i>	nuk ka
Gjinore	<i>rwirwilyntwilyán</i>	nuk ka
Dhanore	<i>rwirwilyntwilyán</i>	nuk ka
Rrjedhore	<i>rwirwilyntwilyánhgy</i>	nuk ka
Instrumentale	<i>rwirwilyntwilyntwily</i> ose <i>rwirwilyntwilyntwily</i>	nuk ka
Vendore	-	-

Sipas shembullit të mësipërm lakohen të gjithë emrat abstraktë, që mbarojnë me *-nilyntwily*: *nirwilyntwilyntwily* (*nirwilyntwilyntwilyán*), *uwilyntwilyntwily* (*uwilyntwilyntwilyán*), *uwilyntwilyntwily* (*uwilyntwilyntwilyán*), etj.

b)

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>անկյուն</i>	<i>անկյուններ</i>
Kallzore	<i>անկյուն</i>	<i>անկյուններ</i>
Gjinore	<i>անկյան (ose անկյունի)</i>	<i>անկյունների(ն)</i>
Dhanore	<i>անկյան (ose անկյունի)</i>	<i>անկյունների(ն)</i>
Rrjedhore	<i>անկյունից</i>	<i>անկյուններից</i>
Instrumentale	<i>անկյունով</i>	<i>անկյուններով</i>
Vendore	<i>անկյունում</i>	<i>անկյուններում</i>

Sipas shembullit të mësipërm lakohen emrat, që mbarojnë me *-ուն*:

շուն (շան), արյուն (արյան), անկյուն (անկյան), տուն (տան), etj.

5. Lakimi me *-վա*

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>ծավ</i>	<i>ծավեր</i>
Kallzore	<i>ծավ</i>	<i>ծավեր</i>
Gjinore	<i>ծավվա (ose ծավի)</i>	<i>ծավերի(ն)</i>
Dhanore	<i>ծավվա (ose ծավի)</i>	<i>ծավերի(ն)</i>
Rrjedhore	<i>ծավվանից (ose ծավից)</i>	<i>ծավերից</i>
Instrumentale	<i>ծավով</i>	<i>ծավերով</i>
Vendore	<i>ծավում</i>	<i>ծավերում</i>

Sipas shembullit të mësipërm lakohen edhe emrat:

*օր (օրվա), գերեկ (գերեկվա), շաբաթ (շաբաթվա), տարի (տարվա)
 ժամանակ (ժամանակվա), գիշեր (գիշերվա), երեկ (երեկվա), ձմեռ
 (ձմեռվա ose ձմռան), etj.*

6. Lakimi me *-որ*

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>հայր</i>	<i>հայրեր</i>
Kallzore	<i>հոր</i>	<i>հայրերի(ն)</i>
Gjinore	<i>հոր</i>	<i>հայրերի</i>
Dhanore	<i>հոր</i>	<i>հայրերի(ն)</i>

Rrjedhore	<i>hnrh̄g</i>	<i>hայրերից</i>
Instrumentale	<i>hnrnվ</i>	<i>հայրերով</i>
Vendore	-	-

Po kështu lakohen edhe emrat: *մայր (մոր), եղբայր (եղբոր), կնքամայր (կնքամոր), կնքահայր (կնքահոր),* etj.

7. Lakimi me *-nո*

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>քույր</i>	<i>քույրեր</i>
Kallzore	<i>քրոջ</i>	<i>քույրերի(ն)</i>
Gjinore	<i>քրոջ</i>	<i>քույրերի</i>
Dhanore	<i>քրոջ</i>	<i>քույրերի(ն)</i>
Rrjedhore	<i>քրոջից</i>	<i>քույրերից</i>
Instrumentale	<i>քրոջով</i>	<i>քույրերով</i>
Vendore	-	-

Po kështu lakohen edhe emrat:

կին (կնոջ), ընկեր (ընկերոջ), տիկին (տիկնոջ), տալ (տալոջ), աներ (աներոջ) սկեսուր (սկեսրոջ), տանտիկին (տանտիկնոջ), դասընկեր (դասընկերոջ), տեր (տիրոջ), etj.

8. Lakimi me *-n*

	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>ունգ</i>	nuk ka
Kallzore	<i>ունգ</i>	nuk ka
Gjinore	<i>ւզո (ose unւգ)</i>	nuk ka
Dhanore	<i>ւզո (ose unւգ)</i>	nuk ka
Rrjedhore	<i>ւզից</i>	nuk ka
Instrumentale	<i>ւզով</i>	nuk ka
Vendore	-	-

Po kështu lakohen edhe emrat: *լույս (լուստ ose լույսի), պատիվ (պատվոն ose պատվի), հուր (հրոն ose հրի),* etj.

LAKIMI I PARREGULLT I DISA EMRAVE NË NUMRIN SHUMËS

		Shumës	
Emërore	<i>տիկնայք</i>	ose	<i>տիկիներ</i>
Kallzore	<i>տիկնանց</i>	ose	<i>տիկիների(ն)</i>
Gjinore	<i>տիկնանց</i>	ose	<i>տիկիների</i>
Dhanore	<i>տիկնանց</i>	ose	<i>տիկիների(ն)</i>
Rrjedhore	<i>տիկիներից</i>		
Instrumentale	<i>տիկիներով</i>		
Vendore	-		

Po kështu lakohen edhe emrat: *կին* – *կանայք*, *պարոն* – *պարոնայք* (ose *պարոններ*), etj.

	Shumës	Shumës
Emërore	<i>մարդիկ</i>	<i>Գրիգորենք</i>
Kallzore	<i>մարդկանց</i>	<i>Գրիգորենց</i>
Gjinore	<i>մարդկանց</i>	<i>Գրիգորենց</i>
Dhanore	<i>մարդկանց</i>	<i>Գրիգորենց</i>
Rrjedhore	<i>մարդկանցից</i>	<i>Գրիգորենցից</i>
Instrumentale	<i>մարդկանցով</i>	<i>Գրիգորենց հետ</i>
Vendore	-	-

		Shumës	
Emërore	<i>ծնողք</i>	ose	<i>ծնողներ</i>
Kallzore	<i>ծնողների(ն)</i>		
Gjinore	<i>ծնողաց</i>	ose	<i>ծնողների</i>
Dhanore	<i>ծնողների(ն)</i>		
Rrjedhore	<i>ծնողներից</i>		
Instrumentale	<i>ծնողներով</i>		
Vendore	-		

	Shumës	Shumës
Emërore	<i>անձինք</i>	<i>որդիք</i> ose <i>որդիներ</i>
Kallzore	<i>անձանց</i>	<i>որդիներհ(ն)</i>
Gjinore	<i>անձանց</i>	<i>որոնց</i> ose <i>որդիներհ</i>
Dhanore	<i>անձանց</i>	<i>որդիներհ(ն)</i>
Rrjedhore	<i>անձերից</i>	<i>որդիներից</i>
Instrumentale	<i>անձերով</i>	<i>որդիներով</i>
Vendore	-	-

19. Formimi i Emrave

Në gjuhën Armene, ashtu si në gjuhën Shqipe, emrat klasifikohen në të përgjithshëm dhe të përveçëm, frymorë dhe jofrymorë, konkretë dhe abstraktë, etj. E njëjta gjë mund të thuhet edhe për trajtimin si emra të thjeshtë, të përbërë ose të prejardhur.

Emërzimi është një tjetër mënyrë për të formuar emra nga fjalë që nuk i përkasin emrit.

Duke zbatuar për emrin e thjeshtë parimin e fjalës së thjeshtë (**fjalë e thjeshtë** ose **fjalë rrënjë** - do të konsiderohet fjala që nuk mund të zbërthehet më tej), më poshtë do trajtohet formimi i emrave të përbërë, emrave të prejardhur si edhe i atyre të përfutur nga emërzimi.

20. Formimi i emrave të përbëra

Emrat e përbërë në gjuhën Armene normalisht formohen nga bashkimi i dy elementeve bazë të cilët lidhen me njeri tjetrin direkt ose nëpërmjet zanores bashkuese “*u*”.

Më poshtë jepen disa emra të përbërë të bashkuar direkt, pa nevojën e zanores bashkuese “*u*”.

<i>լէսօր</i> – mesditë	<i>լէս + օր</i> – mes + ditë
<i>ծովափ</i> – bregdet	<i>ծով + փ</i> – det + breg

Sidoqoftë, përdorim më të madh ka bashkimi i të dy komponenteve nëpërmjet zanores bashkuese “u”:

<i>Հյուրասուեկյալ</i> – dhoma e pritjes	<i>հյուր + u + սուեկյալ</i> (mik + lidhëza a + dhomë)
<i>Հարցազրույց</i> – intervistë	<i>հարց + u + զրույց</i> (pyetje + lidhëza a + bisedë)

Fjala e përbërë mund të formohet nga bashkimi i:

- a) emër + emër: *զետափ* – breg lumi
զետ + փ – breg + lumi
- b) emër + folje: *սարդասուսն* – vrasës
սարդ + u + սուսն(ել) – njeri + vras
- c) folje + emër: *զրասուեղան* – tryezë shkrimi
զր(ել) + սուեղան – shkruaj + tryezë
- d) mbiemër + emër: *լիալուսին* – hënë e plotë
լի + u + լուսին – plot + hënë
- e) përemër + folje: *իսթնաթիռ* – aeroplan
իսթն + u + թռ(չել) – vetë + fluturoj

Kur fjala e parë e fjalës së përbërë mbaron me “h”, atëhere zanorja “h” bie, dhe zanorja lidhëse “u” shndërrohet në “t”:

<i>զինեսունն</i> – pijetore	<i>զինի + u + սունն</i> – verë + lidh. + shtëpi
<i>զոգեսուլ</i> – avulllore	<i>զոգի + u + սուլ</i> – avull + lidh. + anije

Elementet që formojnë emrat e përbërë mund të lidhen me njëri tjetrin edhe me anë të lidhëzave shtuese “ni” dhe “u”, të cilat kanë të njëjtin kuptim, luajnë të njëjtin rol dhe përkthehen po njëjllor **-dhe, edhe**:

<i>այրուքեն</i> – alfabet	<i>այր + ու + քեն</i> – a + dhe + b
<i>կերուխում</i> – festë	<i>կեր + ու + խում</i> – ha + dhe + pi
<i>սոնսուր</i> – tregti	<i>սո + ու + սուր</i> – merr + dhe + jep

Në procesin e formimit të fjalëve në gjuhën Armene, është e zakonshme që disa prej zanoreve të këmbehen me njera tjetrën. Për shembull, “*ի*” dhe “*ու*” shndrohen në “*ե*” të pazëshme, “*ույ*” në “*ու*” dhe “*յա*” në “*ւ*”, etj.

<i>գին</i> (gin) – çmim	<i>գնացուցակ</i> (g ^g nacucak) – listë çmimesh
<i>սուտ</i> (sut) – gënjeshtër	<i>ստախոս</i> (s st ahos) – gënjeshtar
<i>լույս</i> (lujs) – dritë	<i>լուսավիճիկ</i> (lusampor) – abazhur
<i>մատյան</i> (matjan) – libër	<i>մատենագիր</i> (matenagir) - bibliograf

21. Emrat abstraktë të prejardhur

Në gramatikën Armene, njëlloji si në gjuhën Shqipe, emrat cilësohen konkretë ose abstraktë.

P.sh. shtëpi, njeri, etj. - cilësohen emra **koncretë**,
 ndërsa gëzim, kënaqësi, rritje, etj. - cilësohen emra **abstraktë**.

Shumica e emrave abstraktë e kanë prejardhjen nga pjesë të tjera të fjalisë. Prapashtesa më e përdorshme në formimin e emrave abstraktë është:

ություն, ում, անք.

1. Prapashtesa *-ություն* përdoret gjerësisht për të formuar emra abstraktë:

a) nga mbiemrat:

<i>սուստ</i> – i bollshëm	<i>սոստություն</i> - bollëk
<i>ուրախ</i> – i gëzuar	<i>ուրախություն</i> – gëzim
<i>ծանր</i> – i rëndë	<i>ծանրություն</i> – rëndësi, peshë
<i>լեծ</i> – i madh	<i>լեծություն</i> – madhësi
<i>խաղաղ</i> – i qetë	<i>խաղաղություն</i> – qetësi, paqe

b) nga foljet:

<i>քննել</i> – provoj	<i>քննություն</i> - provim
<i>օգնել</i> – ndihmoj	<i>օգնություն</i> – ndihmë
<i>պաշտպանել</i> – mbroj	<i>պաշտպանություն</i> – mbrojtje
<i>շարունակել</i> – vazhdoj	<i>շարունակություն</i> - vazhdimësi

c) nga emrat:

<i>մայր</i> – nënë	<i>մայրություն</i> – amësi
<i>թշնամի</i> – armik	<i>թշնամություն</i> – armiçësi
<i>ընկեր</i> – mik	<i>ընկերություն</i> – miçësi

2. Prapashtesa – *ու* krijon emra abstraktë nga foljet:

<i>պաշարել</i> – rrethoj	<i>պաշարում</i> – rrethim
<i>շարժել</i> – lëviz	<i>շարժում</i> – lëvizje
<i>ներել</i> – fal	<i>ներում</i> – falje
<i>ստուգել</i> – kontrolloj	<i>ստուգում</i> – kontroll

3. Prapashtesa – *անք* krijon emra abstraktë nga foljet:

<i>աշխատել</i> – punoj	<i>աշխատանք</i> – punë
<i>հալածել</i> – persekutoj, ndjek	<i>հալածանք</i> – persekutim, ndjekje
<i>մարզել</i> – ushroj, trajnoj	<i>մարզանք</i> – ushtrim, trajnim
<i>տանջել</i> – torturoj, mundoj	<i>տանջանք</i> – torturë, mundim

22. Emrat e prejardhur që tregojnë vend ose vendndodhje

Në gramatikën Armene ka shumë pak prapashtesa për të formuar emra që tregojnë vend ose vendndodhje. Të tilla janë: *անոց*, *սասան*, *արան*.

1. Prapashtesa – *անոց* tregon vendndodhje të institucioneve. Këta lloj emrash e kanë prejardhjen nga mbiemra ose folje:

<i>ծեր</i> – plak, i vjetër	<i>ծերանոց</i> – shtëpi pleqsh (pension)
<i>հիվանդ</i> – i sëmurë	<i>հիվանդանոց</i> – spital
<i>հյուր</i> – mik	<i>հյուրանոց</i> – hotel, bujtinë
<i>արվեստ</i> – mjeshtëri	<i>արվեստանոց</i> – punishte, studio

Vetëm disa pak emra që mbarojnë me – *անոց* tregojnë kartmonedha me një vlerë të caktuar:

<i>հինգ</i> – pesë	<i>հինգանոց</i> – pesëshe
<i>սասը</i> – dhjetë	<i>սասանոց</i> – dhjetëshe
<i>հարյուր</i> – njëqind	<i>հարյուրանոց</i> – njëqindëshe

2. Prapashtesa – (w)ստան tregon emra vendesh:

Հայաստան – Armenia   Վրաստան – Gjeorgjia
 Հունաստան – Greqia   Ռուսաստան – Rusia

3. Prapashtesa – արան tregon emra institucionesh, ambientesh dhe vendesh të ndryshme:

դասարան – klasë   լողարան – banjo   թնակարան – apartament
 համալսարան – universitet   ճաշարան – restorant

Disa prej emrave, që mbarojnë me – արան, tregojnë pajisje, enë, mobilje, etj.
 պահարան – depo   սառնարան – frigorifer   վառարան – sobë, furrë

Disa prej emrave, që mbarojnë me – արան, tregojnë libra të ndryshëm:
 այբենարան – abetare   բառարան – fjalor   ավետարան – Bibla

23. Formimi i emrave që tregojnë njerëz

Prapashtesat më të përdorshme në formimin e emrave që tregojnë njerëz janë:

-ացի / -եցի / -ցի
 -(w)պան
 -որդ
 -իչ
 -բան

1. Emrat e formuar me prapashtesën -ացի / -եցի / -ցի tregojnë banorë. Këta emra janë të prejardhur nga emra të përgjithshëm ose të veçantë vendesh:

գյուղ – fshat   գյուղացի – fshatar
 Վան – Van   վանեցի – banor i Vanit
 Երևան – Jerevan   երևանցի – banor i Jerevanit

2. Emrat e formuar me prapashtesën -(w)պան tregojnë profesion. Këta emra janë të prejardhur nga emra:

դուռ – derë, portë   դռնապան – portier
 պարտեզ – lulishte   պարտիզապան – lulishtar
 կարո – karrocë   կարոապան – karrocier

3. Emrat e formuar me prapashtesën – *իչ*, që i shtohet rrënjës së foljes, tregojnë profesion:

<i>էրգել</i> – këndoj	<i>էրգիչ</i> – këngëtar
<i>նկարիչ</i> – pikturoj	<i>նկարիչ</i> – piktor
<i>հսկիչ</i> – kontrolloj	<i>հսկիչ</i> – kontrollor

4. Emrat e formuar me prapashtesën – *որդ*, që i shtohet rrënjës së foljes ose emrit, tregojnë impenjim, angazhim:

<i>սայլ</i> – qerre, karro	<i>սայլորդ</i> – karropunues
<i>դրսայ</i> – gjua	<i>դրսորդ</i> – gjuetar
<i>հետնիչ</i> – ndjek	<i>հետնորդ</i> – ndjekës, pasues

Ndonëse shumica e këtyre emrave të prejardhur nuk e specifikojnë gjininë, disa prej tyre mund të marrin prapashtesën – *ուհի*, për të treguar gjininë femërore:

<i>էրգիչ</i> – këngëtar	<i>էրգչուհի</i> – këngëtare
<i>նկարիչ</i> – piktor	<i>նկարչուհի</i> – piktore
<i>գերմանացի</i> – gjerman	<i>գերմանուհի</i> – gjermane

24. Përdorimi i emrave në mënyrë zvogëluese

Gjuha Armene ka tre prapashtesa që shërbejnë për të formuar formën zvogëluese të emrit: *իկ* (ik), *ակ* (ak), *ուկ* (uk). Ato i japin emrit kuptim zvogëluës (në madhësi ose në vlerë), afërsi, përkëdheli, por gjithashtu, edhe degradim ose përbuzje nga ana e folësit.

1. Të tre prapashtesat *իկ*, *ակ*, *ուկ* i shtohen emrit: sidoqoftë zgjedhja e tyre është e përcaktuar. Çdo emri i korrespondon një prapashtese e caktuar:

<i>ձուկ</i> – peshk	<i>ձկնիկ</i> – peshk i vogël
<i>լիճ</i> – liqen	<i>լճակ</i> – liqen i vogël
<i>արջ</i> – ari	<i>արջուկ</i> – ari i vogël

2. Numri më i madh i zvogëlimeve krijohet me prapashtesën – *իկ*:

<i>տեղան</i> – tryezë	<i>տեղանիկ</i> – tryezë e vogël
<i>զու՛</i> – qen	<i>զնիկ</i> – qen i vogël (qenush)
<i>պատան</i> – copë	<i>պատանիկ</i> – copë e vogël

- a) Emrat që tregojnë lidhje të ngushta marrin *-hly*, duke shprehur intimitet ose familjaritet:

<i>hայր</i> – baba	<i>հայրիկ</i> – babush
<i>քույրիկ</i> – motër	<i>քույրիկ</i> – motërzë
<i>յայ</i> – gjysh	<i>յայիկ</i> – gjyshi

- b) Kur prapashtesa *-hly* i shtohet emrave të përveçëm të personave, ai tregon qëndrim subjektiv apo emocional ndaj personit për të cilin bëhet fjalë:

<i>Տիգրան</i>	<i>Տիգրանիկ</i>
<i>Մարիամ</i>	<i>Մարիամիկ</i>
<i>Վարդան</i>	<i>Վարդանիկ</i>

- c) Emrat e gjatë e formojnë formën zvogëluese duke shtuar prapashtesën *-hly* pas rrokjes së parë të emrit:

<i>Լուսինե</i>	<i>Լուսիկ</i>
<i>Խաչատուր</i>	<i>Խաչիկ</i>
<i>Հովհաննես</i>	<i>Հովիկ</i>

- d) Prapashtesat *-hly* dhe *-nly* mund t’u shtohen edhe mbiemrave. Kur i referohen apo adresohen një personi apo sendi, ato tregojnë afekSION ose simpati:

<i>սիրուն</i> – tërhëqese	<i>սիրունիկ</i> – e dashur, e ëmbël
<i>անուշ</i> – e ëmbël	<i>անուշիկ</i> – sheqerkë
<i>տաք</i> – e ngrohtë	<i>տաքուկ</i> – e ngrohtë e këndshme
<i>գեղ</i> – i shëndoshë	<i>գիրուկ</i> – bol

25. Infinitivi i emëruar

Në gjuhën Armene Lindore, infinitivi i foljes është shumë i thjeshtë për t’u emëruar, dhe kjo gjë realizohet në dy forma:

- nëpërmjet mbaresës shquese të emrit *-ը / -ն*
- nëpërmjet nyjes pronore *-u, -ն*, dhe *-ը / -ն*

<i>երգել</i> – të këndosh	<i>երգելը</i> – të kënduarit	<i>երգելու</i> – të kënduarit tim
<i>խաղալ</i> – të luash	<i>խաղալը</i> – të luajturit	<i>խաղալու</i> – të luajtuarit tënd
<i>խոսել</i> – të flasësh	<i>խոսելը</i> – të folurit	<i>խոսելու</i> – të folurit e tij/saj

Infinitivi i emëruar lakohet njëjloj si emrat e rregullt të lakimit me – *ni*:

Më poshtë jepet tabela e lakimit të Infinitivit të emëruar me mbaresën shquese –*ը* / –*ւ*, në numrin njëjës:

	Njëjës		
Emër./Kallz.	<i>երգելը</i>	<i>խաղալը</i>	<i>խոսելը</i>
Gjind./Dhan.	<i>երգելու(ւ)</i>	<i>խաղալու(ւ)</i>	<i>խոսելու(ւ)</i>
Rrjedhore	<i>երգելուց</i>	<i>խաղալուց</i>	<i>խոսելուց</i>
Instrumentale	<i>երգելով</i>	<i>խաղալով</i>	<i>խոսելով</i>

Më poshtë jepet tabela e lakimit të Infinitivit të emëruar nëpërmjet nyjes pronore –*u*, –*դ*, dhe –*ը* / –*ւ*, në numrin njëjës:

	Njëjës		
Emër./Kallz.	<i>երգելու</i>	<i>խաղալու</i>	<i>խոսելու</i>
Gjind./Dhan.	<i>երգելուս</i>	<i>խաղալուս</i>	<i>խոսելուս</i>
Rrjedhore	<i>երգելուցս</i>	<i>խաղալուցս</i>	<i>խոսելուցս</i>
Instrumentale	<i>երգելովս</i>	<i>խաղալովս</i>	<i>խոսելովս</i>

Shënim: Përdorimi i Infinitivit të emëruar në numrin shumës është shumë i kufizuar në bashkëbisedime.

26. Përdorimi i Infinitivit të emëruar

Infinitivi i emëruar me mbaresën shquese –*ը* / –*ւ* përdoret si një emër abstrakt për të treguar një veprim ose gjendje. Në këtë rast ky ngjason me gjininë asnjansë të emrit në gjuhën shqipe.

Ծխելը վստասկար է: Të pirët e duhanit është i dëmshëm.

Ասրելը արվեստ է: Të jetuarit është art.

Infinitivi i emëruar lakohet dhe kryen funksione të ndryshme në fjali.

Անցար առանց ինձ նկատելու: Kalove pa më vënë re.

Լսելով ոչինչ չես փոխի: Me të qara nuk zgjidh gjë.

Në fjalinë e parë, folja *-նկատել* është emëruar në rasën dhanore, pasi kështu e kërkon parafjala *-անանց*, ndërsa në fjalinë e dytë folja *-լալ* është emëruar në rasën instrumentale.

Në rastet kur i atribuohet një personi, Infinitivi i emëruar shoqërohet me një emër në rasën gjinore ose mbiemrin pronor *-իւ, քո, նրա*, etj.

Më i zakonshëm, sidoqoftë, përdorimi i tij është me mbaresën pronore *-u, -ը*, dhe *-ը/-ն*. Ai funksionon si një emër foljor që në mënyrë të tërthortë (indirekte) i referohet veprimit apo gjendjes së një personi. Këta infinitivë të personalizuar mund të transformojnë fjali të tëra në fraza të emëruara që tregojnë fakte. Për krahasim:

Երեխան արդեն քայլում է: *Երեխայի քայլերը մեզ ուրախացրեց:*
Fëmija tashmë është duke ecur.   Të ecurit e fëmijës neve na lumturoi.

Նրանք ուշանում են: *Նրանց ուշանալը ինձ մտահոգում է:*
Ata janë me vonesë.   Të vonuarit e tyre po më shqetëson.

Դու ծխո՞ւմ ես: *Ծխելը ինձ զարմացրեց:*
Po pi duhan?   Të pirët duhan nga ana juaj, më çuditi.

Kur e kanë prejardhjen nga folje kalimtare, këto emërzime mund të jenë kundrinë e drejtë:

Նոր տուն գնեցիր: Bleve një shtëpi të re.
Նոր տուն գնելը լավ լուր է: Të blerët e një shtëpie të re nga ana jote,
është një lajm i mirë.

Infinitivët e emëruar mund të përdoren edhe me parashtesën mohore *- չ*:

Անան չի պատասխանում:
Ana nuk përgjigjet.
Նրա չպատասխանելը տարօրինակ է:
Të mos-përgjigjurit e saj është i çuditshëm.

Kur diktohen nga folja, parafjala ose prapafjala, formacionet e personalizuara mund të shfaqen, gjithashtu, edhe me shenjë e rasës:

Հիվանդանալուղ մասին ինձ չհայտնեցին:

(*հիվանդանալ* – në rasën gjinore + *ղ*)

Nuk më informoi njeri rreth të sëmurit tënd. (rreth të qënit tënd sëmurë).

Մեկնեցուցու հետո սասուն ինչ փոխվեց:

(*մեկնեց* – në rasën rrjedhore + *ու*)

Pas të larguarit tim (largimit tim), gjithçka ndryshoi.

27. Emërzimi i Pjesoreve

Pjesoret me natyrë mbiemri, në gjuhën Armene, mund të emërzohen kollaj. Në këtë rast, ato marrin tiparet e një emri dhe shfaqen me nyjen shquese *-ը* ose *-ի* ose artikullin pronor *-ու*, *-ի*, *-ը*, *-ի*, etj., me mbaresën e shumësit *-ներ*, dhe shenja të tjera të rasave. Duke qenë se pjesoret me natyrë mbiemri kanë origjinë foljore, ato mund të shfaqen edhe me parashtesën *չ*-. Pjesoret e emërzuar ndjekin lakimin me *-ի* të emrave.

1. Pjesoret e emërzuar që mbarojnë me *-նը* i referohen personit të zënë me një veprimtari.

Shembuj:

me nyjen shquese *-ը*: *խոսողը* – ai që flet (folësi)

me parashtesën mohore *չ* -: *չխոսողը* – ai që nuk flet

me prapashtesën e shumësit *-ներ* -: *խոսողները* – ata që flasin

Një emërzim i tillë shfaqet në çdo pozicion të fjalisë që ndodhet fjala:

- a) Në pozicion kryefjale:

աշխատողը ավստ չի Էսու – Kush punon, nuk mbetet i uritur.

Ai që punon, nuk mbetet i uritur.

- b) Pjesorja e emërzuar që mbaron me *-նը* shfaqet me shenjë e rasës:

խոսողի հետ – me dikë që flet; bashkë me folësin

c) Një shfaqje më komplekse do ishte ajo e shprehur më poshtë:

$\zeta - \text{hunn}\eta - \acute{\text{u}}\text{t}\rho - \rho$ – ata që nuk flasin

$\zeta - \text{hunn}\eta - \acute{\text{u}}\text{t}\rho - \text{h} \text{ úwuhú}$ – për ata që nuk flasin

d) Përdorimi i pjesores së emërzuar në rasën rrjedhore:

$\text{?hunn}\acute{\text{u}}\text{t}\rho\text{h}\rho \text{ úwuh}\rho\text{h}\rho$ – Ki frikë prej atyre që nuk flasin.

2. Kur emërzohen, pjesoret që mbarojnë me *-ud* përdoren për t’ju referuar objekteve, fakteve dhe ngjarjeve. Si të tilla, ato shfaqen:

a) me artikullin pronor *-u, -η, -ρ /-ú:*

utuuðu - ajo që shoh / që kam parë / që do të shoh

b) me artikullin e numrit shumës *-útrú:*

útuuðuútrú – ato që nuk shoh / që nuk kam parë / që nuk do të shoh

c) me të dyja (me artikullin e numrit shumës dhe artikullin pronor)

utuuðuútrú úwuhú – për ato që shoh / që pashë / që do të shoh

Shënim 1: Të kihet parasysh se pjesoret me *-ud* që e kanë prejardhjen nga foljet kalimtare mund ta formojnë këtë formë emërzimi.

Shënim 2: Trajta “*utuuðu*” mund të shprehë të tashmen, të shkuarën ose të ardhmen. Kuptimi i saj përcaktohet nga konteksti i fjalisë.

Duke qenë se nyja pronore shfaqet në të gjitha format që tregojnë vetën dhe numrin, formacionet me *-ud* përdoren me *-u, -η, -ρ /-ú*, dhe me mbaresat e shumësit *-útrú, -útrη, -útrρ*, sipas nevojës:

<i>utuuðu</i>	ajo që shoh/ pashë/ do të shoh
<i>utuuðuη</i>	ajo që sheh/ pe/ do të shohësh
<i>utuuðuρ</i>	ajo që sheh/ pa/ do të shohë
<i>utuuðuútrú (útr utuuðuη)</i>	ajo që shohim/ pamë/ do të shohim
<i>utuuðuútrη (útr utuuðuρ)</i>	ajo që shihni/ patë/ do të shihni
<i>utuuðuútrρ (úrúηg utuuðuρ)</i>	ajo që shohin/ panë/ do të shohin

Po kjo formë mund të shfaqet edhe me parashtesën mohore *չ*:

	Njëjës		Shumës	
1^ë	<i>տեսածու</i>	<i>չտեսածու</i>	<i>տեսածներու</i>	<i>չտեսածներու</i>
2^ë	<i>տեսածդ</i>	<i>չտեսածդ</i>	<i>տեսածներդ</i>	<i>չտեսածներդ</i>
3^ë	<i>տեսածը</i>	<i>չտեսածը</i>	<i>տեսածները</i>	<i>չտեսածները</i>

Kur folje neutrale (këto lloj foljesh, në gjuhën shqipe emërtohen – folje jokalimtare), që shprehin gjendje fizike apo shpirtërore (siç janë p.sh. *úստել, կանգնել, հոգնել, տխրել, գնել*, etj.), e formojnë emërzimin nëpërmjet prapashtesës *-ածը*, ato nuk tregojnë objekte, fakte, ose ngjarje siç ndodh zakonisht me emërzimet me *-ածը*, por personin që ndodhet në gjendjen e treguar.

Kështu:

úստածը - ai, që është duke ndenjgur

հոգնածը - ai, që është lodhur

գնածը - ai, që po flen

janë më afër kuptimit të vërtetë se sa ato që mbarojnë me *-ող*:

խոսողը – ai që flet

աշխատողը – ai që punon

Për krahasim, të shihet proverbi Armen:

Քնածն ու սեռածը նույնն է:

(ai, që po) flen dhe (ai që ka) vdekur janë e njëjta gjë.

Duke pasur parasysh që shkurtësia është një nga karakteristikat kryesore të proverbove (fjalëve të urta), pjesoret e emërzuarra gjejnë një përdorim të gjerë tek proverbat. Për krahasim shohim emrin që mbaron me *-ածը* në formën e saj të lakuar (rasa dhanore):

Լեզվի ծաղածին դեղ չկա: Nuk ka ilaç për plagët që krijon gjuha.

Një proverb, me përdorim më kompleks të emërzimeve të ndryshme, paraqitet më poshtë:

Ուրածը ասողը, չուրածը կլտի:

Ai që thotë atë që dëshiron, do të dëgjojë atë që nuk dëshiron.

- 3) Pjesoret që mbarojnë me *-hp*, gjithashtu, mund të shfaqen si emra, duke përdorur mbaresat *-u*, *-η*, *-ը/-ն*:

Ասելիքս սումս եմ ու գնումս, բայց լինելիքը լինելու է:

Unë po them atë që kisha për të thënë, por ajo që ka për të ndodhur do të ndodhë.

- 4) Gjuha Armene Lindore ka një grup formash pjesore të cilat mund të përdoren si format e lakueshme të Infinitivit në rasat e ndryshme:

- a) Rasa gjinore: *երգել*   *խաղալ*   *սլաղել*
երգելու   *խաղալու*   *սլաղելու*

Pjesorja me prapashtesën *-ելու* dhe *-ալու* në këtë rast kanë funksion cilësor ose të kallzuesit emëror:

խսելու ջուր – ujë i pijshëm, ujë për të pirë

գնալու տեղ – vend për të shkuar

սպրելու ցանկություն – dëshirë për të jetuar

- b) Rasa instrumentale: *գրել – գրելով*, *կարդալ – կարդալով*, etj.

Pjesorja me prapashtesën *-ելով* dhe *-ալով* në këtë rast kanë funksionin e ndajfoljes së mënyrës:

Կարդալով լեզու չես սովորի, խոսելով կսովորես:

Nuk mund ta mësosh gjuhën duke lexuar, por e mëson duke folur.

28. Emërzimi në gjuhën Armene Lindore

Gjuha Armene është e prirur të emërzojë lehtësisht pothuajse të gjitha llojet e tjera të fjalëve që nuk i përkasin emrit. Në të gjithë këto raste, fjalët e emëruara marrin shenjë tipike të emrit, siç është nyja shquese *-ը/-ն*, nyja e pronorit *-u*, *-η*, *-ը/-ն*, mbaresa e shumësit *-ներ*, dhe shenjat e rasave.

1. **Mbiemrat:** *կարսիր* – i kuq, *կարսիրը* – i kuqi/e kuqja, *կարսիրու* – i kuqi im/e kuqja ime, *կարսիրից* – prej të kuqit tim/të kuqes time, *կարսիրները* – të kuqtë, *կարսիրներու* – të kuqtë e mi, *կարսիրներովու* – me të kuqtë e mi, etj.

2. **Infinitivët:** *կարդալ* – të lexosh, *կարդալը* – të lexuarit, *կարդալու* – të lexuarit tim, *կարդալի* – të lexuarit tënd, *կարդալուս* – të të lexuarit tim, etj.
3. **Pjesoret:** *ուշացող* – vonuar, *ուշացողը* – i vonuari, *ուշացողները* – të vonuarit, *ուշացողներից* – prej të vonuarve, etj.
սսսս – thënë, *սսսսու* – e thëna ime, *սսսսներու* – të thënat e mia, *սսսսներիցու* – prej të thënave të mia, *սսսսներովու* – me të thënat e mia, etj.
4. **Përemrat:** *իմ* – im/ime, *իմը* – imi/imja, *իմնը* – të mitë, *իմնց* – të mive, *ւեր* – e jona, *ւերը* – jona, *ւերնը* – tonat, *ւերնցից* – prej të mijave/ tonave, *ք* – e jotja, *քնը* – jotja, *քնից* – prej tuajave, etj.
5. Përemrat dëftore dhe të papërcaktuar:
նյն – i, e njëjtë, *նյնը* – i njëjti/e njëjta, *նյնից* – e të njëjtit/e të njëjtës, *նյնով* – me të njëjtin/me të njëjtën,
յուրաքանչյուր – secili/secila, *յուրաքանչյուրը* – secili/secila, *յուրաքանչյուրի* – secilit/secilës, *յուրաքանչյուրից* – prej secilit/secilës, *ուրիշ* – tjetër, *ուրիշը* – tjetri/tjetra, *ուրիշները* – të tjerët/ tjerat, *բոլոր* – të gjithë/gjitha, *բոլորը* – të gjithë/gjitha/gjithçka, *բոլորի* – të gjithëve/gjithave/gjithçkaje, *բոլորից* – nga të gjithë/gjitha/gjithçka, *բոլորով* – me të gjithë/gjitha/gjithçka, *բոլորու* – të gjithë ne/të gjitha ne, *բոլորի* – të gjithë ju/të gjitha ju, etj.
6. Pasfjalët: *հետ* – me, *հետու* – me mua, *հետի* – me ty, *հետը* – me vete, me atë, *հետներու* – me ne, *հետների* – me ju, *հետները* – me vete, me ata, etj.
ւեջ – brenda, në, *ւեջու* – në mua, brenda meje, *ւեջի* – në ty, brenda teje, *ւեջը* – në të, në atë, brenda tij, *ւեջներու* – brenda nesh, *ւեջների* – brenda jush, *ւեջները* – brenda tyre, etj.
մոտ – pranë, *մոտու* – pranë meje, *մոտի* – pranë teje, *մոտը* – pranë tij, *մոտներու* – pranë nesh, *մոտների* – pranë jush, *մոտները* – pranë tyre, etj.
- a) Pasfjalët e emëruara me kuptim vendor përdoren gjerësisht si ndajfolje vendi:

Pasfjalë*առջև* – përpara*դիմաց* – përballë**Ndajfolje***առջևի* – përpara teje*դիմացու* – përballë meje

<i>hëunl</i> – prapa, pas	<i>hëunl</i> – pas teje
<i>qru</i> – mbi, në	<i>qru</i> – mbi, në
<i>qul</i> – përkundër	<i>qul</i> – përkundër atyre

- b) Pasfjalët me kuptim vendor mund të emërzohen edhe duke u trajtuar nëpërmjet formës së rasës gjinore:

Pasfjalët	Gjinore	Emërzuar
<i>qru</i> – jashtë	<i>qru</i>	<i>qru</i> – ai që është jashtë
<i>qru</i> – brenda	<i>qru</i>	<i>qru</i> – ai që është brenda
<i>qru</i> – mbi, në	<i>qru</i>	<i>qru</i> – ai që është sipër
<i>qul</i> – poshtë, nën	<i>qul</i>	<i>qul</i> – ai që është poshtë
<i>qul</i> – në mes	<i>qul</i>	<i>qul</i> – ai që është në mes

7. Ndajfoljet e kohës ose të vendit mund të lakohen dhe pastaj të emërzohen duke u trajtuar nëpërmjet formës së rasës gjinore:

Pasfjalët	Gjinore	Emërzuar
<i>qru</i> – sot	<i>qru</i> – e sotme	<i>qru</i> – e sotmja
<i>qru</i> – tani	<i>qru</i> – aktuale	<i>qru</i> – e tashmja
<i>qru</i> – këtu	<i>qru</i> – e këtu	<i>qru</i> – e këtu
<i>qru</i> – nesër	<i>qru</i> – e nesërme	<i>qru</i> – e djeshmja
<i>qru</i> – atje	<i>qru</i> – e atje	<i>qru</i> – e atje

Nga sa më sipër, vihet re që të gjitha format e emërzimit nëpërmjet nyjes së pronorit *-u, -e, -i* mund të kenë konstruksione të ngjashme analitike me mbiemrat pronorë *qru, qru, qru, qru, qru, qru*. Në këtë rast, fjalët e emëruara marrin mbaresat *-i/-e*.

<i>qru</i>	ose	<i>qru</i> – përballë teje
<i>qru</i>	ose	<i>qru</i> – ardhja ime
<i>qru</i>	ose	<i>qru</i> – ajo që ti dëshiron
<i>qru</i>	ose	<i>qru</i> – pranë meje
<i>qru</i>	ose	<i>qru</i> – përpara teje

Disa nga këto emërzime e formojnë shumësin e tyre vetëm nëpërmjet konstruksioneve analitike: *qru qru* – pranë tyre, *qru qru* – përpara nesh, etj.

29. Format pronore të emrit

Për të shmangur përsëritjen e një emri të përmendur më parë, gjuha Armene Lindore përdor format pronore të emrit, pra emrat që përbëhen nga një fjalë e vetme dhe që kanë në vetvete cilësitë e emrit dhe cilësitë e pronorit:

Մարիամի սարեղարձը մարտին է, Արամինը՝ մայիսին:

Ditëlindja e Mariamit është në Mars, ndërsa e Aramit (ajo e Aramit) është në Maj.

Format pronore të emrit rrjedhin nga forma e rasës gjinore. Ato krijohen duke i shtuar formës gjinore të emrit mbaresën *-նը*. Kjo aplikohet po njëjloj si për emrat e përgjithshëm ashtu edhe për ata të përveçëm. Shumica e fjalëve të emëruara nga kategori të tjera fjalësh ndjekin po të njëjtin rregull. Për sa më sipër, ilustrohet me shembujt e mëposhtëm:

Սոնայի տունը – Shtëpia e Sonës

Սոնայինը – e Sonës

նայրոցի ճամբան – rruga e shkollës

նայրոցինը – (ajo) e shkollës

վերնի հարևանը – fqinji i sipërm

վերնինը – (ai) i sipërmi

30. Dallimet Armenisht – Shqip

Emri në Gjuhën Armene Lindore nuk ka gjini.

Emri në Gjuhën Shqipe ka **3** (tre) gjini: mashkullore, femërore, asnjane.

Emri në Gjuhën Shqipe 3 (tre) lakime: lakimi i parë, lakimi i dytë, lakimi i tretë.

Emri në Gjuhën Armene Lindore emri ka disa lakime, të cilët përcaktohen në bazë të ndryshimit që pëson emri fillimisht në rasën gjinore.

Gjuha Armene Lindore

ka gjashtë (7) rasa

1.	<i>նւղական</i>	emërore
2.	<i>հայցական</i>	kallzore
3.	<i>սեռական</i>	gjinore
4.	<i>տրական</i>	dhanore
5.	<i>բացատրական</i>	rrjedhore
6.	<i>գործիական</i>	instrumentale
7.	<i>սեղական</i>	vendore

Gjuha Shqipe

ka pesë (5) rasa:

1.	emërore
2.	kallzore
3.	gjinore
4.	dhanore
5.	rrjedhore
	Nuk ka
	Nuk ka

KREU III

MBIEMRI (ՄԾՄԿԱԼ)

1. Të Përgjithshme

Në gjuhën Armene, mbiemri vendoset përpara emrit dhe mbetet i pandryshueshëm, pavarësisht numrit, rasës dhe gjinisë së emrit, që ai cilëson.

Mbiemrat Armenë janë të panyjshëm. Nyje merr vetëm emri, të cilit ai i bashkëngjitet.

Mbiemrat mund të përdoren edhe si emra, dhe në këtë rast ata marrin nyjet që i takojnë emrit në numër dhe rasë; në këtë rast ata gëzojnë të gjithë vetitë e emrit dhe trajtohen si emra. Ky shndërrim, në gjuhën Armene, quhet “emërzim” dhe si i tillë trajtohet hollësisht në kapitullin ku flitet për emrin.

2. Llojet e mbiemrave

Nga vetë emërtimi “mbiemër”, kuptohet që funksioni kryesor i tij ka lidhje të ngushtë me emrin, pavarësisht se ai mund të kryejë edhe funksione të tjera në fjali, për të cilat do flitet në ndarjen “Funksionet e Mbiemrave”.

Në rastet kur bashkëngjitet me emrin, që është edhe rasti më i pranishëm në përdorimin e tij, ai mund të klasifikohet në pesë lloje:

a) **Mbiemër Pronor:** tregon pronësi; tregon se kujt i përket emri, të cilit ai i bashkëngjitet.

իմ սուսնը   shtëpia ime

ւեր փողոցը   rruga jonë

ձեր դպրոցը   shkolla juaj

b) **Mbiemër Cilësor:** tregon cilësi të emrit, të cilit i bashkëngjitet.

qetëligjly uηgjhly vajzë e bukur
uηpwwn úwppη njeri i varfër
uwpp gmp ujë i ngrohtë

c) **Mbiemër Dëftor:** tregon dikë apo diçka, vendndodhje, etj

wju ky, kjo (këta, këto) – kur është pranë folësit
wjη ai, ajo (ata, ato) – kur është më pranë dëgjuesit se folësit
wjú ai, ajo (ata, ato) – kur është larg folësit dhe dëgjuesit

Shënim: Kur përdoret me emra në numrin shumës, marrin kuptimin siç është treguar në kllapa më sipër.

d) **Mbiemër i Pacaktuar:** i jep emrit një kuptim të pacaktuar sasior.

wultú të gjithë
gwwn shumë
ppηpp të gjithë, plot

Shënim: Në grupin e mbiembrave të pacaktuar futen edhe një grup fjalësh, të cilat normalisht konsiderohen “përemra”, por që kur bashkohen me emra, mund të trajtohen si mbiemra. Duke qenë se përdoren kryesisht në fjali pyetëse, ato mund të emërtohen edhe si “mbiemra pyetës”.

n̂ p̂ kush?, që?, cili?, cila?
ĥ ú̂ çfarë?
pwúĥ sa?

e) **Mbiemër Numëror:** i jep emrit një kuptim të caktuar sasior.

Për shkak të veçorive që ka nga ana funksionale, ky është trajtuar gjerësisht në një ndarje më vete, të emërtuar “**Numërorët**”.

3. Mbiemrat pronorë

Mbiemrat pronorë (të quajtur ndryshe edhe përcaktorë pronorë) janë:

hul – im / ime; mi / mia   *ultp* – ynë, jonë, tonë
pn – yt / yte; tu /tua   *đkp* – juaj, Juaj, tuaj, Tuaj
hp ose *hpw* – tij / saj   *hpklúg* ose *hpwúg* - tyre

Shënim:

1. Në gjuhën Armene, mbiemri nuk ka gjini.
2. Lidhur me mënyrën se si e dallon gjininë gjuha Armene lidhur me mbiemrat, të shihet trajtimi i bërë në kapitullin “Emri” në paragrafin “Gjinia e Emrit”, ku flitet për gjininë e emrit në gjuhën Armene.
3. Në gjuhën Shqipe, mbiemri pronor konsiderohet si “përemër pronor në bashkëvajtje me emra”. (“Gramatika e gjuhës shqipe për të gjithë”, Bahri Beci, Viti 2010).

Në dallim nga gjuha Shqipe, në gjuhën Armene, mbiemri pronor i paraprin emrit të cilit i përket:

<i>ւեր լեզու</i>	gjuha jonë
<i>նրանց երկիրը</i>	toka e tyre / vendi i tyre

Të vihet re se si pas emrit, në rastin kur ky shoqërohet i paraprirë nga mbiemri, vendoset nyja shquese *-ը* ose *-ի*.

4. Mbaresa (nyja e prapme) pronore

Në gjuhën Armene, shpesh, rolin e mbiemrit pronor e luan mbaresa pronore (ose nyja e prapme pronore) e cila i shtohet emrit në fund duke zëvendësuar dhe duke luajtur rolin e mbiemrit pronor. Ashtu si edhe nyja shquese e emrit, ajo i shtohet pas emrit duke shprehur njëkohësisht pronësi dhe përcaktim. Mbaresat pronore janë:

<i>-u</i>	im / ime; mi / mia	<i>-ներու</i>	ynë, jonë, tonë
<i>-դ</i>	yt / yte; tu / tua	<i>-ներդ</i>	juaj, Juaj, tuaj, Tuaj
<i>-ը / -ի</i>	tij / saj	<i>-երը</i>	tyre

Shembull:

<i>ունիւ</i> – shtëpia ime	<i>ներու</i> – shtëpitë e mia / tona; shtëpia jonë
<i>նիւ</i> – shtëpia yte	<i>ներդ</i> – shtëpitë tuaja / shtëpia juaj
<i>նիւ</i> – shtëpia e tij / saj	<i>ները</i> – shtëpitë e tyre / shtëpitë e tij / e saj

Në gjuhën Armene Lindore, format shprehëse të pronësisë, të cilësuar “të tepërta” siç janë: *իւնիւ* – shtëpia ime, *քննիւ* – qeni yt, etj. të cilat e ngarkojnë fjalinë edhe me mbiemrin pronor edhe me mbaresën pronore, nuk konsiderohen korrekte.

Kështu që, në këto raste përdoret vetëm njeri nga elementet pronorë: *huf unml̥p̥* ose *unml̥u* – shtëpia ime; *pn̥ ʒnml̥p̥* ose *ʒnml̥p̥* – qeni yt, etj.

Mbaresa pronore e vetës së tretë dhe mbaresa shquese janë të njëjtë. Kështu fjala – *ʒnml̥p̥* mund të ketë dy kuptime në varësi të kontekstit të fjalisë:

1. *ʒnml̥p̥* – qeni (trajta e shquar e emrit – qen)
2. *ʒnml̥p̥* – qeni i tij / saj / i tyre

Në vazhdim të sqarimeve, duhet vënë në dukje se forma “e tepërt” (mbiemri pronor *hp̥* ose *hp̥w + p̥ / ũ*) është e pranueshme për vetën e tretë njëjës:

Shembull: *hp̥w ose hp̥ ʒnml̥p̥* - qeni i tij / saj

Shënim: Në gjuhën Armene Lindore, mbiemri pronor në numrin shumës shpreh dy kuptime. Kështu, fjala “*unl̥p̥ru*” nënkupton “**shtëpitë e mia**” ose “**shtëpia jonë**”, kjo në varësi të kontekstit të bisedës. Në rastin e përdorimit në formën “**shtëpia jonë**” në gjuhën Shqipe, përkthimi në gjuhën standarte Armene korrespondon me formën “*unl̥p̥ unml̥p̥*”. E njëjta gjë vlen të thuhet edhe për “*unl̥p̥rp̥*” – **shtëpitë tuaja / shtëpia juaj**. Kurse përsa i përket “*unl̥p̥rp̥*”, kjo nënkupton “shtëpitë e tyre” dhe shumë më pak ka kuptimin “**shtëpia e tij / saj**”, për të cilin gjuha standarte Armene ka formën “*hp̥w unl̥p̥rp̥*” – **shtëpia e tij / saj**.

5. Funksionet e Mbiemrave

Në gjuhën Armene, mbiemrat përdoren:

1. Si plotësues (cilësues) të emrave, p.sh. *unnn̥p̥* – i shëndetshëm, i përdorur në togfjalëshin *unnn̥p̥ t̥p̥t̥hp̥w* – fëmijë i shëndetshëm. (funksion cilësues).
2. Si plotësues të foljeve ndihmëse, p.sh. *huul̥t̥* – i shijshëm, i përdorur në togfjalëshin - *ɔw̥p̥ huul̥t̥ t̥* – dreka është e shijshme. Gjithashtu - *n̥d̥t̥* – i fortë, i përdorur në togfjalëshin - *n̥d̥t̥ t̥ p̥p̥n̥l̥* – duket i fortë (funksion kallzori).
3. Si plotësues (cilësues) të foljeve, duke treguar mënyrën e realizimit të një veprimi, p.sh. *lp̥l̥* – i mirë, i përdorur në togfjalëshin - *lp̥l̥ t̥ ũw̥p̥n̥l̥* – ata kërcejnë mirë. (funksion ndajfoljor).

Në gjuhën Armene, në të tre këta funksione, mbiemri nuk e ndryshon formën. Kur përdoren vetëm (të veçuar), duke ju referuar personave apo sendeve, mbiemrat Armenë funksionojnë si emra. Si të tillë ata mund të marrin mbaresën shquese të emrit $-p / -\acute{u}$, nyjen pronore $-u, -\eta, -p / -\acute{u}$, mbaresat dalluese të rasës në përputhje me lakimin $-h$ të emrave, si edhe mbaresën e shumësit $-(\acute{u})\acute{t}p\eta$.

Shembuj:

$\acute{u}w\acute{p}$ – i miri, $\acute{u}w\acute{p}hgu$ – prej të mirit, $\acute{u}w\acute{u}$ ose $h\acute{u} \acute{u}w\acute{p}$ – i miri im, $\acute{u}w\acute{t}p\eta$ – të mirët, $\acute{u}w\acute{t}p\eta\acute{u}$ – me të mirët, etj.

Siç ndodh edhe me emrat e rregullt, mbaresa shquese $-\acute{u}$ shfaqet, krahasuar me mbaresën $-p$, më shpesh pas zanoreve fundore të një mbiemri ose pas një bashkëtingëlloreje fundore, n.q.s. fjala që vjen pas saj fillon me një zanore, si p.sh. $\acute{u}w\acute{r}\acute{u} n\acute{u} p\acute{w}r\acute{h}\acute{u}$ – i keqi dhe i miri (djalli dhe ëngjëlli).

Kur mbiemrat përdoren duke ju referuar njerëzve në përgjithësi, gjuha Armene, në ngjashmëri me Shqipen, përdor numrin shumës, si p.sh.:

$h\acute{w}r\acute{m}\acute{u}w\acute{u}\acute{t}p\eta$ – të pasurit, $w\acute{u}\acute{u}w\acute{u}\acute{h}\acute{u}\acute{t}p\eta$ – të famshmit,
 $\acute{u}\acute{t}p\eta \acute{t}p\acute{h}\acute{u}w\acute{u}w\acute{u}w\acute{r}\acute{h}\acute{u}\acute{t}p\eta$ – të rinjtë tanë.

Lidhur me emërzimin e mbiemrave, gjuha Armene pothuajse nuk ka kufizim. Pothuajse të gjithë mbiemrat mund të emërzohen (pra, mund të luajnë rolin e emrit në fjali).

6. Krahasimi

Për të treguar madhësinë apo shkallën e cilësisë, që është pjesë e qenësishme e një diçkaje, mbiemrat në gjuhën Armene kanë tre shkallë krahasimi: pohore, krahasore dhe sipërore.

Shkalla pohore është shkalla bazë e mbiemrit. Në këtë mënyrë shfaqet ai edhe në fjalor.

$\acute{u}w\acute{p}$ – i mirë
 $n\acute{u}p\acute{w}\acute{h}\acute{u}$ – i gëzuar
 $h\acute{t}w\acute{u}w\acute{p}p\acute{p}p\acute{w}\acute{u}\acute{w}$ – interesant, kureshtar

1. Shkalla pohore përdoret në konstruksione gramatikore, ku dy sende, persona apo ngjarje që krahasohen, thuhet që janë njëjloj ose të ngjashëm në cilësi. Për këtë qëllim gjuha Armene përdor dy tipe konstruksionesh. I pari përfshin fjalët:

այնքան..., որքան...;
նույնքան..., որքան...;
այչափ..., որչափ..., etj.

Նրա առաջին վեպը նույնքան հետաքրքրական է, որքան վերջինը:
 Novela e tij e parë është po aq interesante sa edhe e fundit.

Konstruksioni i dytë për shkallën pohore përdor prapafjalët *-պէս* ose *-չափ*, të cilët shoqërohen me rasën dhanore:

Արամը Արսենի պէս աշխատուէր է:
 Arami është po aq puntor sa edhe Armeni.

2. Shkalla krahasore shërben për të krahasuar dy objekte me madhësi apo cilësi të ndryshme. Në gjuhën Armene, ky shfaqet gjithmonë në formën e një kombinimi të krahasores *-ավելի* – më tepër, më shumë (për vlera që qëndrojnë më lart), dhe *-նվազ* ose *պակաս* – më pak (për vlera që qëndrojnë më poshtë), me formën e thjeshtë të mbiemrit:

զեղեցիկ – i, e bukur   *ավելի զեղեցիկ* – më i, e bukur
հետաքրքրական – interesant, kureshtar
նվազ ose *պակաս հետաքրքրական* – më pak interesant

- a) Kur në fjali shfaqen të dy objektet që krahasohen, atëherë në konstruksion futet edhe fjala *-քան* – se:

Առաջին կարքը ավելի թանկ է, քան երկրորդը:
 Rradha e parë është më e shtrenjtë se e dyta.

- b) Objekti i dytë i krahasimit mund të jetë në rasën rrjedhore:

Առաջին կարքը երկրորդից (ավելի) թանկ է:
 Rradha e parë është më e shtrenjtë se e dyta.

- c) Kur mbiemri krahasohet me të ngjashmin e vet, por të përdorur në një fjali apo frazë të mëparshme, atëhere themi që kemi të bëjmë me fjali me strukturë eliptike. Shembulli i mëposhtëm e ilustron këtë:

Մայրս միշտ հիվանդ էր, բայց հայրս ալլելի առողջ չէր:

Mamaja ime ishte vazhdimisht e sëmurë, por edhe babai im nuk ishte më i shëndetshëm.

3. Shkalla sipërore tregon shkallën më të lartë ose më të ulët në cilësi.

Gjuha Armene ka tre konstruksione gramatikore për të shprehur shkallën sipërore:

Shënim: M.q.s në gjuhën Armene mbiemri nuk ka gjini, ndërsa në gjuhën Shqipe ka gjini, për lehtësi trajtimi, gjatë përkthimit në gjuhën Shqipe të formave të mëposhtëme të mbiemrit të gjuhës Armene, si formë korresponduese mund t'i vemë vetëm gjininë mashkullore të mbiemrit në gjuhën Shqipe. Po njëjloj mund t'i vinim gjininë femërore të Shqipes. Gjatë përkthimit nga gjuha Armene në gjuhën Shqipe të mbiemrit, përcaktimi mashkullor apo femëror do varej nga emri të cilit i përket mbiemri apo nga konteksti i fjalisë.

- a) Një konstruksion që përmban brenda fjalën *աւենից* – më i/e..., dhe trajtën bazë të mbiemrit:

երիտասարդ – i ri/e re   *աւենից երիտասարդ* – më i riu (e reja)

դժվար – i/e vështirë   *աւենից դժվար* – më i vështiri (e vështira)

- b) Një mbiemër të prejardhur nga trajta bazë e mbiemrit me parashtesën sipërore *աւենա* - më i/e:

մեծ – i madh (e madhe)   *աւենամեծ* – më i madhi (më e madhja)

երջանիկ – i, e lumtur   *աւենաերջանիկ* – më i lumturi

(më e lumtura)

- c) Një mbiemër të prejardhur nga trajta bazë e mbiemrit me prapashtesën sipërore *-ազույն* - më i/e:

մեծ – i madh (e madhe)   *մեծազույն* – më i madhi (më e madhja)

ուժեղ – i, e fortë   *ուժեղազույն* – më i forti (më e forta)

Disa mbiemra pranojnë të përdoren si me parashtesën ashtu edhe me prapashtesën:

սևենալալ = *լալազույն* – më i miri

սևենաբարձր = *բարձրազույն* – më i larti

սևենահին = *հնազույն* – më i vjetri, etj.

7. Formimi i mbiemrave

1. Në gjuhën Armene, parashtesat më të përdorura për të formuar mbiemra janë:

ան-, չ-, դժ-, տ-, սպ-.

Nga të gjitha këto, *ան* - ka përdorimin më të gjerë. Ajo i korrespondon parashtesës **pa** - në gjuhën Shqipe (pastër – i **pa**pastër, punë – i **pa**punë, etj) dhe shërben kryesisht për të formuar antonime të prejardhura nga:

a) mbiemra të thjeshtë ose të prejardhur:

մաքուր – i pastër

անմաքուր – i papastër

կայուն – i qëndrueshëm

անկայուն – i paqëndrueshëm

հաջող – i suksesshëm

անհաջող – i pasuksesshëm

սպասարհանատու – i përgjegjshëm

անսպասարհանատու – i papërgjegjshëm

b) emrat

նշան – shenjë

աննշան – i parëndësishëm

սեղք – faj

անսեղք – i pafaj

հոտ – aromë

անհոտ – i pa aromë

հույ – shpresë

անհույ – i pashpresë

Shënim: Shumë prej emrave abstraktë që mbarojnë me *-ություն* formohen prej mbiemrave me parashtesën *ան* -:

անհոգ – i pakujdesshëm

անհոգություն – pakujdesi

անճաշակ – i pashijshëm

անճաշակություն – pashije

անսեղ – i pafaj

անսեղություն – pafajësi

անսպասիվ – i pandershëm

անսպասիվություն – pandershmëri

Parashtesat *չ*-, *դժ*-, *ւո*-, *ւայ*- janë më pak të përdorshme. Të gjitha këto i japin fjalës kuptim negativ.

<i>չ</i> -	<i>կաւտէնալ</i> – të dëshërosh <i>խուտլ</i> – të flasësh	<i>չկաւ</i> – i ashpër, i pakëndshëm <i>չխուկաւ</i> – i pafjalë, fjalëpakë
<i>դժ</i> -	<i>զոհ</i> – kënaqësi <i>զույն</i> – ngjyrë	<i>դժզոհ</i> – i pakënaqur <i>դժզույն</i> – i pangjyrë, i zbehtë
<i>ւո</i> -	<i>զիւտէնալ</i> – të dish <i>հաւտլի</i> – i këndshëm	<i>ւոզիւտ</i> – i paditur, injorant <i>ւոհաւտ</i> – i pakëndshëm
<i>ւայ</i> -	<i>օրէնք</i> – ligj <i>շնորհք</i> – mirësi	<i>ւայօրհնի</i> – i paligjshëm, ilegal <i>ւայաշնորհ</i> – i paturp

Disa prej këtyre mbiemrave mund të formohen nga e njëjta fjalë, me të njëjtin kuptim, por me disa prej këtyre parashtesave:

չկաւ = *անկաւ*, *դժզույն* = *անզույն*, *ւայօրհնի* = *ւայօրէն*, etj.

2. Prapashtesat mbiemërore: *-ալի*, *-ելի*, *-ական*, *-եկան*, *-ակի*, *-յին*, *-ւո*, *-ալեւտ*, *-ալոոր*, *-ելոոր*, *-ալուն*, *-ե*, *-յա*, *-ելի*, *-եղ*, *-ենի*, *-իչ*, *-ոտ*, *-կոտ*, *-յալ*, *-յան*, *-ու*, *-ուն*, etj. janë shumë të përdorshme, duke u dhënë kuptime të ndryshme mbiemrave të prejardhur prej emrave, foljeve, numërorëve, etj.

Shembuj:

<i>-ալի</i>	<i>սուկալ</i> - tmerrohem	<i>սուկալի</i> – i tmershëm
<i>-ելի</i>	<i>ստելի</i> - urrej	<i>ստելի</i> – i urryer
<i>-ական</i>	<i>օր</i> - ditë	<i>օրական</i> - ditor
<i>-եկան</i>	<i>շահ</i> - fitim	<i>շահեկան</i> - fitimprurës
<i>-ակի</i>	<i>բազում</i> - shumë	<i>բազմակի</i> - i shumëfishhtë
<i>-ային</i>	<i>օդ</i> - ajër	<i>օդային</i> - ajror
<i>-ւոտ</i>	<i>զույն</i> - ngjyrë	<i>զունւոտ</i> - i zbehtë

-ավելտ	բույր - aromë	բույրավելտ - aromatik
-ավոր	վերք - faj	վերավոր - fajtor
-ելոր	ունենալ - të kesh	ունելոր - i pasur
-ավուն	կարմիր - i kuq	կարմրավուն - i kuqërremtë
-ե	փայտ - dru	փայտե - i drunjtë
-յա	սպակի - xham	սպակյա - i xhamtë
-եղ	ուժ - fuqi	ուժեղ - i fuqishëm
-ենի	մայր - nënë	մայրենի - amëtar
-իչ	հուզել - emocionohem	հուզիչ - emocional
-ոտ	յուղ - yndyrë, vaj	յուղոտ - i yndyrshëm
-կոտ	վախ - frikë	վախկոտ - i frikshëm
-յալ	որակել - cilësoj	որակյալ - i kualifikuar
-յան	արեվելք - Lindje	արեվելյան - Lindor
-ու	հասել - pres, ndaj	հասու - i mprehtë
-ուն	հնչել - tingëlloj	հնչուն - tingëllues

8. Dallimet Armenisht – Shqip

Në gjuhën Armene, mbiemri vendoset përpara emrit dhe mbetet i pandryshueshëm, pavarësisht numrit, rasës dhe gjinisë së emrit që ai cilëson.

Në gjuhën Shqipe, mbiemri vendoset pas emrit dhe ndryshon në numër, rasë dhe gjini sëbashku me emrin që ai cilëson. Mbiemrat lakohen në bashkëvjajtje me emrat.

Mbiemrat Armenë janë të panyjshëm. Nyje merr vetëm emri, të cilit ai i bashkëngjitet.

Në gjuhën Shqipe mbiemrat ndahen në dy grupe: mbiemra të nyjshëm dhe mbiemra të panyjshëm. Mbiemrat e panyjshëm kur vendosen pas emrit nuk pësojnë ndonjë ndryshim në rasë, pra nuk lakohen.

KREU IV

NUMËRORËT (ԹԻՎԱԿԱՆ ԱՇՄԱԿԱՆՆԵՐԸ)

1. Të Përgjithshme

Në gjuhën Armene, Numërorët grupohen në kategorinë e mbiemrave dhe si të tillë gëzojnë vetitë e tyre. Ata vendosen përpara emrave dhe mbeten të pandryshuar pavarësisht numrit, rasës dhe gjinisë së emrit, të cilit ata i përkasin. Kur lakohen bashkë me emrin, vetëm emri lakohet në numrin njëjës dhe shumës, ndërsa ata mbeten të pandryshuar.

Kur emërzohen, ata trajtohen si emra, dhe si të tillë pësojnë ndryshimet e rasës dhe numrit.

Emri, që vjen pas Numërorit Themelor, vendoset në numrin njëjës, nëqoftëse ai përdoret në kuptimin e përgjithshëm (të pacaktuar); kur ai përdoret me kuptim të përcaktuar, atëhere vendoset në numrin shumës.

Shembull:

հինգ մատիտ   pesë lapsa (pesë lapsa çfarëdo)

հինգ մատիտները   pesë lapsat (pesë lapsat, për të cilat folëm)

Siç shihet, në rastin e parë fjala “մատիտ” është në numrin njëjës, ndërsa në rastin e dytë fjala “մատիտները” është në numrin shumës.

2. Numërorët Themelorë dhe Rreshtorë

Numërorët Themelorë tregojnë sasinë e sendeve, njerëzve dhe fenomeneve të shprehur në formën e një numri ose me fjalë. Në rastin kur shprehet me fjalë, kjo fjalë hyn në kategorinë e mbiemrave.

Numërorët Rreshtorë tregojnë pozicionin relativ të sendeve, njerëzve dhe fenomeneve në një fjali, në një rradhë, klasë, vijë, etj. Në gjuhën Armene, Numërorët

Rreshtorë janë të prejdardhur prej Numërorëve Themelorë duke i shtuar rrënjës prapashtesën - *րորդ* ose - *երորդ*.

Numërorët Themelorë

Numërorët Rreshtorë

Katër numrat e parë bëjnë përjashtim nga rregulli i përgjithshëm:

1	<i>մեկ</i>	<i>ստաջին</i>	i pari
2	<i>երկու</i>	<i>երկրորդ</i>	i dyti
3	<i>երեք</i>	<i>երրորդ</i>	i treti
4	<i>չորս</i>	<i>չորրորդ</i>	i katërti

Numrat e mëposhtëm ndjekin rregullin e përgjithshëm:

5	<i>հինգ</i>	<i>հինգերորդ</i>	i pesti
6	<i>վեց</i>	<i>վեցերորդ</i>	i gjashti
7	<i>յոթ</i>	<i>յոթերորդ</i>	i shtati
8	<i>ութ</i>	<i>ութերորդ</i>	i teti
9	<i>ինն</i> ose <i>ինը</i>	<i>իններորդ</i>	i nënti
10	<i>տասն</i> ose <i>տասը</i>	<i>տասներորդ</i>	i dhjeti
11	<i>տասնմեկ</i>	<i>տասնմեկերորդ</i>	i njëmbëdhjeti
12	<i>տասներկու</i>	<i>տասներկուերորդ</i>	i dymbëdhjeti
13	<i>տասներեք</i>	<i>տասներեքերորդ</i>	i trembëdhjeti
14	<i>տասնչորս</i>	<i>տասնչորսերորդ</i>	i katërmëdhjeti
15	<i>տասնհինգ</i>	<i>տասնհինգերորդ</i>	i pesëmbëdhjeti
20	<i>քսան</i>	<i>քսաներորդ</i>	i njëzeti
21	<i>քսանմեկ</i>	<i>քսանմեկերորդ</i>	i njëzetenjëti
30	<i>երեսուն</i>	<i>երեսուներորդ</i>	i tridhjeti
40	<i>քառասուն</i>	<i>քառասուներորդ</i>	i dyzeti
50	<i>հիսուն</i>	<i>հիսուներորդ</i>	i pesëdhjeti
60	<i>վաթսուն</i>	<i>վաթսուներորդ</i>	i gjashtëdhjeti
70	<i>յոթանասուն</i>	<i>յոթանասուներորդ</i>	i shtatëdhjeti
80	<i>ութսուն</i>	<i>ութսուներորդ</i>	i tetëdhjeti
85	<i>ութսունհինգ</i>	<i>ութսունհինգերորդ</i>	i tetëdhjet e pesti

90	<i>իննսուն</i>	<i>իննսուներորդ</i>	i nëntëdhjeti
100	<i>հարյուր</i>	<i>հարյուրերորդ</i>	i njëqindi
101	<i>հարյուր մեկ</i>	<i>հարյուրմեկերորդ</i>	i njëqind e njëti
500	<i>հինգ հարյուր</i>	<i>հինգհարյուրերորդ</i>	i pesëqindi
1000	<i>հազար</i>	<i>հազարերորդ</i>	i njëmijti

Shënim: Të kihet parasysh se Numërori Themelor në gjuhën Armene nuk ka gjini; ai përdoret njëlloj për të dy gjinitë, në ndryshim nga gjuha Shqipe:

Shembull: **Armenisht**   **Shqip**
                                  սասներորդ   i dhjeti, e dhjeta

Për Numërorët Themelorë bëhet pyetja: *քանի՞ - (sa?)*, ndërsa për Numërorët Rreshtorë: *քանի՞ Էրորդ:* - (i sati?, e sata?).

Për të treguar ditët e muajit, gjuha Armene përdor Numërorët Themelorë dhe jo ata Rreshtorë. Për këtë qëllim, Numërorët Themelorë emërzohen (duke i shtuar rrënjës, nyjen shquese –*ը*) dhe vendosen pas emrit të muajit të vendosur në rasën gjindore:

Մայիսի մեկը: 1 Maj (fjalë për fjalë – Një e Majit)
Հունվարի վեցը: 6 Janar (fjalë për fjalë – Gjashtë e Janarit)

Numërorët themelorë të emërzuar lakohen njëlloj si emrat e rregullt të lakimit me –*ի*:

Ապրիլի երեքին: Në 3 Prill. (ose: më datë 3 të muajit Prill)
Մայիսի մեկից հետո: Pas 1 Majit. (ose: pas datës 1 të muajit Maj)

3. Numërorët Shpërndarës (Distributivë)

Numërorët Shpërndarës tregojnë shpërndarjen apo përcaktimet numerike të materialeve. Për të realizuar këtë:

- a) Numërorëve Themelorë u shtohet prapashtesa – *ական*:
<i>մեկ</i>	1	<i>մեկական</i>	nga një secili(t)
<i>երկու</i>	2	<i>երկուական</i>	nga dy secili(t)
<i>սասը</i>	10	<i>սասական</i>	nga dhjetë secili(t)

<i>pus</i>	20	<i>pusu</i>	nga njëzetë secili(t)
<i>hարյուր</i>	100	<i>hարյուրու</i>	nga njëqind secili(t)

Mund të përdoret edhe forma e thjeshtuar:

5 - *u*, 20 - *u*, 35 - *u*, etj.

b) Numërorët Themelorë shkruhen të dyfishtë:

<i>u</i>	1	<i>u - u</i> (një nga një) ose (një nga secili)
<i>երկու</i>	2	<i>երկու - երկու</i> (dy nga dy) ose (dy nga secili)
<i>հարյուր</i>	100	<i>հարյուր - հարյուր</i> (njëqind nga njëqind) ose (njëqind nga secili)
<i>հազար</i>	1000	<i>հազար - հազար</i> (njëmijë nga njëmijë) ose (njëmijë nga secili)

Për Numërorët Shpërndarës bëhet pyetja: *քանիսկա՞ն: -* (nga sa?).

Shembull: *Քանիսկա՞ն տրամ ստացաք:* *Քսանսկան*
 Nga sa lekë morët? Nga njëzetë.

Երկու - երկու շարքի կանգնեցինք: Ne u rreshtuam dy e nga dy.

4. Numërorët Pjesorë (Thyesat)

Numërorët Pjesorë tregojnë një pjesë ose një pjesë të së tërës të shprehur numerikisht. Numëruesi tregohet prej një numri Themelor ndërsa emëruesi prej një numri Rreshtor (që mbaron me *-(ե)րորդ*), i cili shpesh formohet duke shtuar prapashtesën *- u*.

Shembuj formimi emëruesish:

5	<i>հինգ</i>	<i>հինգերորդ</i>	ose	<i>հինգերորդական</i>
7	<i>յոթ</i>	<i>յոթերորդ</i>	ose	<i>յոթերորդական</i>
9	<i>ինը</i>	<i>իններորդ</i>	ose	<i>իններորդական</i>
20	<i>քսան</i>	<i>քսաներորդ</i>	ose	<i>քսաներորդական</i>

Ka tre përfjashtime:

2	<i>երկու</i>	<i>կես</i>	i, e dytë (nje i/e dytë), (gjysmë)
3	<i>երեք</i>	<i>երրորդ</i>	i, e tretë (nje i/e tretë)
4	<i>չորս</i>	<i>քառորդ</i>	i, e katërt (nje i/e katërt)

Shembuj të Numërorëve Pjesorë:

2/3	<i>երկու երրորդ</i>	ose	<i>երկու երրորդական</i>
3/5	<i>երեք հինգերորդ</i>	ose	<i>երեք հինգերորդական</i>
3/4	<i>երեք քառորդ</i>	ose	<i>երեք քառորդական</i>
6/8	<i>վեց ութերորդ</i>	ose	<i>վեց ութերորդական</i>
12/20	<i>տասներկու քսաներորդ</i>	ose	<i>տասներկու քսաներորդական</i>

Ndonjëherë rrokja *-եր* në Numërorët Pjesorë bie:

7/10	<i>յոթ տասներորդ</i>	ose	<i>յոթ տասնորդական</i>
------	----------------------	-----	------------------------

KREU V

PËREMRI (ԴԵՐՄԱՆՈՒՆԷՆ)

1. Të Përgjithshme

Përemri është ajo fjalë (ajo pjesë e ligjëratës) që përdoret në ligjëratë zakonisht në vend të emrit ose mbiemrit, veçanërisht në rastet kur këta dy të fundit përsëriten shpesh brenda një ligjërate. Në këto raste, ai shmang përdorimin e përsëritur të emrit ose të mbiemrit brenda ligjëratës, ose të të dyve bashkë njëkohësisht.

Ashtu si edhe emri, përemri mund të jetë në rolin e kryefjalës, kundrinës, etj.

Ai ka numër, rasë dhe vetë.

2. Llojet e Përemrave

Përemrat grupohen në këto grupe kryesore:

- Përemrat Vetorë** (personalë) (Անձնական Դերանուններ)
- Përemrat Pronorë** (Ստացական Դերանուններ)
- Përemrat Reciproke** (Փոխադարձ Դերանուններ)
- Përemrat Pyetës dhe Lidhore** (Հարցական ու Հարաբերական Դերանուններ)
- Përemrat Përcaktorë** (Որոշ Դերանուններ)
- Përemrat Dëftorë** (Ցուցական Դերանուններ)

3. Përemrat Vetorë (Անձնական Դերանուններ)

Ashtu si edhe në giuhën Shqipe, Përemrat Vetore tregojnë tre personat që shfaqen në ligjërim:

- atë që flet (folësi), i cili vendoset në vetën e parë.
- atë me të cilin flasim (bashkëfolësi), i cili vendoset në vetën e dytë.
- atë për të cilin flasim (që mund të jetë frymor ose jofrymor), i cili vendoset në vetën tretë

4. Lakimi i Përemrave Vetore

Në gjuhën Armene, Përemrat Vetorë kanë vetë (veta e parë, dytë dhe e tretë), numër (njëjës dhe shumës) dhe rasë (emërore, gjinore, dhanore, kallzore, rrjedhore dhe instrumentale). Lakimi i Përemrave Vetorë është më i zhvilluar se ai i emrave. Në gjuhën Armene, Përemrat Vetorë nuk bëjnë dallim në gjini në vetën e tretë njëjës si në Shqip (ai, ajo), megjithatë ata e bëjnë vetën e tretë me dy forma.

	Njëjësi		Shumësi	
Veta 1re	<i>tu</i>	unë	<i>utënp</i>	ne
Veta 2re	<i>ni</i>	ti	<i>nip</i>	ju, Ju
Veta 3re	a) <i>hnp (p)</i>	ai, ajo (vetë)	<i>hnp</i>	ata, ato (vetë)
	b) <i>uw</i>	ai, ajo	<i>urwup</i>	ata, ato

	Veta Ire	Veta Ire	Veta II^{re}	Veta II^{re}
	Njëjës	Shumës	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>tu</i>	<i>utënp</i>	<i>ni</i>	<i>nip</i>
Gjinore	<i>hu</i>	<i>hnp</i>	<i>pu</i>	<i>hnp</i>
Dhanore	<i>hnd</i>	<i>utq</i>	<i>puq</i>	<i>utq</i>
Kallzore	<i>hnd</i>	<i>utq</i>	<i>puq</i>	<i>utq</i>
Rrjedhore	<i>hnd(w)nhg</i>	<i>utq(w)nhg</i>	<i>puq(w)nhg</i>	<i>utq(w)nhg</i>
Instrumentale	<i>hnd(w)nuq</i>	<i>utq(w)nuq</i>	<i>puq(w)nuq</i>	<i>utq(w)nuq</i>

Veta III^{re}

	Forma (a)		Forma (b)	
	Njëjës	Shumës	Njëjës	Shumës
Emërore	<i>hnp (p)</i>	<i>hnp</i>	<i>uw</i>	<i>urwup</i>
Gjinore	<i>hp</i>	<i>hnp</i>	<i>uru</i>	<i>urwup</i>
Dhanore	<i>hnt</i>	<i>hnt</i>	<i>uru</i>	<i>urwup</i>
Kallzore	<i>hnt</i>	<i>hnt</i>	<i>uru</i>	<i>urwup</i>
Rrjedhore	<i>hntnhg</i>	<i>hntnhg</i>	<i>urwnhg</i>	<i>urwupnhg</i>
Instrumentale	<i>hntnuq</i>	<i>hntnup</i>	<i>urwunup</i>	<i>urwupnup</i>

5. Përemrat Pronorë (*Սուսցական Դերանուններ*)

Në gjuhën Armene, Përemrat Pronorë konsiderohen si emërzim i Mbiemrave Pronorë (duke qenë se ata zëvendësojnë emrin së bashku me Mbiemrin Pronor që i përket këtij emri). Ashtu si edhe emrat, ata marrin nyjen shquese të emrit: *-ը / -ն*.

իմը – imi / imja; të mitë / të miat

քոնը – yti / ytja; të tutë / të tuat

իրենը ose *նրանը* – i tiji, e tija / i saj, e saja

ուերը – jona, tonët, tonat

ձերը – i juaji / e juaja; i Juaji / e Juaja; tuajat, Tuajat

իրենցը ose *նրանցը* – i, e tyre, të tyre, të atyre

Disa shembuj të përdorimit të Përemrit Pronor:

Mbiemër		Emërzim		Përemër
<i>իմ գիրքը</i>	ose	<i>գիրքս</i> – libri im		<i>իմը</i> - imi
<i>քո գիրքը</i>	ose	<i>գիրքդ</i> – libri yt		<i>քոնը</i> - yti
<i>իր գիրքը</i>	ose	<i>գիրքը</i> – libri i tij/saj		<i>իրենը</i> – i tij i/saji
<i>նրա գիրքը</i>	ose	<i>գիրքը</i> - libri i tij/saj		<i>նրանը</i> - i tij i/saji
<i>ուեր գիրքը</i>	ose	<i>գրքներս</i> – libri ynë		<i>ուերը</i> – i yni
<i>ձեր գիրքը</i>	ose	<i>գրքներդ</i> – libri juaj		<i>ձերը</i> – i juaji
<i>իրենց գիրքը</i>	ose	<i>գրքները</i> – libri i tyre		<i>իրենցը</i> - i tyre
<i>նրանց գիրքը</i>	ose	<i>գրքները</i> - libri i tyre		<i>նրանցը</i> – i tyre

Shembull:

Ձեր տունն ավելի սեռ է, քան սերը: Բայց նրանցը փոքր է:

Shtëpia juaj është më e madhe se e jona. Por e tyrja është e vogël.

Në biseda, shpesh përdoren dy forma të tjera mjaft të zakonshme, që shprehin atë që shpreh mbiemri apo përemri pronor:

Մերնը – të mitë, tonët, tonat

Ձերնը – të tutë

Shembull:

Qëtrnûp nrrunt^o ñ kû:

Ku janë të tutë? / Ku janë njerëzit e tu?

Utrnûp ulhzon unûn kû:

Të mitë janë gjithnjë në shtëpi. / Njerëzit e mi janë gjithnjë në shtëpi.

6. Formimi i Përemrave Pronorë

Përemrat Pronorë rrjedhin prej Mbiemrave Pronorë që funksionojnë si Përcaktorë.

Shembull:

hul unûnûr – shtëpia ime

pn hnujup – shpresa jote

Në ndryshim nga Mbiemrat Pronorë që qëndrojnë bashkë me emrin, Përemrat Pronorë zëvendësojnë emrin, duke marrë nyjen shquese *-r* pas bashkëtingëlloreve dhe *-ûr* pas zanoreve. Të kihet parasysh që pas *-r* dhe *-ûr*, si variant i dytë qëndron përdorimi i *-û* ose *-ûû* kur ndiqet nga një fjalë që fillon me zanore.

	Njëjës			Shumës		
1te	<i>ku</i>	<i>hul</i>	<i>hûr</i> ose <i>hûu</i>	<i>ulûp</i>	<i>ulr</i>	<i>ulrrr</i>
2te	<i>ñni</i>	<i>pn</i>	<i>pnûr</i>	<i>ñnûp</i>	<i>ðr</i>	<i>ðrrr</i>
3te	a) <i>hûppr</i>	<i>hr</i>	<i>hrkûr</i>	<i>hrkûp</i>	<i>hrkûg</i>	<i>hrkûgrr</i>
	b) <i>ûu</i>	<i>ûru</i>	<i>ûrûnûr</i>	<i>ûrûnûp</i>	<i>ûrûnûg</i>	<i>ûrûnûgrr</i>

Shembuj:

Uu hul qhrppr ðt:

Ky nuk është libri im.

Fûð hul unûr:

Mua më jep timin.

Uu h^o ðu t:

Ky është i imi.

Uu ûu ûuunhûn t:

Ky është lapsi i tij.

Eu ûrûnûr ðkûl nûqnûl:

Unë nuk e dua të tijin.

Þnûn kûl nûqnûl:

Unë dua tëndin.

Uhw' áter ílyarpr, íulq úterpr zlyw: Uw áterín t, zt'?

Këtu ndodhet piktura juaj, ndërsa jona mungon. Kjo është juaja, apo jo?

Shënim: Siç shihet, veta e parë njëjës ka dy variante: *húp* dhe *húu*

7. Format pronore të emrit

Për të shmangur përsëritjen e një emri të përmendur më parë, gjuha Armene përdor format pronore të emrit, pra emrat që përbëhen nga një fjalë e vetme dhe që kanë në vetvete cilësitë e emrit dhe cilësitë e pronorit:

Uwaríhwalí uwaréwarádr úwaríhín t, Urawíhín' úwájhíhín:

Ditëlindja e Mariamit është në Mars, ndërsa e Aramit (ajo e Aramit) është në Maj.

Format pronore të emrit rrjedhin nga forma e rasës Gjimore. Ato krijohen duke i shtuar formës Gjimore të emrit mbaresën *-úp*. Kjo aplikohet po njëjloj si për emrat e përgjithshëm ashtu edhe për ata të përveçëm. Shumica e fjalëve të emëruara nga kategori të tjera fjalësh ndjekin po të njëjtin rregull. Për sa më sipër, ilustrohet me shembujt e mëposhtëm:

Unúwájh unúúp – Shtëpia e Sonës

Unúwájhín – e Sonës

qúwprnggh dásúwáw – rruga e shkollës

qúwprngghín – (ajo) e shkollës

úteríníh hwaréwáw – fqinji i sipërm

úteríníhín – (ai) i sipërmi

8. Veçoritë e Përemrave të vetës së tretë

Gjuha Armene ka një veçori dalluese për përemrin në vetën e tretë. Ajo ka dy grupe gjimore për përemrin e vetës së tretë: *húp(ը)* dhe *úu* për numrin njëjës si edhe *hpréúp* dhe *úwáw* për numrin shumë. Të dy këto grupe të përemrit të vetës së tretë shmangin keqkuptimet kur bëhet fjalë për dy persona në të njëjtin kontekst. Përemri *húp(ը)* me format e tij të lakueshme *hpr* – ai / ajo dhe *hpréú* – atë, i referohet subjektit të fjalisë ose një fjale të cilës i kushtohet rëndësi në kontekst. Sidoqoftë, përemri *úu* dhe forma e tij e lakueshme *úwáw* përdoren për personin, që për nga rëndësia vjen pas personit të cilësuar me *húp(ը)* / *hpr* / *hpréú*.

Urawúr uíhprúw t hpr rúnqterngzr t úwáw zúwúr:

Arami e do shumë mikun e tij dhe qenin e tij.

Në këtë shembull, *hpr* – i referohet Aramit, ndërsa *úwáw* – mikut të Aramit.

E njëjta gjë vlen edhe për shumësin. Këtu, *hrrkënp* dhe *hrrawënp* alternohen me format e tyre të lakueshme *hrrkëng* dhe *hrrawëng*. Përemri *hrrkënp* – ata/ato i referohet një numri personash përmendur fillimisht, dhe *hrrawënp* – ata/ato i referohet atyre që përmenden pas atyre të cilëve u referohet përemri *hrrkënp*:

Ujrrawëntërrp hwarqnuđ kēn hrrkëng hrrawëntërrhēn kē uqawntqnuđ hrrawëng:

Shqiptarët i respektojnë miqtë e tyre dhe i nderojnë ata.

Në këtë shembull, *hrrkëng* i referohet Shqiptarëve, ndërsa *hrrawëng* i referohet miqve të tyre.

9. Përemrat Reciproke (*Φνησσησρηδ Γερωνιίνιτερ*)

Përemrat Reciprokë tregojnë objekte të lidhur me njëri tjetrin nëpërmjet veprimeve apo gjendjeve. Këto ndërveprime reciproke shprehen nëpërmjet përemrave: *hrrawp*, *hrrawëng*, *uđkēuđkēn* (*uđkēuđkēh*) – njëri tjetrin.

Shembull:

Uđkēn nē Uđkēn hrrawëng rēkēter kēn:

Seni dhe Ana janë miq me njëri tjetrin

hrrawënp hrrawp uđrrnuđ kēn:

Ata e duan njëri tjetrin. (Ata duhen me njëri tjetrin)

Përemrat Reciprokë janë të lakueshëm dhe marrin shenjën e rasës në varësi të foljes apo mbiemrit. Për krahasim:

Shembull:

hrrawënp hrrawëngnqđ (rrjedhore) *kēn hrrawpawawawnuđ:*

Ata krenohen me njëri tjetrin.

Γnqđ hrrawprrhēg (rrjedhore) *gaww hēkēnē kēp:*

Ju jeni shumë larg prej njëri tjetrit.

10. Përemrat Pyetës dhe Lidhore (Հարցական ու Հարաբերական Դերանուններ)

Përemrat Pyetës janë fjalë me anë të të cilave organizohen pyetjet e realizuara nëpërmjet fjalive pyetëse: *n* ^o*վ* – kush?, *h* ^o*ւյ* – çfarë? *n* ^o*ր* – që, cili?, cila?, *n* ^o*ր* – ku? (në çfarë drejtimi lëviz?), *n* ^o*ր* *նե* ^o*ր* – ku? (në ç'vend ndodhet?), etj.

Shënim:

n ^o*ր* – ku? përdoret në rastet kur kërkohet të dihet drejtimi i lëvizjes.
n ^o*ր* *նե* ^o*ր* – ku? përdoret në rastet kur kërkohet të dihet vendndodhja.

Pa shenjën e pikëpyetjes, këta Përemra Pyetës përdoren si Përemra Lidhorë. Përemrat Lidhorë lidhin fjalitë e varura me fjalinë kryesore ose plotësojnë elementë të caktuar të fjalisë. Më poshtë jepen disa nga Përemrat Pyetës më të përdorshëm dhe Përemrat Lidhorë korrespondues:

n ^o*ր* – cili?, cila?, kë?, që:

Ո՞ր նկարն էս սիրում:

Cilën (kë) pikturë pëlqen?

Սա այն նկարն է, որ սիրում էս:

Kjo është ajo piktura, që ti pëlqen.

n ^o*վ* – kush?, cili?, cila?, që

Ո՞վ էր ինձ փնտրում:

Kush më kërkonte mua?

Ով որ քեզ փնտրում էր, գտավ:

Kushdo, që po të kërkonte ty, të gjeti.

h ^o*ւյ* – çfarë?

Ի՞նչ էս կորցրել:

Çfarë ke humbur?

Այն, ինչ կորցրել էս, այստեղ չէ:

Ajo, çfarë ke humbur, nuk është këtu.

h ^o*ւյա* ^o*ւ* – sa?

Ինչա՞ն էս վճարել:

Sa ke paguar?

Ինչան որ վճարել էս, էս կստանաս: Ti do të marrësh aq, sa ke paguar.

որտե՞ղ – ku?

Որտե՞ղ ես թողել ընտանիքդ: Ku e ke vendosur familjen?

Սա այն քաղաքն է, որտեղ եմ թողել ընտանիքս:

Ky është qyteti ku e kam vendosur familjen time.

ու՞ր – ku?

Ու՞ր պիտի գնայիր: Ku do të shkojë?

Ես նրանց ցույց տվեցի այն տեղը, ուր պիտի գնայի:

Unë ua tregova atyre vendin ku do të shkoja.

ե՞րբ – kur?

Ե՞րբ մահացավ հայրդ: Kur të vdiq babai?

Չեմ մոռանա այն օրը, երբ հայրս մահացավ:

Nuk do ta harroj atë ditë kur më vdiq babai.

ինչպե՞ս – si?

Ինչպե՞ս բացատրեմ ամեն ինչ: Si mund të shpjegoj gjithçka?

Չգիտեմ, ինչպես բացատրեմ ամեն ինչ:

Nuk e di si mund të shpjegoj gjithçka.

ինչն՞ է – përse?

Ինչն՞ է չեկար: Përse nuk erdhe?

Չեմ հասկանում, ինչու չեկար: Nuk e kuptoj përse nuk erdhe.

11. Përemri Lidhor -*որ(ը)*- në gjuhën Armene

Përemri Lidhor *որ (ը)* i gjuhës Armene, në numrin njëjës, korrespondon në Shqip me tre të tillë: *i cili*, *e cila*, *që*. Ndër to, *i cili* dhe *e cila* përdoren për njerëzit, respektivisht gjinia mashkullore dhe gjinia femërore, ndërsa *që* përdoret për frymorët dhe jo frymorët, pa dallim gjinie. Në gjuhën Armene, shumësi bën *-որոնք*, ndërsa korresponduesi i tij në Shqip është: *të cilët*, *të cilat*, respektivisht gjinia mashkullore dhe femërore, si edhe *që*, *që* përsëri përdoret për frymorët dhe jo frymorët, pa dallim gjinie.

Siç shihet, Përemri Lidhor - *që* i gjuhës Shqipe mund të përdoret gjerësisht në përkthimin e përemrave Armene -*np(p)* dhe -*npnúp*, pa pasur shqetësim kontekstin e fjalisë apo gjininë dhe numrin e objekteve paraardhës të fjalisë kryesore.

Բժիշկը, np եկաւ...

Mjeku, që (i cili) erdhi...

Ују зкнупкнрр, npnúp упркгһн...

Ndërtesat, që (të cilat) u dogjën...

Në gjuhën Shqipe, Përemri Lidhor -*që* nuk lakohet, ndërsa -*i cili, e cila, të cilët, të cilat* lakohen. Në gjuhën Armene -*np(p)* dhe -*npnúp* lakohen normalisht si edhe korresponduesit e tyre në Shqip të shprehur më lart.

Njëjës

Emërore	<i>np(p)</i>	i cili, e cila
Gjindore	<i>npñ</i>	i,e të cilit, i,e të cilës
Dhanore	<i>npñú</i>	të cilit, të cilës
Kallzore	<i>npñú</i>	të cilin, të cilën
	<i>np(p)</i>	të cilin, të cilën
Rrjedhore	<i>npñg</i>	prej të cilit, prej të cilës
Instrumentale	<i>npnq</i>	me të cilin, me të cilën
Vendore	<i>npnu</i>	në të cilin, në të cilën

Shumës

Emërore	<i>npnúp</i>	të cilët, të cilat
Gjindore	<i>npnóg</i>	i,e të cilëve, i,e të cilave
Dhanore	<i>npnóg</i>	të cilëve, të cilave
Kallzore	<i>npnóg</i>	të cilët, të cilat
Rrjedhore	<i>npnógñg</i>	prej të cilëve, prej të cilave
Instrumentale	<i>npnógñq</i>	me të cilët, me të cilat
Vendore	<i>npnógñu</i>	në të cilët, në të cilat

Ndryshimi sipas rasës diktohet nga folja, ndërsa ndryshimi në numër diktohet nga numri i emrave paraardhës që ai zëvendëson. Për krahasim:

Տղան, npñն տեսար...

Djali, që (të cilin) pashë...

Դսնայք, npnóg հետ եկար...

Gratë, me të cilat erdhe...

Gjuha Armene ka, gjithashtu, një grup Përemrash Lidhorë të papërcaktuar që përbëhen prej dy fjalësh: *նվ նր* – kushdo (që), *ուի նր* – kujtdo (që), *ինչ նր* – çfarëdo (që), etj. Forma më shprehëse janë ato që kanë brenda pjesëzën *էլ*:

- Ով էլ նր զա, բարով զա:* Kushdo që vjen, është i mirëpritur.
Ուի էլ հարցնես, քեզ կասի: Kujtdo që t'i thuash, do të përgjigjet.

12. Përemrat Përcaktorë (*Որոշ Դերանուններ*)

Përemri Përcaktor shërben për të veçuar ose përcaktuar (identifikuar) një objekt ose një grup objektesh në një kontekst të caktuar. Përemrat Përcaktorë përbëhen nga dy nëngrupe: nëngrupi i parë, i cili përmbledh të gjithë përcaktorët që vendosen përpara emrit dhe nëngrupi i dytë përmbledh të gjithë ata të cilët përdoren në vend të emrit; ky nëngrup përfaqëson edhe atë që quhet i rregullt:

Nëngrupi I

- սսեն* - çdo
սւբոոջ – të gjithë, gjithçka
բոլոր - të gjithë, gjithçka
ւի քանի - disa
յուրաքանչյուր - secili

Nëngrupi II

- սսեն սէլը* – çdonjeri prej tyre
սւբոոջը - gjithçka
բոլորը/սսենը – të gjithë, çdonjeri
ւի քանիսը – disa prej tyre
յուրաքանչյուրը – secili prej tyre

Shembuj:

- Բոլոր ուսանողները եկե՞լ էին:* Kanë arritur të gjithë studentët?
Ա՛յո, բոլորը ներկա էին: Po, të gjithë ishin brenda.
Սսեն սէլը խոսեց: Secili prej tyre foli.

Սւբոոջ գիրքը կարդացի՞ր: E lexove të gjithë librin?
Սւբոոջը՛ ոչ: Të gjithin, jo.
Մի քանի էջ: Vetëm disa faqe
Միայն մի քանի՞ սը: Vetëm disa?

Սսեն ուսանող այրպե՞ս է ստածու:
 Kështu mendojnë të gjithë studentët?

Ո՛հ, բոլորը նույն կարծիքի չեն:

Jo, jo të gjithë mendojnë në këtë mënyrë.

ose, Jo, jo të gjithë janë të këtij mendimi.

Shënim: Të kihet parasysh që, në Gramatikën Armene Perëndimore, ky lloj përemri është trajtuar nën emërtimin “Përemrat e Pacaktuar (*Անորոշ Ղերանուններ*). Pavarësisht nga emërtimi që i bëhet në njerën apo tjetrën Gramatikë të shkruar nga autorë të ndryshëm, në thelb shprehin të njëjtën gjë: ata shërbejnë për të veçuar ose përcaktuar (identifikuar) një objekt ose një grup objektesh në një kontekst të caktuar.

Per krahasim:

Gramatika Armene Lindore

Përemri Përcaktor

աւելն – çdo, të gjithë

բոլոր – të gjithë, gjithçka

յուրաքանչյուր – secili

etj.

Gramatika Armene Perëndimore

Përemri i pacaktuar

աւելը, աւելքը – të gjithë

բոլորը – të gjithë, gjithçka

իւրաքանչիւրը – secili, çdonjeri

13. Përemrat Dëftorë (*Ցուցական Ղերանուններ*)

Përemrat dëftorë në formë janë njëlloj si mbiemrat dëftorë, vetëm se këta, në dallim nga mbiemri, nuk shoqërojnë emrin, por foljen. Përemrat dëftorë janë:

այս ky, kjo *սունք* këta, këto

այդ ai, ajo *ստնք* ata, ato

այն ai, ajo *անք* ata, ato

Shënim:

- այս* (ky, kjo), *սունք* (këta, këto) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet pranë folësit.
- այդ* (ai, ajo), *ստնք* (ata, ato) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet pranë bashkëbiseduesit.
- այն* (ai, ajo), *անք* (ata, ato) - përdoren kur objekti për të cilin po bashkëbisedohet ndodhet larg folësit dhe bashkëbiseduesit.

Përemri dëftor lakohet si më poshtë:

Njëjës

Em.	<i>այս, սա, սուհլա</i>	ky, kjo
Kall.	<i>այս, սա, սուհլա</i>	këtë
Gjin.	<i>սսոյ</i>	i/e këtij, kësaj
Dhan.	<i>սսոյ</i>	këtij, kësaj
Rrjedh.	<i>սսլէ</i>	(prej) këtij / kësaj
Instr.	<i>սսոյլ</i>	(me) këtë

Shumës

Em.	<i>սսոնք</i>	këta, këto
Kall.	<i>սսոնք</i>	këta, këto
Gjin.	<i>սսոնց</i>	i/e këtyre
Dhan.	<i>սսոնց</i>	këtyre
Rrjedh.	<i>սսոնցսլէ</i>	prej këtyre
Instr.	<i>սսոնցսոյլ</i>	me këta / këto

Shënim 1.

Njëlloj si më sipër, lakohen edhe përemrat: *այդ, սսոնք dhe այն, սսնք*.

Shënim 2.

Ky material është kopjuar nga “Gramatika Armene Perëndimore”, pasi në tekstin “Gramatika Armene Lindore” ky lloj përemri trajtohet vetëm si “Mbiemër Dëftor”.

14. Lakimi i përemrave të emërzuar

Njëjës

Shumës

a) *նույն* - i njëjti, vetë

Emërore	<i>նույնը</i>	<i>նույները</i>
Kallzore	<i>նույնը</i>	<i>նույները</i>
Gjindore	<i>նույնի(ն)</i>	<i>նույների(ն)</i>
Dhanore	<i>նույն(ն)</i>	<i>նույների(ն)</i>
Rrjedhore	<i>նույնից</i>	<i>նույներից</i>
Instrumentale	<i>նույնով</i>	<i>նույներով</i>

Njëjës**Shumës****b) ամբողջ - të gjithë, gjithçka**

Emërore	<i>ամբողջը</i>	Nuk ka shumës
Kallzore	<i>ամբողջը</i>	-/-
Gjindore	<i>ամբողջ(ն)</i>	-/-
Dhanore	<i>ամբողջ(ն)</i>	-/-
Rrjedhore	<i>ամբողջից</i>	-/-
Instrumentale	<i>ամբողջով</i>	-/-

c) յուրաքանչյուր - secili, çdonjeri

Emërore	<i>յուրաքանչյուրը</i>	Nuk ka shumës
Kallzore	<i>յուրաքանչյուրը</i>	-/-
Gjindore	<i>յուրաքանչյուր(ն)</i>	-/-
Dhanore	<i>յուրաքանչյուր(ն)</i>	-/-
Rrjedhore	<i>յուրաքանչյուրից</i>	-/-
Instrumentale	<i>յուրաքանչյուրով</i>	-/-

d) ամեն մեկ - çdo njeri, çdo gjë

Emërore	<i>ամեն մեկը</i>	Nuk ka shumës
Kallzore	<i>ամեն մեկը</i>	-/-
Gjindore	<i>ամեն մեկ(ն)</i>	-/-
Dhanore	<i>ամեն մեկ(ն)</i>	-/-
Rrjedhore	<i>ամեն մեկից</i>	-/-
Instrumentale	<i>ամեն մեկով</i>	-/-

e) մյուս - tjetri, tjetra

Emërore	<i>մյուսը</i>	<i>մյուսները</i>
Kallzore	<i>մյուսը</i>	<i>մյուսները</i>
Gjindore	<i>մյուս(ն)</i>	<i>մյուսների(ն)</i>
Dhanore	<i>մյուս(ն)</i>	<i>մյուսների(ն)</i>
Rrjedhore	<i>մյուսից</i>	<i>մյուսներից</i>
Instrumentale	<i>մյուսով</i>	<i>մյուսներով</i>

	Njëjës	Shumës
	Ֆ) բռլոբ - gjithkush, të gjithë, të gjitha	
Emërore	<i>բռլոբը</i>	Nuk ka shumës
Kallzore	<i>բռլոբը</i>	-/-
Gjindore	<i>բռլոբ(ն)</i>	-/-
Dhanore	<i>բռլոբ(ն)</i>	-/-
Rrjedhore	<i>բռլոբից</i>	-/-
Instrumentale	<i>բռլոբով</i>	-/-

15. Dallimet Armenisht - Shqip

PËREMRI

Në gjuhën **Armene Lindore** përemrat nuk kanë gjini.

Në gjuhën **Shqipe**, përemrat kanë gjini.

Gjuha Armene Lindore

ka gjashtë (6) rase

Gjuha Shqipe

ka pesë (5) rase:

1. <i>ուղղական</i>	emërore	1. emërore
2. <i>հայցական</i>	kallzore	2. kallzore
3. <i>սեռական</i>	gjinore	3. gjinore
4. <i>տրական</i>	dhanore	4. dhanore
5. <i>բացառական</i>	rrjedhore	5. rrjedhore
6. <i>գործիական</i>	instrumentale	... Nuk ka

A. Në gjuhën Armene Lindore, përemrat grupohen në këto grupe kryesore:

1. Përemrat Vetorë (personalë) (*Մեծնական Դերանուններ*)
2. Përemrat Pronorë (*Ստացական Դերանուններ*)
3. Përemrat Reciprokë (*Փոխադարձ Դերանուններ*)
4. Përemrat Pyetes dhe Lidhore (*Հարցական ու Հարաբերական Դերանուններ*)
5. Përemrat Përcaktorë (*Որոշ Դերանուններ*)
6. Përemrat Deftore (*Ցուցական Դերանուններ*)

- B. Në gjuhën Shqipe, në grupin e përemrave bëjnë pjesë 7 (shtatë) lloj përemrash:
1. **Përemrat Vetorë**
  2. **Përemrat Pronorë**
    - a. në bashkëvjajtje me emra
    - b. të përdorur më vete
  3. **Përemrat Lidhorë**
  4. **Përemrat Dëftorë**
  5. **Përemrat e Pacaktuar**
  6. **Përemrat Vetvetorë**
  7. **Përemrat Pyetës**

Sic shihet, **Përemri Pronor** i gjuhës **Shqipe** përbëhet nga dy nëngrupe.

Dallimi në trajtimin e përemrave ndërmjet dy gjuhëve qëndron në faktin:

1. Gjuha **Armene Lindore** ka vetëm një lloj **Përemri Pronor**, i cili përputhet në formë dhe përmbajtje me **Përemrin Pronor të përdorur më vete** të gramatikës së gjuhës **Shqipe**, ndërsa **Përemri Pronor në bashkëvjajtje me emra** i gjuhës Shqipe përputhet në formë dhe përmbajtje me të ashtuquajturin **Mbiemër Pronor** të gjuhës Armene Lindore.
2. Gjuha **Armene Lindore**, ka si nëngrupe **Përemrat Reciprokë** dhe **Përemrat Reflektorë**, të cilët në formë dhe në përmbajtje janë të njëjtë me ata të cilët gjuha **Shqipe** i përmbledh në një grup të vetëm të quajtur **Përemrat Vetvetorë**.
3. Grupet e tjerë të përemrave përputhen në formë dhe përmbajtje me njeri tjetrin në të dyja gjuhët, me përjashtim të faktit, që Gjuha **Armene Lindore** i trajton si **Mbiemra** ata lloj përemrash, të cilët gjuha **Shqipe** i trajton si *Përemra në bashkëvjajtje me emra*.

KREU VI

FOLJA (FOLJA)

1. Të Përgjithshme:

Foljet në gjuhën Armene Lindore klasifikohen në 5 (pesë) grupe kryesore:

1. Folje Ndhimëse
2. Folje të Rregullta
3. Folje Pavetore
4. Folje të Parregullta
5. Folje Difeekteze

Mbi bazën e veprimit, që kryejnë, ato cilësohen:

1. Aktive ose Veprorë *ներգործական*
2. Neutrale ose Asnjëse *չեզոք*
3. Pasive ose Pësore *կրակորական*
4. Kalimtare *անցորդական*

Gjatë trajtimit të foljes, me qëllim përafrimi me terminologjinë e gramatikës Shqipe, do përdorim termat:

- 1. Veprorë**
- 2. Asnjëse**
- 3. Pësore**
- 4. Kalimtare**

Folja përdoret për të pohuar ose mohuar një veprim apo gjendje. Mbi këtë bazë foljet ndahen në:

- Pohore *դրական*
- Mohore *բացասական*

Folja ka mënyrë, kohë, numër dhe vetë:

A. Mënyrat e foljeve të gjuhës Armene Lindore janë 6 (gjashtë):

Dëftore	<i>Մահմանական</i>
Urdhërore	<i>Հրամայական</i>
Lidhore	<i>Ստորադասական</i>
Detyruese	<i>Պարտավորական</i>
Hipotetike	<i>Ենթադրական</i>
E Pacaktuar	<i>Անորոշ</i>

Vetë Mënyra e Pacaktuar përmbledh brenda saj 4 (katër) nënmënyra ose nëngrupe:

Infinitivi (ose Paskajore)	<i>Անէրևույթ</i>
Pjesore e tashme	<i>Ներկա ընդունելություն</i>
Pjesore e shkuar	<i>Անցյալ ընդունելություն</i>
Pjesore e ardhme	<i>Ապանի ընդունելություն</i>

Shënim 1: Në gjuhën Shqipe, këto katër nënndarje, që përmbledh Mënyra e Pacaktuar, quhen Mënyra të Pashtjelluara të foljes.

Shënim 2: Në raste të veçanta, pjesoret sipërpërmendura shfaqen në forma të veçanta.

Mënyra **Dëftore**, **Urdhërore**, **Lidhore**, **Detyruese** dhe **Hipotetike** ndryshojnë në **kohë, numër dhe vetë**, pra zgjedhohen, ndërsa **Mënyrat e Pashtjelluara të foljes** mbeten të pandryshuara, pra, nuk zgjedhohen.

Në gjuhën Armene Lindore ka dy lloj zgjedhimesh, që dallohen nga mbaresa e foljes në Infinitiv:

1. Zgjedhimi i parë Rrënja e foljes + *ել* (el)
2. Zgjedhimi i dytë Rrënja e foljes + *ալ* (al)

Shënim: Si trajtë përfaqësuese e foljes shërben veta e parë, njëjës, e kohës së tashme, të mënyrës dëftore, në formën veprorë!!!

B. Kohët e Foljes:

Ashtu si edhe gjuha Shqipe, gjuha Armene Lindore përdor 3 (tre) kohë bazë për të shprehur veprimin apo gjendjen:

1. E tashme *Ներկա*
2. E Shkuar *Անցյալ*
3. E Ardhme *Ապսոնի*

Secila prej tyre ka nënndarjet e veta, të cilat më poshtë do të trajtohen në përputhje me emërtimet dhe përmbajtjen që kanë në gramatikën Shqipe. Korrespondenca me emërtimet në gjuhën Armene do të jepet në fund të këtij Kreu.

1. Mënyra Dëftore ka 7 (shtatë) kohë:

1. E Tashme
2. E Pakryer
3. E Kryer e Thjeshtë
4. E Kryer
5. Më se e Kryer
6. E Ardhme
7. E Ardhme e Pakryer

Nga këto, vetëm koha **“E Kryer e Thjeshtë”** quhet kohë e thjeshtë, të tjerat quhen kohë të përbëra.

2. Mënyra Lidhore ka 2 (dy) kohë:

1. E Ardhme
2. E Shkuar

3. Mënyra Detyruese ka 4 (katër) kohë:

1. E Ardhme I
2. E Shkuar I
3. E Ardhme II
4. E Shkuar II

4. Mënyra Hipotetike ka 4 (katër) kohë:

1. E Ardhme	I
2. E Shkuar	I
3. E Ardhme	II
4. E Shkuar	II

Në dallim nga gjuha Shqipe, e cila përdor foljet ndihmëse “**jam**” dhe “**kam**” për të formuar kohët e përbëra, në gjuhën Armene, kohët e përbëra të foljeve, në tërësinë e tyre, formohen me pjesoren e foljes dhe foljen ndihmëse “*tu*” – të jesh, ose “*hūmūl tu*” – të jesh.

C. Numrat e foljes janë dy:

1. Njëjës	<i>tqulh</i>
2. Shumës	<i>hnqūwlyh</i>

D. Vetët e foljes janë nga tre për secilin numër:

1. Veta e parë	<i>U ηtūp</i>
2. Veta e dytë	<i>Ɔ ηtūp</i>
3. Veta e tretë	<i>Ɔ ηtūp</i>

2. INFINITIVI i foljes në gjuhën Armene Lindore

Për të zgjedhuar një folje në gjuhën Armene, është e rëndësishme të dihet forma e pazgjedhueshme (e pandryshueshme; që nuk i nështrohet ndryshimeve për të shprehur funksione gramatikore ose cilësi) e saj, d.m.th. “Infinitivi”, që është forma bazike e foljeve dhe nëpërmjet të cilës ato shfaqen në fjalor. Infinitivi i gjuhës Armene përbëhet nga dy pjesë: rrënja e foljes dhe mbaresa e “Infinitivit”. “Infinitivi” i foljes: *qntl* - të shkruash dhe *hwpnwl* – të lexosh, për shembull, mund të ndahet në dy komponente: rrënja e foljes “*qn*” dhe “*hwpn*”, dhe mbaresat e “Infinitivit” të tyre: “*tl*” dhe “*wl*”.

Ka dy forma mbaresa të Infinitivit, dhe rrjedhimisht, dy forma zgjedhimesh në Armenisht:

1. Zgjedhimi i parë	Rrënja e foljes + <i>tl</i> (el)
2. Zgjedhimi i dytë	Rrënja e foljes + <i>wl</i> (al)

Shembuj me folje të zgjedhimit të parë:

nɪun-tɫ (të hash), *tɾq-tɫ* (të këndosh), *hnɪ-tɫ* (të shpresosh), *uɟɾ-tɫ* (të vallëzosh), *wɪ-tɫ* (të bësh), *hɪ-tɫ* (të pish), *uɪtɾɔ-tɫ* (të krijosh), *quɪquɪhwɾ-tɫ* (të telefonosh).

Shembuj me folje të zgjedhimit të dytë:

huɳ-wɪ (të luash), *qɪ-wɪ* (të shkosh), *ɟɾɳ-wɪ* (të lexosh), *qɳɳ-wɪ* (të bërtasësh), *huq-wɪ* (të kollitësh), *nɪwɪ-wɪ* (të vonohësh), *hnɪu-wɪ* (të shpresosh), *ɳɳɳ-wɪ* (të bubullësh).

3. MËNYRA DËFTORE

Mënyra Dëftore tregon një ndodhi apo veprim të caktuar. Ajo e paraqet kuptimin e shprehur prej foljes si diçka të vërtetë ose reale, qoftë ky pohim, mohim ose pyetje.

4. Koha e Tashme e foljeve të rregullta

Koha “**E Tashme**” e foljeve në gjuhën Armene formohet nga kombinimi i foljes ndihmëse *ku* (jam) dhe “Pjesorja e Tashme” e foljes, e cila ndërtohet nga rrënja e infinitivit të foljes dhe mbaresa *nɪ*.

P.sh:

Infinitivi	Pjesorja e Tashme	Koha e Tashme e Mënyrës Dëftore
<i>qɾ-tɫ</i> të shkruash	<i>qɾ- nɪ</i> duke shkruajtur	<i>(ku) qɾnɪ ku</i> (unë) jam duke shkruajtur ose, (unë) po shkruaj
<i>ɟɾɳ-wɪ</i> të lexosh	<i>ɟɾɳ- nɪ</i> duke lexuar	<i>(ku) ɟɾɳnɪ ku</i> (unë) jam duke lexuar ose, (unë) po lexoj

Të gjitha foljet e rregullta e bëjnë Kohën “E Tashme” të Mënyrës Dëftore në bazë të rregullit të mëposhtëm:

Njëjësi

Veta e parë (<i>ku</i>)	rrënja e infinitivit + <i>nɪ ku</i>
Veta e dytë (<i>ɳnɪ</i>)	rrënja e infinitivit + <i>nɪ ku</i>
Veta e tretë (<i>ɪwɪ</i>)	rrënja e infinitivit + <i>nɪ tɫ</i>

Shumësi

Veta e parë (<i>uleñp</i>)	rrënja e infinitivit + <i>nuñ kñp</i>
Veta e dytë (<i>ñnuñp</i>)	rrënja e infinitivit + <i>nuñ kp</i>
Veta e tretë (<i>ñruñp</i>)	rrënja e infinitivit + <i>nuñ kñ</i>

MËNYRA DËFTORE

Koha e Tashme (pohore)

<i>qrl</i> - të shkruash	<i>lyrrly</i> – të lexosh
<i>(ku) qrrnuñ kñ</i>	<i>(ku) lyrrnyñ kñ</i>
<i>(ñnu) qrrnuñ ku</i>	<i>(ñnu) lyrrnyñ ku</i>
<i>(ñru) qrrnuñ k</i>	<i>(ñru) lyrrnyñ k</i>
<i>(uleñp) qrrnuñ kñp</i>	<i>(uleñp) lyrrnyñ kñp</i>
<i>(ñnuñp) qrrnuñ kp</i>	<i>(ñnuñp) lyrrnyñ kp</i>
<i>(ñruñp) qrrnuñ kñ</i>	<i>(ñruñp) lyrrnyñ kñ</i>

Shembull:

Urnuñ unñnyñ k hyjkrkñ:

Arami është duke mësuar Armenisht. (Arami (po) mëson Armenisht.)

Lu wrñkñ lyrrnyñ k:

Ai tashmë është duke lexuar. (Ai tashmë (po) lexon.)

Shënim!

Siç shihet nga paraqitja e mësipërme, “Pjesorja e tashme” e gjuhës Armene Lindore korrespondon me “Përcjelloren” e gjuhës Shqipe, që gjithashtu është përdorur e kombinuar me foljen ndihmëse “**jam**”.

Pavarësisht kësaj, gjatë përkthimit në gjuhën Shqipe, nuk do të konsiderohej gabim edhe paraqitja e sa më sipër në formën e treguar brenda kllapave.

Në të dyja rastet shprehet e njëjta ide: tregohet për një veprim që po kryhet apo është duke u kryer në Kohën “**E Tashme**” të Mënyrës Dëftore, duke dhënë idenë e vazhdimësisë në kohë, pa përcaktuar nëse ky veprim ka përfunduar apo kur do të përfundojë.

5. Koha e Tashme e disa foljeve të parregullta

Tre foljet njërrrokëshe *տալ* (të japësh, me dhanë), *զալ* (të vish, me ardhë) dhe *լալ* (të qash, me qa) i shmangen rregullit të përgjithshëm: ato e formojnë kohën “**E Tashme**” të Mënyrës Dëftore me një pjesore që mbaron - “*իս*”, në ndryshim nga pjesoret e zakonshme të kohës së Tashme të Mënyrës Dëftore që mbarojnë me - “*ու*”. Këtu më poshtë tregohet koha “**E Tashme**” e Mënyrës Dëftore të këtyre foljeve:

<i>տալ</i> - të japësh	<i>զալ</i> – të vish	<i>լալ</i> – të qash
(<i>ես</i>) <i>տալիս եմ</i>	<i>զալիս եմ</i>	<i>լալիս եմ</i>
(<i>դու</i>) <i>տալիս ես</i>	<i>զալիս ես</i>	<i>լալիս ես</i>
(<i>նա</i>) <i>տալիս է</i>	<i>զալիս է</i>	<i>լալիս է</i>

(<i>ներք</i>) <i>տալիս ենք</i>	<i>զալիս ենք</i>	<i>լալիս ենք</i>
(<i>դուք</i>) <i>տալիս եք</i>	<i>զալիս եք</i>	<i>լալիս եք</i>
(<i>նրանք</i>) <i>տալիս են</i>	<i>զալիս են</i>	<i>լալիս են</i>

Ka disa folje të parregullta apo të ashtuquajtura “difektoze” të cilat nuk ndjekin rregullin e përgjithshëm në formimin e kohës “E Tashme”, por e shprehin atë në dy forma. Ndër to janë edhe disa nga foljet më të përdorshme të gjuhës Armene, të cilat krahas formës së rregullt, e shprehin kohën “E Tashme” edhe nëpërmjet një forme të parregullt, si p.sh. folja “*լինել*” – të jesh, me qenë dhe “*ունենալ*” – të kesh, me pasë.

	I	II	I	II
	jam	jam	kam	kam
(<i>ես</i>)	<i>եմ</i>	<i>լինում եմ</i>	<i>ունեմ</i>	<i>ունենում եմ</i>
(<i>դու</i>)	<i>ես</i>	<i>լինում ես</i>	<i>ունես</i>	<i>ունենում ես</i>
(<i>նա</i>)	<i>է</i>	<i>լինում է</i>	<i>ունի</i>	<i>ունենում է</i>
(<i>ներք</i>)	<i>ենք</i>	<i>լինում ենք</i>	<i>ունենք</i>	<i>ունենում ենք</i>
(<i>դուք</i>)	<i>եք</i>	<i>լինում եք</i>	<i>ունեք</i>	<i>ունենում եք</i>
(<i>նրանք</i>)	<i>են</i>	<i>լինում են</i>	<i>ունեն</i>	<i>ունենում են</i>

Rasti kur ato zgjedhohen si një fjalë e vetme (*tul*, *tu*, etj.) konsiderohet shmangie nga rregulli i përgjithshëm, ndërsa i rregullt do konsiderohej zgjedhimi në rastin kur ai do shprehej nëpërmjet dy fjalëve (*լիմուլ tul*, *լիմուլ tu*, etj.).

Ndonëse të dyja këto forma shprehin kohën “E Tashme” në gjuhën Armene Lindore dhe dihet që kjo e fundit ka vetëm një kohë të Tashme, në fakt në përkthimin shqip ato transmetojnë dy nuanca të kohës “E Tashme”: ndërsa forma e parregullt e zgjedhimit që shprehet me një fjalë *tul* – **unë jam (tani)** dhe *militul* – **unë kam (tani)** shpreh një gjendje aktuale të momentit për të cilin bëhet fjalë, por që nuk dihet nëse vazhdon edhe në të ardhmen, forma e rregullt *լիմուլ tul* – **unë (zakonisht) jam**, *միևնուլ tul* – **unë (zakonisht) kam** shpreh një gjendje vazhdimësie, një gjendje që aktualisht ekziston por që vazhdon edhe më tej në kohë.

Shembull:

Այստեղ tul

Unë jam (tani) këtu

Այստեղ լիմուլ tul

Unë jam (zakonisht) këtu

Ժամանակ միևնուլ tul

Unë (tani) kam kohë

Ժամանակ միևնուլ tul

Unë (zakonisht) kam kohë

6. Përdorime të Kohës së Tashme

Në gjuhën Armene, përdorimi i kohës “**E Tashme**” të Mënyrës Dëftore ka si funksion kryesor të shprehë ngjarje, veprimtari apo gjendje, të cilat zhvillohen në momentin aktual në të cilin flitet për to. Gjithashtu mund të tregojë një veprim, që është në vazhdim, ndërkohë që flitet për të.

Ի՞նչ էս անուլ:

Çfarë je duke bërë?

Çfarë po bën?

Նստակ էլ գրուլ:

Unë jam duke shkruajtur një letër.

Po shkruaj një letër.

Kjo kohë shpreh, gjithashtu, një veprim të zakonshëm:

Դուք հայերեն կարո՞ւմ էք: - A lexon Armenisht?

Ajo përdoret edhe për të treguar ngjarje, që përsëriten periodikisht ose të vërteta absolute:

Երկիրը պտտվում է արևի շուրջը: - Toka rrotullohet rreth Diellit.

Ajo mund të tregojë edhe një veprim që mund të ndodhë në të ardhmen, duke nënkuptuar që kryerja e tij tashmë është e padiskutueshme.

Այս ամսն զննվ ենք Հայաստան: - Këtë verë po shkojmë në Armeni.

Në raste të veçanta, e Tashmja e Mënyrës Dëftore shpreh veprime të kryera tashmë, duke i dhënë më tepër forcë tregimit:

Մտնում են քաղաք և ամեն ինչ ավերում:

Ata hynë në qytet dhe shkatërruan gjithçka.

7. Formimi i formës mohore (negative) të foljes

Për të formuar të kundërtën e formës pohore të foljeve, pra formën mohore të tyre, gjuha Armene përdor parashtesën չ-(չ) që i bashkëngjitet përpara foljeve. Më poshtë tregohet si formohet forma mohore e Infinitivit të foljeve:

<i>գրել</i>	të shkruash	<i>չգրել</i>	të mos shkruash
<i>լարիլալ</i>	të lexosh	<i>չլարիլալ</i>	të mos lexosh
<i>լինել</i>	të jesh	<i>չլինել</i>	të mos jesh
<i>ունենալ</i>	të kesh	<i>չունենալ</i>	të mos kesh

Shembull në fjali:

լինել թե՛ չլինել – të jesh apo të mos jesh?

8. Forma mohore (negative) e disa foljeve të parregullta

Forma mohore e disa foljeve të parregullta, por me përdorim të gjerë, ndërtohet në mënyrë të ngjashme me atë të treguar më sipër:

<i>ել</i>	unë jam	<i>չել</i>	unë nuk jam
<i>զիտել</i>	unë di	<i>չզիտել</i>	unë nuk di
<i>ունել</i>	unë kam	<i>չունել</i>	unë nuk kam

Më poshtë po japim të plotë zgjedhimin e këtyre foljeve:

(<i>ku</i>)	<i>ku</i>	<i>zku</i>	<i>niñku</i>	<i>zniniku</i>	<i>qhunku</i>	<i>zqhunku</i>
(<i>qni</i>)	<i>ku</i>	<i>zku</i>	<i>niñku</i>	<i>zniniku</i>	<i>qhunku</i>	<i>zqhunku</i>
(<i>uu</i>)	<i>ku</i>	<i>zh/zk</i>	<i>niñh</i>	<i>zninik</i>	<i>qhunkh</i>	<i>zqhunkh</i>
(<i>ukup</i>)	<i>kup</i>	<i>zakup</i>	<i>niñkup</i>	<i>zniniku</i>	<i>qhunkup</i>	<i>zqhunkup</i>
(<i>qniq</i>)	<i>kup</i>	<i>zakup</i>	<i>niñkup</i>	<i>zniniku</i>	<i>qhunkup</i>	<i>zqhunkup</i>
(<i>upuwup</i>)	<i>kup</i>	<i>zakup</i>	<i>niñkup</i>	<i>zniniku</i>	<i>qhunkup</i>	<i>zqhunkup</i>

Shënim: Forma mohore e vetës së tretë njëjës – *zh*, në gjuhën e përditshme, përdoret më tepër se forma – *zk*.

9. Forma mohore (negative) e foljeve të rregullta në Kohën e Tashme të Mënyrës Dëftore

Foljet e rregullta e formojnë formën mohore të foljeve në kohën “E Tashme” të Mënyrës Dëftore nëpërmjet kombinimit të formës mohore të foljes ndihmëse – *zku* me “Pjesoren e Tashme” që mbaron me – *ni*:

Pohore (*ku*) *qnni* *ku*. Unë shkruaj / Unë po shkruaj.

Mohore (*ku*) *zku* *qnni*. Unë nuk shkruaj / Unë nuk po shkruaj.

Vini re !

Ndërsa në trajtën pohore, folja ndihmëse vendoset pas foljes kryesore, në trajtën mohore, folja ndihmëse kalon përpara foljes kryesore.

Të gjitha foljet e rregullta ndjekin rregullin e mëposhtëm:

Njëjësi

1. Veta e parë (*ku*) *zku* + rrënja e infinitivit + *ni*
2. Veta e dytë (*qni*) *zku* + rrënja e infinitivit + *ni*
3. Veta e tretë (*uu*) *zh/zk* + rrënja e infinitivit + *ni*

Shumësi

1. Veta e parë (*ukup*) *zakup* + rrënja e infinitivit + *ni*
2. Veta e dytë (*qniq*) *zakup* + rrënja e infinitivit + *ni*
3. Veta e tretë (*upuwup*) *zakup* + rrënja e infinitivit + *ni*

MËNYRA DËFTORE
Koha e Tashme (mohore)

qprtl - të shkruash   *hunucl* - të flasësh   *lyarhwal* - të lexosh

<i>չեմ</i>	<i>գրում</i>	<i>չեմ</i>	<i>խոսում</i>	<i>չեմ</i>	<i>կարդում</i>
<i>չես</i>	<i>գրում</i>	<i>չես</i>	<i>խոսում</i>	<i>չես</i>	<i>կարդում</i>
<i>չի</i>	<i>գրում</i>	<i>չի</i>	<i>խոսում</i>	<i>չի</i>	<i>կարդում</i>
<i>չենք</i>	<i>գրում</i>	<i>չենք</i>	<i>խոսում</i>	<i>չենք</i>	<i>կարդում</i>
<i>չեք</i>	<i>գրում</i>	<i>չեք</i>	<i>խոսում</i>	<i>չեք</i>	<i>կարդում</i>
<i>չեն</i>	<i>գրում</i>	<i>չեն</i>	<i>խոսում</i>	<i>չեն</i>	<i>կարդում</i>

Tre foljet njërrökëshe *տալ* (të japësh, me dhanë), *գալ* (të vish, me ardhë) dhe *լալ* (të qash, me qa) ndjekin të njëjtin rregull në formimin e mohores, por në ndryshim nga pjesoret e zakonshme të kohës së Tashme të Mënyrës Dëftore që mbarojnë me - “*ում*”, këto mbarojnë me - “*իս*”; *տալիս*, *գալիս*, *լալիս*.

Te vihet re!!: Ndonëse Pjesoret me mbaresën - “*իս*” normalisht i përkasin grupit të Pjesoreve Bashkërenduese, në këtë rast ato luajnë rolin e Pjesores së Tashme, pavarësisht se nuk mbarojnë me - “*ում*”.

Pohore (*ես*) *գալիս եմ*.   Unë jam duke ardhur. / Unë po vij.

Mohore (*ես*) *չեմ գալիս*.   Unë nuk jam duke ardhur. / Unë nuk po vij.

	<i>տալ</i> - të japësh	<i>գալ</i> - të vish	<i>լալ</i> - të qash
(<i>ես</i>)	<i>չեմ տալիս</i>	<i>չեմ գալիս</i>	<i>չեմ լալիս</i>
(<i>դու</i>)	<i>չես տալիս</i>	<i>չես գալիս</i>	<i>չես լալիս</i>
(<i>նա</i>)	<i>չի տալիս</i>	<i>չի գալիս</i>	<i>չի լալիս</i>
(<i>մենք</i>)	<i>չենք տալիս</i>	<i>չենք գալիս</i>	<i>չենք լալիս</i>
(<i>դուք</i>)	<i>չեք տալիս</i>	<i>չեք գալիս</i>	<i>չեք լալիս</i>
(<i>նրանք</i>)	<i>չեն տալիս</i>	<i>չեն գալիս</i>	<i>չեն լալիս</i>

10. Ekuivalenti Armen i foljes ndihmëse “jam” (të jesh, me qenë) të gjuhës Shqipe

Gjuha Armene Lindore ka tre folje që janë të barasvlerëshme me foljen ndihmëse “**jam**” (të jesh, me qenë) të gjuhës Shqipe. Ato paraqiten në tre forma zgjedhimi të parregullt dhe janë të ndryshme në formë, kuptim dhe funksion.

1. Folja ndihmëse *եւ* (*եւ*, *ես*, *է*, *ենք*, *եք*, *են*) ka kryesisht funksion bashkues; ajo lidh kryefjalën me plotësuesit e saj. Ajo përdoret për të treguar një gjendje aktuale, pozicion ose prani.

Ալբանի հիվանդ է: Albani është sëmurë.

Նրանք հայ են: Ata janë Armenë.

2. Folja *լինել* (*լինում եմ*, *լինում ես*, *լինում է*, *լինում ենք*, *լինում եք*, *լինում են*) shërben gjithashtu si bashkues. Sidoqoftë, ajo ndryshon nga folja “*եւ*” nga mënyra si përdoret. Më tepër se sa tregimi i një gjendjeje apo pranie aktuale, ajo shërben për të treguar një gjendje apo prani të zakonshme (pa theksuar kohë):

Նա ժամը չորսին այստեղ է լինում:

Në orën 4.00 (zakonisht) ai/ajo është këtu.

3. Folja difektoze *լաւ* (*լաւ*, *լաս*, *լա*, *լանք*, *լաք*, *լան*) ka kuptimin “të ekzistosh, të ndodhesh, të jesh i pranishëm”:

Մտածում եմ՝ ուրե՞սն լաւ:

Unë mendoj, pra, do të thotë që unë ekzistoj.

Veta e tretë e foljes “*լաւ*” (*լա* - në njëjës dhe *լան* - në shumës) në gjuhën Shqipe mund të përdoret (përkthehet) edhe siç tregohet në shembullin më poshtë:

Մեղանի վրա շատ գրքեր լան:

Mbi tryezë ka shumë libra.

Mbi tryezë ndodhen shumë libra.

Forma mohore (negativi) e formës pohore të foljeve sipërpërmendur, bëhet si më poshtë:

1. *չեմ, չես, չէ, չենք, չեք, չեն*
unë nuk jam (tani), ti nuk je (tani), etj.
2. *չեմ լինում, չես լինում, չէ լինում, չենք լինում, չեք լինում, չեն լինում*
unë (zakonisht) nuk jam, ti (zakonisht) nuk je, etj
3. *չկամ, չկաս, չկա, չկանք, չկաք, չկան*
unë nuk jam (këtu), ti nuk je (këtu), etj.
ose unë nuk ndodhem (këtu), ti nuk ndodhesh (këtu), etj.
ose unë nuk ekzistoj, ti nuk ekziston, etj.

11. Koha e Pakryer e foljeve të rregullta

Koha “**E Pakryer**” e Mënyrës Dëftore në gjuhën Armene e vendos një veprim apo ngjarje në të shkuarën, duke cilësuar njëkohësisht nëse, ky veprim apo ngjarje është duke vazhduar, është diçka e zakonshme apo diçka që përsëritet periodikisht. Ajo formohet nga forma “**E Pakryer**” e zgjedhueshme e foljes ndihmëse *եմ* – jam (që bën *էի* – isha), dhe “Pjesorja e Tashme” e foljes kryesore (me mbaresën – *ում*):

Të gjitha foljet e rregullta, në Kohën “**E Pakryer**” të Mënyrës Dëftore zgjedhohen sipas shembullit paraqitur më poshtë:

Njëjësi

Veta e parë (<i>եմ</i>)	rrënja e infinitivit + <i>ում էի</i>
Veta e dytë (<i>եմ</i>)	rrënja e infinitivit + <i>ում էիր</i>
Veta e tretë (<i>ում</i>)	rrënja e infinitivit + <i>ում էր</i>

Shumësi

Veta e parë (<i>եմք</i>)	rrënja e infinitivit + <i>ում էիք</i>
Veta e dytë (<i>եմք</i>)	rrënja e infinitivit + <i>ում էիք</i>
Veta e tretë (<i>ումք</i>)	rrënja e infinitivit + <i>ում էին</i>

MËNYRA DËFTORE

Koha e Pakryer

qrrtł - të shkruash

	Pohore	Mohore
<i>(tu)</i>	<i>qrrnuł tłh</i>	<i>łtłh qrrnuł</i>
<i>(turi)</i>	<i>qrrnuł tłhr</i>	<i>łtłhr qrrnuł</i>
<i>(tu)</i>	<i>qrrnuł tłr</i>	<i>łtłr qrrnuł</i>
<i>(ułtłp)</i>	<i>qrrnuł tłhłp</i>	<i>łtłhłp qrrnuł</i>
<i>(turiłp)</i>	<i>qrrnuł tłhłp</i>	<i>łtłhłp qrrnuł</i>
<i>(tułtłp)</i>	<i>qrrnuł tłhł</i>	<i>łtłhł qrrnuł</i>

12. Koha e Pakryer e foljeve të parregullta

Koha “**E Pakryer**” e Mënyrës Dëftore të foljeve të parregullta formohet si më poshtë:
Si shembull do përdoren dy nga foljet më tipike të foljeve të parregullta:

nułtłnuł – të kesh (me pasë)   dhe   *qłhtłtłnuł* – të dish (me ditë)

MËNYRA DËFTORE

Koha e Pakryer

	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(tu)</i>	<i>nułtłh</i>	<i>łnułtłh</i>	<i>qłhtłtłh</i>	<i>łqłhtłtłh</i>
<i>(turi)</i>	<i>nułtłhr</i>	<i>łnułtłhr</i>	<i>qłhtłtłhr</i>	<i>łqłhtłtłhr</i>
<i>(tu)</i>	<i>nułtłr</i>	<i>łnułtłr</i>	<i>qłhtłtłr</i>	<i>łqłhtłtłr</i>
<i>(ułtłp)</i>	<i>nułtłhłp</i>	<i>łnułtłhłp</i>	<i>qłhtłtłhłp</i>	<i>łqłhtłtłhłp</i>
<i>(turiłp)</i>	<i>nułtłhłp</i>	<i>łnułtłhłp</i>	<i>qłhtłtłhłp</i>	<i>łqłhtłtłhłp</i>
<i>(tułtłp)</i>	<i>nułtłhł</i>	<i>łnułtłhł</i>	<i>qłhtłtłhł</i>	<i>łqłhtłtłhł</i>

Folje të tjera tipike: *lyul* (të ekzistosh, të ndodhesh) dhe *qul* (të vish):

	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(tu)</i>	<i>lyajh</i>	<i>şlyajh</i>	<i>qajhu tñ</i>	<i>şñh qajhu</i>
<i>(nu)</i>	<i>lyajhn</i>	<i>şlyajhn</i>	<i>qajhu tñn</i>	<i>şñhn qajhu</i>
<i>(u)</i>	<i>lyap</i>	<i>şlyap</i>	<i>qajhu tñ</i>	<i>şñh qajhu</i>
<i>(tññp)</i>	<i>lyajhñp</i>	<i>şlyajhñp</i>	<i>qajhu tññp</i>	<i>şññh qajhu</i>
<i>(nñp)</i>	<i>lyajhnp</i>	<i>şlyajhnp</i>	<i>qajhu tñnp</i>	<i>şñnp qajhu</i>
<i>(ñrññp)</i>	<i>lyajhñ ş</i>	<i>lyajhñ</i>	<i>qajhu tññ</i>	<i>şññ qajhu</i>

13. Përdorimi i Kohës së Pakryer

Koha “**E Pakryer**” e gjuhës Armene shpreh disa nuanca kohore gjatë përkthimit në gjuhën Shqipe. Kur ajo përdoret për të treguar një veprim që ka filluar në të shkuarën, ka vazhduar për një farë kohe dhe pastaj ka përfunduar po në të shkuarën, në gjuhën Shqipe përkthimi realizohet thjesht me kohën “**E Pakryer**”, siç tregohet në shembullin më poshtë:

Uñgñnuñ tñ ÷nñngññ, tñp pñq unñuu:

Unë isha duke shetitur nëpër rrugë, kur të pashë ty.

Unë po shetisja nëpër rrugë, kur të pashë ty.

Kur Koha “**E Pakryer**” i referohet një veprimi të zakonshëm, që është zhvilluar në të shkuarën, por që është e lidhur ngushtë me një situatë apo kohë të veçantë, në gjuhën Shqipe përkthimi mund të realizohet duke përdorur togfjalëshin foljor “kishte zakon” ose duke i paraprirë foljes përkatëse në Kohën “**E Pakryer**” me fjalën “zakonisht”:

Şajshlyhñnuñ uñ pñş tñ nñnnuñ, pñş pñnuñ, şuñ uşñhuñnnuñ:

Në të kaluarën, ai e kishte zakon të hante pak, të flinte pak dhe të punonte shumë.

Ose

Në të kaluarën, zakonisht, ai hante pak, flinte pak dhe punonte shumë.

Në bisedë, Koha e Pakryer mund të tregojë një veprim që pritej ose do të kryhej në të shkuarën:

ñuq unñp arññññ qñnuñ tññp: Tashmë ne ishim gati për t’u nisur.

14. Koha e Kryer e Thjeshtë e foljes (aoristi)

Koha “**E Kryer e Thjeshtë**”, është e vetmja kohë e thjeshtë e Mënyrës Dëftore të zgjedhimit të foljes në gjuhën Armene Lindore. Ajo shpreh një veprim të kryer në të kaluarën pa ndonjë nënkuptim vazhdimësie në kohë.

Shembull: *qրեցի* – shkruajta;   *կարդացի* – lexova

Më poshtë, është paraqitur në formë tabele rregulli i përgjithshëm i zgjedhimit të shumicës së foljeve të rregullta të zgjedhimit të parë (atyre që në infinitiv mbarojnë me - *ել*) dhe të dytë (atyre që në infinitiv mbarojnë me - *ալ*) në kohën “E Kryer e Thjeshtë”, si në formën Pohore ashtu edhe në atë Mohore:

Njëjësi

- 1. Veta e parë (*ես*)   rrënja e infinitivit + *եցի / ացի*
- 2. Veta e dytë (*դու*)   rrënja e infinitivit + *եցիր / ացիր*
- 3. Veta e tretë (*նա*)   rrënja e infinitivit + *եց / աց*

Shumësi

- 1. Veta e parë (*մենք*)   rrënja e infinitivit + *եցինք / ացինք*
- 2. Veta e dytë (*դուք*)   rrënja e infinitivit + *եցիք / ացիք*
- 3. Veta e tretë (*նրանք*)   rrënja e infinitivit + *եցին / ացին*

Koha e Kryer e Thjeshtë

	<i>qրել</i>		<i>կարդալ</i>	
	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(ես)</i>	<i>qրեցի</i>	<i>չqրեցի</i>	<i>կարդացի</i>	<i>չկարդացի</i>
<i>(դու)</i>	<i>qրեցիր</i>	<i>չqրեցիր</i>	<i>կարդացիր</i>	<i>չկարդացիր</i>
<i>(նա)</i>	<i>qրեց</i>	<i>չqրեց</i>	<i>կարդաց</i>	<i>չկարդաց</i>
<i>(մենք)</i>	<i>qրեցինք</i>	<i>չqրեցինք</i>	<i>կարդացինք</i>	<i>չկարդացինք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>qրեցիք</i>	<i>չqրեցիք</i>	<i>կարդացիք</i>	<i>չկարդացիք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>qրեցին</i>	<i>չqրեցին</i>	<i>կարդացին</i>	<i>չկարդացին</i>

Disa folje shmangen nga ky rregull. Në vend që të mbarojnë me *(tɔ)h* dhe *(uɔ)h*, këto folje mbarojnë me *u*; *-u*, *-uɾ*, *-uɹ*, *-uɹp*, *-uɹp*, *-uɹ*.

Si shembull shërben folja *utuuɹtɹ* – të shohësh:

<i>utuu</i>	unë pashë	<i>utuuɹp</i>	ne pamë
<i>utuuɾ</i>	ti pe	<i>utuuɾp</i>	ju patë
<i>utuuɹ</i>	ai/ajo pa	<i>utuuɹ</i>	ata/ ato panë

Njohja e kohës “**E Kryer e Thjeshtë**” të foljeve është shumë e rëndësishme, pasi të gjitha format e tjera të foljeve janë të prejardhura ose prej “Infinitivit” ose prej kohës “E Kryer e Thjeshtë”. Këtu më poshtë jepen disa rregulla bazë për formimin e rrënjës së kohës “E Kryer e Thjeshtë”:

1. Zëvendësimi i mbaresave të Infinitivit *-tɹ* me *-tɔ* dhe *-uɹ* me *-uɔ* (plus mbaresën *-h*):

Infinitivi	Rrënja e të Kryerës së Thjeshtë	E Kryera e Thjeshtë (veta e parë njëjës)
<i>qɾ-tɹ</i>	<i>qɾtɔ-</i>	<i>qɾtɔ-h</i> (unë shkruajta)
<i>ɹuɾɾɹ-tɹ</i>	<i>ɹuɾɾɹuɔ-</i>	<i>ɹuɾɾɹuɔ-h</i> (unë lexova)

2. Largimi i *-ɹ* dhe *-ɹ* nga folja, për rastin e foljeve si më poshtë (plus mbaresën *-u*)

<i>ɹɹɹɹ-ɹ-tɹ</i>	<i>ɹɹɹɹ-</i>	<i>ɹɹɹɹ-u</i> (unë rashë)
<i>utuu-ɹ-tɹ</i>	<i>utuu-</i>	<i>utuu-u</i> (unë pashë)
<i>ɹɾɾɾ-ɹ-tɹ</i>	<i>ɹɾɾɾ-</i>	<i>ɹɾɾɾ-u</i> (unë u zhduka)

3. Ndrrimi i *-ɹ* në *-ɔ* në foljet e prejardhura me ndihmën e pjesëzave *-uɹ* dhe *-tɹ* të futura në mes të fjalës (plus mbaresën *-u*):

<i>uɹtɹ-uɹ-tɹ</i>	<i>uɹtɹuɔ-</i>	<i>uɹtɹuɔ-u</i> (u rrita)
<i>ɹtɾɾ-uɹ-tɹ</i>	<i>ɹtɾɾuɔ-</i>	<i>ɹtɾɾuɔ-u</i> (u plaka)
<i>uɹuɾɹtɹ-tɹ-tɹ</i>	<i>uɹuɾɹtɹuɔ-</i>	<i>uɹuɾɹtɹuɔ-u</i> (u mburra)

4. Ndrrimi i *-ɹ* në *-ɾ* në foljet e prejardhura me ndihmën e pjesëzave *-uɔ* dhe *-tɔ* të futura në mes të fjalës (plus mbaresën *-u*):

<i>hɹtɾuɔɹ-tɹ</i>	<i>hɹtɾuɔɾ-</i>	<i>hɹtɾuɔɾ-h</i> (unë u largova)
<i>ɹhɹtɾuɹtɹ-tɹ</i>	<i>ɹhɹtɾuɹtɾuɔ-</i>	<i>ɹhɹtɾuɹtɾuɔ-h</i> (unë qesha)

Foljet e mëposhtëme e formojnë kohën e Kryer të Thjeshtë në mënyrë të parregullt:

<i>լինել</i> – jam	<i>եղ-ւ, եղար, եղավ, եղանք, եղաք, եղան</i>
<i>առնել</i> – marr	<i>առ-ւ, առար, առավ, առանք, առաք, առան</i>
<i>դնել</i> – vë	<i>դրեց-ի (ose դրի), դրեցիր, դրեց, դրեցինք, դրեցիք, դրեցին</i>
<i>անել</i> – bëj	<i>արեց-ի (ose արի), արեցիր, արեց, արեցինք, արեցիք, արեցին</i>
<i>գալ</i> – vij	<i>եկ-ւ, եկար, եկավ, ե կանք, եկաք, եկան</i>
<i>տալ</i> – jap	<i>տվեց-ի (ose տվի), տվեցիր, տվեց, տվեցինք, տվեցիք, տվեցին</i>
<i>ուտել</i> – ha	<i>կեր-ւ, կերար, կերավ, կերանք, կերաք, կերան</i>
<i>ընկնել</i> – bie	<i>ընկ-ւ, ընկար, ընկավ, ընկանք, ընկաք, ընկան</i>

Forma mohore (negative) e kohës së Kryer të Thjeshtë duke i bashkëngjitur foljes parashtesën չ-:

<i>գրեցի</i>	unë shkruajta	<i>չգրեցի</i>	unë nuk shkruajta
<i>կարդացի</i>	unë lexova	<i>չկարդացի</i>	unë nuk lexova
<i>արեցի</i>	unë bëra	<i>չարեցի</i>	unë nuk bëra
<i>ընկա</i>	unë rashë	<i>չընկա</i>	unë nuk rashë
<i>առա</i>	unë mora	<i>չառա</i>	unë nuk mora

15. Përdorimi i Kohës së Kryer të Thjeshtë

Koha e “**Kryer e Thjeshtë**” e Mënyrës Dëftore të foljes në gjuhën Armene Lindore ka të njëjtin kuptim, të njëjtin rol dhe të njëjtin përdorim si edhe koha “E Kryer e Thjeshtë” e Mënyrës Dëftore të foljes në gjuhën Shqipe. Shkurtimisht, për të ilustruar këtë, më poshtë po japim disa shembuj:

Երեկ նա երկար աշխատեց, գործը վերջացրեց ու գնաց:
Dje ai *punoi* për një kohë të gjatë, e *mbaroi* punën dhe u *largua*.

Նկարում էի, երբ դու ներս մտար:
Isha duke vizatuar, kur ti *hyre* brenda.

Պատուհանը կոտրեցի:

E *theva* dritaren.

Մյսսիսուկ սենք այլևս չխոսեցինք:

Kështu që, prej asaj kohe, ne nuk *folëm* më bashkë.

Ես իմ սուելիքն ասացի. հիսու դու գիտես:

Unë timen e *thashë*; tani e di vetë (se çfarë duhet të bësh).

Շո՛ւն արեք, շարժվեցի՛ւք:

Nxitioni, *lëvizëm!* (*ikëm; po ikim*)

Եկար, կգնանք. չեկար՛ կփսանք:

Erdhe, do të shkojmë; nuk *erdhe*, nuk do të shkojmë!

me kuptimin:

Po *erdhe*, do të shkojmë; po nuk *erdhe*, nuk do të shkojmë!

16. Koha “E Kryer” dhe “Më se e Kryer” e foljes në Mënyrën Dëftore

Krahas kohës “**E Kryer e Thjeshtë**” (*գրեցի, գրեցիր, գրեց*, etj.) dhe kohës “**E Pakryer**” (*գրուվ էի, գրուվ էիր, գրուվ էր*, etj.) gjuha Armene përdor edhe kohët “**E Kryer**” dhe “**Më se e Kryer**” për të treguar veprime që janë zhvilluar në të kaluarën. Ato janë kohë të përbëra të formuara nga kombinimi i foljes ndihmëse *եւ*, respektivisht në kohën “E Tashme” dhe “E Pakryer”, me “Pjesoren e Shkuar” (që mbaron si me *-ել* ashtu edhe me *-ացել*) të foljes bazë (*գրել եւ, գրել էի / կարդացել եւ, կարդացել էի*, etj.). “Pjesorja e Shkuar” e foljes bazë formohet si më poshtë:

- a) Për foljet e zgjedhimit të parë (ato që mbarojnë me *-ել*), “Pjesorja e Shkuar” është në formë njëlloj si “*Infinitivi*”:

Infinitivi

Pjesorja e Shkuar

սիրել – të duash

սիրել – dashur

կառուցել – të ndërtosh

կառուցել – ndërtuar

- b) Foljet e zgjedhimit të dytë (ato që mbarojnë me *-uļ*), dhe foljet e parregullta i shtojnë – *ł* rrënjës së foljes së Kryer të Thjeshtë (aoristit) (tani e më tutje, Koha e “Kryer e Thjeshtë” do shënohet – K.K.TH.):

Infinitivi	E Kryer	Pjesorja e Shkuar
<i>ļարդալ</i>	<i>ļարդաց-ի</i>	<i>ļարդաց-ł</i>
<i>գալ</i>	<i>եղ-ւ</i>	<i>եղ-ł</i>
<i>ուտել</i>	<i>կեր-ւ</i>	<i>կեր-ł</i>

17. Formimi i Kohës së Kryer të foljes (trajta pohore)

Koha e Kryer formohet nga bashkimi i “Pjesores së Shkuar” që mbaron me mbaresën fundore - *ł* ose - *ացł* dhe kohës “E Tashme” të foljes ndihmëse *եւ*: Të gjitha foljet e ndërtojnë kohën “E Kryer” siç tregohet në shembullin e mëposhtëm:

Njëjësi

Veta 1 ^{re} (<i>եւ</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + - <i>ł</i> /- <i>ացł</i> <i>եւ</i>
Veta 2 ^{te} (<i>դու</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + - <i>ł</i> /- <i>ացł</i> <i>եւ</i>
Veta 3 ^{te} (<i>իւ</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + - <i>ł</i> /- <i>ացł</i> <i>ł</i>

Shumësi

Veta 1 ^{re} (<i>վենք</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + - <i>ł</i> /- <i>ացł</i> <i>ենք</i>
Veta 2 ^{te} (<i>դուք</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + - <i>ł</i> /- <i>ացł</i> <i>եք</i>
Veta 3 ^{te} (<i>իրանք</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + - <i>ł</i> /- <i>ացł</i> <i>են</i>

Koha e Kryer (pohore)

	<i>գրել</i>	<i>դնել</i>	<i>կարդալ</i>
	të shkruash	të vësh	të lexosh
<i>(եւ)</i>	<i>գրել եւ</i>	<i>դրել եւ</i>	<i>կարդացել եւ</i>
<i>(դու)</i>	<i>գրել եւ</i>	<i>դրել եւ</i>	<i>կարդացել եւ</i>
<i>(իւ)</i>	<i>գրել ł</i>	<i>դրել ł</i>	<i>կարդացել ł</i>
<i>(վենք)</i>	<i>գրել ենք</i>	<i>դրել ենք</i>	<i>կարդացել ենք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>գրել եք</i>	<i>դրել եք</i>	<i>կարդացել եք</i>
<i>(իրանք)</i>	<i>գրել են</i>	<i>դրել են</i>	<i>կարդացել են</i>

18. Formimi i Kohës së Kryer të foljes (trajta mohore)

Koha “E Kryer” e formon trajtën mohore duke kombinuar formën respektive mohore të foljes ndihmëse *ku*, që bën *shku*, me Pjesoren respektive të foljes bazë që mbaron me *- t* ose *- ugt*:

<i>qrit</i>	<i>qrit ku</i>	<i>shku qrit</i>
shkruar	unë kam shkruar	unë nuk kam shkruar
<i>qut</i>	<i>qut ku</i>	<i>shku qut</i>
vënë	unë kam vënë	unë nuk kam vënë
<i>lur</i>	<i>lur ku</i>	<i>shku lur</i>
lexuar	unë kam lexuar	unë nuk kam lexuar

19. Formimi i Kohës “Më se e Kryer” të foljes

Koha “Më se e Kryer” e foljes formohet nga bashkimi i “Pjesores së Shkuar” të foljes bazë që mbaron me *- t* ose *- ugt* dhe kohës “E Pakryer” të foljes ndihmëse *ku* që bën *l*. Rregulli i përgjithshëm i formimit të kohës “Më se e Kryer” të foljeve në trajtën pohore është:

Njëjësi

Veta 1 ^{re} (<i>ku</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + <i>-t/- ugt l</i>
Veta 2 ^{te} (<i>qut</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + <i>-t/- ugt l</i>
Veta 3 ^{te} (<i>lur</i>)	(inf. ose rrënja e K.K.TH.) + <i>-t/- ugt l</i>

Shumësi

Veta 1 ^{re} (<i>utur</i>)	(inf. ose rrënja e a K.K.TH.) + <i>-t/- ugt l</i>
Veta 2 ^{te} (<i>qur</i>)	(inf. ose rrënja e a K.K.TH.) + <i>-t/- ugt l</i>
Veta 3 ^{te} (<i>lurur</i>)	(inf. ose rrënja e a K.K.TH.) + <i>-t/- ugt l</i>

- a) Në këtë kuptim, koha “E Kryer” ndryshon nga “E Kryera e Thjeshtë” (aoristi) me faktin që ky i fundit shpreh një veprim pa ndonjë referencë kohore vazhdimësie ose zhvillimi të mëtejshëm. Ai thjesht tregon që është kryer një veprim, i cili tashmë quhet i përfunduar si i tillë. Për të ilustruar këtë ndryshim shërbejnë dy shembujt e mëposhtëm:

E kryer: *Բռլոր ընկերները եկել են քեզ տեսնելու:*
Të gjithë shokët kanë ardhur të të shohin ty.
(ndërkohë ata ende janë aty.)

E kryer e thjeshtë: *Բռլոր ընկերները եկան քեզ տեսնելու:*
Të gjithë shokët erdhën të të shohin ty.
(nuk dihet nëse ata janë ende aty.)

Ka edhe diferenca të tjera në kuptim ndërmjet këtyre dy formave të kohës së shkuar:

- b) Ndërsa e “Kryera e Thjeshtë” (*գրեցի, կարդացի*, etj.) i referohet një veprimi në një kohë tashmë të saposhkuar, “Koha e Kryer” (*գրել էս, կարդացել էս*, etj.) bën fjalë për një veprim të kryer në një kohë të shkuar, por në njëfarë distance nga koha në të cilën flitet për këtë veprim. Për të zgjedhur formën e shprehjes që duhet përdorur për një veprim që është kryer në të kaluarën, duhet parë edhe konteksti i asaj që duam të shprehim:

Koha e Kryer: *Այս գիրքը կարդացել էս:*
E ke lexuar këtë libër?

K.K.TH.: *Երեկ կարդացի:*
E lexova dje.

Koha e Kryer: *Տարիներ արաջ կարդացել էս:*
E kam lexuar vite më parë.

Në shembullin e mësipërm duket qartë, se fjalët si *tani, dje*, etj. parapëlqejnë më tepër t’i bashkangjiten “K.K.TH.” se sa “Kohës së Kryer”:

K.K.TH.: *Քեզ ո՞վ սուսց:* *Երեկ լսեցի:* (Por jo: *Երեկ էս լսել:*)
Kush të tha ty? E dëgjova dje. (Por jo: E kam dëgjuar dje.)

- c) Në dallim nga “K.K.TH.”, një aktivitet i kryer në të shkuarën, i shprehur nga “Koha e Kryer”, jo domosdoshmërisht tregon një veprim të kryer në prani të folësit, por më tepër shpreh dijeninë e folësit mbi veprimin e kryer:

K.K.TH.:	<i>Աննան որտե՞ղ է:</i>	<i>Ինչ-որ տեղ զննաց:</i>
	Ku është Ana?	Shkoi diku. (E pashë duke shkuar)
Koha e Kryer:	<i>Աշոտն ո՞ր է:</i>	<i>Դայրոց է զննացել:</i>
	Ku është Ashoti?	Shkoi në shkollë. (Besoj.)

- d) “Koha e Kryer” në gjuhën Armene Lindore ka gjithashtu një kuptim *raportues* apo *meditativ*, që luan një rol të rëndësishëm në bashkëbisedime. Forma si *զննացել եւ, եկել եւ*, etj. dhe veçanërisht, format në vetën e tretë *զննացել է, եկել են*, etj., flasin për një aktivitet të kryer në të shkuarën që tregohet nga folësi, jo si dëshmitar në të, por më tepër si një informacion i marrë nga një palë e tretë:

Իրեն (հրրև թե) տեսել եւ բայց չեւ բարևել:

Unë e kam parë (supozohet) atë, por nuk e kam përshëndetur.

Լսեցի թ: կարիւնեն ամուսնացել է:

E ke dëgjuar? Karineja u martua. (kështu thonë)

- e) Në disa kontekste të veçanta gjatë bashkëbisedimeve, “Koha e Kryer” mund të tregojë një veprim që i përket të ardhmes:

Մեկ էլ որ նստն քան եւ ննել, հետո չեւ խոսի:

Nëqoftëse ndonjëherë do ta bësh një gjë të tillë, nuk do të të flas më.

22. Përdorimi i Kohës “Më se e Kryer”

Koha “Më se e Kryer” është një kohë e “kryer e shkuar” që tregon një veprim të kryer përpara një veprimi tjetër që është kryer po në të shkuarën. Më poshtë jepen dy shembuj për ta ilustruar këtë:

Երբ հասանք հաներգն արդեն սկսվել էր:

Kur arritëm, koncerti tashmë kishte filluar.

Չգիտեի որ նրանք ցանկացել էին գալ:

Nuk e dija, që ata kishin dashur të vinin.

Koha “Më se e Kryer”, gjithashtu, mund të tregojë një veprim pararendës të një veprimi tjetër, ku folësi nuk është i pranishëm apo dëshmitar, por tregon apo hamendëson mbi bazën e asaj që ka dëgjuar ose mbi rezultatet e veprimit:

Մարիան վաղուց իր ընկերների հետ չէր խոսել:

Maria nuk i ka folur miqve të saj për një kohë të gjatë.

23. Koha “E Ardhme” dhe

“E Ardhme e Pakryer” e foljes në Mënyrën Dëftore

Për të shprehur veprime apo ngjarje që do të zhvillohen në të ardhmen, gjuha Armene Lindore, në “Mënyrën Dëftore”, ka dy kohë të së ardhmes: “Koha e Ardhme” dhe “E Ardhme e Pakryer”. Të dyja këto kohë janë të përbëra:

24. Formimi i Kohës “E Ardhme”

Koha “E Ardhme” formohet nga bashkimi i “Pjesores së Ardhme” që mbaron me *-ելու (գրելու)* ose *-ալու (կարդալու)* dhe formës së zgjedhuar të foljes ndihmëse *եմ* – jam:

Shembull:

Գրելու եմ Unë kam për të shkruar. (Unë do të shkruaj)

Կարդալու եմ Unë kam për të lexuar. (Unë do të lexoj)

Për formimin e kohës “E Ardhme”, të gjitha foljet e rregullta ndjekin rregullin e paraqitur në tabelën më poshtë:

Njëjësi

- Veta 1^{rë} (*ku*) rrënja e foljes *-tjmi /-ujmi tuf*
- Veta 2^{të} (*qmi*) rrënja e foljes *-tjmi /-ujmi tu*
- Veta 3^{të} (*iu*) rrënja e foljes *-tjmi /-ujmi t*

Shumësi

- Veta 1^{rë} (*uftjnp*) rrënja e foljes *-tjmi /-ujmi tñp*
- Veta 2^{të} (*qmp*) rrënja e foljes *-tjmi /-ujmi tþ*
- Veta 3^{të} (*urwñp*) rrënja e foljes *-tjmi /-ujmi tñ*

MËNYRA DËFTORE

Koha e Ardhme

	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(ku)</i>	<i>qretjmi tuf</i>	<i>zku qretjmi</i>	<i>kyrñajumi tuf</i>	<i>zku kyrñajumi</i>
<i>(qmi)</i>	<i>qretjmi tu</i>	<i>zku qretjmi</i>	<i>kyrñajumi tu</i>	<i>zku kyrñajumi</i>
<i>(iu)</i>	<i>qretjmi t</i>	<i>zt qretjmi</i>	<i>kyrñajumi t</i>	<i>zt kyrñajumi</i>
<i>(uftjnp)</i>	<i>qretjmi tñp</i>	<i>zñp qretjmi</i>	<i>kyrñajumi tñp</i>	<i>zñp kyrñajumi</i>
<i>(qmp)</i>	<i>qretjmi tþ</i>	<i>zþ qretjmi</i>	<i>kyrñajumi tþ</i>	<i>zþ kyrñajumi</i>
<i>(urwñp)</i>	<i>qretjmi tñ</i>	<i>zñ qretjmi</i>	<i>kyrñajumi tñ</i>	<i>zñ kyrñajumi</i>

25. Formimi i Kohës “E Ardhme e Pakryer”

Koha e “Ardhme e Pakryer” formohet nga bashkimi i “Pjesores së Ardhme” që mbaron me *-tjmi* (*qretjmi*) ose *-ujmi* (*kyrñajumi*) dhe formës së zgjedhurar të foljes ndihmëse *tuf* – jam, në kohën “E Pakryer” – *tj*:

Shembull:

- Qretjmi tj* Unë kisha për të shkruar. (Unë do të shkruaja)
- Qyrñajumi tj* Unë kisha për të lexuar. (Unë do të lexoja)

Për formimin e kohës së ardhme të pakryer, të gjitha foljet e rregullta ndjekin rregullin e paraqitur në tabelën më poshtë:

Njëjësi

Veta 1 ^{rë} (<i>tu</i>)	rrënja e foljes - <i>tłni</i> /- <i>ułni</i> <i>tł</i>
Veta 2 ^{të} (<i>ni</i>)	rrënja e foljes - <i>tłni</i> /- <i>ułni</i> <i>tłp</i>
Veta 3 ^{të} (<i>uu</i>)	rrënja e foljes - <i>tłni</i> /- <i>ułni</i> <i>tł</i>

Shumësi

Veta 1 ^{rë} (<i>ułtłp</i>)	rrënja e foljes - <i>tłni</i> /- <i>ułni</i> <i>tłhłp</i>
Veta 2 ^{të} (<i>niłp</i>)	rrënja e foljes - <i>tłni</i> /- <i>ułni</i> <i>tłhp</i>
Veta 3 ^{të} (<i>łp</i>)	rrënja e foljes - <i>tłni</i> /- <i>ułni</i> <i>tłhł</i>

Koha e Ardhme e Pakryer

	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
(<i>tu</i>)	<i>qrłłni tł</i>	<i>łłhł qrłłni</i>	<i>łp</i>	<i>łłhł łp</i>
(<i>ni</i>)	<i>qrłłni tłp</i>	<i>łłhp qrłłni</i>	<i>łp</i>	<i>łłhp łp</i>
(<i>uu</i>)	<i>qrłłni tł</i>	<i>łłp qrłłni</i>	<i>łp</i>	<i>łłp łp</i>
(<i>ułtłp</i>)	<i>qrłłni tłhłp</i>	<i>łłhp qrłłni</i>	<i>łp</i>	<i>łłhp łp</i>
(<i>niłp</i>)	<i>qrłłni tłhp</i>	<i>łłhp qrłłni</i>	<i>łp</i>	<i>łłhp łp</i>
(<i>łp</i>)	<i>qrłłni tłhł</i>	<i>łłhł qrłłni</i>	<i>łp</i>	<i>łłhł łp</i>

26. Përdorimi i Kohës “E Ardhme”

- a) Koha “E Ardhme” tregon veprime ose gjendje që pritet të ndodhin në të ardhmen:

Uju trelłn uřuıhłł tłp đıđłłni.

Sonte kemi për të darkuar bashkë. (Sonte do të darkojmë bashkë)

Uıuıł tłł đłııł t qıııı.

Thonë që ka për të rënë borë. (Thonë që do të bjerë bore)

- b) Në kontekste të veçanta, koha “E Ardhme” ka nuancat e përcaktimit, detyrimit, kërcënimit ose të premtimit nga ana e folësit:

Uju orrr hË2tËmi tuf:

Kam për ta kujtuar këtë ditë. (Do ta kujtoj këtë ditë)

- c) Në shumicën e rasteve, ajo është e lidhur me ndonjë kusht (konditë) të shprehur nga një fjali e varur:

ËpËt 2quu, uËurËtËmi tuf:

Nëqoftëse nuk do të vish, unë kam për t’u dëshpëruar.

(Nëqoftëse nuk do të vish, unë do të dëshpërohem)

Fjalja “kushtore” mund të përdoret edhe më vete:

ShurËtËmi tuf: Kam për t’u dëshpëruar. (Do të dëshpërohem)

- d) Koha “E Ardhme” mund të tregojë edhe një nxitje, shtysë, inkurajim:

UËtËmi tuf uËtË, hË2Ë nr tuf uËtËmi:

Do të bësh atë, që kam për të thënë unë.

(Do të bësh atë, që do të të them unë)

- e) Vini re, që folja ndihmëse nuk përsëritet kur fjalia përmban më tepër se një folje:

ËrqËtËmi, uËurËtËmi u nrurËuËuËtËmi tuf:

Ne kemi për të kënduar, kërcyer dhe për t’u zbavitur.

Ne do të këndojmë, kërcëjmë dhe do të zbavitemi.

27. Përdorimi i Kohës “E Ardhme e Pakryer”

Koha “E Ardhme e Pakryer” tregon veprime ose gjendje, që ishin parashikuar (planifikuar) të ndodhnin në të shkuarën, por që nuk arritën të realizoheshin:

ËuËuËurË qurËtËmi tËh, rËËË hËtËn uËurË uËurËtËgË:

Unë kisha për të shkruar letër, por pastaj ndërrova mendje.

Unë do të shkruaja letër, por pastaj ndërrova mendje.

Ëh2Ët uËtË uËuËhËtË, tËrË ËtËrË tËh uËtËtËtËmi, nrnrË uËuËuËtËgË:

Pikërisht në kohën kur unë kisha për të hyrë në dhomë, dera u mbyll.

Pikërisht në kohën kur unë do të hyja në dhomë, dera u mbyll.

28. MËNYRA URDHËRORE

Mënyra Urdhërore shërben për të transmetuar komanda, kërkesa, oferta dhe lutje. Në gjuhën Armene Lindore, këto mund të jenë në trajtën lejuese ose ndaluese.

1. Komandat në trajtën lejuese shprehen kryesisht në Mënyrën Urdhërore në dy forma, të cilat janë në vetën e dytë: në njëjës dhe shumës.

29. Mënyra Urdhërore, numri njëjës

a) Foljet e rregullta e formojnë Mënyrën Urdhërore, numri njëjës, duke zëvendësuar mbaresat e infinitivit *-tł* me *-h' p* dhe *-wl* me *-w'.*

<i>łpq-tł łpq-h' p</i>	<i>qń-wł qń-w'</i>
<i>hnu-tł hnu-h' p</i>	<i>hwrł-wł hwrł-w'</i>

b) Foljet me mbaresat *-wń-*, *-tń-*, *-ń-* dhe *-ğ-* e formojnë Mënyrën Urdhërore, numri njëjës, duke i shtuar rrënjës së kohës “E Kryer e Thjeshtë” mbaresën *-h' p.*

Infinitiv	E kryer e thjeshtë	Urdhërore njëjës
<i>hkn-wń-wł</i>	<i>hknwg-w</i>	<i>hknwg-h' p</i>
<i>ńnn-tń-wł</i>	<i>ńnnłg-w</i>	<i>ńnnłg-h' p</i>
<i>hğ-ń-tł</i>	<i>hğ-w</i>	<i>hğ-h' p</i>
<i>hwh-ğ-tł</i>	<i>hwh-w</i>	<i>hwh-h' p</i>

c) Foljet me mbaresat e trajtes vepruese *-ğń-* e formojnë Mënyrën Urdhërore, numri njëjës, duke i shtuar rrënjës së kohës “E Kryer e Thjeshtë” mbaresën *-ń ł.*

<i>hswłw-ğń-tł</i>	<i>hswłwgł-h</i>	<i>hswłwgł-ń ł</i>
<i>ńnnł-ğń-tł</i>	<i>ńnnłgł-h</i>	<i>ńnnłgł-ń ł</i>

d) Komandat ndaluese fillojnë me pjesëzën ndaluese *-uń'* (mos). Shumica e foljeve të rregullta e formojnë Mënyrën Urdhërore ndaluese nga forma lejuese, duke i shtuar përpara pjesëzën ndaluese *-uń' :*

<i>łpqh' p</i>	<i>uń' łpqłh</i>	<i>qńw'</i>	<i>uń' qńw</i>
<i>łłłgłłł'</i>	<i>uń' łłłgłłł</i>	<i>hwhłh' p</i>	<i>uń' hwhłhłh</i>

- e) Foljet me mbaresat *-wú-*, *-tú-* dhe *-gú-* e formojnë Mënyrën Urdhërore ndaluese, numri njëjës, duke i shtuar rrënjës së Infinitivit mbaresën *-w* ose *-h*:

hkn-wú-wl   *uñ' hknwú-w*   *vwju-tú-wl*   *uñ' vwju-tú-w*
únn-wú-wl   *uñ' únn-wú-w*   *ynp-gú-tl*   *uñ' ynpgú-h*

30. Mënyra Urdhërore, numri shumës

- a) Foljet e rregullta e formojnë Mënyrën Urdhërore, numri shumës, nga rrënja e kohës “E Kryer e Thjeshtë”, duke marrë në fund mbaresën *-t'p*:

trq-tl   *trqteg-h*   *trqteg-t'p*
huwyl   *huwylg-h*   *huwylg-t'p*
udwúwl   *udwug-w*   *udwug-t'p*

- b) Foljet e parregullta normalisht përdorin rrënjën e kohës “E Kryer e Thjeshtë”, si për formimin e Mënyrës Urdhërore, numri njëjës, ashtu edhe për atë shumës:

qwl   *tlqu*   *t'q ose wph' / t'qt'p*
nuntl   *lytrw*   *lyt'p / lytrt'p*
lwl   *lwgh*   *lw'g / lwgt'p*

- c) Forma ndaluese e Mënyrës Urdhërore, numri shumës, përdor rrënjën e Infinitivit, duke zëvendësuar mbaresat e “Infinitivit” *-tl* me *-t'p*, dhe *-wl* me *-wp*. Sidoqoftë, mund të përdoren edhe format me *-t'gtp* dhe *-wgt'p*:

hnu-tl   *uñ' hnu-t'p*
qp-tl   *uñ' qp-t'p*
huwyl-wl   *uñ' huwyl-wp ose uñ' huwyl-wg-t'p*
únntú-wl   *uñ' únntú-wp ose uñ' únntú-t'g-t'p*

31. MËNYRA LIDHORE

Në ndryshim nga Mënyra Dëftore, që tregon një ndodhi apo veprim të caktuar, Mënyra Lidhore shpreh një veprim të mundshëm, imagjinar, të kushtëzuar ose opsional. Në gjuhën Armene Lindore, Mënyra Lidhore ka dy trajta të shprehuri:

- 1) Mënyra Lidhore e Ardhshme
- 2) Mënyra Lidhore e Shkuar

32. Mënyra “Lidhore e Ardhshme”

Mënyra “Lidhore e Ardhshme” përfaqëson format e thjeshta të formuara nga rrënja e “Infinitivit” dhe mbaresa vetore. Janë dy grupe:

- a) Ato që përmbajnë *-t* (zgjedhimi i Ire):
qrrtł   *qrr-tł*, *qrr-tu*, etj.
- b) Ato që përmbajnë *-w* (zgjedhimi i II^{re}):
łwrrłwł   *łwrrł-wł*, *łwrrł-wu*, etj.

Kështu, për formimin e Mënyrës “Lidhore e Ardhshme”, të gjitha foljet ndjekin rregullin e mëposhtëm:

Njëjësi

- Veta 1re (*tu*)   rrënja e foljes *-tł* ose *-wł*
 Veta 2te (*ni*)   rrënja e foljes *-tu* ose *-wu*
 Veta 3te (*uw*)   rrënja e foljes *-h* ose *-w*

Shumësi

- Veta 1re (*łtłwłp*)   rrënja e foljes *-tłp* ose *-włp*
 Veta 2te (*niwłp*)   rrënja e foljes *-twłp* ose *-włp*
 Veta 3te (*łrwłwłp*)   rrënja e foljes *-tłwł* ose *-włwł*

Lidhore e Ardhshme

qrrtł   *łwrrłwł*
 (të shkruash)   (të lexosh)

	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(tu)</i>	<i>qrrtł</i>	<i>łqrrtł</i>	<i>łwrrłwł</i>	<i>łłwrrłwł</i>
<i>(ni)</i>	<i>qrrtu</i>	<i>łqrrtu</i>	<i>łwrrłwu</i>	<i>łłwrrłwu</i>
<i>(uw)</i>	<i>qrrh</i>	<i>łqrrh</i>	<i>łwrrłw</i>	<i>łłwrrłw</i>
<i>(łtłwłp)</i>	<i>qrrtłp</i>	<i>łqrrtłp</i>	<i>łwrrłwłp</i>	<i>łłwrrłwłp</i>
<i>(niwłp)</i>	<i>qrrtwłp</i>	<i>łqrrtwłp</i>	<i>łwrrłwłp</i>	<i>łłwrrłwłp</i>
<i>(łrwłwłp)</i>	<i>qrrtłwł</i>	<i>łqrrtłwł</i>	<i>łwrrłwłwł</i>	<i>łłwrrłwłwł</i>

Foljet e parregullta: *տալ, գալ, լալ*, ndjekin rregullin me *-ու*:

Infinitivi: *(յ)տալ*

Lidhore e Ardhshme: *(յ)տաւ, (յ)տաս, (յ)տա,*
(յ)տանք, (յ)տաք, (յ)տան

Lidhore e Shkuar: *(յ)տայի, (յ)տայիր, (յ)տար,*
(յ)տայինք, (յ)տայիրք, (յ)տային

34. Përdorimi i Mënyrës “Lidhore e Ardhshme”

Në gjuhën Armene, si mënyra “**Lidhore e Ardhshme**” ashtu edhe mënyra “**Lidhore e Shkuar**”, kanë një fushë të gjerë përdorimi me kuptime të ndryshme. Zakonisht, më tepër, ato shfaqen në fjalitë e varura.

Mënyra “**Lidhore e Ardhshme**” ka:

- a) Kuptim dëshiror, nëpërmjet së cilës shprehet një dëshirë ose një kërkesë, që mund të bëhet në formën e një pohimi ose pyetjeje:

Գաւ՛ տեսնեմ՛: Të vi dhe ta shoh!

Ասե՛՛ւ, թե չասես: Ta them apo jo?

- b) Kuptim detyrues i përdorur në fjalitë e varura që fillojnë me lidhëzën *որ* (që), për të shprehur një komandë apo sugjerim, bekim apo mallkim:

Աստված չանի, որ ձյուն գա: Mos e dhëntë Zoti të bjerë dëborë!

Աստված ձ լինի քո օգնականը: Zoti qoftë me ty!

Անիծվի՛ այն օրը: Mallkuar qoftë ajo ditë!

Չլինի, որ ուշանաս: Ki kujdes, të mos vonohesh!

- c) Kuptim përmbyllës, përfundues, i përdorur në fjalitë e varura që fillojnë me *որ* (që), ose *որպեսզի* (me qëllim që), për të shprehur një qëllim ose një synim:

Ջանացի, որ գործս վերջացնես: U përpoqa ta kryej punën time.

Եկա, որպեսզի տի քան խնդրես: Erdha të të lutem për diçka.

- d) Kuptimin e një Urdhëroreje shumë, që përfshin edhe një person të vetës së parë, njëjës, që parashoqërohet me togfjalëshin: *Le të...*, ose, *Le të mos...*:

tırqէլ տիրակէն ւր - Le të këndojmë! *չտիրակէն ւր* - Le të mos këndojmë!

խոսուէլ խոսուէն ւր - Le të flasim! *չխոսուէն ւր* - Le të mos flasim!

խաղալ խաղաւ ւր - Le të luajmë! *չխաղաւ ւր* - Le të mos luajmë!

- e) Në një kuptim më pak urdhërues, u jep emrave në vetën e tretë, njëjës ose shumë, kur janë në pozicionin e kryefjalës, një kuptim më të theksuar duke shtuar urdhëruesin *րոյն* – *le të...*

Ղոյն Աստվա՛ծ տէգ օգնի: Le të na ndihmojë Zoti!

Ղոյն չգնա՛: Le të mos vijë! (Mund të mos vijë!)

- f) Kuptim kushtëzues, i përdorur në fjali të varur (kushtore), që fillon me lidhëzën – *եթէ* (nëqoftëse). Kondita të tilla e lënë çështjen të hapur, d.m.th. kryhet ose jo:

Եթէ որդէ մասնաւր, շատ բան ենք տեսնելու:

Nëqoftëse arrijmë të mbesim gjallë, do të kemi rast të shohim shumë gjëra.

- g) Kuptim kohor, i përdorur në fjali të varur (kohore), që fillon me lidhëzën – *երբ* (kur). Në të tilla fjali, folja gjithmonë i referohet të ardhshmes:

Երբ վաղը տեսնուես, ետ չնայես:

Nesër, kur të largohesh, mos e kthe më kokën prapa. (mos shih më prapa).

35. Përdorimi i Mënyrës “Lidhore e Shkuar”

- a) Mënyra “Lidhore e Shkuar” i përngjan mënyrës “Lidhore e Ardhshme” në kuptimin e saj opsional. Megjithatë ndërmjet tyre ka një diferencë; Lidhoreja e Shkuar shpreh një dëshirë të paretizuar. Në këtë rast kjo shpreh një dëshirë ose një ndodhi, e cila nuk mund të realizohet kurrë në të shkuarën. Respektivisht, trajta pohore tregon për një dëshirë në të kaluarën, e cila nuk u realizua kurrë, ndërsa trajta mohore flet për ngjarje apo veprime për të cilat nuk do kishte dëshiruar të ndodhnin, por që në fakt kanë ndodhur. Zakonisht, kuptimi opsional shfaqet i theksuar në fjali, kur kjo fillon me togfjalëshin – *երանի թէ* – do të dëshiroja (doja), *կուրէի (որ)* – do të dëshiroja (doja), *ն ւր է(ր) որ* – do të dëshiroja (doja), etj.

Ո՛ւր է(ր) որ շախտէիր:

Unë doja që ti të fitoje. (por nuk ndodhi kështu, ti nuk fitove).

ose Ku të ishte që të kishe fituar! Sa do të doja të kishe fituar!

Երանի՛ թէ այնտեղ չլիներ:

Do të desha të mos kisha qenë. (por qeshë).

ose Sa do të doja të mos kisha qenë!

- b) Kuptimi opsional i Lidhores së Shkuar mund t’i referohet, gjithashtu, edhe të ardhmes. Në këtë kuptim, të dy format, “Lidhore e Shkuar” dhe “Lidhore e Ardhshme”, janë shumë të afërta në kuptim; p.sh. në konstruktionet e tilla të fjalive, si - *գնաւ տեսնել նրան = գնալ տեսնել նրան*. Sidoqoftë, në këto dy forma, në këtë të fundit vihet re shprehja e një dëshire më të theksuar për të arritur qëllimin, por që është e vështirë ose e pamundur të realizohet.

Shembull:

Թոչէի մտքով տուն...

Sa do të dëshiroja që të fluturoja për në shtëpi nëpërmjet mendimeve të mia.

- c) “Lidhore e Shkuar” përdoret shpesh në fjalitë e varura. Ajo shfaqet në fjalitë e varura kohore, e lidhur nëpërmjet lidhëzave kohore *-էրբ* (kur) dhe *-եկնց որ* (sa më shpejt që), etj.

Հեկնց որ նա ներս մտնէր, կատակներն սկսվում էին:

Posa që ai hynte brenda, fillonin shakatë.

- d) Të shprehë një kusht hipotetik, që shprehet në një fjali të varur (kushtore) të filluar me lidhëzën *- էթէ* (nëqoftëse). Forma të tilla shprehjeje, tregojnë që veprimi nuk ka ndodhur ose ka pak gjasa që të ndodhë:

Եթէ գայիր, գուցե իրար հանդիպեիր:

Po të vije, ndoshta do të ishim takuar.

- e) Format e “Lidhore e Shkuar”, zakonisht përdoren në bashkëbisedime, për t’u lutur ose për të kërkuar ndonjë nder në formë mirësjelljeje:

Լավ լիլիներ, որ գնայիր և Մարոյին կանչեիր:

Do të ishte mirë, që të shkoje dhe ta ftojë Marën.

36. Trajta Pësore

Foljet shprehin jo vetëm mënyrë, kohë, vetë dhe numër, por edhe trajtë. Në gjuhë, trajta përdoret për të treguar nëse kryefjala është kryerësi apo pësuesi i veprimit (pra, ai që e kryen veprimin apo ai mbi të cilin bien pasojat e veprimit).

Shembull:

a) Trajta veprorë: *Uvarrurr uqunnurpënuw uawuneg:*

Burri e shiti makinën.

Në këtë fjali, kryefjala – *Uvarrurr* – është kryerësi i veprimit të shitjes, ndërsa kundrina e drejtë, në këtë rast emri – *uqunnurpënuw* – është pësuesi i veprimit.

a) Trajta pësore: *Uqunnurpënuw uawunqeg uvarruri lrrurq:*

Makina u shit prej burrit.

Në këtë fjali, renditja e fjalëve është bërë në drejtim të kundërt me atë të rastit (a): këtu fjala – *Uqunnurpënuw* është vënë në krye të fjalisë në pozicionin e kryefjalës, ndërsa fjala – *Uvarrurr* – ka kaluar në pozicionin e kundrines së zhdrejtë. Në këtë rast, nga ana gjuhësore, thuhet që roli i emrit – *Uqunnurpënuw* – nuk është aktiv, por është pasiv. Për të shprehur këtë pasivitet, folja aktive – *uawunqeg* – duhet të shndërrohet në folje pasive në trajtën – *uawunqeg*. Trajta pësore (pasive) e foljeve formohet nga bashkimi i rrënjës së “*Infnitivit*” të kohës “*E Kryer e Thjeshtë*” (aoristit) me prapashtesën –*q* + (plus) mbaresën e “*Infnitivit*” –*q*.

Shembuj:

TRAJTA VEPRORE

uawunqeg – të shesësh

lrrurqeg – të thërrasësh

lvarrurqeg – të lexosh

unnuwunqeg – të harrosh

qurqeg – të vësh

lvarrurqeg-h

unnuwqeg-w

qurqeg-h

TRAJTA PËSORE

uawunqeg – të shitesh

lrrurqeg – të thërritesh

lvarrurqeg – të lexohesh

unnuwqeg – të harrohesh

qurqeg – të vihesh

Foljet në trajtën pësore zgjedhohen njëjloj si foljet e rregullta që mbarojnë me *-ել*:

E Tashme: *Կոչվում եմ, կոչվում ես, կոչվում է,
կոչվում ենք, կոչվում եք, կոչվում են;*
Չեմ կոչվում, չես կոչվում, etj.

E Pakryer: *կոչվում էի, կոչվում էիր, կոչվում էր,
կոչվում էինք, կոչվում էիք, կոչվում էին;*
Չէի կոչվում, չէիր կոչվում, etj.

E Kryer e thjeshtë: *կոչվեցի, կոչվեցիր, կոչվեց, etj.
Չկոչվեցի, չկոչվեցիր, etj.*

E Ardshme I: *Կոչվելու եմ, կոչվելու ես, կոչվելու է,
կոչվելու ենք, կոչվելու եք, կոչվելու են;*
Չեմ կոչվելու, չես կոչվելու, etj.

E Ardshme II: *Կոչված եմ լինելու, կոչված ես լինելու, կոչված
է լինելու, կոչված ենք լինելու, կոչված եք
լինելու, կոչված են լինելու;*
Կոչված չեմ լինելու, կոչված չես լինելու, etj.

E Kryer: *Կոչվել եմ, կոչվել ես, կոչվել է,
կոչվել ենք, կոչվել եք, կոչվել են;*
Չեմ կոչվել, չես կոչվել, etj.

Më se e Kryer: *կոչվել էի, կոչվել էիր, կոչվել էր,
կոչվել էինք, կոչվել էիք, կոչվել էին;*
Չէի կոչվել, չէիր կոչվել, etj.

Urdhërore: *կոչվի՛ր, կոչվե՛ք ; սի՛ր կոչվիր, սի՛ր՝ կոչվեք*

Në një fjali të trajtës pësore, kryefjala e fjalisë fillestare (veprore) transformohet:

1. Nga rasa Emërore në rasën Rrjedhore:
  - a) trajta vepore: *Ти мѣ офендове муа.* Ti më ofendove mua.
  - b) trajta pësore: *Еу қетқѣһг җһрһуҗһрһуҗһгһ:* Unë u ofendova prej teje.

2. Nga rasa Emërore në një frazë, duke përdorur fjalën – *қһнһуһг* (nga ana e..., prej të...) + rasën Rrjedhore:
  - a) trajta vepore: *Ғһнһрһр һрһһн һһрқһуҗ һһн:*
Të gjithë e respektonin atë.
  - b) trajta pësore: *Һу рһнһрһ һннһуһг һһрқһуҗд һр:*
Ai ishte i respektuar nga të gjithë (prej të gjithëve).

Kryefjala e fjalisë vepore, kur kjo e fundit shndrrohet në pësore, shpesh hiqet fare nga fjalia:

Уҗһннһркѣнһн җһдһуҗһг: Makina u shit.

Kjo ndodh:

1. Kur kryerësi i veprimit është i panjohur:

Снһр қһннһуҗһг: Shtëpia u vodh.

2. Kur kryerësi i veprimit është i parëndësishëm:

Уҗу һһрғһ 2һнннҗ қһндһҗһ: Ky problem do të zgjidhet shpejt.

3. Kur kryerësi i veprimit është lehtësisht i identifkueshëm:

Һһһһуқһһр җһррһнһрг: Presidenti u rizgjodh.

4. Në raportime, ku vënia në dukje e paanshmërisë është e rëndësishme:

Сһркѣнһ қһрдһ рһнһуҗһг: Çështja e drejtorit po shqyrtohet.

Të gjitha foljet e rregullta ndjekin rregullin e mëposhtëm:

Njëjësi

- Veta 1re (*tu*)   *ujhutih* ose *ujetunp* *t* + rrënja e foljes + *tu* / *ut*
- Veta 2te (*ti*)   *ujhutih* ose *ujetunp* *t* + rrënja e foljes + *tu* / *uu*
- Veta 3te (*iu*)   *ujhutih* ose *ujetunp* *t* + rrënja e foljes + *h* / *u*

Shumësi

- Veta 1re (*unë*)   *ujhutih* ose *ujetunp* *t* + rrënja e foljes + *enp* / *unp*
- Veta 2te (*ju*)   *ujhutih* ose *ujetunp* *t* + rrënja e foljes + *ep* / *up*
- Veta 3te (*unë*)   *ujhutih* ose *ujetunp* *t* + rrënja e foljes + *en* / *un*

DETYRUESE E ARDHME I

	<i>qrit</i> të shkruash	<i>kyrnyal</i> të lexosh
<i>(tu)</i>	<i>ujhutih / ujetunp t qrit</i>	<i>ujhutih / ujetunp t kyrnyal</i>
<i>(ti)</i>	<i>ujhutih / ujetunp t qrit</i>	<i>ujhutih / ujetunp t kyrnyal</i>
<i>(iu)</i>	<i>ujhutih / ujetunp t qrit</i>	<i>ujhutih / ujetunp t kyrnyal</i>
<i>(unë)</i>	<i>ujhutih / ujetunp t qritenp</i>	<i>ujhutih / ujetunp t kyrnyalnp</i>
<i>(ju)</i>	<i>ujhutih / ujetunp t qritenp</i>	<i>ujhutih / ujetunp t kyrnyalnp</i>
<i>(unë)</i>	<i>ujhutih / ujetunp t qriten</i>	<i>ujhutih / ujetunp t kyrnyal</i>

39. Detyruese e Shkuar I

Koha “**Detyruese e Shkuar I**” është një kohë e përbërë që formohet nga “pjesorja modale” *ujhutih* ose *ujetunp t* dhe forma vetore e foljes bazë të mënyrës “**Lidhore e Shkuar**”:

“Lidhore e Shkuar”: *qrit*

Detyruese e Shkuar I: *ujhutih / ujetunp t qrit*

“Lidhore e Shkuar”: *kyrnyal*

Detyruese e Shkuar I: *ujhutih / ujetunp t kyrnyal*

Të gjitha foljet e rregullta ndjekin rregullin e mëposhtëm:

Njëjësi

Veta 1 ^{re} (<i>tu</i>)	<i>ujhտի</i> ose <i>ւլետք է</i> + rrënja e foljes + <i>էի / աի</i>
Veta 2 ^{te} (<i>րու</i>)	<i>ւյիտի</i> ose <i>ւլետք է</i> + rrënja e foljes + <i>էիր / այիր</i>
Veta 3 ^{te} (<i>ւս</i>)	<i>ւյիտի</i> ose <i>ւլետք է</i> + rrënja e foljes + <i>էր / աք</i>

Shumësi

Veta 1 ^{re} (<i>ւենք</i>)	<i>ւյիտի</i> ose <i>ւլետք է</i> + rrënja e foljes + <i>էինք / այինք</i>
Veta 2 ^{te} (<i>րուք</i>)	<i>ւյիտի</i> ose <i>ւլետք է</i> + rrënja e foljes + <i>էիրք / այիրք</i>
Veta 3 ^{te} (<i>ւրանք</i>)	<i>ւյիտի</i> ose <i>ւլետք է</i> + rrënja e foljes + <i>էին / ային</i>

DETYRUESE E SHKUAR I

	<i>զրէլ</i> të shkruash	<i>կարդալ</i> të lexosh
(<i>tu</i>)	<i>ւյիտի / վլետք է զրէի</i>	<i>ւյիտի / վլետք է կարդայի</i>
(<i>րու</i>)	<i>ւյիտի / վլետք է զրէիր</i>	<i>ւյիտի / վլետք է կարդայիր</i>
(<i>ւս</i>)	<i>ւյիտի / վլետք է զրէր</i>	<i>ւյիտի / վլետք է կարդար</i>
(<i>ւենք</i>)	<i>ւյիտի / վլետք է զրէինք</i>	<i>ւյիտի / վլետք է կարդայինք</i>
(<i>րուք</i>)	<i>ւյիտի / վլետք է զրէիրք</i>	<i>ւյիտի / վլետք է կարդայիրք</i>
(<i>ւրանք</i>)	<i>ւյիտի / վլետք է զրէին</i>	<i>ւյիտի / վլետք է կարդային</i>

40. Formimi i trajtës mohore

- Të dyja mënyrat, si “**Detyruese e Ardhme I**” ashtu edhe “**Detyruese e Shkuar I**”, e bëjnë trajtën mohore duke i shtuar “pjesores modale” parashtesën mohore *–չ* dhe duke e lënë të pandryshuar pjesën tjetër të foljes detyruese; dhe praktikisht:

ւյիտի bëhet *–չւյիտի* dhe *ւլետք է* bëhet *–չւլետք է*:

DETYRUESE E ARDHME I   DETYRUESE E SHKUAR I

(**mohore**)

(<i>ku</i>)	<i>zajhuti / zajetp t qret</i>	<i>zajhuti / zajetp t qret</i>
(<i>nu</i>)	<i>zajhuti / zajetp t qretu</i>	<i>zajhuti / zajetp t qretp</i>
(<i>su</i>)	<i>zajhuti / zajetp t qrt</i>	<i>zajhuti / zajetp t qretp</i>
(<i>ku</i>)	<i>zajhuti / zajetp t qren</i>	<i>zajhuti / zajetp t qretp</i>
(<i>nu</i>)	<i>zajhuti / zajetp t qrenp</i>	<i>zajhuti / zajetp t qretp</i>
(<i>su</i>)	<i>zajhuti / zajetp t qren</i>	<i>zajhuti / zajetp t qretp</i>

41. Detyruese e Ardhme II dhe Detyruese e Shkuar II

Përveç grupit të parë të Mënyrës Detyruese, “**Detyruese e Ardhme I**” dhe “**Detyruese e Shkuar I**”, ka edhe një grup të dytë të Mënyrës Detyruese, të emërtuara “**Detyruese e Ardhme II**” dhe “**Detyruese e Shkuar II**”. Ato formohen nga bashkimi i formës “**Detyruese e Ardhme I**” dhe “**Detyruese e Shkuar I**”, e formës ndihmëse *ihútl* dhe “*Pjesorja e Shkuar*” e foljes (që mbaron me *-ug* ose *-ugud*):

qru ose *qruugud* *ujhuti / ujetp t ihútl*

dhe *qru* ose *qruugud* *ujhuti / ujetp t ihútl*

Të gjitha foljet e rregullta ndjekin rregullin e përgjithshëm, si më poshtë:

Njëjësi

1^{rë} (pjesorja me *-ud* ose *-ugud*) + *ujhuti* ose *ujetp t ihútl / ihútl*

2^{rë} (pjesorja me *-ud* ose *-ugud*) + *ujhuti* ose *ujetp t ihútu / ihútlp*

3^{rë} (pjesorja me *-ud* ose *-ugud*) + *ujhuti* ose *ujetp t ihút / ihútlp*

Shumësi

1^{rë} (pjesorja me *-ud* ose *-ugud*) + *ujhuti* ose *ujetp t + ihútlp / ihútlp*

2^{rë} (pjesorja me *-ud* ose *-ugud*) + *ujhuti* ose *ujetp t + ihútlp / ihútlp*

3^{rë} (pjesorja me *-ud* ose *-ugud*) + *ujhuti* ose *ujetp t + ihútl / ihútlp*

DETYRUESE E ARDHME II

(Pohore)

1^{rë} (tu) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*f2^{rë} (nu) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*3^{rë} (u) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*h1^{rë} (u*te*u*p*) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*te*u*2^{rë} (nu*p*) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*3^{rë} (u*ra*u*p*) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u***DETYRUESE E SHKUAR II**

(Pohore)

1^{rë} (tu) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*h2^{rë} (nu) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*h*u*3^{rë} (u) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*1^{rë} (u*te*u*p*) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*h*u*2^{rë} (nu*p*) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*h*u*3^{rë} (u*ra*u*p*) qrawð *u*h*u*h / *u*te*u*p t *u*h*u*te*u*h*u*

42. Formimi i trajtës mohore

Të dyja mënyrat, si “**Detyruese e Ardhme II**” ashtu edhe “**Detyruese e Shkuar II**”, e bëjnë trajtën mohore duke i shtuar pjesores modale parashtesën mohore –*z* dhe duke e lënë të pandryshuar pjesën tjetër të foljes detyruese; praktikisht *u*h*u*h bëhet – *z**u*h*u*h dhe *u*te*u*p t bëhet – *z**u*te*u*p t:

DETYRUESE E ARDHME II

(Mohore)

(tu) qrawð *z**u*h*u*h / *z**u*te*u*p t *u*h*u*te*u*f(nu) qrawð *z**u*h*u*h / *z**u*te*u*p t *u*h*u*te*u*(u) qrawð *z**u*h*u*h / *z**u*te*u*p t *u*h*u*h

- (*մենք*)   գրած չպիտի / չպետք է լինենք
 (դուք)   գրած չպիտի / չպետք է լինեք
 (նրանք)   գրած չպիտի / չպետք է լինեն

DETYRUESE E SHKUAR II

(Mohore)

- (*ես*)   գրած չպիտի / չպետք է լինեի
 (դու)   գրած չպիտի / չպետք է լինեիր
 (նա)   գրած չպիտի / չպետք է լիներ

 (*մենք*)   գրած չպիտի / չպետք է լինեինք
 (դուք)   գրած չպիտի / չպետք է լինեիք
 (նրանք)   գրած չպիտի / չպետք է լինեին

43. Përdorimi i Kohës “Detyruese e Ardhme I”

- a) Koha “**Detyruese e Ardhme I**” tregon për një veprim ose gjendje të shprehur paraprakisht nga folësi, me të cilën, ky i fundit do të përballet detyrimisht në të ardhmen. Në ndryshim nga koha “**E Ardhme**”, koha “**Detyruese e Ardhme I**” shpreh detyrim ose domosdoshmëri në lidhje me veprimin që do kryhet në të ardhmen, pavarësisht nëse kjo është ose jo në dëshirën e folësit:

Մյս տարի բանակ պիտի / պետք է գնամ:

Këtë vit do të / duhet të shkoj në ushtri.

- b) “*Pjesoret modale*” - *պիտի* dhe *պետք է* përdoren si sinonime të njera tjetrës, ndonëse me raste, forma - *պետք է* - shpreh një detyrim më të fortë. Forma - *պետք է* - në vetën e dytë, përdoret gjerësisht në fjalitë urdhërore.

Դու պետք է անմիջապես հեռանաս այստեղից:

Ti duhet të largohesh menjëherë nga ky vend (prej këtej).

- c) Në kontekste të caktuara, koha “**Detyruese e Ardhme I**” shpreh vendosmëri të folësit për të vazhduar veprimin e nisur edhe në të ardhmen:

Ես պիտի / պետք է շարունակեմ իմ գործը:

Unë do të / duhet të vazhdoj punën time. (nuk do ta ndërpres!)

- d) E përdorur në vetën e dytë, në disa kontekste, koha “**Detyruese e Ardhme I**” mund të shprehë hamendje ose dyshime:

Ընկերոջու պիտի / պետք է ճանաչես:

Ti duhet të njihesh me mikun tim.

- e) Disa herë, *պիտի / պետք է* mund të shoqërohet me lidhëzën *-np*, e cila e zbut në njëfarë mase kuptimin detyrues. Shembulli i mëposhtëm e ilustron këtë gjë:

Ընկերոջու պիտի / պետք է որ ճանաչես:

Ti duhet që të njihesh me mikun tim.

Me kuptimin: Është mirë të njihesh me mikun tim.

44. Përdorimi i Kohës “Detyruese e Shkuar I”

- a) Koha “**Detyruese e Shkuar I**” shpreh një veprim ose gjendje, e cila duhej të ndodhte në të ardhmen, por që praktikisht nuk do të ndodhë. Prej këtu rrjedh edhe kuptimi mohor (negativ) i trajtës pohore dhe kuptimi pohor (pozitiv) i trajtës mohore. Kështu - *պիտի գրելի* (unë do të shkruaja) – nënkupton – *չգրեցի* (nuk shkruajta), dhe - *չպիտի գրելի* (unë nuk do shkruaja) – nënkupton – *գրեցի* (shkruajta).

Հաջորդ Կիրակի նա պիտի ամուսնանար:

Të djelën që vjen, ai duhet të martohet. (duhet të ishte martuar)

(Në fakt: ai nuk do të martohet.)

- b) Duke qenë se koha “**Detyruese e Shkuar I**” shpreh një veprim ose gjendje, e cila duhej të ndodhte në të ardhmen, por që praktikisht nuk do të ndodhë, format e saj të vetës së dytë, zakonisht përdoren për të shprehur këshillim ose qortim:

Սոյ տունը պիտի գնեիր:

Atë shtëpi duhet ta blije. (ta kishe blerë)

Praktikisht: (U nise për ta blerë, por nuk e bleve)

Kjo mund të shprehet edhe me fjali më të shkurtra:

Պիտի գնեիր: Սյու քանը չպիտի անեիր:

Duhet ta blije. Atë gjë nuk duhet ta bëje.

- c) Koha “**Detyruese e Shkuar I**” mund t’i referohet, gjithashtu, edhe kohës së tashme, për të shprehur dëshira ose kërkesa në formë mirësjelljeje. Në këtë kuptim ajo ngjason me shprehjet e gjuhës shqipe: *A mundem?, Ka mundësi?, Ju lutem?!, Kam frikë se nuk do të mundesha...!*, etj.

Պիտի խնորեի, որ հետս գայիր:

Do t’Ju lutesha, të vinit me mua!

45. Përdorimi i Kohës “Detyruese të Ardhme II”

- a) Koha “**Detyruese e Ardhme II**” tregon një veprim, i cili sipas mendimit të folësit duhet të kryhet në një të ardhme të caktuar:

Մինչև վաղը այս աշխատանքը պետք է ավարտած լինես:

Unë duhet ta kem mbaruar këtë punë deri nesër.

- b) E përdorur në vetë të dytë, koha “**Detyruese e Ardhme II**” mund të jetë e ngjashme me Mënyrën Urdhërore, duke shprehur një urdhër ose kërkesë të fortë për një veprim që duhet të kryhet në një të ardhme të caktuar:

Ժամը 12-ին դրանք բերած պիտի լինես:

Deri në orën 12 duhet t’i kesh sjellë lekët.

- c) Në disa kontekste, koha “**Detyruese e Ardhme II**” mund të shprehë një veprim, i cili në përputhje me bindjen apo hamendjen e folësit do të duhej të kishte mbaruar ndërkohë që flitet për të:

Նա վաղուց պետք է գնացած լինի:

Ai duhet të jetë larguar me kohë.

46. Përdorimi i Kohës “Detyruese e Shkuar II”

- a) Koha “**Detyruese e Shkuar II**” tregon një veprim, i cili do të duhej të ishte kryer në të shkuarën, por që në fakt nuk është kryer:

Նամակը մինչև հիմա պիտի / պետք է գրված լիներ:

Tashmë letra do të / duhej të kishte qenë shkruar.

- b) Vetëdija e dështimit përçon në vetvete pohimin e një veprimi të gabuar. Prej këtej del qartë përdorimi i kohës “**Detyruese e Shkuar II**” si formë qortimi apo shfajësimi ndaj vetvetes apo të tjerëve. Siç e kemi përmendur edhe më sipër, në shqip, për këtë rast do të përdroreshin format e mirësjelljes: *A mundem?, Ka mundësi?, Ju lutem?!, Kam frikë se nuk do të mundesha...!*, etj.

Ձեզ սյիտի / սլտսք է գուձգուհարած լիսէի:

Unë duhet t’Ju kisha marrë në telefon. (Por në fakt, nuk e bëra.)

Սյո քանը ինձ չսյիտի / չսլտսք է սսսսծ լիսէիք:

Nuk duhet të ma kishe thënë këtë. (Por në fakt, ma the.)

47. Infinitivi i Emërzuar

Në gjuhën Armene, Infinitivi i foljes është shumë i thjeshtë për t’u emërzuar, dhe kjo gjë realizohet në dy forma:

a) nëpërmjet mbaresës shquese të emrit *-ը/-ի*

b) nëpërmjet nyjes pronore *-u, -ն, -ը / -ի*

երգել – të këndosh

երգելը – të kënduarit

երգելու – të kënduarit tim

խաղալ – të luash

խաղալը – të luajturit

խաղալի – të luajtuarit tënd

խոսել – të flasësh

խոսելը – të folurit

խոսելի – të folurit e tij/saj

Infinitivi i emërzuar lakohet njëjloj si emrat e rregullt të lakimit me *-ու*:

Më poshtë jepet tabela e lakimit të Infinitivit të emërzuar me mbaresën shquese *-ը / -ի*, në numrin njëjës:

Njëjës

Emër./Kallz.

երգելը

խաղալը

խոսելը

Gjind./Dhan.

երգելու(ն)

խաղալու(ն)

խոսելու(ն)

Rrjedhore

երգելուց

խաղալուց

խոսելուց

Instrumentale

երգելով

խաղալով

խոսելով

Më poshtë jepet tabela e lakimit të Infinitivit të emëruar nëpërmjet nyjes pronore *-u, -η, -p / -û*, në numrin njëjës:

Njëjës

Emër./Kallz.	<i>lerqelju</i>	<i>huanhaju</i>	<i>hunuteju</i>
Gjind./Dhan.	<i>lerqelnu</i>	<i>huanhaju</i>	<i>hunuteju</i>
Rrjedhore	<i>lerqelnu</i>	<i>huanhaju</i>	<i>hunuteju</i>
Instrumentale	<i>lerqelnu</i>	<i>huanhaju</i>	<i>hunuteju</i>

Shënim: Përdorimi i Infinitivit të emëruar në numrin shumës është shumë i kufizuar në bashkëbisedime.

48. Përdorimi i Infinitivit të Emëruar

Infinitivi i emëruar me mbaresën shquese *-p/-û* përdoret si një emër abstrakt për të treguar një veprim ose gjendje. Në këtë përdorim, ky ka shumë ngjashmëri me pjesoren e shqipes.

- Është qumësht i:* Të pirët e duhanit është i dëmshëm.
- Ulyerit u përhap:* Të jetuarit është art.

Infinitivi i emëruar lakohet dhe kryen funksione të ndryshme në fjali.

- Ulyerit u përhap:* Kalove pa më vënë re.
- Ulyerit u përhap:* Me të qara nuk zgjidh gjë.

Në fjalinë e parë, folja *-huanhaju* është në rasën Dhanore, pasi kështu e kërkon parafjala *-unuan*, ndërsa në fjalinë e dytë folja *-huanhaju* është vënë në rasën Instrumentale.

Në rastet kur i atribuohet një personi, Infinitivi i emëruar shoqërohet me një emër në rasën Gjimore ose mbiemrin pronor *-hu, pn, hu,* etj.

Më i zakonshëm, sidoqoftë, përdorimi i tij është me mbaresën pronore *-u, -η, -p / -û*. Ai funksionon si një emër foljor, që në mënyrë të tërthortë (indirekte) i referohet veprimit apo gjendjes së një personi. Këta Infinitivë të personalizuar

mund të transformojnë fjali të tëra në fraza të nominalizuara (emërzuar), që tregojnë fakte. Për krahasim:

Երեխան արդեն քայլում է: *Երեխայի քայլերը սեզ ուրախացրեց:*
Fëmija tashmë është duke ecur. Të ecurit e fëmijës neve na lumturoi.

Նրանք ուշանում են: *Նրանց ուշանալը ինձ ստահոզում է:*
Ata janë me vonesë. Të vonuarit e tyre po më shqetëson.

Դու ծխո՞ւմ ես: *Ծխելը ինձ զարմացրեց:*
Po pi duhan? Të pirët duhan nga ana juaj, më çuditi.

Kur e kanë prejardhjen nga folje kalimtare, këto emërzime mund të jenë kundrinë e drejtë:

Նոր տուն գնեցիր: *Bleve një shtëpi të re.*
Նոր տուն գնելը լավ լուր է: *Të blerët e një shtëpie të re nga ana yte, është një lajm i mirë.*

Infinitivët e emërzuar mund të përdoren edhe me parashtesën mohore - չ:

Անան չի պատասխանում: *Ana nuk përgjigjet.*
Նրա չպատասխանելը տարորհնակ է: *Të mos-përgjigjurit e saj është i çuditshëm.*

Kur diktohen nga folja, parafjala ose prapafjala, formacionet e personalizuara mund të shfaqen, gjithashtu, edhe me shenjën e vectorit (përemrit pronor):

Հիվանդանալուդ մասին ինձ չհայտնեցին:
(*հիվանդանալ – në rasën Gjimore + ի*)
Nuk më informoi njeri rreth të sëmurit tënd (rreth sëmundjes tënde).

Մեկնելուդս հետո ամեն ինչ փոխվեց:
(*սեկնել – në rasën Rrjedhore + ս*)
Pas të larguarit tim (largimit tim), gjithçka ndryshoi.

49. Konstruksionet Rezultative te foljes

Një numër i kufizuar foljesh neutrale (asnjanëse) dhe të gjitha foljet pasive (që mbarojnë me – *q/lq*) formojnë një konstruksion të veçantë sintaksor, të njohur si “**Konstruksione Rezultative**”. Konstruksionet Rezultative formohen nga bashkimi i foljes ndihmëse, respektivisht, *-tul* të kohës së tashme dhe *-t/h* të së pakryerës, dhe “Pjesores së Shkuar” të foljes përkatëse që mbaron me *-ud*. Konstruksionet Rezultative tregojnë një gjendje të subjektit që:

është rezultat i një veprimi të mëparshëm dhe që vazhdon të mbetet si e tillë edhe në momentin aktual (e tanishëm), p.sh. *tu luumud tul* – unë jam duke ndenjtur (unë po rri), *ujû luumiqiud t* – ajo është ndërtuar, etj.

ose

vazhdon deri në një moment të caktuar kohe të së shkuarës, p.sh. *tu hnqúud t/h* – unë isha i lodhur (qeshë i lodhur), *qni qúud t/hp* – ti ishe duke fjetur, *lúu luumiqiud t/p* – ai ishte i lidhur (i bllokuar), etj.

Formimi i Konstruksioneve Rezultative ndjek rregullin e treguar në tabelën e mëposhtëme:

Njëjës

Veta 1 ^{rë} (<i>tu</i>)	rrënja e foljes + <i>-ud tul / t/h</i>
Veta 2 ^{të} (<i>qni</i>)	rrënja e foljes + <i>-ud tu / t/hp</i>
Veta 3 ^{të} (<i>lúu</i>)	rrënja e foljes + <i>-ud t / t/p</i>

Shumës

Veta 1 ^{rë} (<i>ultúp</i>)	rrënja e foljes + <i>-ud túp / t/húp</i>
Veta 2 ^{të} (<i>qniq</i>)	rrënja e foljes + <i>-ud tq / t/hq</i>
Veta 3 ^{të} (<i>lúnwúp</i>)	rrënja e foljes + <i>-ud tún / t/hún</i>

E Tashme**E Shkuar****E Tashme****E Shkuar***նստել* – të qëndrosh (ulur)*հուզվել* – të ndjesh, emocionohesh**Pohore**

<i>ես</i>	<i>նստած եմ</i>	<i>նստած էի</i>	<i>հուզված եմ</i>	<i>հուզված էի</i>
<i>դու</i>	<i>նստած ես</i>	<i>նստած էիր</i>	<i>հուզված ես</i>	<i>հուզված էիր</i>
<i>նա</i>	<i>նստած է</i>	<i>նստած էր</i>	<i>հուզված է</i>	<i>հուզված էր</i>
<i>մենք</i>	<i>նստած ենք</i>	<i>նստած էինք</i>	<i>հուզված ենք</i>	<i>հուզված էինք</i>
<i>դուք</i>	<i>նստած եք</i>	<i>նստած էիք</i>	<i>հուզված եք</i>	<i>հուզված էիք</i>
<i>նրանք</i>	<i>նստած են</i>	<i>նստած էին</i>	<i>հուզված են</i>	<i>հուզված էին</i>

Mohore

<i>ես</i>	<i>նստած չեմ</i>	<i>նստած չէի</i>	<i>հուզված չեմ</i>	<i>հուզված չէի</i>
<i>դու</i>	<i>նստած չես</i>	<i>նստած չէիր</i>	<i>հուզված չես</i>	<i>հուզված չէիր</i>
<i>նա</i>	<i>նստած չէ</i>	<i>նստած չէր</i>	<i>հուզված չէ</i>	<i>հուզված չէր</i>
<i>մենք</i>	<i>նստած չենք</i>	<i>նստած չէինք</i>	<i>հուզված չենք</i>	<i>հուզված չէինք</i>
<i>դուք</i>	<i>նստած չեք</i>	<i>նստած չէիք</i>	<i>հուզված չեք</i>	<i>հուզված չէիք</i>
<i>նրանք</i>	<i>նստած չեն</i>	<i>նստած չէին</i>	<i>հուզված չեն</i>	<i>հուզված չէին</i>

Shembuj:*ես նստած եմ* – unë jam duke ndenjmur (unë po rri), unë kam ndenjmur*ես նստած էի* – unë isha duke ndenjmur (unë po rrija), unë kisha ndenjmur*ես հուզված եմ* - unë jam i/e emocionuar, unë kam emociione*ես հուզված էի* - unë isha i/e emocionuar, unë kisha emociione**50. Përdorimi i Konstruksioneve Rezultative**

Konstruksionet rezultative mund të formohen prej foljeve që shprehin kuptimet e mëposhtëme:

1. Pozicione të ndryshme të trupit:

նստել - të qëndrosh (ulur), *սլանկել* – të shtrihesh, *կանգնել* – të ngrihesh, të çohesh, *ընկնել* – të biesh, të rrëzohesh, *կախվել* – të varesh, të qëndrosh varur, etj.

2. Gjendje fizike dhe emocionale:

բարկանալ – të zemërohesh, *հոգնել* – të lodhesh, *վերնել* – të vdesësh, *խոնվել* – të mërzhitesh, të rebelohesh, *գարբանալ* – të çuditesh, të trullosesh, *հուսահասնել* – të dëshpërohesh, etj.

3. Prej foljeve pasive të prejardhura nga foljet kalimtare të cilave u shtohet brenda fjalës germa – *վ*:

հուզվել – të emocionohesh, *նվիրվել* – të eksitohesh, të ngacmohesh, *կառնցվել* – të ndërtohesh, *գոնվել* – të gjendesh, etj.

Ndërkohë që konstruksionet e “Kohës së Tashme” të gjuhës Armene shprehin një veprim në zhvillim, Konstruksionet Rezultative tregojnë një gjendje që është rezultat i një veprimi apo procesi të mëparshëm. Më poshtë jepen disa shembuj krahasimi ndërmjet tyre:

նստում էմ – unë qëndroj (ulem)   *նստած էմ* – unë po qëndroj (i) ulur
բարկանում է – ai zemërohet   *բարկացած է* – ai është (i) zemëruar
կառնցվում է – ai po ndërtohet   *կառնցված է* – ai është (i) ndërtuar

Siç shihet, në fjalitë pohore, konstruksioni i fjalisë dhe renditja e fjalëve në fjali është e njëjlojtë në të dy rastet.

Një fjalitë mohore shfaqen ndryshimet e treguara në shembujt e mëposhtëm:

չէմ նստում – unë nuk qëndroj (ulem)
նստած չէմ – unë nuk po qëndroj (i) ulur

չի բարկանում – ai nuk zemërohet
բարկացած չէ – ai nuk është (i) zemëruar

չի կառնցվում – ai nuk po ndërtohet
կառնցված չէ – ai nuk është (i) ndërtuar

Një vështrim më i imët i Konstruksioneve Rezultative zbulon një ndryshim kohor në varësi të semantikës së foljes bazë.

Ndërsa Konstruksionet Rezultative të foljeve që tregojnë gjendje të personave humanë (njerëzve) shprehin “Kohë të Tashme”: (*գնաց էն* – janë duke fjetur (tani),

hnqúwδ kú – janë të lodhur (tani), etj., foljet Pasive të veprimit shprehin kohë të shkuar: *qumniqúwδ kú* – janë ndërtuar, *uwuruniqúwδ kú* – janë përfunduar, etj. Kjo veçori lejon që të mund të shprehen të tre dimensionet e kohës:

E SHKUAR*qumniqúwδ k*

(është i ndërtuar)

ai është ndërtuar

E TASHME*qumniqúwδ k*

(është duke u ndërtuar)

ai po ndërtohet

E ARDHME*qumniqúwδ k*

(është për t' u ndërtuar)

ai do të ndërtohet

E njëjta veçori qëndron edhe për kohën e pakryer të konstruksioneve rezultative:

qumniqúwδ k

ai ishte ndërtuar

qumniqúwδ k

ai po ndërtohej

(ishte duke u ndërtuar)

qumniqúwδ k

ai do të ndërtohej

(ishte për t' u ndërtuar)

51. Foljet frazore ose të përbëra nga dy pjesë të veçanta

Përveç foljeve të rregullta si *qrl* apo *qurqul*, në gjuhën Armene Lindore kanë një përdorim të gjerë edhe të ashtuquajturat “*folje frazore*” ose ato të përbëra nga dy pjesë të veçanta. Foljet frazore e kanë prejardhjen nga foljet e shkurtra që tregojnë lëvizje dhe aktivitete të zakonshme (*qúw*, *qul*, *uw*, *wúw*, etj.) të bashkuara me një fjalë plotësuese. Shumë prej tyre përshtaten lehtësisht me gjuhën Shqipe, pasi edhe në përkthimin fjalë për fjalë ruajnë të njëjtin kuptim, p.sh:

úwru qul – të hysh brenda, *qurqurúwúw* – të biesh në tokë, të rrëzohesh, *qrl*
qúw – të ngrihesh (sipër), *húw qul* – të kthehesh (mbrapsht), etj.

Armenishtja ka shumë të tilla. Këto përdoren si në të folur ashtu edhe në të shkruar, por më tipike kjo dukuri është në bashkëbisedime dhe biseda joformale. Të dy pjesët perceptohen si një e vetme dhe shpesh mund të zëvendësohen me ndonjë folje tjetër me të njëjtin kuptim, p.sh:

lwg *rhúw* – *lul* (të qash), *qurqur qul* – *qurqur* (të vallëzosh), *qurqur uw* – *qurqurur* (të japësh leje, të lejosh), *qurqur wúw* – *qurqur* (të luash), *lul*
wúw – *lul* (të qëndrosh i heshtur, të heshtësh), etj.

Forma të tilla paralele mund të ndryshojnë lehtë në kuptim ose në mënyrën e të shprehurit, p.sh:

քաջ սուլ (zvarris) - *քաջել* (tërheq), *հույ սուլ* (shtyj) - *հլլել* (prek, takoj),
թափ սուլ (zbraz) - *թափել* (derdh), etj.

Megjithatë, disa folje Armene të kësaj natyre nuk kanë një të ngjashëm të tyre kaq të përafërt sa ato të përmendura më sipër, p.sh:

ցույց սուլ - bëj shenjë, *կանք աննել* - ndaloj, qëndroj, *ձեռք բերել* - marr,
երերս սուլ - ndyej, *վեջ բերել* - përmend, etj.

Foljet Armene të përbëra nga dy pjesë të veçanta përbëhen zakonisht nga një folje e shkurtër dhe një fjalë plotësuese me çfarëdo prejardhje:

- një emër: *ձայն սուլ* - thërras, *վրեժ աննել* - hakmerrem, *ձեռք սուլ* -prek, etj.
- një ndajfolje: *վեջ բերել* - përmend, *ներս զալ* - hyj (brenda), *արաջ զալ* - shfaqem, dukem, dal përpara, etj.
- një mbiemër: *բաց աննել* - hap, *վեժ խոսել* - mburrem, *լուռ լիսուլ* - hesht, etj.
- një thirrore: *ախ քաջել* - të kesh mall, *վայ աննել* - të vajtosh, të rënkosh.

Në formacione të tilla, folja bazë zgjedhohet, ndërsa pjesa e dytë mbetet e pandryshuar:

բաց եւ անուլ - unë hap, *ձայն եւ սուլիս* - unë po i thërras, *վեջ եւք բերելու* - ne do ta përmendim (do ta sjellim në vete), *ծափ եւ սլել* - ata po duartrokasin, *վայր եւ ընկել* - ata u rrëzuan përdhe, etj.

Siç duket edhe nga shembujt e sjellë, edhe këtu zbatohet rregulli i kohëve të përbëra të foljes, ai i këmbimit të vendit të fjalëve në fjali, ku folja ndihmëse i paraprin “*Pjesores*”.

Përveç sa më sipër, gjithashtu, ka folje dy-pjesëshe të përbëra zakonisht prej dy foljeve të lidhura ndërmjet tyre me vizë ndarëse. Ky kombinim shpreh dy veprime të ngjashme ose në vazhdim të njeri tjetrit, që perceptohen si një grup-veprim i vetëm. Për shkak të dinamikës, që kanë në të folur, këto lloj formacionesh janë më të përdorshme në bashkëbisedime:

ուտել-խսել festoj, *սուել-խոսել* llogotis, *եփել-թափել* gatuj (me shumicë), *աննել-սուլ* argumentoj, *զալ-հասնել* arrij, *աննել-փախսել*

shpëtoj, iki, *թողնել-հեռանալ* lë të largohet, *հագնել-կապել* vishem-stolisem, etj.

Si rregull, të dy pjesët zgjedhohen, duke qenë në të njëjtën Kohë (duke ruajtur të njëjtën Kohë):

ուտում-խումս էնք po festojmë, po hamë e po pimë, *քաշեց-տարաւ* – e tërhoqi tutje, *ստեցին-խոսեցին* lllomotitën parë e mbrapsht, folën shumë, *նա հագել-կապել է* u vesh e u ngjesh, u pispillos, etj.

52. DISA FOLJE FRAZORE OSE DY-PJESËSHE

<i>սկանջ դնել</i> – dëgjoj, vë veshin	<i>են զալ</i> – vloj
<i>անգիր անել</i> – mësoj përmendësh	<i>երես տալ</i> – ndyej, ofendoj
<i>անց կենալ</i> – kaloj	<i>երես առնել</i> – turpërohem
<i>աչք զցել</i> – hedh një sy	<i>թափ տալ</i> – trondis
<i>աչքով տալ</i> – magjeps, josh	<i>թև առնել</i> – inkurajoj
<i>առաջ բերել</i> – krijoj	<i>թույլ տալ</i> – lejoj
<i>առաջ զալ</i> – shfaqem	<i>գրույց անել</i> – bisedoj
<i>առաջ տանել</i> – shtyj përpara	<i>լաց լինել</i> – qaj
<i>առաջ քաշել</i> – promovoj	<i>խաղ անել</i> – luaj
<i>բարև տալ</i> – përshëndes	<i>խույս տալ</i> – shmang
<i>բաց անել</i> – hap	<i>ծափ տալ</i> – duartrokas
<i>զլուխ բերել</i> – sjell kokën, vij	<i>կանք առնել</i> – ndaloj, qëndroj
<i>զլուխ զալ</i> – u arrit	<i>կարգի բերել</i> – vendos rregull
<i>զլուխ հանել</i> – nxjerr kokën, zbuloj	<i>(h)ես բերել</i> – sjell me vete, kthej
<i>զլուխ ընկնել</i> – realizoj	<i>(h)ես զալ</i> – kthehem
<i>դեմ գնալ</i> – kundërshtoj	<i>(h)ես մտալ</i> – mbes prapa
<i>դեմ դնել</i> – rezistoj	<i>(h)ես առնել</i> – marr mbrapsht
<i>դեմ նետել</i> – hedh, flak tutje	<i>հույ տալ</i> – shtyj
<i>դուր զալ</i> – dëshiroj	<i>ձեռք առնել</i> – qesëndis
<i>դուրս անել</i> – dëboj	<i>ձեռք բերել</i> – marr
<i>դուրս զալ</i> – dal	<i>ձեռք տալ</i> – prek, takoj

<i>ձեռք տեղնել</i> – i jap një dorë	<i>սյար գալ</i> – vallëzoi
<i>ձեռք քաշել</i> – heq dorë	<i>սիրտ անել</i> – guxoi
<i>ման գալ</i> – lëviz para-prapa	<i>սիրտ առնել</i> – marr guxim
<i>ման ածել</i> – ftoj dikë për shetitje	<i>սիրտ մաշել</i> – shqetësohem
<i>մեջ բերել</i> – përmend	<i>սիրտ տալ</i> – inkurajoj
<i>մեջ ընկնել</i> – ndërhyj	<i>տուս կենալ</i> – qëndroj i heshtur
<i>մեջ քաշել</i> – zvarris dikë në..	<i>վազ անցնել</i> – heq dorë
<i>միտք անել</i> – sodis, meditoj	<i>վայր ընկնել</i> – rrëzohem
<i>մոտ գալ</i> – afrohem	<i>վեր կենալ</i> – ngrihem
<i>ներս գալ</i> – hyj	<i>վրեժ առնել</i> – hakmerrem
<i>ներս քաշել</i> – përfshij dikë në..	<i>տակը դնել</i> – përshtas
<i>շուտ գալ</i> – kthej	<i>ցույց տալ</i> – jap shenjë, tregoj
<i>շուտ տալ</i> – kthej, dorëzoi	<i>փուլ գալ</i> – shemb, rrënoj
<i>տնտեսողի անել</i> – shkel me këmbë	<i>փոխ տալ</i> – huazoj

53. MENYRA HIPOTETIKE

Kjo mënyrë shpreh veprime të marra me mend (që mendohet se do të kryhen), por që janë të mundshme dhe të nevojshme për t’u kryer. Mënyra hipotetike ka katër kohë: Hipotetike e Ardhme I dhe II, dhe Hipotetike e Shkuar I dhe II.

54. Hipotetike e Ardhme I

- a) Trajta pohore e kohës “**Hipotetike e Ardhme I**” formohet duke i shtuar parashtesën *ի-* formës së zgjedhuar të Mënyrës “**Lidhore e Ardhme**”.

Shembull:

Lidhore e Ardhme:	<i>գրել</i> (të shkruaj)	<i>կարդալ</i> (të lexoj)
Hipotetike e Ardhme I:	<i>կգրել</i> (do të shkruaj)	<i>կկարդալ</i> (do të lexoj)

Tabela e mëposhtëme jep rregullin e përgjithshëm të zgjedhimit të foljeve të rregullta në kohën “**Hipotetike e Ardhme I**”, trajta pohore:

Njëjësi

Veta 1 ^{re} (<i>tu</i>)	<i>ly</i> + rrënja e foljes <i>-tu / uul</i>
Veta 2 ^{te} (<i>ti</i>)	<i>ly</i> + rrënja e foljes <i>-tu / uu</i>
Veta 3 ^{te} (<i>ai</i>)	<i>ly</i> + rrënja e foljes <i>-h / u</i>

Shumësi

Veta 1 ^{re} (<i>u</i>)	<i>ly</i> + rrënja e foljes <i>-tup / uup</i>
Veta 2 ^{te} (<i>ti</i>)	<i>ly</i> + rrënja e foljes <i>-tup / up</i>
Veta 3 ^{te} (<i>ai</i>)	<i>ly</i> + rrënja e foljes <i>-tun / un</i>

- b) Trajta mohore e Kohës “**Hipotetike e Ardhme I**” formohet nga bashkimi i Kohës së Tashme mohore të foljes ndihmëse *tu*, pra *lytu* me “Pjesoren mohore” të foljes bazë të tipit *qrrh* dhe *lyarqru*. Për krahasim të shihen shembujt e mëposhtëm:

<i>lytu qrrh</i>	unë nuk do të shkruaj
<i>lytu lyarqru</i>	unë nuk do të lexoj

HIPOTETIKE E ARDHME I

	<i>qrrh</i>		<i>lyarqru</i>	
	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(tu)</i>	<i>lyqrrtu</i>	<i>lytu qrrh</i>	<i>lylyarqrut</i>	<i>lytu lyarqru</i>
<i>(ti)</i>	<i>lyqrrtu</i>	<i>lytu qrrh</i>	<i>lylyarqrusu</i>	<i>lytu lyarqrusa</i>
<i>(ai)</i>	<i>lyqrrh</i>	<i>lyh qrrh</i>	<i>lylyarqrusa</i>	<i>lyh lyarqrusa</i>
<i>(u)</i>	<i>lyqrrtup</i>	<i>lytup qrrh</i>	<i>lylyarqrutun</i>	<i>lytup lyarqrusa</i>
<i>(ti)</i>	<i>lyqrrtup</i>	<i>lytup qrrh</i>	<i>lylyarqrup</i>	<i>lytup lyarqrusa</i>
<i>(ai)</i>	<i>lyqrrtun</i>	<i>lytun qrrh</i>	<i>lylyarqrutan</i>	<i>lytun lyarqrusa</i>

55. Hipotetike e Shkuar I

- a) Trajta pohore e kohës “**Hipotetike e Shkuar I**” formohet duke i shtuar parashtesën *q-* formës së zgjedhuar të foljes bazë në mënyrën “**Lidhore e Shkuar**”.

Shembull:

Lidhore e Shkuar: *qprkth* (të shkruaja)   *qwarraqwh* (të lexoja)
 Hipotetike e Shkuar I: *qqrkth* (do të shkruaja)   *qqlwarraqwh* (do të lexoja)

Tabela e mëposhtëme jep rregullin e përgjithshëm të zgjedhimit të foljeve të rregullta në kohën “**Hipotetike e Shkuar I**”, trajta pohore:

Njëjësi

Veta 1re (*tu*)   *q* + rrënja e foljes - *kth / wjh*
 Veta 2te (*qni*)   *q* + rrënja e foljes - *kthp / wjhp*
 Veta 3te (*tu*)   *q* + rrënja e foljes - *ktp / wtp*

Shumësi

Veta 1re (*tkup*)   *q* + rrënja e foljes - *kthup / wjhup*
 Veta 2te (*qnp*)   *q* + rrënja e foljes - *kthp / wjhp*
 Veta 3te (*qrup*)   *q* + rrënja e foljes - *kthup / wjhup*

- b) Rregulli i përgjithshëm i formimit të trajtës mohore të kohës “**Hipotetike e Shkuar I**” është i ngjashëm me Rregullin e përgjithshëm të formimit të trajtës mohore të kohës “**Hipotetike e Ardhme I**”. Ai kombinon formën e shkuar mohore të foljes ndihmëse *tu*, pra *kth* që bën *qkth*, me “*Pjesoren mohore*” të foljes bazë.

Për krahasim të shihen shembujt e mëposhtëm:

qkth qprkth   unë nuk do të shkruaja
qkthp qqrkth   ti nuk do të lexoje
qkthup qqrkthup   ne nuk do të flisnim

HIPOTETIKE E SHKUAR I

	<i>qrrել</i>		<i>կարդալ</i>	
	Pohore	Mohore	Pohore	Mohore
<i>(եւ)</i>	<i>կգրեի</i>	<i>չէի գրի</i>	<i>կկարդայի</i>	<i>չէի կարդա</i>
<i>(դու)</i>	<i>կգրեիր</i>	<i>չէիր գրի</i>	<i>կկարդայիր</i>	<i>չէիր կարդա</i>
<i>(նա)</i>	<i>կգրեր</i>	<i>չէր գրի</i>	<i>կկարդար</i>	<i>չէր կարդա</i>
<i>(ւենք)</i>	<i>կգրեինք</i>	<i>չէինք գրի</i>	<i>կկարդայինք</i>	<i>չէինք կարդա</i>
<i>(դուք)</i>	<i>կգրեիք</i>	<i>չէիք գրի</i>	<i>կկարդայիք</i>	<i>չէիք կարդա</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>կգրեին</i>	<i>չէին գրի</i>	<i>կկարդային</i>	<i>չէին կարդա</i>

56. Hipotetike e Ardhme II dhe Hipotetike e Shkuar II

Krahas dy kohëve të para të Mënyrës Hipotetike, “**Hipotetike e Ardhme I**” dhe “**Hipotetike e Shkuar I**”, është edhe një çift tjetër kohësh të Mënyrës Hipotetike, të cilat do quhen “**Hipotetike e Ardhme II**” dhe “**Hipotetike e Shkuar II**”. Ato janë kombinim, respektivisht, i kohës “**Hipotetike e Ardhme I**” dhe “**Hipotetike e Shkuar I**”, të foljes ndihmëse *լիւնել* (*լլիւնել* dhe *կլիւնել*) me “*Pjesoren e Shkuar*” të foljes bazë që mbaron me *-ւծ* ose *-ւցած*.

Shembull:

գրած կլիւնել (do të kem shkruar) / *գրած կլիւնելի* (do të kisha shkruar)
կարդացած կլիւնել (do të kem lexuar) / *կարդացած կլիւնելի* (do të kisha lexuar)

Tabela e mëposhtëme jep rregullin e përgjithshëm të zgjedhimit të foljeve të rregullta në kohën “Hipotetike e Ardhme II” dhe “Hipotetike e Shkuar II”, trajta pohore:

Njëjësi

- 1^{rë} *(եւ)* (pjesorja me *-ւծ* ose *-ւցած*) + *կլիւնել* / *կլիւնելի*
 2^{rë} *(դու)* (pjesorja me *-ւծ* ose *-ւցած*) + *կլիւնելու* / *կլիւնելիր*
 3^{rë} *(նա)* (pjesorja me *-ւծ* ose *-ւցած*) + *կլիւնի* / *կլիւնելր*

Shumësi

- 1^{rë} (*uենք*) (pjesorja me *-ած* ose *-ացած*) + *լլինենք / Լլինեհնք*
 2^{rë} (*դուք*) (pjesorja me *-ած* ose *-ացած*) + *լլինեք / Լլինեհք*
 3^{rë} (*նրանք*) (pjesorja me *-ած* ose *-ացած*) + *լլինեն / Լլինեհն*

HIPOTETIKE E ARDHME II   HIPOTETIKE E SHKUAR II

գրել ose *կարդալ*

Njëjësi

- 1^{rë} (*ես*)   *գրած / կարդացած Լլինեմ*   *գրած / կարդացած Լլինեհի*
 2^ե (*դու*)   *գրած / կարդացած Լլինես*   *գրած / կարդացած Լլինեհր*
 3^ե (*նա*)   *գրած / կարդացած Լլինի*   *գրած / կարդացած Լլիներ*

Shumësi

- 1^{rë} (*ուենք*)   *գրած / կարդացած Լլինենք*   *գրած / կարդացած Լլինեհնք*
 2^{rë} (*դուք*)   *գրած / կարդացած Լլինեք*   *գրած / կարդացած Լլինեհք*
 3^{rë} (*նրանք*)   *գրած / կարդացած Լլինեն*   *գրած / կարդացած Լլինեհն*

57. Formimi i trajtës mohore

Formimi i trajtës mohore bëhet duke përdorur trajtën mohore të Mënyrës Hipotetike korresponduese të foljes *լինել* (*չեմ Լլինի* dhe *չէի Լլինի*) me “*Pjesoren e Shkuar*” të pandryshuar (që mbaron me *-ած* ose *-ացած*) të foljes bazë:

- գրած չեմ Լլինի*   Unë nuk do të kem shkruar
գրած չէի Լլինի   Unë nuk do të kisha shkruar

- կարդացած չեմ Լլինի*   Unë nuk do të kem lexuar
կարդացած չէի Լլինի   Unë nuk do të kisha lexuar

58. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Ardhme I

Në gramatikën e gjuhës Armene Lindore, Mënyra Hipotetike i referohet situatave të supozuara, të hamendësuara, të kushtëzuara dhe me raste edhe situatave me natyrë humori. Kjo tregon diversitetin e kuptimeve që kjo mënyrë u jep foljeve.

- a) Mënyra “**Hipotetike e Ardhme I**” tregon besimin e fortë të folësit që veprimi ose eventua do të kryhet në një të ardhme të caktuar:

Ազա կրկին գարունը, կծաղկի աշխարհը, և մենք կհաղթենք:

Pranvera do të vijë përsëri, bota do të lulëzojë, dhe ne do të fitojmë.

- b) Mënyra “**Hipotetike e Ardhme I**” tregon vendosmërinë, synimin ose premtimin e folësit për të kryer një veprim të caktuar:

Այս րոպեին կգնամ, կգտնեմ այդ մարդուն ու հետ կբերեմ:

Unë do të shkoj në këtë moment, do ta gjej atë njeri dhe do ta sjell këtu.

Në këtë kuptim, ajo më tepër përdoret në trajtën mohore:

Ես իմ երկիրը չեմ թողնի, չեմ գնա անծանոթ տեղեր:

Unë vendin tim nuk e lë, nuk do të shkoj në vende të panjohura.

- c) Kur folja është në vetën e dytë, renditja e fjalëve në fjali është si më poshtë:

Բսկ հիմա կգնաս, ու բոլորից ներողություն կխնդրես:

Dhe tani ti do të shkosh dhe do t'i kërkosh falje të gjithëve.

- d) Mënyra “**Hipotetike e Ardhme I**” shfaqet në fjalinë kryesore, e ndjekur ose e paraprirë nga një fjali e varur “kushtore” me folje në Mënyrën Lidhore:

Կաշխատեմ, եթե դու էլ աշխատես:

Do të punoj, nëqoftëse edhe ti do të punosh.

Եթե դու փորձես, ես էլ կփորձեմ:

Nëqoftëse do ta provosh ti, do ta provoj edhe unë.

- e) Kur fjalia i referohet Kohës së Tashme, si trajta pohore ashtu edhe trajta mohore e kësaj kohe tregon hamendje, supozim ose predispozicion të folësit:

Նրանք այս ժամին տանը չեն լինի:

Në këtë kohë, ata nuk duhet të jenë në shtëpi.

Նա շատ դրամ կունենա:

Ai duhet të ketë shumë lekë.

- f) Në disa kontekste, kjo kohë tregon veprim ose ngjarje të përsëritura. Në këto raste ajo e humbet kuptimin hipotetik, duke ngjasuar më tepër me Kohën e Tashme të Mënyrës Dëftore:

Երեսիդ կնայի ու կծիծաղի. երբէ՛ք չի սսւաչի:

Do të të shohë në fytyrë dhe do të qeshë; nuk do të ndjehet kurrë i turpëruar.

Ky kuptim i rregullsisë e lejon këtë kohë të përdoret gjerësisht në proverbat Armene:

Շունը տիրոջը կճանայի: Qeni e njeh të zotin.

Շունը շան չի ուտի: Qeni qenit nuk ja ha mishin.

59. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Shkuar I

- a) Në disa kontekste, Mënyra “**Hipotetike e Shkuar I**” përdoret për të shprehur një veprim të përsëritur në të shkuarën. Në këto raste ajo e humbet kuptimin hipotetik, duke ngjasuar më tepër me kohën “*E Tashme*” të Mënyrës Dëftore:

Երբ բոլորը կստանկեին, նա կստներ իր տիկնիկը և կխսեր նրա հետ:

Kur të gjithë binin të flinin, ajo merrte kukullën e saj dhe fliste me të.

- b) Një tjetër rast, kur Mënyra “**Hipotetike e Ardhme I**” humbet kuptimin e saj hipotetik dhe merr një kuptim i cili përfaqëson Mënyrën Dëftore, shfaqet kur: një fjali e varur kohore e futur nëpërmjet lidhëzës kohore *վիճնու – përpara, ndërkohë, deri sa*, ndiqet nga fjalia kryesore që e ka foljen në kohën “**E Kryer e Thjeshtë**”:

Մի՛նչն էս վի բառ կարտասանեի, նա դուռը բացեց ու գնաց:

Pa arritur unë të them qoftë edhe një fjalë, ai hapi derën dhe u largua.

- c) Mënyra “**Hipotetike e Shkuar I**” shpreh veprime që janë në kundërshtim me realitetin (faktet). Me këtë shpjegohet përdorimi i shpeshtë në fjalitë kushtore, ku çështja lihet e hapur në varësi të kushtit me të cilin është hasur:

Եթե նրան տեսնեի, անպայման կճանայեի:

Po ta kisha parë, patjetër që do ta kisha njohur.

Վեպը կկարդայի, եթե ժամանակ կունենայի:

Do ta kisha lexuar tregimin, po të kisha pasur kohë.

- d) Duke qenë se Mënyra “**Hipotetike e Shkuar I**” tregon pasiguri apo pamundësi faktimi të veprimit apo gjendjes, si trajta pohore ashtu edhe trajta mohore në vetën e dytë përdoren shpesh për të shprehur këshillë ose qortim:

Եթե ես լինեի, չէի սեկնի կաւ գոնէ սեկնելուց առաջ ցոյնուրթուն կաւտի:

Po të isha unë (në vend tënd) nuk do të kisha ikur, ose të paktën, përpara se të largohesha, do të përshëndesja.

- e) Në ndërveprime mirësjelljeje, Mënyra “**Hipotetike e Shkuar I**” përdoret në Kohën e Tashme. Kështu, *կուզեի – do të dëshiroja, կիսնորեի – do t’ju lutesha, ինձ կաւտի ք – mund të më thoni*, etj., janë forma të sjelljes së kulturuar. Kur i kërkohet dikujt një nder, trajta pohore dhe mohore, në gjuhën Armene, janë sinonime. Për krahasim:

Ներեցէ՛ք, ինձ ժամը կաւտի ք ose Ներեցէ՛ք, ինձ ժամը չէի՞ ք սսի:

Më falni, mund të më tregoni orën? Më falni, a nuk mund të më tregoni orën?

- f) Në pyetjet retorike të filluara me këtë kohë, arrin të dalë më e theksuar ajo që kërkon të shprehet:

Ո՞վ մտածեր, որ – kush do ta mendonte, se...

Ո՞վ չէր ուզի – kush nuk do të dëshironte, që...

Ո՞վ կհամարձակվեր – kush do të guxonte, që...

60. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Ardhme II

- a) Mënyra “**Hipotetike e Ardhme II**” tregon një veprim ose gjendje, që pritet të jetë kryer në një çast të caktuar në të ardhmen.

Shembull: *Մինչեւ վաղը, ամեն ինչ վերջացած կլինի:*

Deri nesër, gjithçka do të jetë përfunduar.

- b) Detyra kryesore e Mënyrës “**Hipotetike e Ardhme II**” nuk është të vejë në dukje Kohën e Ardhme. Ajo kryesisht përdoret për të treguar një hamendje, dyshim apo supozim. Në këtë rast, gjatë përkthimit në gjuhën Shqipe, ajo mund të përshtatet me konstruksiione fjalish që përmbajnë fjalët: *ndoshta, ka mundësi, ka të ngjarë, duhet, do të mendoja, supozoj*, etj:

Այս նկարը տեսած կլինեւ:

Ti duhet ta kesh parë këtë pikturë. (supozoj unë.)

Ինքնաթիռն արդեն ժամանած կլինի:

Avioni, tashmë, duhet të ketë arritur. (supozoj unë.)

Disa konstruksione fjalish sinonime mund të ndërsillen (mund të përdoren në vend të njera tjetres ose zëvendësojnë njera tjetrën):

Հսած կլինես,... Ti duhet ta kesh dëgjuar. (supozoj unë)

Տեսած պիտի լինես,... Ti duhet ta kesh parë. (supozoj unë)

Պետք է (որ) կարդացած լինես,... Ti duhet ta kesh lexuar. (supozoj unë)

61. Përdorimi i Mënyrës Hipotetike të Shkuar II

Mënyra “Hipotetike e Shkuar II” përdoret zakonisht për të treguar një veprim ose gjendje, që pritet, por nuk shfaqet, për shkak se nuk plotësohen kushtet:

Գիրքը վաղուց կարդացած կլինեի, եթե հավանեի:

Unë do ta kisha mbaruar me kohë librin, po të më kishte pëlqyer.

(Në fakt, libri nuk më pëlqeu.)

Եթե եղանակը լավ լիներ, ինքնաթիռը թռած կլիներ:

Po të kishte qenë moti i mirë, avioni do të kishte fluturuar.

(Në fakt, moti nuk ishte i mirë.)

62. TABELË PËRMBLEDHËSE E ZGJEDHIMIT TË FOLJEVE

1. TRAJTA POHORE

MËNYRA DËFTORE

Zgjedhimi i Parë	Zgjedhimi i Dytë	Folje e Parregullt
<i>qrrëq</i> - të shkruash	<i>kyrrëq</i> – të lexosh	<i>nuuq</i> – të hash

Koha e Tashme

<i>(ku)</i>	<i>qrruq ku</i>	<i>kyrruq ku</i>	<i>nuuq ku</i>
<i>(qru)</i>	<i>qrruq ku</i>	<i>kyrruq ku</i>	<i>nuuq ku</i>
<i>(nu)</i>	<i>qrruq ku</i>	<i>kyrruq ku</i>	<i>nuuq ku</i>

<i>(mëq)</i>	<i>qrruq mëq</i>	<i>kyrruq mëq</i>	<i>nuuq mëq</i>
<i>(qruq)</i>	<i>qrruq mëq</i>	<i>kyrruq mëq</i>	<i>nuuq mëq</i>
<i>(nruq)</i>	<i>qrruq mëq</i>	<i>kyrruq mëq</i>	<i>nuuq mëq</i>

Koha e Pakryer

<i>(ku)</i>	<i>qrruq kji</i>	<i>kyrruq kji</i>	<i>nuuq kji</i>
<i>(qru)</i>	<i>qrruq kji</i>	<i>kyrruq kji</i>	<i>nuuq kji</i>
<i>(nu)</i>	<i>qrruq kji</i>	<i>kyrruq kji</i>	<i>nuuq kji</i>

<i>(mëq)</i>	<i>qrruq kjiq</i>	<i>kyrruq kjiq</i>	<i>nuuq kjiq</i>
<i>(qruq)</i>	<i>qrruq kjiq</i>	<i>kyrruq kjiq</i>	<i>nuuq kjiq</i>
<i>(nruq)</i>	<i>qrruq kjiq</i>	<i>kyrruq kjiq</i>	<i>nuuq kjiq</i>

Koha e Kryer e Thjeshtë

(ես)	գրեցի	կարդացի	կերա
(դու)	գրեցիր	կարդացիր	կերար
(նա)	գրեց	կարդաց	կերավ
(մենք)	գրեցինք	կարդացինք	կերանք
(դուք)	գրեցիք	կարդացիք	կերաք
(նրանք)	գրեցին	կարդացին	կերան

Koha e Kryer

(ես)	գրել եմ	կարդացել եմ	կերել եմ
(դու)	գրել ես	կարդացել ես	կերել ես
(նա)	գրել է	կարդացել է	կերել է
(մենք)	գրել ենք	կարդացել ենք	կերել ենք
(դուք)	գրել եք	կարդացել եք	կերել եք
(նրանք)	գրել են	կարդացել են	կերել են

Koha Më se e Kryer

(ես)	գրել էի	կարդացել էի	կերել էի
(դու)	գրել էիր	կարդացել էիր	կերել էիր
(նա)	գրել էր	կարդացել էր	կերել էր
(մենք)	գրել էինք	կարդացել էինք	կերել էինք
(դուք)	գրել էիք	կարդացել էիք	կերել էիք
(նրանք)	գրել էին	կարդացել էին	կերել էին

Koha e Ardhme

(ես)	գրելու եմ	կարդալու եմ	ուտելու եմ
(դու)	գրելու ես	կարդալու ես	ուտելու ես
(նա)	գրելու է	կարդալու է	ուտելու է

(մենք)	գրելու ենք	կարդալու ենք	ուտելու ենք
(դուք)	գրելու եք	կարդալու եք	ուտելու եք
(նրանք)	գրելու են	կարդալու են	ուտելու են

Koha e Ardhme e Pakryer

(ես)	գրելու էի	կարդալու էի	ուտելու էի
(դու)	գրելու էիր	կարդալու էիր	ուտելու էիր
(նա)	գրելու էր	կարդալու էր	ուտելու էր

(մենք)	գրելու էինք	կարդալու էինք	ուտելու էինք
(դուք)	գրելու էիք	կարդալու էիք	ուտելու էիք
(նրանք)	գրելու էին	կարդալու էին	ուտելու էին

MËNYRA URDHËRORE

(դու)	գրի՛ր	կարդա՛	կե՛ր
(դուք)	գրեցե՛ք	կարդացե՛ք	կերե՛ք
(մենք)	գրե՛նք	կարդա՛նք	ուտե՛նք

MËNYRA LIDHORE**Koha e Ardhme**

(ես)	գրեմ	կարդամ	ուտեմ
(դու)	գրես	կարդաս	ուտես
(նա)	գրի	կարդա	ուտի
(մենք)	գրենք	կարդանք	ուտենք
(դուք)	գրեք	կարդաք	ուտեք
(նրանք)	գրեն	կարդան	ուտեն

Koha e Shkuar

(<i>tu</i>)	<i>qretj</i>	<i>kyarqayj</i>	<i>nu teth</i>
(<i>nu</i>)	<i>qretjrr</i>	<i>kyarqayjrr</i>	<i>nu tethrr</i>
(<i>u</i>)	<i>qret</i>	<i>kyarqar</i>	<i>nu tetr</i>
(<i>u</i> enp)	<i>qretjnp</i>	<i>kyarqayjnp</i>	<i>nu tethnp</i>
(<i>nu</i> p)	<i>qretjrp</i>	<i>kyarqayjrp</i>	<i>nu tethrp</i>
(<i>u</i> ranp)	<i>qretjn</i>	<i>kyarqayjn</i>	<i>nu tethn</i>

MËNYRA DETYRUESE

Mënyra Detyruese e foljeve shpreh një veprim ose gjendje, të konsideruar si të nevojshëm dhe të detyrueshëm nga ana e folësit.

Mënyra detyruese e foljeve ka katër kohë të përbëra të cilat formohen me ndihmën pjesoreve modale *qjhtj* (do të) ose *qkntp* t (është e nevojshme, duhet).

Koha e Ardhme I

<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qret</i>	<i>kyarqat</i>	<i>nu teth</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretu</i>	<i>kyarqatu</i>	<i>nu tethu</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qrtj</i>	<i>kyarqat</i>	<i>nu tethj</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretnp</i>	<i>kyarqatnp</i>	<i>nu tethnp</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretp</i>	<i>kyarqatp</i>	<i>nu tethp</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretn</i>	<i>kyarqatn</i>	<i>nu tethn</i>

Koha e Shkuar I

<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretj</i>	<i>kyarqayj</i>	<i>nu tethj</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretjrr</i>	<i>kyarqayjrr</i>	<i>nu tethjrr</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qret</i>	<i>kyarqar</i>	<i>nu tetr</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretjnp</i>	<i>kyarqayjnp</i>	<i>nu tethjnp</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretjrp</i>	<i>kyarqayjrp</i>	<i>nu tethjrp</i>
<i>qjhtj / qkntp</i> t	<i>qretjn</i>	<i>kyarqayjn</i>	<i>nu tethjn</i>

Koha e Ardhme II

<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեն</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինես</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինի</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինենք</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեք</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեն</i>

Koha e Shkuar II

<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեի</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեիր</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լիներ</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեինք</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեիք</i>
<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>	<i>պիտի / պետք է լինեին</i>

MËNYRA HIPOTETIKE

Kjo mënyrë shpreh veprime të marra me mend (që mendohet se do të kryhen), por që janë të mundshme dhe të nevojshme për t’u kryer. Mënyra hipotetike ka katër kohë: Hipotetike e Ardhme I dhe II, dhe Hipotetike e Shkuar I dhe II.

Koha e Ardhme I

<i>(ես)</i>	<i>կգրեմ</i>	<i>կկարդամ</i>	<i>կուտեմ</i>
<i>(դու)</i>	<i>կգրես</i>	<i>կկարդաս</i>	<i>կուտես</i>
<i>(նա)</i>	<i>կգրի</i>	<i>կկարդա</i>	<i>կուտի</i>
<i>(մենք)</i>	<i>կգրենք</i>	<i>կկարդանք</i>	<i>կուտենք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>կգրեք</i>	<i>կկարդաք</i>	<i>կուտեք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>կգրեն</i>	<i>կկարդան</i>	<i>կուտեն</i>

Koha e Shkuar I

<i>(ես)</i>	<i>կգրեի</i>	<i>կկարդայի</i>	<i>կուտեի</i>
<i>(դու)</i>	<i>կգրեիր</i>	<i>կկարդայիր</i>	<i>կուտեիր</i>
<i>(նա)</i>	<i>կգրեր</i>	<i>կկարդար</i>	<i>կուտեր</i>
<i>(մենք)</i>	<i>կգրեինք</i>	<i>կկարդայինք</i>	<i>կուտեինք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>կգրեիք</i>	<i>կկարդայիք</i>	<i>կուտեիք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>կգրեին</i>	<i>կկարդային</i>	<i>կուտեին</i>

Koha e Ardhme II

<i>(ես)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեմ</i>
<i>(դու)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինես</i>
<i>(նա)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինի</i>
<i>(մենք)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինենք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեն</i>

Koha e Shkuar II

<i>(ես)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեի</i>
<i>(դու)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեիր</i>
<i>(նա)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլիներ</i>
<i>(մենք)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեինք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեիք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած կլինեին</i>

INFINITIVI dhe PJESORET

Infinitivi	<i>գրել</i>	<i>կարդալ</i>	<i>ուտել</i>
Pjesore e tashme	<i>գրող</i>	<i>կարդացող</i>	<i>ուտող</i>
Pjesore e shkuar	<i>գրած</i>	<i>կարդացած</i>	<i>կերած</i>
Pjesore e ardhme (a)	<i>գրելու</i>	<i>կարդալու</i>	<i>ուտելու</i>
Pjesore e ardhme (2)	<i>գրելիք</i>	<i>կարդալիք</i>	<i>ուտելիք</i>
Pjesore Bashkërenduese	<i>գրելիս</i>	<i>կարդալիս</i>	<i>ուտելիս</i>

TABELË PËRMBLEDHËSE E ZGJEDHIMIT TË FOLJEVE

2. TRAJTA MOHORE

MËNYRA DËFTORE

Zgjedhimi i Parë <i>qrrkɫ</i> - të shkruash	Zgjedhimi i Dytë <i>kyrrkɫ</i> - të lexosh	Folje e Parregullt <i>nɪntɫ</i> - të hash
---	--	---

Koha e Tashme

<i>(ku)</i>	<i>zɫ</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫ</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫ</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(qru)</i>	<i>zɫu</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫu</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫu</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(ɪw)</i>	<i>zɫ</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫ</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫ</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(ɪntɫp)</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(qruɫp)</i>	<i>zɫp</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫp</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫp</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(ɪrwɪp)</i>	<i>zɫɪ</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪ</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪ</i>	<i>nɪntnɪ</i>

Koha e Pakryer

<i>(ku)</i>	<i>zɫɪ</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪ</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪ</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(qru)</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(ɪw)</i>	<i>zɫp</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫp</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫp</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(ɪntɫp)</i>	<i>zɫɪɪp</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪɪp</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪɪp</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(qruɫp)</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪp</i>	<i>nɪntnɪ</i>
<i>(ɪrwɪp)</i>	<i>zɫɪɪ</i>	<i>qrrnɪ</i>	<i>zɫɪɪ</i>	<i>kyrrkɫnɪ</i>	<i>zɫɪɪ</i>	<i>nɪntnɪ</i>

Koha e Kryer e Thjeshtë

<i>(ես)</i>	<i>չգրեցի</i>	<i>չկարդացի</i>	<i>չկերա</i>
<i>(դու)</i>	<i>չգրեցիր</i>	<i>չկարդացիր</i>	<i>չկերար</i>
<i>(նա)</i>	<i>չգրեց</i>	<i>չկարդաց</i>	<i>չկերավ</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չգրեցինք</i>	<i>չկարդացինք</i>	<i>չկերանք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չգրեցիք</i>	<i>չկարդացիք</i>	<i>չկերաք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չգրեցին</i>	<i>չկարդացին</i>	<i>չկերան</i>

Koha e Kryer

<i>(ես)</i>	<i>չեմ</i>	<i>գրել</i>	<i>չեմ</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չեմ</i>	<i>կերել</i>
<i>(դու)</i>	<i>չես</i>	<i>գրել</i>	<i>չես</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չես</i>	<i>կերել</i>
<i>(նա)</i>	<i>չի</i>	<i>գրել</i>	<i>չի</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չի</i>	<i>կերել</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չենք</i>	<i>գրել</i>	<i>չենք</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չենք</i>	<i>կերել</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չեք</i>	<i>գրել</i>	<i>չեք</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չեք</i>	<i>կերել</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չեն</i>	<i>գրել</i>	<i>չեն</i>	<i>կարդացել</i>	<i>են</i>	<i>կերել</i>

Koha Më se e Kryer

<i>(ես)</i>	<i>չէի</i>	<i>գրել</i>	<i>չէի</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չէի</i>	<i>կերել</i>
<i>(դու)</i>	<i>չէիր</i>	<i>գրել</i>	<i>չէիր</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չէիր</i>	<i>կերել</i>
<i>(նա)</i>	<i>չէր</i>	<i>գրել</i>	<i>չէր</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չէր</i>	<i>կերել</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չէինք</i>	<i>գրել</i>	<i>չէինք</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չէինք</i>	<i>կերել</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չէիք</i>	<i>գրել</i>	<i>չէիք</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չէիք</i>	<i>կերել</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չէին</i>	<i>գրել</i>	<i>չէին</i>	<i>կարդացել</i>	<i>չէին</i>	<i>կերել</i>

Koha e Ardhme

<i>(ես)</i>	<i>չեմ</i>	<i>գրելու</i>	<i>չեմ</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չեմ</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(դու)</i>	<i>չես</i>	<i>գրելու</i>	<i>չես</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չես</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(նա)</i>	<i>չի</i>	<i>գրելու</i>	<i>չի</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չի</i>	<i>ուտելու</i>

<i>(մենք)</i>	<i>չենք</i>	<i>գրելու</i>	<i>չենք</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չենք</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չեք</i>	<i>գրելու</i>	<i>չեք</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չեք</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չեն</i>	<i>գրելու</i>	<i>չեն</i>	<i>կարդալու</i>	<i>են</i>	<i>ուտելու</i>

Koha e Ardhme e Pakryer

<i>(ես)</i>	<i>չէի</i>	<i>գրելու</i>	<i>չէի</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չէի</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(դու)</i>	<i>չէիր</i>	<i>գրելու</i>	<i>չէիր</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չէիր</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(նա)</i>	<i>չէր</i>	<i>գրելու</i>	<i>չէր</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չէր</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չէինք</i>	<i>գրելու</i>	<i>չէինք</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չէինք</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չէիք</i>	<i>գրելու</i>	<i>չէիք</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չէիք</i>	<i>ուտելու</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չէին</i>	<i>գրելու</i>	<i>չէին</i>	<i>կարդալու</i>	<i>չէին</i>	<i>ուտելու</i>

MËNYRA URDHËRORE

<i>(դու)</i>	<i>մի՛ գրիր</i>	<i>մի՛ կարդա</i>	<i>մի՛ կեր</i>
<i>(դուք)</i>	<i>մի՛ գրեք</i>	<i>մի՛ կարդացեք</i>	<i>մի՛ կերեք</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չգրե՛նք</i>	<i>չկարդա՛նք</i>	<i>չուտե՛նք</i>

MËNYRA LIDHORE

Koha e Ardhme

<i>(ես)</i>	<i>չգրեմ</i>	<i>չկարդամ</i>	<i>չուտեմ</i>
<i>(դու)</i>	<i>չգրես</i>	<i>չկարդաս</i>	<i>չուտես</i>
<i>(նա)</i>	<i>չգրի</i>	<i>չկարդա</i>	<i>չուտի</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չգրենք</i>	<i>չկարդանք</i>	<i>չուտենք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չգրեք</i>	<i>չկարդաք</i>	<i>չուտեք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չգրեն</i>	<i>չկարդան</i>	<i>չուտեն</i>

Koha e Shkuar

<i>(ես)</i>	<i>չգրեի</i>	<i>չկարդայի</i>	<i>չուտեի</i>
<i>(դու)</i>	<i>չգրեիր</i>	<i>չկարդայիր</i>	<i>չուտեիր</i>
<i>(նա)</i>	<i>չգրեր</i>	<i>չկարդար</i>	<i>չուտեր</i>

(մենք)	չգրեինք	չկարդայինք	չուտեինք
(դուք)	չգրեիք	չկարդայիք	չուտեիք
(նրանք)	չգրեին	չկարդային	չուտեին

MËNYRA DETYRUESE

Koha e Ardhme I

չպիտի / չպետք է	գրեմ	կարդամ	ուտեմ
չպիտի / չպետք է	գրես	կարդաս	ուտես
չպիտի / չպետք է	գրի	կարդա	ուտի
չպիտի / չպետք է	գրենք	կարդանք	ուտենք
չպիտի / չպետք է	գրեք	կարդաք	ուտեք
չպիտի / չպետք է	գրեն	կարդան	ուտեն

Koha e Shkuar I

չպիտի / չպետք է	գրեի	կարդայի	ուտեի
չպիտի / չպետք է	գրեիր	կարդայիր	ուտեիր
չպիտի / չպետք է	գրեր	կարդար	ուտեր
չպիտի / չպետք է	գրեինք	կարդայինք	ուտեինք
չպիտի / չպետք է	գրեիք	կարդայիք	ուտեիք
չպիտի / չպետք է	գրեին	կարդային	ուտեին

Koha e Ardhme II

գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեմ
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինես
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինի
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինենք
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեք
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեն

Koha e Shkuar II

գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեի
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեիր
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լիներ
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեինք
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեիք
գրած	կարդացած	կերած	չպիտի / չպետք է լինեին

MËNYRA HIPOTETIKE

Koha e Ardhme I

(եւ)	չեմ	գրի	չեմ	կարդա	չեմ	ուտի
(դու)	չես	գրի	չես	կարդա	չես	ուտի
(նա)	չի	գրի	չի	կարդա	չի	ուտի
(մենք)	չենք	գրի	չենք	կարդա	չենք	ուտի
(դուք)	չեք	գրի	չեք	կարդա	չեք	ուտի
(նրանք)	չեն	գրի	չեն	կարդա	են	ուտի

Koha e Shkuar I

(եւ)	չէի	գրի	չէի	կարդա	չէի	ուտի
(դու)	չէիր	գրի	չէիր	կարդա	չէիր	ուտի
(նա)	չէր	գրի	չէր	կարդա	չէր	ուտի
(մենք)	չէինք	գրի	չէինք	կարդա	չէինք	ուտի
(դուք)	չէիք	գրի	չէիք	կարդա	չէիք	ուտի
(նրանք)	չէին	գրի	չէին	կարդա	չէին	ուտի

Koha e Ardhme II

(ես)	գրած	կարդացած	կերած	չեմ	լինի
(դու)	գրած	կարդացած	կերած	չես	լինի
(նա)	գրած	կարդացած	կերած	չի	լինի
(մենք)	գրած	կարդացած	կերած	չենք	լինի
(դուք)	գրած	կարդացած	կերած	չեք	լինի
(նրանք)	գրած	կարդացած	կերած	չեն	լինի

Koha e Shkuar II

(ես)	գրած	կարդացած	կերած	չեի	լինի
(դու)	գրած	կարդացած	կերած	չեիր	լինի
(նա)	գրած	կարդացած	կերած	չեր	լինի
(մենք)	գրած	կարդացած	կերած	չեինք	լինի
(դուք)	գրած	կարդացած	կերած	չեիք	լինի
(նրանք)	գրած	կարդացած	կերած	չեին	լինի

INFINITIVI dhe PJESORET

Infinitivi	չգրել	չկարդալ	չուտել
Pjesore e tashme	չգրող	չկարդացող	չուտող
Pjesore e shkuar	չգրած	չկարդացած	չկերած
Pjesore e ardhme	չգրելու	չկարդալու	չուտելու

63. TABELË PËRMBLEDHËSE E ZGJEDHIMIT
TË FOLJEVE NDIHMËSE
(*ËU* dhe *ÏËËËË*)

1. TRAJTA POHORE

MËNYRA DËFTORE

	Koha e Tashme		Koha e Pakryer	
(<i>ËU</i>)	<i>Ë</i>	<i>ÏhËnu</i>	<i>Ëh</i>	<i>ÏhËnu</i>
(<i>Ïnu</i>)	<i>Ëu</i>	<i>ÏhËnu</i>	<i>Ëhp</i>	<i>ÏhËnu</i>
(<i>Ëu</i>)	<i>Ë</i>	<i>ÏhËnu</i>	<i>Ëp</i>	<i>ÏhËnu</i>
(<i>ÏËËËË</i>)	<i>ËË</i>	<i>ÏhËnu</i>	<i>ËhË</i>	<i>ÏhËnu</i>
(<i>ÏnuË</i>)	<i>ËË</i>	<i>ÏhËnu</i>	<i>Ëhp</i>	<i>ÏhËnu</i>
(<i>ËpËËË</i>)	<i>ËË</i>	<i>ÏhËnu</i>	<i>ËhË</i>	<i>ÏhËnu</i>
	Koha E Kryer e Thjeshtë	Koha E Kryer	Koha Më se e Kryer	
(<i>ËU</i>)	<i>Ëq</i>	<i>ËqË</i>	<i>ËqË</i>	
(<i>Ïnu</i>)	<i>Ëqp</i>	<i>ËqË</i>	<i>ËqË</i>	
(<i>Ëu</i>)	<i>ËqË</i>	<i>ËqË</i>	<i>ËqË</i>	
(<i>ÏËËËË</i>)	<i>ËqËË</i>	<i>ËqËË</i>	<i>ËqËË</i>	
(<i>ÏnuË</i>)	<i>ËqpË</i>	<i>ËqËË</i>	<i>ËqËË</i>	
(<i>ËpËËË</i>)	<i>ËqËË</i>	<i>ËqËË</i>	<i>ËqËË</i>	

	Koha e Ardhme	Koha e Ardhme e Pakryer
(tu)	լիսելու եւ	լիսելու էի
(դու)	լիսելու ես	լիսելու էիր
(սա)	լիսելու է	լիսելու էր
(սենք)	լիսելու ենք	լիսելու էինք
(դուք)	լիսելու եք	լիսելու էիք
(նրանք)	լիսելու են	լիսելու էին

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, njëjës (imponuese)	եղի՛ր	(ji!)
Veta e dytë, shumës (imponuese)	եղե՛ք	(jini!)
Veta e tretë, njëjës (imponuese)	թող լիսի՛	(le të jetë!)
Veta e tretë, shumës (imponuese)	թող լիսեն՛	(le të jenë!)
Gjithëpërfshirëse në shumës:	լիսե՛նք	(le të jemi!)

MËNYRA LIDHORE

	Koha e Ardhme	Koha e Shkuar
(tu)	լիսեմ	լիսեի
(դու)	լիսես	լիսեիր
(սա)	լիսի	լիսեր
(սենք)	լիսենք	լիսեինք
(դուք)	լիսեք	լիսեիք
(նրանք)	լիսեն	լիսեին

MËNYRA DETYRUESE

Koha e Ardhme I

(*ես*) պիտի / պետք է լինեմ
 (դու) պիտի / պետք է լինես
 (նա) պիտի / պետք է լինի

Koha e Shkuar I

պիտի / պետք է լինեի
 պիտի / պետք է լինեիր
 պիտի / պետք է լիներ

(*մենք*) պիտի / պետք է լինենք
 (դուք) պիտի / պետք է լինեք
 (նրանք) պիտի / պետք է լինեն

պիտի / պետք է լինեինք
 պիտի / պետք է լինեիք
 պիտի / պետք է լինեին

Koha e Ardhme II

(*ես*) եղած պիտի / պետք է լինեմ
 (դու) եղած պիտի / պետք է լինես
 (նա) եղած պիտի / պետք է լինի
 (*մենք*) եղած պիտի / պետք է լինենք
 (դուք) եղած պիտի / պետք է լինեք
 (նրանք) եղած պիտի / պետք է լինեն

Koha e Shkuar II

պիտի / պետք է լինեի
 պիտի / պետք է լինեիր
 պիտի / պետք է լիներ
 պիտի / պետք է լինեինք
 պիտի / պետք է լինեիք
 պիտի / պետք է լինեին

MËNYRA HIPOTETIKE

Koha e Ardhme I

(*ես*) կլինեմ
 (դու) կլինես
 (նա) կլինի

Koha e Shkuar I

կլինեի
 կլինեիր
 կլիներ

(*մենք*) կլինենք
 (դուք) կլինեք
 (նրանք) կլինեն

կլինեինք
 կլինեիք
 կլինեին

	Koha e Ardhme II		Koha e Shkuar II	
(<i>tu</i>)	<i>enadh</i>	<i>qllhnlul</i>	<i>enadh</i>	<i>qllhnlh</i>
(<i>nu</i>)	<i>enadh</i>	<i>qllhnlul</i>	<i>enadh</i>	<i>qllhnlhrl</i>
(<i>u</i>)	<i>enadh</i>	<i>qllhnlh</i>	<i>enadh</i>	<i>qllhnlhr</i>
(<i>nlul</i>)	<i>enadh</i>	<i>qllhnlul</i>	<i>enadh</i>	<i>qllhnlhrl</i>
(<i>nlh</i>)	<i>enadh</i>	<i>qllhnlh</i>	<i>enadh</i>	<i>qllhnlhr</i>
(<i>nlh</i>)	<i>enadh</i>	<i>qllhnlul</i>	<i>enadh</i>	<i>qllhnlhrl</i>

INFINITIVI dhe Pjesoret

Infinitivi	<i>qllhnl</i>
Pjesore e tashme	<i>enqh</i>
Pjesore e shkuar	<i>enadh</i>
Pjesore e ardhme	<i>qllhnlh</i>
Pjesore Bashkërenduese	<i>qllhnlhu</i>

TABELË PËRMBLEDHËSE E ZGJEDHIMIT
TË FOLJEVE NDIHMËSE
(*tu* dhe *lulul*)

2. TRAJTA MOHORE

MËNYRA DËFTORE

	Koha e Tashme			Koha e Pakryer		
<i>(tu)</i>	<i>zëul</i>	<i>zëul</i>	<i>lulul</i>	<i>zëh</i>	<i>zëh</i>	<i>lulul</i>
<i>(turi)</i>	<i>zëu</i>	<i>zëu</i>	<i>lulul</i>	<i>zëhri</i>	<i>zëhri</i>	<i>lulul</i>
<i>(tue)</i>	<i>zë/zëh</i>	<i>zëh</i>	<i>lulul</i>	<i>zëri</i>	<i>zëri</i>	<i>lulul</i>
<i>(lulul)</i>	<i>zëulp</i>	<i>zëulp</i>	<i>lulul</i>	<i>zëhulp</i>	<i>zëhulp</i>	<i>lulul</i>
<i>(turi)</i>	<i>zëp</i>	<i>zëp</i>	<i>lulul</i>	<i>zëhri</i>	<i>zëhri</i>	<i>lulul</i>
<i>(lululul)</i>	<i>zëul</i>	<i>zëul</i>	<i>lulul</i>	<i>zëhul</i>	<i>zëhul</i>	<i>lulul</i>

	Koha E Kryer e Thjeshtë	Koha E Kryer	Koha Më se e Kryer
<i>(tu)</i>	<i>zëqas</i>	<i>zëul</i> <i>ëqel</i>	<i>zëh</i> <i>ëqel</i>
<i>(turi)</i>	<i>zëqasri</i>	<i>zëu</i> <i>ëqel</i>	<i>zëhri</i> <i>ëqel</i>
<i>(tue)</i>	<i>zëqasul</i>	<i>zëh</i> <i>ëqel</i>	<i>zëri</i> <i>ëqel</i>
<i>(lulul)</i>	<i>zëqasulp</i>	<i>zëulp</i> <i>ëqel</i>	<i>zëhulp</i> <i>ëqel</i>
<i>(turi)</i>	<i>zëqasip</i>	<i>zëp</i> <i>ëqel</i>	<i>zëhri</i> <i>ëqel</i>
<i>(lululul)</i>	<i>zëqasul</i>	<i>zëul</i> <i>ëqel</i>	<i>zëhul</i> <i>ëqel</i>

	Koha e Ardhme		Koha e Ardhme e Pakryer	
(<i>tu</i>)	<i>ջեմ</i>	<i>լինելու</i>	<i>ջէի</i>	<i>լինելու</i>
(<i>դու</i>)	<i>ջես</i>	<i>լինելու</i>	<i>ջէիր</i>	<i>լինելու</i>
(<i>սա</i>)	<i>ջի</i>	<i>լինելու</i>	<i>ջէր</i>	<i>լինելու</i>
(<i>մենք</i>)	<i>ջենք</i>	<i>լինելու</i>	<i>ջէինք</i>	<i>լինելու</i>
(<i>դուք</i>)	<i>ջեք</i>	<i>լինելու</i>	<i>ջէիք</i>	<i>լինելու</i>
(<i>նրանք</i>)	<i>ջեն</i>	<i>լինելու</i>	<i>ջէին</i>	<i>լինելու</i>

MËNYRA URDHËRORE

Veta e dytë, njëjës (ndaluese)	<i>վի՛ր</i>	<i>լինիր / եղիր</i>	(mos ji!)
Veta e dytë, shumës (ndaluese)	<i>վի՛ր</i>	<i>լինեք / եղեք</i>	(mos jini!)
Gjithëpërfshirëse në shumës:	<i>ջլինե՛նք</i>		(le të mos jemi!)

MËNYRA LIDHORE

	Koha e Ardhme	Koha e Shkuar
(<i>tu</i>)	<i>ջլինեմ</i>	<i>ջլինեի</i>
(<i>դու</i>)	<i>ջլինես</i>	<i>ջլինեիր</i>
(<i>սա</i>)	<i>ջլինի</i>	<i>ջլիներ</i>
(<i>մենք</i>)	<i>ջլինենք</i>	<i>ջլինեինք</i>
(<i>դուք</i>)	<i>ջլինեք</i>	<i>ջլինեիք</i>
(<i>նրանք</i>)	<i>ջլինեն</i>	<i>ջլինեին</i>

MËNYRA DETYRUESE

	Koha e Ardhme I	Koha e Shkuar I
(<i>tu</i>)	<i>ջպիտի / չպետք է լինեմ</i>	<i>ջպիտի / չպետք է լինեի</i>
(<i>դու</i>)	<i>ջպիտի / չպետք է լինես</i>	<i>ջպիտի / չպետք է լինեիր</i>
(<i>սա</i>)	<i>ջպիտի / չպետք է լինի</i>	<i>ջպիտի / չպետք է լիներ</i>

<i>(մենք)</i>	<i>չպիտի / չպետք է լինենք</i>	<i>չպիտի / չպետք է լինեիք</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չպիտի / չպետք է լինեք</i>	<i>չպիտի / չպետք է լինեիք</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չպիտի / չպետք է լինեն</i>	<i>չպիտի / չպետք է լինեին</i>

MËNYRA HIPOTETIKE

	Koha e Ardhme I		Koha e Shkuar I	
<i>(եւ)</i>	<i>չեւ</i>	<i>լինի</i>	<i>չէի</i>	<i>լինի</i>
<i>(դու)</i>	<i>չեւ</i>	<i>լինի</i>	<i>չէիր</i>	<i>լինի</i>
<i>(նա)</i>	<i>չի</i>	<i>լինի</i>	<i>չէր</i>	<i>լինի</i>
<i>(մենք)</i>	<i>չենք</i>	<i>լինի</i>	<i>չէինք</i>	<i>լինի</i>
<i>(դուք)</i>	<i>չեք</i>	<i>լինի</i>	<i>չէիք</i>	<i>լինի</i>
<i>(նրանք)</i>	<i>չեն</i>	<i>լինի</i>	<i>չէին</i>	<i>լինի</i>

INFINITIVI dhe PJESORET

Infinitivi	<i>չլինել</i>
Pjesore e tashme	<i>չլինտող / չէողող</i>
Pjesore e shkuar	<i>չէողած</i>
Pjesore e ardhme	<i>չլինելիք</i>

64. TABELË PËRMBLEDHËSE E FORMAVE TË PASHTJELLUARA TË FOLJES

Janë trajtuar 3 lloj foljesh:

Folje e rregullt e zgjedhimit të I (mbaresa me – <i>tł</i>)	<i>qrlł</i>
Folje e rregullt e zgjedhimit të II (mbaresa me – <i>ul</i>)	<i>łarłul</i>
Folje e parregullt	<i>nlłł</i>

Infinitivi (ose Paskajore)	<i>qrlł / łarłul / nlłł</i> të shkruash / të lexosh / të hash
Pjesore e tashme (a)	<i>qrrul / łarłrul / nlłrul</i> duke shkruajtur / lexuar / ngrënë
Pjesore e tashme (b)	<i>qrrł / łarłwłł / nlłłł</i> duke shkruajtur / lexuar / ngrënë
Pjesore e shkuar (a)	<i>qrlł / łarłwłł / nlłłł</i> shkruar / lexuar / ngrënë
Pjesore e shkuar (b)	<i>qrlłł / łarłwłłł / łłrlłł</i> shkruar / lexuar / ngrënë
Pjesore e ardhme (a)	<i>qrlłłł / łarłłłł / nlłłłł</i> për të shkruar / lexuar / ngrënë
Pjesore e ardhme (b)	<i>qrlłłłł / łarłłłłł / nlłłłłł</i> për të shkruar / lexuar / ngrënë
Pjesorja negative	<i>qrlłł / łarłłł / nlłłł</i> për të shkruar / lexuar / ngrënë
Pjesore Bashkërenduese	<i>qrlłłłł / łarłłłłł / nlłłłłł</i> duke shkruajtur / lexuar / ngrënë

Shënim:

1. Me (a) janë shënuar pjesoret të cilat shërbejnë për të formuar kohët e përbëra të foljeve dhe përdoren vetëm në bashkëngjitje me to, ndërsa me (b) janë shënuar pjesoret që mund të funksionojnë në mënyrë të pavarur në fjali në rolin e emrit, mbiemrit ose ndajfoljes.
2. Për më hollësisht, shih kapitullin “**Pjesoret dhe formimi i tyre**”.
3. Ndonëse Pjesoret me mbaresën - “*hu*” normalisht i përkasin grupit të Pjesoreve Bashkërenduese, në rastin e foljeve njërrrokëshe *unuj* (të japësh, me dhanë), *quj* (të vish, me ardhë) dhe *luj* (të qash, me qa) ato i shmangen rregullit të përgjithshëm. Në këtë rast ato mund të përdoren në rolin e Pjesores Bashkërenduese ose të Pjesores së Tashme, pavarësisht se nuk mbarojnë me - “*nu*”.

65. PËRMBLEDHJE PËR KRAHASIM NDËRMJET GJUHËS ARMENE LINDORE DHE PERËNDIMORE

A. GJUHA ARMENE LINDORE

Mënyra Dëftore ka 7 (shtatë) kohë:

1. E Tashme	<i>կարդում եմ</i>	(po) lexoj
2. E Pakryer	<i>կարդում էի</i>	(po) lexoja
3. E Kryer e Thjeshtë	<i>կարդացի</i>	lexova
4. E Kryer	<i>կարդացել եմ</i>	kam lexuar
5. Më se e Kryer	<i>կարդացել էի</i>	kisha lexuar
6. E Ardhme	<i>կարդալու եմ</i>	kam për të lexuar
7. E Ardhme e Pakryer	<i>կարդալու էի</i>	kisha për të lexuar

Mënyra Lidhore ka 2 (dy) kohë:

1. E Ardhme	<i>կարդամ</i>	të lexoj
2. E Shkuar	<i>կարդայի</i>	të lexoja

Mënyra Detyruese ka 4 (katër) kohë:

1. E Ardhme	I	<i>պիտի / պետք է կարդամ</i> do të/duhet të lexoj
2. E Shkuar	I	<i>պիտի / պետք է կարդայի</i> do të/duhej të lexoja
3. E Ardhme	II	<i>կարդացած պիտի / պետք է լինել</i> do të/duhet të kem lexuar
4. E Shkuar	II	<i>կարդացած պիտի / պետք է լինելի</i> do të/duhet (duhej) të kisha lexuar

Mënyra Hipotetike ka 4 (katër) kohë:

1. E Ardhme	I	<i>կկարդամ</i>	do të lexoj
2. E Shkuar	I	<i>կկարդայի</i>	do të lexoja
3. E Ardhme	II	<i>կարդացած կլինեմ</i>	do të kem lexuar
4. E Shkuar	II	<i>կարդացած կլինեի</i>	do të kisha lexuar

Format e Pashtjelluara

1. Infinitivi	<i>կարդալ</i>	të lexosh
2. Pjesore e tashme (a)	<i>կարդում</i>	duke lexuar
3. Pjesore e tashme (b)	<i>կարդացող</i>	duke lexuar
4. Pjesore e shkuar (a)	<i>կարդացել</i>	lexuar
5. Pjesore e shkuar (b)	<i>կարդացած</i>	lexuar
6. Pjesore e ardhme (a)	<i>կարդալու</i>	për të lexuar
7. Pjesore e ardhme (b)	<i>կարդալիք</i>	për të lexuar
8. Pjesorja negative	<i>կարդա</i>	për të lexuar
9. Pjesore Bashkërenduese	<i>կարդալիս</i>	duke lexuar

Shënim:

1. Me (a) janë shënuar pjesoret të cilat shërbejnë për të formuar kohët e përbëra të foljeve dhe përdoren vetëm në bashkëngjitje me to, ndërsa me (b) janë shënuar pjesoret që mund të funksionojnë në mënyrë të pavarur në fjali në rolin e emrit, mbiemrit ose ndajfoljes.

B. GJUHA ARMENE PERËNDIMORE

Mënyra Dëftore ka 7 (shtatë) kohë:

1. E Tashme	<i>կը կարդամ</i>	(po) lexoj
2. E Pakryer	<i>կը կարդայի</i>	(po) lexoja
3. E Kryer e Thjeshtë	<i>կարդացի</i>	lexova
4. E Kryer	<i>կարդացած եմ</i>	kam lexuar
5. Më se e Kryer	<i>կարդացած էի</i>	kisha lexuar
6. E Ardhme	<i>պիտի կարդամ</i>	do të lexoj
7. E Ardhme e Kushtëzuar	<i>պիտի կարդայի</i>	do të lexoja

Mënyra Lidhore ka 4 (katër) kohë:

1. E Tashme	<i>կարդալ</i>	të lexoj
2. E Pakryer	<i>կարդայի</i>	të lexoja
3. E Kryer	<i>կարդացած ըլլալ</i>	të kem lexuar
4. Më se e Kryer	<i>կարդացած ըլլայի</i>	të kisha lexuar

Format e Pashtjelluara

1. Infinitivi	<i>կարդալ</i>	të lexosh
2. Pjesore e tashme	<i>կարդացող</i>	duke lexuar
3. Pjesore e shkuar	<i>կարդացած, կարդացեր</i>	lexuar
4. Pjesore e ardhme	<i>կարդալու, կարդալիք</i>	për të lexuar

KREU VII

PJESË TË PANDRYSHUESHME TË LIGJËRATËS

1. PARAFJALËT (ՆԱԽԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)

dhe

PASFJALËT (ԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)

Në gjuhë, përveç lakimit, ka edhe fjalë të veçanta (të posaçme) të cilat krijojnë lidhje gramatikore ndërmjet fjalëve në fjali. Ndër to janë parafjalët dhe pasfjalët. Parafjalët vendosen para emrave dhe përemrave, ndërsa pasfjalët pas tyre, ndonëse disa prej tyre mund të shfaqen para ose pas tyre. Në gjuhën Armene, parafjalët janë më pak të përdorshme se pasfjalët.

Parafjalët dhe pasfjalët në gjuhën Armene kërkojnë që emrat dhe përemrat, të cilët u paraprijnë ose i ndjekin ato, të vendosen në një rasë të veçantë. Shembulli i mëposhtëm paraqet pasfjalën – *սասիւ* – për, për hatër të, rreth, etj. që ndjek një emër ose përemër në rasën gjinore:

ըն սասիւ – rreth teje, për hatër tënd

գրքի սասիւ – rreth librit, për librin

սարղկանց սասիւ – rreth njerëzimit, për njerëzimin

վեր հյուրերի սասիւ – rreth miqve tanë, për miqtë tanë.

Tabela e mëposhtëme jep pasfjalët më të përdorshme, të cilësuar në përputhje me rasën që kërkojnë.

Pasfjalë (me gjinoren)	Pasfjalë (me dhanoren)	Pasfjalë (me rrjedhoren)
<i>uրաջ</i> – në ballë të	<i>ւեղ</i> – në vend të	<i>ւաւաջ</i> - përpara
<i>առթիվ</i> – me rastin e	<i>օրոք</i> - gjatë	<i>այն կողմ</i> – nga ajo anë
<i>դիմաց</i> - përballë	<i>հակառակ*</i> - përkundër	<i>այս կողմ</i> – nga kjo anë
<i>դեմ</i> - përballë	<i>հասար</i> - për	<i>բացի*</i> - përveç
<i>եւս</i> - prapa	<i>հասնւայն</i> – në përputhje me	<i>դուրս</i> - jashtë
<i>ծասնակ</i> - gjatë	<i>հասնւատ</i> - sipas	<i>զատ</i> - përveç
<i>վրա</i> - mbi	<i>հանդեպ</i> - përballë	<i>ի վեր</i> – që kur, nga
<i>սակ</i> - ndën, nën	<i>հետ</i> - me	<i>հեռու</i> – larg prej
<i>վեջ</i> – në, brenda	<i>ւնտ</i> - pranë	<i>հետո</i> - pastaj
<i>վեջուեղ</i> – në mes të	<i>նսն</i> – si, njëlloj si	<i>ներս</i> - brenda
<i>վիջու</i> - ndërmjet	<i>շնորհիվ*</i> – falë...	<i>սկսած*</i> – duke filluar nga
<i>շուրջ</i> - rreth	<i>պես</i> - si, njëlloj si	<i>վերն</i> - mbi
<i>սասին</i> – rreth, për	<i>փոխարեն</i> – në vend të	<i>ներքե</i> - poshtë

Shënim: Fjalët me yll* janë fjalë që përdoren edhe si parafjalë edhe si pasfjalë:

հակարակ իմ կամքին ose *իմ կամքին հակարակ* - në kundërshtim me vullnetin (dëshirën) time.

Parafjalët më të përdorshme janë:

<i>անկախ</i>	pavarësisht nga
<i>առանց</i>	pa
<i>դեպի</i>	drejt
<i>ըստ</i>	sipas, në përputhje me
<i>իբր(և)</i>	si
<i>հանուն</i>	për (hatër të)
<i>վինչ(և)</i>	deri (deri sa)

Rasa që kërkojnë

rrjedhore
dhanore
dhanore/kallzore
dhanore
kallzore
dhanore
dhanore/kallzore

<i>նրպէս</i>	si	kallzore
<i>նախքան</i>	përpara	kallzore

Të krahasohet përdorimi i këtyre parafjalëve:

<i>ստանցքեզ</i>	pa ty
<i>վիճակ երեկո</i>	deri në mbrëmje
<i>հանուն հայրենիքի</i>	për hatër të atdheut
<i>իբրև սարդ</i>	si qënie njerëzore

Shumë prej pasfjalëve e kanë burimin në format e lakuara të emrit. Shembujt e mëposhtëm tregojnë emra të rasës instrumentale, që kryesisht përdoren si pasfjalë:

<i>հետևանքով</i> – si rezultat i	<i>հետևանք</i> – rezultat
<i>սխառմանով</i> – për shkak të	<i>սխառման</i> – shkak
<i>վիզոնով</i> – me anë të, nëpërmjet	<i>վիզոն</i> – mjet, mënyrë

Parafjalët dhe pasfjalët në gjuhën Armene shprehin kuptime të ndryshme, si p.sh:

Vend	<i>վեջ</i> (në, brenda), <i>վրա</i> (në, mbi), <i>սակ</i> (nën, poshtë), <i>սնու</i> (afër, pranë), <i>վերև</i> (mbi, sipër), <i>ներքև</i> (nën, poshtë)
Kohë	<i>հետո</i> (pas, pastaj), <i>նախքան</i> (para, përpara), <i>վիճակ</i> (deri, deri sa), <i>որով</i> (gjatë, përgjatë)
Mënyrë	<i>սի</i> (si, ashtu si), <i>սի edhe</i> (si edhe, njëjloj, i ngjashëm me, njëjloj si), <i>վիզոնով</i> (me anë të, nëpërmjet)
Shkak	<i>սխառմանով</i> (për shkak të, sepse), <i>չստիշի</i> (në sajë të, falë...), <i>նայած</i> (në varësi të, duke marrë parasysh)
Masë	<i>չի</i> (sa edhe, aq sa), <i>սվեղ</i> (më shumë, më tepër), <i>սվեղ քան</i> (më shumë se, më tepër se)
Referencë	<i>սխառման</i> (rreth, për, për hatër të), <i>վերաբերյալ</i> (në lidhje me, krahasuar me), <i>ստի</i> (me rastin e)
Objektiv	<i>համար</i> (për), <i>հանուն</i> (për hatër të..), <i>hoqուն</i> (për të mirën e..)

Disa prej tyre kanë më tepër se një kuptim. Kështu, pasfjala – *unuq* – mund të tregojë vend (përpara, para), por edhe kohë (përpara, para). Në varësi të përdorimit ndryshon edhe rasia e emrit që u paraprin:

Suú unuq – përpara shtëpisë (emri – *Suú* – në rasën gjinore)

Ḡuuḡg unuq – përpara mësimit (emri – *Ḡuuḡg* – në rasën rrjedhore)

2. NDAJFOLJET (*UUḠFUḠEḠ*) dhe formimi i tyre

Ndërkohë që funksioni primar i mbiemrit është plotësimi i emrit, funksioni i ndajfoljes është plotësimi i foljeve, mbiemrave dhe i ndajfoljeve të tjera. Në këtë rol ato përshkruajnë se si, kur, ku dhe në çfarë mase është realizuar një veprim. Llojet kryesore të ndajfoljeve janë:

- a) mënyre (pyetja: *ḡúyut ú* – si?)
- b) vendi (pyetja: *n úḡ / nḡunt ú* – ku?)
- c) kohe (pyetja: *t ḡḡ* – kur?)
- d) shkaku (pyetja: *ḡúḡ ú* – përse?)
- e) mase (pyetja: *nḡuu ú* – sa?)

Në varësi të formimit të tyre, ndajfoljet mund të klasifikohen në kategori të ndryshme:

1. Ndajfolje bazë, të cilat jo detyrimisht mund të konsiderohen të prejardhura nga ndonjë fjalë tjetër:

ḡḡḡḡ – kurrë, *uḡuntḡ* – këtu, *nḡḡḡḡ / nḡḡḡḡ* – jashtë, *uḡḡḡ* – vazhdimisht, gjithmonë, *ḡḡḡḡ* – tani, *ḡḡḡḡ* – pastaj, etj.

2. Ndajfolje të prejardhura prej mbiemrave me prapashtesën:

<i>uḡḡḡ</i> :	<i>ḡúwḡwú</i> – natyral	<i>ḡúwḡwúuḡḡḡ</i> – natyrisht
<i>wḡḡ</i> :	<i>nḡḡḡḡ</i> – i drejtë	<i>nḡḡḡḡwḡḡ</i> – drejt, direkt
<i>uḡḡḡ</i> :	<i>uḡḡ</i> – tjetër	<i>uḡḡuḡḡḡ</i> – ndryshe, përndryshe
<i>nḡḡḡ</i> :	<i>uḡḡḡḡḡ</i> – i plotë	<i>uḡḡḡḡḡnḡḡḡ</i> – plotësisht, tërësisht
<i>nḡḡḡ</i> :	<i>úḡḡḡḡ</i> – i sigurtë	<i>úḡḡḡḡnḡḡḡ</i> – sigurisht

3. Mbiemra që shërbejnë si ndajfolje, pa shtesa:

<i>ḡḡḡḡ</i> – i gjatë	<i>ḡḡḡḡ ḡḡḡḡḡḡ</i> – qëndrove gjatë
<i>ḡḡḡḡḡ</i> – ngadalë, i qetë	<i>ḡḡḡḡḡ ḡḡḡḡḡḡ</i> – ec ngadalë

անգամ, նոյն իսկ – bile, madje
վասն զի – që, me qëllim që...
թէ'... թէ – si kështu ...edhe ashtu
նրեփս, ուստի – prandaj

այսինքն – është për të thënë..
կա՛ւ կա՛ւ – ose... ose
պայմանով որ – me kusht që
քանի որ – që prej, posa që

այնպէս որ – kështu që, në këtë mënyrë

ն՛չ թէ .... այլ – jo vetëm që... por...

ն՛չ վրայն ... այլ նաև – jo vetëm, por edhe...

քանի... այնքան ավելի – sa më shumë... aq më tepër...

որովհետև, ինչու որ – sepse

ն՛չ որովհետև... այլ որովհետև – jo sepse,... por sepse...

ն՛չ որովհետև... այլ այն պատճառով որ – jo sepse,... por sepse...

4. PASTHIRRMAT (ՁՍՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ)

E folura e përditshme Armene është e mbushur me pasthirrma, struktura të ngrira shprehjesh që mbartin kuptime të ndryshme, por funksionojnë të vetmuara dhe nuk janë pjesë e strukturës së fjalisë. Këto njësi të shkurtra linguistike që janë emocionale dhe të rastit, shprehin shumë, ndonëse në shumicën e rasteve përbëhen nga vetëm një rrokje me pak tinguj. Ndonjëherë, ato mund të përbëhen nga më shumë se një rrokje. Pasthirrmat Armene mund të grupohen në katër tipe që përmbushin funksione të ndryshme:

1. Të përçojnë emocion të fortë:

ո՛ (ol), ա՛ (al), ո՛յ (oj!), ն՛ւյ (uj!), վա՛յ (vaj!), ջա՛ւ (xhan!), պա՛հ (pah!)

Në varësi të llojit të emocionit, që shprehin në gjuhën Armene këto pasthirrma të grupit të parë, ato mund të nëngrupohen si më poshtë:

a) kënaqësi: *ջա՛ւ (xhan!), ուխա՛յ (uhaj!), ո՛հ (oh!), ա՛հ (ah!), etj.*

b) surprizë: *ո՛հ (oh!), ohn՛ (oho!), պա հո՛ (pa ho!), բա՛ (ba!), վա՛հ (vah!), etj.*

4. Të imitojnë tinguj natyralë të kafshëve ose sendeve, d.m.th. fjalë onomatopoeike:

<i>հա՛ֆ-հա՛ֆ</i>	(haf-haf!)	qeni
<i>ծի՛ւ-ծի՛ւ</i>	(ciu-ciu!)	zogu
<i>միա՛ս</i>	(miau!)	macja
<i>ծուղըղըղը՛ն</i>	(cuhruhu!)	këndesi
<i>բը՛զզ</i>	(bëzz!)	bleta
<i>շըը՛ իսկ</i>	(çrëk!)	zhurma që bën dera kur mbyllet
<i>իը՛շշ</i>	(këshsh!)	zhurma që bën uji kur derdhet

5. IDIOMAT

Idiomat në gjuhën Armene kanë përdorim të madh. Duke qenë se ato formojnë një grup të madh, këtu më poshtë po mjaftohemi me disa shembuj prej tyre:

- Հաճեցէ՛ք* – Ju lutem!, Urdhëroni!
Եթէ կը հաճի՞ք – Nëse dëshironi?
Կը հաճի՞ք – Dëshironi...?
Տեղի ունենալ – Ka vend ...
Հաճույքով, Միտով – Me kënaqësi!, Me gjithë zemër!
Շնորհակալ եմ – Ju falenderoj!, Ju jam mirënjohës!
Շնորհակալություն – Ju falenderoj!, Falenderime!
Ասրե՛ւ – Rrofsh! (Faleminderit!)
Յստություն – Mirë u pafshim!
Մյուս կողմէ – Nga ana tjetër,..
Շատնոց է որ – U bë kohë, që..
Կը ցավի՞մ որ – Më vjen keq, që..!
Եթէ կարելի է... – Nëqoftëse është e mundur...
Միջոցներ ձեռք առնել – Me marrë masat..
Լավ ատեն անցնել – Të kalosh kohëra të mira.

KREU VIII

FJALËT (*ԲԱՆԵՐ*)

Shënim:

Pjesa më e madhe e materialit, që përmban shtjellimi i mëposhtëm, është pjesë përbërëse edhe e materialeve, që shtjellohen në pjesët e ndryshueshme të ligjëratës, siç janë Emri, Mbiemri, Folja, Ndajfolja.

Megjithatë, për nga rëndësia që ka si njësi themelore e një gjuhe, më poshtë është bërë një trajtim më i plotë dhe i hollësishëm i mënyrës së formimit të llojeve të ndryshme të fjalëve dhe mënyrës së ndryshimit të tyre në varësi të asaj që kërkojnë të shprehin.

1. Të Përgjithshme (Fjalët dhe formimi i tyre)

Fjalët ndahen në tre grupe kryesore:

- a) Fjalë bazë ose rrënjë
  - b) Fjalë të prejardhura
  - c) Fjalë të përbëra
- a) Fjalë rrënjë janë ato që paraqiten në formën e tyre më të thjeshtë, pa ndonjë shtesë:

uqq – komb;   *ձայն* – zë;   *ւրժէք* – vlerë

- b) Fjalë të prejardhura janë ato që formohen nga fjalë rrënjë me ndihmën e shtesave që mund të jenë parashtesa ose prapashtesa:

<i>uqq ային</i>	=	<i>uqqային</i>	kombëtar
<i>ձայն աղան</i>	=	<i>ձայնաղան</i>	i zëshëm
<i>ւն ւրժէք</i>	=	<i>ւնւրժէք</i>	i pavlerë, i pavlefshëm
<i>Հայ սսստան</i>	=	<i>Հայաստան</i>	Armeni

- c) Fjalë të përbëra janë ato që formohen nga bashkimi i dy ose më shumë fjalëve, duke krijuar në këtë mënyrë një fjalë të re, që ka edhe një kuptim të ri:

<i>ծով + եզերք</i>	<i>ծովեզերք</i>	bregdet
<i>մարտ + ա + նալ</i>	<i>մարտանալ</i>	anije lufte

Gjatë formimit të fjalëve të prejardhura ose të përbëra, si edhe gjatë lakimit apo zgjedhimit, zanoret dhe diftongët në rrokjen e fundit të fjalës pësojnë ndryshime të caktuara; ato mund të bien plotësisht ose mund të zëvendësohen me një zanore tjetër.

2. Fjalët e prejardhura (*ածանցյալ բառերը*)

A. Fjalë të prejardhura nga emra vendesh

Për të formuar një fjalë të re nga një emër vendi, gjuha Armene përdor emrin në formën e tij bazë duke i shtuar prapashtesa mbiemërore:

1. – (*ա*)*ցի* – për të formuar emra që tregojnë prejardhje apo kombësi.

<i>Ալբանիա</i> – Albania	<i>ալբանացի</i> – shqiptar
<i>Իտալիա</i> – Italia	<i>իտալացի</i> – italian
<i>Գերմանիա</i> – Gjermania	<i>գերմանացի</i> – gjerman

2. Prejardhja apo kombësia mund të shprehet edhe në formë më të thjeshtë, që korrespondon me rrënjën e fjalës:

<i>Հայաստան</i> – Armeni	<i>հայ</i> – armen
<i>Ռուսաստան</i> – Rusi	<i>ռուս</i> – rus
<i>Լեհաստան</i> – Poloni	<i>լեհ</i> – polak

3. Më pak e përdorur është prapashtesa *-իկ* që i shtohet emrave të përveçëm që tregojnë vende:

<i>Պարսկաստան</i> – Persi	<i>պարսիկ</i> – pers (mashkull)
<i>Հնդկաստան</i> – Indi	<i>հնդիկ</i> – Indian (mashkull)

4. – *nlh* – është prapashtesë që krijon gjininë femërore në ngjashmëri me gjininë mashkullore:

<i>uɽwánuɽɣh</i> – shqiptar	<i>uɽwánulh</i> – shqiptare
<i>huɽ</i> – armen	<i>huɽulh</i> – armenë
<i>húnɣhɣ</i> – indian	<i>húnɣulh</i> – indiane

5. – *ɛɽɛn* dhe – *uɽɛn* shërbejnë si prapashtesa për të formuar fjalë që tregojnë gjuhët e popujve. Ato i shtohen rrënjës së fjalës së vendit:

<i>uɽwánuɽɣh</i> – shqiptar (person)	<i>uɽwánɛɽɛn</i> – shqip (gjuha)
<i>huɽ</i> – armen (person)	<i>huɽɛɽɛn</i> – armenisht (gjuha)
<i>hnɣú</i> – grek (person)	<i>hnúnɽuɽɛn</i> – greqisht (gjuha)
<i>nuu</i> – rus (person)	<i>nuuɛɽɛn</i> – rusisht (gjuha)

6. – *wɣwán* është prapashtesa mbiemërore që haset më shpesh. Mbiemrat formohen duke i shtuar këtë prapashtesë rrënjës së emrit:

<i>ɽnuɽɽɣh</i> – Turqia	<i>ɽnuɽɽwán</i> – turk (mbiemër)
<i>ɽnuuɽuɽwán</i> – Rusia	<i>nuuɽwán</i> – rus (mbiemër)
<i>ɽuɽwɣh</i> – Italia	<i>ɣuɽwán</i> – italian (mbiemër)

B. Emrat e prejardhur që tregojnë vend ose vendndodhje

Në gramatikën Armene ka shumë pak prapashtesa për të formuar emra që tregojnë vend ose vendndodhje. Këto prapashtesa janë:

wúnɣ, *uɽuɽwán*, *uɽwán*

1. Prapashtesa – *wúnɣ* tregon vendndodhje të institucioneve. Këta lloj emrash e kanë prejardhjen nga mbiemra ose folje:

<i>ɽɛɽ</i> – plak, i vjetër	<i>ɽɛɽwúnɣ</i> – shtëpi pleqsh (pension)
<i>hɣwúnɣ</i> – i sëmurë	<i>hɣwúnɣwúnɣ</i> – spital
<i>hɣuɽ</i> – mik	<i>hɣuɽwúnɣ</i> – hotel, bujtinë
<i>uɽwɣɽuɽ</i> – mjeshtëri	<i>uɽwɣɽuɽwúnɣ</i> – punishte, studio

Vetëm disa pak emra që mbarojnë me – *uńng* tregojnë kartmonedha me një vlerë të caktuar:

<i>hńıq</i> – pesë	<i>hńıqawńng</i> – pesëshe
<i>uńuq</i> – dhjetë	<i>uńuawńng</i> – dhjetëshe
<i>hıııııııı</i> – njëqind	<i>hııııııııawńng</i> – njëqindëshe

2. Prapashtesa – (*w*)*uńwń* tregon emra vendesh:

<i>Żııııııı</i> – Armenia	<i>Վıııııııı</i> – Gjeorgjia
<i>Żııııııı</i> – Greqia	<i>Ռıııııııı</i> – Rusia

3. Prapashtesa – *wıwń* tregon emra vendesh, dhomash dhe institucionesh të ndryshme:

<i>ıııııııı</i> – klasë	<i>hıııııııııııı</i> – universitet
<i>ıııııııı</i> – banjo	<i>ıııııııııııı</i> – apartament
<i>ıııııııı</i> – restorant	

4. Disa prej emrave, që mbarojnë me – *wıwń*, tregojnë pajisje, enë, mobilje, etj.

<i>ıııııııı</i> – depo	<i>ıııııııııııı</i> – frigorifer
<i>ıııııııı</i> – sobë, furrë	

5. Disa prej emrave, që mbarojnë me – *wıwń*, tregojnë libra të ndryshëm:

<i>ıııııııııııı</i> – abetare	<i>ıııııııııııı</i> – Bibla
<i>ıııııııııııı</i> – fjalor	

C. Formimi i emrave të prejardhur që tregojnë njerëz

Prapashtesat më të përdorshme në formimin e emrave që tregojnë njerëz janë:

- wgh* / –*ıgh* / –*gh*
- (*w*)*ıwń*
- ıııı*
- ıı*
- ıwń*

1. Emrat e formuar me prapashtesën *-ugh / -tgh / -gh* tregojnë banorë. Këta emra janë të prejardhur nga emra të përgjithshëm ose të veçantë vendesh:

<i>gɲɪɫ</i> – fshat	<i>gɲɪɫugh</i> – fshatar
<i>ʎwɪ</i> – Van	<i>ʎwɪtgh</i> – banor i Vanit
<i>ʎɾɪwɪ</i> – Jerevan	<i>ʎɾɪwɪgh</i> – banor i Jerevanit

2. Emrat e formuar me prapashtesën *-(w)uwɪ* tregojnë profesion. Këta emra janë të prejardhur nga emra:

<i>ɲɪɫ</i> – derë, portë	<i>ɲɪwɪuwɪ</i> – portier
<i>ɲɪwɾɪtq</i> – lulishte	<i>ɲɪwɾɪqɲuwɪ</i> – lulishtar
<i>ɫɪwɾp</i> – karrocë	<i>ɫɪwɾuwɪ</i> – karrocier

3. Emrat e formuar me prapashtesën *-hɫ*, që i shtohet rrënjës së foljes, tregojnë profesion:

<i>ʎɾqɫ</i> – këndoj	<i>ʎɾqhɫ</i> – këngëtar
<i>ɪɫwɾɫ</i> – pikturoj	<i>ɪɫwɾhɫ</i> – piktor
<i>hɪɫɫ</i> – kontrolloj	<i>hɪqhɫ</i> – kontrollor

4. Emrat e formuar me prapashtesën *-ɲɾɪ*, që i shtohet rrënjës së foljes ose emrit, tregojnë impenjim:

<i>uwɪ</i> – qerre, karro	<i>uwɪɲɾɪ</i> – karropunues
<i>ɲɾuwɪ</i> – gjuaj	<i>ɲɾɪɲɾɪ</i> – gjuetar
<i>hɫɪɪɫɫ</i> – ndjek	<i>hɫɪɪɪɫɫ</i> – ndjekës, pasues

Ndonëse shumica e këtyre emrave të prejardhur nuk e specifikojnë gjininë, disa prej tyre mund të marrin prapashtesën *-ɪɪh*, për të treguar gjininë femërore:

<i>ʎɾqhɫ</i> – këngëtar	<i>ʎɾqɪɪhɫ</i> – këngëtare
<i>ɪɫwɾhɫ</i> – piktor	<i>ɪɫwɾɪɪhɫ</i> – piktoreshë
<i>qɫɾɪwɪwɪugh</i> – gjerman	<i>qɫɾɪwɪɪwɪhɫ</i> – gjermane

D. Emrat abstraktë të prejardhur

Në gramatikën Armene, njëlloj si në gjuhën Shqipe, emrat cilësohen konkretë ose abstraktë.

P.sh. *shtëpi, njeri*, etj. - cilësohen emra **konkretë**,
 ndërsa *gëzim, kënaqësi, rritje*, etj. - cilësohen emra **abstraktë**.

Shumica e emrave abstraktë e kanë prejardhjen nga pjesë të tjera të fjalisë. Prapashtesa më e përdorshme në formimin e emrave abstraktë është:

նւթյուն, նւ, սնք.

1. Prapashtesa *–նւթյուն* përdoret gjerësisht për të formuar emra abstraktë:

a) nga mbiemrat:

<i>սոստ</i> – i bollshëm	<i>սոստնւթյուն</i> – bollëk
<i>նրախ</i> – i gëzuar	<i>նրախնւթյուն</i> – gëzim
<i>ծանր</i> – i rëndë	<i>ծանրնւթյուն</i> – rëndësi, peshë
<i>ւեծ</i> – i madh	<i>ւեծնւթյուն</i> – madhësi
<i>խաղաղ</i> – i qetë	<i>խաղաղնւթյուն</i> – qetësi, paqe

b) nga foljet:

<i>քննել</i> – provoj	<i>քնննւթյուն</i> – provim
<i>օգնել</i> – ndihmoj	<i>օգննւթյուն</i> – ndihmë
<i>սլաշտսպանել</i> – mbroj	<i>սլաշտսպաննւթյուն</i> – mbrojtje
<i>շարունակել</i> – vazhdoj	<i>շարունակնւթյուն</i> – vazhdimësi

c) nga emrat:

<i>մայր</i> – nënë	<i>մայրնւթյուն</i> – amësi
<i>թշնամի</i> – armik	<i>թշնամնւթյուն</i> – armiqësi
<i>ընկեր</i> – mik	<i>ընկերնւթյուն</i> – miqësi

2. Prapashtesa *–նւ* krijon emra abstraktë nga foljet:

<i>սլաշարել</i> – rrethoj	<i>սլաշարնւ</i> – rrethim
<i>շարժել</i> – lëviz	<i>շարժնւ</i> – lëvizje
<i>ներել</i> – fal	<i>ներնւ</i> – falje
<i>ստուգել</i> – kontrolloj	<i>ստուգնւ</i> – kontroll

3. Prapashtesa – *wúnp* krijon emra abstraktë nga foljet:

<i>wzhuuunl</i> – punoj	<i>wzhuuunwúnp</i> – punë
<i>huwudtl</i> – persekutoj, ndjek	<i>huwudwúnp</i> – persekutim, ndjekje
<i>úwprqtl</i> – ushtroj, trajnoj	<i>úwprqwúnp</i> – ushtrim, trajnim
<i>unwúgtl</i> – torturoj, mundoj	<i>unwúgwúnp</i> – torturë, mundim

E. Emra të prejardhur që kanë kuptim zvogëlues

Gjuha Armene ka tre prapashtesa që shërbejnë për të formuar formën zvogëluese të emrit: *hl* (*ik*), *wl* (*ak*), *nl* (*uk*). Ato i japin emrit kuptim zvogëlues (në madhësi ose në vlerë), afërsi, përkëdheli, por gjithashtu, edhe degradim ose përbuzje nga ana e folësit.

1. Të tre prapashtesat *hl*, *wl*, *nl* i shtohen emrit: sidoqoftë zgjedhja e tyre është e përcaktuar. Çdo emri i korrespondon një prapashtese e caktuar:

<i>ánl</i> – peshk	<i>ánúhl</i> – peshk i vogël
<i>lhd</i> – liqen	<i>lúwl</i> – liqen i vogël
<i>wpr</i> – ari	<i>wprnl</i> – ari i vogël

2. Numri më i madh i zvogëlimeve krijohet me prapashtesën – *hl*:

<i>utnwn</i> – tryezë	<i>utnwnhl</i> – tryezë e vogël
<i>znú</i> – qen	<i>znúhl</i> – qen i vogël (qenush)
<i>uwuunw</i> – copë	<i>uwuunwhl</i> – copë e vogël

a) Emrat që tregojnë lidhje të ngushta marrin – *hl*, duke shprehur intimitet ose familjaritet:

<i>huwr</i> – baba	<i>huwrhl</i> – babush
<i>prwr</i> – motër	<i>prwrhl</i> – motërzë
<i>uwuw</i> – gjysh	<i>uwuwhl</i> – gjyshi

b) Kur prapashtesa – *hl* i shtohet emrave të përveçëm të personave, ai tregon qëndrim subjektiv apo emocional ndaj personit, për të cilin bëhet fjalë:

<i>Shqrnwn</i>	<i>Shqrnwnhl</i>
<i>Uwrhwn</i>	<i>Uwrhwnhl</i>
<i>Uwrnwn</i>	<i>Uwrnwnhl</i>

3. Emrat e gjatë e formojnë formën zvogëluese duke e shtuar prapashtesën –*hly* pas rrokjes së parë të emrit:

<i>Lnuhút</i>	<i>Lnuhly</i>
<i>Isuγuunur</i>	<i>Isuγhly</i>
<i>Žnqhuúnútu</i>	<i>Žnqhly</i>

Prapashtesa –*hly* dhe –*nlly* mund t’u shtohen edhe mbiemrave. Kur i referohen apo adresohen një personi apo sendi, ato tregojnë afekSION ose simPATI:

<i>uhrrnú</i> – tërhëqese	<i>uhrrnúhly</i> – e dashur
<i>uúnúç</i> – e ëmbël	<i>uúnúçhly</i> – sheqerkë
<i>unup</i> – e ngrohtë	<i>unupnlly</i> – e ngrohtë
<i>qkpr</i> – i shëndoshë	<i>qhprnlly</i> – bol, trashaluaq

F. Formimi i emrave të prejardhur nëpërmjet këmbimit dhe ndryshimit të zanores në të njëjtën rrënjë

Gjatë formimit të fjalëve, lakimit dhe formimit të shumësit të emrave, zanore të caktuara të rrënjës së fjalës, mund të ndryshojnë ose të ndrydhen sipas disa rregullave të caktuara. Ky ndryshim diktohet nga çvendosja e theksit nga zanorja e rrënjës në një vend tjetër, zakonisht rrokja e fundit. Si rezultat, fjalët me rrënjë të përbashkët çfaqin çvendosje apo ndryshime periodike të zanoreve të rrënjës, siç tregohet më poshtë:

1. *h* (i) - shndërrohet në -*ç* (^e)

Shembull:

uhprn (sirt) – zemër, *uprnh* (s^erti) – i, e zemrës, *upnunpwn* (s^ertaban) – kardiolog, *upnuqhú* (s^ertagin) – i, e përzemërt;
qhpr (gir) – gërmë, *qrkrl* (g^erel) – shkruaj, *qprnh* (g^eroh) – shkrimtar, *qprnhpwn* (g^eradaran) – bibliotekë, librari, *qprhwn* (grakan) – shkrimor, *qhprp* (girk^h) – libër, *qprpkr* (g^erk^her) – libra, etj.

2. *h* (i) - eleminohet**Shembull:**

uyunihil (pativ) – nder, *uyunilh* (patvi) – i,e nderit, *uyuniltl* (patvel) – nderoj, *uyunilwin* (patvavor) – i nderuar, etj.

huzhil (hashiv) – llogari, *huzilh* (hashvi) – i,e llogarisë, *huziltl* (hashvel) – llogaris, *huziluyuh* (hashvapah) – llogaritar, etj.

3. *h* (i) - shndrrohet në - *ni* (u)**Shembull:**

uyqh (ajgi) – kopësht

uyqni (ajgu) - i,e kopshtit

nrqh (vorthi) – djalë, bir

nrqni (vort'hu) - i,e djalit, birit

qhhl (gini) – verë (pije)

qhuni (gini) – i,e verës

4. *ni* (u) - shndrrohet në - *nl* (^e) (shqiptohet, por nuk shkruhet)**Shembull:**

unin (sut) – gënjeshtër, *unh* (s^eti) – i,e gënjeshtres, *untl* (s^etel) – gënjej, *unuhunu* (s^etahos) – gënjeshtar

pnin (burt^h) – lesh, *pnh* (b^ert^he) – i,e leshtë, *pnnyu* (b^ert^hja) – prej leshi

nninu (durs) – jashtë, *nnih* (d^ersi) – i,e jashtëm, *nnitgh* (d^erseci) – i,e huaj

unnú (tun) – shtëpi, *unúnr* (t^ener) – shtëpitë

qhn (gir) - germë, *qhr* (g^erer) - germa

5. *ni* (u) - eleminohet**Shembull:**

niunul (usum) – mësim

niuuunú (usman) – i,e mësimt

uúgnul (ancum) – shetitje

uúgnúunú (ancman) – i,e shetitjes

6. *ni* (uj) - shndrrohet në - *ni* (u)**Shembull:**

lnuju (lujs) – dritë, *lnuuqnr* (lusavor) – ndriçim, *lnuuunin* (lusamut) – dritare

hniyu (hujs) – shpresë, *hniun* (huso) – i,e shpresës, *hniuuuun* (husahat) – i,e dëshpëruar, i,e pashpresë

þniún (tujn) – helm, *þniuuqnr* (tunavor) – i,e helmët, *þniuuqnrtil* (tunavorel) – helmoj

7. *t* (e) - shndërrohet në - *h* (i)

Shembull:

utp (ser) – dashuri, *uhpnn* (siro) – i,e dashurisë, *uhpntl* (sirel) – dashuroj,
uhpntlwán (sirekan) – dashnor, *uhpnuhwupntl* (siraharvel) – bie në dashuri
utp (ter) – zotëri, *uhpnnç* (tiroç) – i,e zotërisë, *uhpntl* (tirel) – zotëroj
úqtp (n^ever) – dhuratë, *úqhpntl* (n^evirel) – dhuroj

G. Formimi i mbiemrave të prejardhur

1. Në gjuhën Armene, parashtesat më të përdorura për të formuar mbiemra janë: *wán-, ç-, ñç-, u-, uu-*.

Nga të gjitha këto, *wán-* ka përdorimin më të gjerë. Ajo i korrespondon parashtesës *pa-* në gjuhën shqipe (pastër – i **pa**pastër, punë – i **pa**punë, etj) dhe shërben kryesisht për të formuar antonime të prejardhura nga:

a) mbiemra të thjeshtë ose të prejardhur:

<i>úwupnr</i> – i pastër	<i>wánúwupnr</i> – i pa pastër
<i>lyjwnú</i> – i qëndrueshëm	<i>wánlyjwnú</i> – i pa qëndrueshëm
<i>hwgnn</i> – i suksesshëm	<i>wánhwgnn</i> – i pa suksesshëm
<i>uywuwuhwánwunni</i> – i përgjegjshëm	
<i>wánuywuwuhwánwunni</i> – i pa përgjegjshëm	

b) emrat

<i>úzwán</i> – shenjë	<i>wánúzwán</i> – i pa rëndësishëm
<i>utnp</i> – faj	<i>wánutnp</i> – i pa faj
<i>hnun</i> – aromë	<i>wánhnun</i> – i pa aromë
<i>hniju</i> – shpresë	<i>wánhniju</i> – i pa shpresë

Shënim: Shumë prej emrave abstraktë që mbarojnë me *-nupjwnú* formohen prej mbiemrave të prejardhur me parashtesën *wán-*:

<i>wánhnq</i> – i pakujdesshëm	<i>wánhnqnpjwnú</i> – pakujdesi
<i>wánáwzwlq</i> – i pashijshëm	<i>wánáwzwlqnpjwnú</i> – pashije

անսկի – i pafaj   *անսկիություն* – pafajësi
անպատիվ – i pandershëm   *անպատիվություն* – pandershmëri

Parashtesat *չ*-, *դժ*-, *տ*-, *սպ*- janë më pak të përdorshme.

Të gjitha këto i japin fjalës kuptim negativ.

<i>չ</i> -	<i>կասկենալ</i> – të dëshërosh <i>խոսել</i> – të flasësh	<i>չկաս</i> – i ashpër, i pakëndshëm <i>չխոսկան</i> – i pafjalë, fjalëpakë
<i>դժ</i> -	<i>գոհ</i> – kënaqësi <i>գույն</i> – ngjyrë	<i>դժգոհ</i> – i pakënaqur <i>դժգույն</i> – i pangjyrë, i zbehtë
<i>տ</i> -	<i>գիտենալ</i> – të dish <i>հաճելի</i> – i këndshëm	<i>տգետ</i> – i paditur, injorant <i>տհաճ</i> – i pakëndshëm
<i>սպ</i> -	<i>օրենք</i> – ligj <i>շնորհք</i> – mirësi	<i>սպօրինի</i> – i paligjshëm, ilegal <i>սպաշնորհ</i> – i paturp

Disa prej këtyre mbiemrave mund të formohen nga e njëjta fjalë, me të njëjtin kuptim, por me disa prej këtyre parashtesave:

չկաս = *անկաս*, *դժգույն* = *անգույն*, *սպօրինի* = *սպօրեն*, etj.

2. Prapashtesat mbiemërore: *-ալի*, *-ելի*, *-ական*, *-եկան*, *-ակի*, *-յին*, *-տ*, *-ավետ*, *-ավոր*, *-ելոր*, *-ավուն*, *-ե*, *-յա*, *-ելի*, *-եղ*, *-ենի*, *-իչ*, *-ոտ*, *-կոտ*, *-յալ*, *-յան*, *-ու*, *-ուն*, etj. janë shumë të përdorshme, duke u dhënë kuptime të ndryshme mbiemrave të prejardhur prej emrave, foljeve, numërorëve, etj.

Shembuj:

<i>-ալի</i>	<i>սուկալ</i> - tmerrohem	<i>սուկալի</i> – i tmershëm
<i>-ելի</i>	<i>ստեղ</i> - urrej	<i>ստեղի</i> – i urryer
<i>-ական</i>	<i>օր</i> - ditë	<i>օրական</i> - ditor
<i>-եկան</i>	<i>շահ</i> - fitim	<i>շահեկան</i> - fitimprurës

-սկի	բազում - shumë	բազմակի - i shumëfishtë
-ային	օդ - ajër	օդային - ajror
-ստ	զույն - ngjyrë	զունստ - i zbehtë
-ավետ	բույր - aromë	բույրավետ - aromatik
-ավոր	վեղք - faj	վեղավոր - fajtor
-ելոր	ունենալ - të kesh	ունելոր - i pasur
-ավուն	կարմիր - i kuq	կարմրավուն - i kuqërremtë
-ե	փայտ - dru	փայտե - i drunjtë
-յա	սպակի - xham	սպակյա - i xhamtë
-եղ	ուժ - fuqi	ուժեղ - i fuqishëm
-ենի	մայր - nënë	մայրենի - amëtar
-իչ	հուզել - të lëvizësh	հուզիչ - emocional
-ոտ	յուղ - yndyrë, vaj	յուղոտ - i yndyrshëm
-կոտ	վախ - frikë	վախկոտ - i frikshëm
-յալ	որակել - cilësoj	որակյալ - i kualifikuar
-յան	արևելք - Lindje	արևելյան - Lindor
-ու	հասել - pres, ndaj	հասու - i mprehtë
-ուն	հնչել - tingëlloj	հնչուն - tingëllues

H. Formimi i foljeve të prejardhura

Në gjuhën Armene ka disa lloj mbaresash nëpërmjet të cilave arrihet të krijohen folje të prejardhura nga lloje të tjera fjalësh, si p.sh.

- a) – nga emrat, mbiemrat, ndajfoljet
- b) – nga folje të tjera të thjeshta

A. Dy janë mbaresat kryesore, në gjuhën Armene, nëpërmjet të cilave formohen folje të prejardhura nga emrat, mbiemrat, ndajfoljet:

- սլ (ւն + սլ) dhe - էլ

Me to formohen:

1. Folje jokalimtare me - ալ (*ան + ալ*):

a) prej emrave:

<i>քար</i>	gur	<i>քարանալ</i>	ngurtësohem
<i>ընկեր</i>	mik	<i>ընկերանալ</i>	miqësohem
<i>բյուրեղ</i>	kristal	<i>բյուրեղանալ</i>	kristalizohem

b) prej mbiemrave dhe ndajfoljeve:

<i>մեծ</i>	i madh	<i>մեծանալ</i>	rritem, zmadhohem
<i>տաք</i>	i ngrohtë	<i>տաքանալ</i>	ngrohëm
<i>հեռու</i>	larg	<i>հեռանալ</i>	largohem

2. Folje jokalimtare me – էլ:

a) prej emrave:

<i>շունչ</i>	frymë	<i>շնչել</i>	të marrësh frymë
<i>զիշեր</i>	natë	<i>զիշերել</i>	të kalosh natën
<i>անձրև</i>	shi	<i>անձրևել</i>	të bjerë shi

b) prej mbiemrave:

<i>կանաչ</i>	i gjelbër	<i>կանաչել</i>	gjelbërohem
<i>սպուշ</i>	i marrë	<i>սպշել</i>	marrosem
<i>փափուկ</i>	i butë	<i>փափկել</i>	zbutem

3. Folje kalimtare me – էլ:

a) prej emrave:

<i>արդուկ</i>	hekurosje	<i>արդուկել</i>	hekuros
<i>գրպան</i>	xhep	<i>գրպանել</i>	fus në xhep
<i>պատիժ</i>	ndëshkim	<i>պատժել</i>	ndëshkoj

b) prej mbiemrave:

<i>ղատարկ</i> - bosh, i zbrazët	<i>ղատարկել</i> – boshatis, zbraz
<i>սպահով</i> - i sigurtë	<i>սպահովել</i> – siguroj
<i>պարզ</i> - i pastërt, i qartë	<i>պարզել</i> – pastroj, qartësoj

B. Për të formuar folje të prejardhura nga foljet e thjeshta, në gjuhën Armene, ka shumë mënyra:

1. nëpërmjet mbaresave - *(w)gúntł* / - *(t)gúntł* për të krijuar foljet e prejardhura (shkajkore) kalimtare nga ato jokalimtare:

a)	<i>nłrwłhuwúwł</i> – gëzohem	<i>nłrwłhuwgúntł</i> – të gëzosh (dikë)
	<i>uwuwutł</i> – pres	<i>uwuwutłgúntł</i> – të bësh dikë të presë
	<i>pwłłtł</i> – ec	<i>pwłłtłgúntł</i> – të bësh dikë të ecë

b) Shkakësia, gjithashtu, mund të shprehet duke i shtuar foljes kryesore foljen *-unwł* – të japësh:

<i>łwłrwłtł</i> – të qepësh	<i>łwłrwłtł unwł</i> – të japësh për të qepur
<i>rwłrwłtł</i> – të sjellësh	<i>rwłrwłtł unwł</i> – të kërkosh të sjellin
<i>nłrwłrwłtł</i> – të dërgosh	<i>nłrwłrwłtł unwł</i> – jap për të dërguar

Shembuj:

<i>Uju hwąmłunrwł łwłrwłtł unłłtłghł:</i>	Ja dhashë për ta qepur këtë kostum.
<i>Ŧłrwłrwł nłrwłrwłtł unłrwł:</i>	Dërgoje ilaçin. (Nise ilaçin)
<i>łwłrwłrwł nłrwłrwłtł tłł unwłłhu:</i>	Unë jam duke e dërguar letrën.

Format e tepërta, d.m.th. përdorimi njëkohësisht i mbaresave fundore - *(w)gúntł* / - *(t)gúntł* dhe i foljes - *unwł*, mund të përdoren, por nuk janë të rekomanduara (pasi shprehin të njëjtën gjë me fjalë të tepërta).

<i>uwuwutłgúntł</i>	<i>uwuwutłgúntł unwł</i>
<i>pwłłtłgúntł</i>	<i>pwłłtłgúntł unwł</i>

c) nëpërmjet elementeve mesore *-un-*, *-nun-*, *-unw-*, që futen si shtesa brenda fjalës, për të krijuar folje, që shprehin veprim të përsëritur:

<i>rwłłtł</i> – të tërheqësh	<i>rwłłrwłrwłtł</i> – të zvarritësh
<i>łrwłtł</i> – të shtypësh	<i>łrwłrwłrwłtł</i> – të shkelësh
<i>łwłrwłtł</i> – të presësh	<i>łwłrwłrwłtł</i> – të coptosh

2. nëpërmjet elementit mesor –*վ* për të formuar:

a) trajtën pasive nga foljet kalimtare:

<i>քննել</i> – kontrolloj	<i>քննվել</i> – kontrollohem
<i>կառնուցել</i> – ndërtoj	<i>կառնուցվել</i> – ndërtohem
<i>սպանել</i> – vras	<i>սպանվել</i> – vritem
<i>օրհնել</i> – bekoj	<i>օրհնվել</i> – bekohem

b) folje reciprociteti nga foljet kalimtare:

<i>տեսնել</i> – të shohësh	<i>տեսնվել</i> – të shihesh me njeri tjetrin
<i>համբուրել</i> – të puthësh	<i>համբուրվել</i> – të puthesh me njeri tjetrin
<i>բաժանել</i> – të ndash	<i>բաժանվել</i> – të ndahesh me njeri tjetrin

Jo të gjitha foljet e kanë këtë fleksibilitet. Reciprociteti, gjithashtu, mund të shprehet nëpërmjet përemrit reciprok – *իրար* – njeri tjetrin.

Մենք իրար չհամոզեցինք:

Ne nuk arritëm dot të bindim njeri tjetrin.

(Nuk rame dakord me njeri tjetrin)

Այս երկու ընկերները իրար սիրում են:

Të dy këta miqtë e duan njeri tjetrin.

Նրանք իրարից չեն հոգնում:

Ata nuk mërzhiten nga njeri tjetri.

c) folje reflektive nga foljet kalimtare:

<i>սանրել</i> – të krehësh	<i>սանրվել</i> – të krihesh
<i>լվանալ</i> – të lash	<i>լվացվել</i> – të lahesh

Refleksiviteti mund, gjithashtu, të shprehet nëpërmjet një përemri reflektor (p.sh. *քեզ* – veten tuaj, *իրեն* – veten e vet, etj.):

Քեզ սի՛ գովիր: Mos e mburr veten! (Mos u mburr!)

Siç e tregojnë edhe shembujt, *-q* – i shtohet infinitivit ose rrënjës së të kryerës së thjeshtë. Kështu, kemi një grup mbaresash *-qte, -wqte, -teqte*:

uhp-te – të duash   *orhú-te* – të bekosh
uhp-qte – të duhesh   *orhú-qte* – të bekohesh

qwrq-w – të lexosh   *qwrđwgúte* – të shkurtosh
qwrqwg-h – lexova   *qwrđwgr-h* – shkurtova
qwrwg-qte – të lexohesh   *qwrđwg-qte* – të shkurtohesh

qúte – të vësh, të vendosësh
qr-h – vura, vendosa
qr-qte – të vihesh, të vendosesh

Në këtë mënyrë krijohet një grup foljesh të afërta me njera tjetrën, të cilat ndryshojnë në kuptim gramatikor:

Jokalimtare	Kalimtare	Passive
<i>únunteúw</i>	<i>únuntegúte</i>	<i>únunteqtete</i>
<i>úteđwúw</i>	<i>úteđwgúte</i>	<i>úteđwqtete</i>
<i>úwqtete</i>	<i>úwqtete</i>	<i>úwqtete</i>

I. Formimi i ndajfoljeve

Ndërkohë që funksioni primar i mbiemrit është plotësimi i emrit, funksioni i ndajfoljes është plotësimi i foljeve, mbiemrave dhe i ndajfoljeve të tjera. Në këtë rol ato përshkruajnë se si, kur, ku dhe në çfarë mase është realizuar një veprim. Llojet kryesore të ndajfoljeve janë:

- a) mënyre   (pyetja: *húwt ú* – si?)
- b) vendi   (pyetja: *n ír / nrunte ñ* – ku?)
- c) kohe   (pyetja: *t r* – kur?)
- d) shkaku   (pyetja: *húzn í* – përse?)
- e) mase   (pyetja: *nrpw ú* – sa?)

Në varësi të formimit të tyre, ndajfoljet mund të klasifikohen në kategori të ndryshme:

1. Ndajfolje bazë, të cilat jo detyrimisht mund të konsiderohen të prejardhura nga ndonjë fjalë tjetër:

էրբէք – kurrë, *այստեղ* – këtu, *ընդրը / զրսուս* – jashtë, *վիշտ* – vazhdimisht, gjithmonë, *հիսւ* – tani, *հէսն* – pastaj, etj.

2. Ndajfolje të prejardhura prej mbiemrave me prapashtesën:

<i>արար:</i>	<i>բնական</i> – natyral	<i>բնականարար</i> – natyrisht
<i>ակի:</i>	<i>ուղիղ</i> – i drejtë	<i>ուղիղակի</i> – drejt, direkt
<i>սպէս:</i>	<i>այլ</i> – tjetër	<i>այլսպէս</i> – ndryshe, përndryshe
<i>նվի:</i>	<i>ամբողջ</i> – i plotë	<i>ամբողջովին</i> – plotësisht, tërësisht
<i>որեն:</i>	<i>վստահ</i> – i sigurtë	<i>վստահորեն</i> – sigurisht

3. Mbiemra që shërbejnë si ndajfolje, pa shtesa:

<i>երկար</i> – i gjatë	<i>երկար մասցիր</i> – qëndrove gjatë
<i>կամւաց</i> – ngadalë, i qetë	<i>կամւաց քայլիր</i> – ec ngadalë

4. Emrat me shenjën e rasës:

<i>ւէր</i> – dashuri	<i>ւիրով</i> – me dashuri
<i>նէրկա</i> – prezencë; e tashme	<i>նէրկայումս</i> – tani, së shpejti

5. Pjesore të veçanta, me mbaresën – *իւ* në fund, tregojnë njëkohshmëri veprimesh. Në këtë rast këto quhen “Pjesore Bashkërenduese”.

<i>երգել</i> – të këndosh	<i>երգելիւ</i> – ndërsa këndonte
<i>հագալ</i> – të kollitesh	<i>հագալիւ</i> – ndërsa kollitej

6. Shumë prej Infinitivëve në rasën Instrumentale mund të përdoren si ndajfolje mënyre:

<i>վագել</i> – të vraposh	<i>վագելով</i> – duke vrapuar, me vrap
<i>հուսալ</i> – të shpresosh	<i>հուսալով</i> – duke shpresuar, me shprese

7. Përsëritja e mbiemrave ose ndajfoljeve përbën një tjetër model ndajfoljeje:

արաք - shpejt   *արաք -արաք* = shpejt - shpejt
կաււաց - ngadalë   *կաււաց -կաււաց* = ngadalë – ngadalë

8. Përsëritja e emrave, me emrin e parë të shfaqur në rasën Rrjedhore:

ւեղ - vend   *ւեղից ւեղ* - nga një vend në tjetrin
ծայր - fund   *ծայրից ծայր* - nga një skaj në tjetrin
բերան - gojë   *բերնէբերան* – gojë më gojë

J. Bashkimet dy - fjalëshe

Gjuha Armene ka një numër të madh bashkime dy-fjalëshe, të quajtura ndryshe çift-fjalësh, të cilat shprehin një kuptim të caktuar. Këto janë shprehje idiomatike karakteristike për gjuhën Armene dhe të përdorura gjerësisht për të theksuar kuptimin e një fjale të caktuar. Këto shkruhen ashtu siç shkruhen fjalët e thjeshta, veç e veç, të lidhura ndërmjet tyre me lidhëzën bashkuese *ni* ose *lu*:

Shembuj:

ղեղ ni դարման – ilaç (fjalë për fjalë: mjekim dhe kurim)
խաղ ni պար – lojë fëmijësh (fjalë për fjalë: lojë dhe vallëzim)
լուռ ni մուկ – i heshtur (fjalë për fjalë: i qetë dhe fjalëpakë)
ուժ ni կարող – forcë (fjalë për fjalë: fuqi dhe energji)
խելք ni սիրք – mençuri (fjalë për fjalë: mendje dhe mendim)
հոգու ni ցալ – pikëllim (fjalë për fjalë: shqetësim dhe dhimbje)
ողջ ni անողջ – i shëndetshëm (fjalë për fjalë: i gjallë dhe i shëndetshëm)

Fjalët përbërëse të këtyre bashkimeve janë të barabarta në vlerë dhe që të dyja janë të theksuara. Sidoqoftë, ato shqiptohen si një fjalë e përbërë me rritjen e intonacionit në drejtim të fjalës së dytë. Prej këtu rrjedh edhe reduktimi që u bëhet shpesh këtyre dy fjalëve në një fjalë të vetme të përbërë, siç tregohet në shembujt e mëposhtëm:

Shembuj:

լացուկոծ - ankim   nga *լացու կոծ* (qarje dhe vajtim)
անուծախ - tregti   nga *անու ծախ* (marr dhe shes)
ուղնուծուծը - thelb, palcë   nga *ուղ(ն)ու ու ծուծ(ը)* (tru dhe palcë)

լարգուկանն - disiplinë nga *լարգ* *ու կանն* (rregull dhe ligj)
տունուտեղ – zotërim nga *տուն* *ու տեղ* (shtëpi dhe tokë)

Kur përdoren në të folurën e përditshme, lidhëzat shpesh mënjanojnë, dhe shumë prej këtyre bashkimeve dy-fjalëshe shkruhen të ndara ndërmjet tyre me një vizë të vogël ndarëse, si në shembujt e mëposhtëm:

Shembuj:

հալած-կալած – i mbuluar tërësisht (fjalë për fjalë: veshur-ngjeshur)
անթիվ-անհատար – i panumërt (fjalë për fjalë: panumër-pafund)

Të gjithë shembujt e mësipërm tregojnë se fjalët përbërëse të këtyre bashkimeve janë sinonime ose të ngjashme në kuptim. Megjithatë, ka disa bashkime në të cilat fjalët përbërëse kanë kuptim të kundërt:

Shembuj:

թաց ու չոր – të ndryshëm (fjalë për fjalë: i lagur dhe i tharë)
աջ ու ցախ – sa majtas, djathtas (fjalë për fjalë: djathtas dhe majtas)
զիշեր ու գերեկ – gjithë ditën, ditë e natë (fjalë për fjalë: natë e ditë)

K. Përsëritja (ose dyfishimi)

Në fjalëformimin Armen, përsëritja luan një rol të rëndësishëm. Tingujt, rrokjet dhe fjalë të tëra përsëriten me qëllim që të japin një kuptim të ri ose më të theksuar të asaj që kërkohet të shprehet. Shumica e fjalëve njërrokëshe mund të përsëriten. Ato mund të shkruhen veç e veç të ndara, ose të bashkuara nga një vizë e gjatë ose lidhëzë.

A. Përsëritja ndodh në çdo pjesë të fjalisë në këto raste:

1. Emrat përsëriten për të formuar mbiemra cilësorë që gjithashtu mund të përdoren edhe si ndajfolje:

խումբ-խումբ grupe - grupe
փունջ-փունջ në disa buqeta
տեղ-տեղ vende - vende
տեսակ-տեսակ lloj – lloj

Shembuj:

huniuf-~~huniuf~~ ufurqihq grupe – grupe njerëzish, turma njerëzish
huniuf-~~huniuf~~ luanqunad – që qëndronin të ndarë në grupe – grupe

2. Përemrat që përsëriten dhe janë të lidhur me ose pa vizë ndarëse ose lidhëzë. Përsëritja përdoret këtu për të fuqizuar kuptimin e fjalës ose për të shprehur (theksuar) paqartësi:

<i>tu ni tu</i>	gjithçka vetë, vetëm unë
<i>hpën-~~hpën~~</i>	gjithçka vetë, vetëm ai
<i>hûs-~~hûs~~</i>	çfarëdoqoftë

3. Mbiemrat dhe ndajfoljet përsëriten:

- a) për të rritur efektin e kuptimit të tyre:

<i>unip-unip</i>	shumë i mprehtë
<i>ul - ul</i>	shumë i zi / errët
<i>lufufg-lufufg</i>	shumë ngadalë, ngadalë- ngadalë

- b) për të shprehur veprim të përsëritur:

<i>pîs-pîs hultl</i>	të pish pak nga pak
<i>ultl- ultl qunul</i>	të shkosh herë pas here
<i>zunun - zunun uvgelqel</i>	të vizitosh shpesh

4. Numërorët përsëriten për të dhënë kuptim shpërndarës ose përsëritës:

<i>zunru-zunru luanqunel</i>	të qëndrosh katër e nga katër
<i>punîh -punîh' unqunul</i>	sa e sa herë! (kush e di sa herë!)

- B. Përsëritja mund të shoqërohet me ndryshim tingujsh ose reduktim tingujsh. Disa përsëritje e zgjerojnë kuptimin e fjalës, duke treguar një send apo një tipar së bashku me një diçka të tillë të ngjashme. Ndryshimet fonetike gjithashtu krijojnë një kontrast ndërmjet fjalëve që përsëriten.

1. Në përbërësen e dytë të përsëritjes, zanorja shndërrohet në *ni*:

dul ni ðnily lunqel – të shohësh çdo vrimë, cep më cep
ufunp-ufunp punqel – të gjitha llojet e vogëlsirave, kinkalerive
dujû-ðnû qlyw – nuk pipëtin asgjë

2. Në përbërësen e dytë të përsëritjes, bashkëtingëllorja e parë e fjalës ndryshon, kryesisht në *u*. Kjo zakonisht bën përforcimin e kuptimit të fjalës së parë, p.sh. “kjo dhe e ngjashmja me të”, ose “asgjë e kësaj natyre”:

huw- uhw չլու – nuk ka as bukë dhe as diçka të ngjashme me të
անկ- անկ չեմ կերել – nuk hëngra as peshk, as diçka të ngjashme me të
պարսպ-սարսպ նստած եմք – jemi duke ndenjtur kot më kot

3. Në përbërësen e dytë të përsëritjes, përpara zanores shtohet një bashkëtingëllore, zakonisht një *u*:

ավել-ւավել fshesa dhe të ngjashme me to
դրր-ւնրր dredh-përdredh
սման-շսման enë dhe të ngjashme me to

4. Në përbërësen e parë të përsëritjes, hiqet bashkëtingëllorja që është në fillim të fjalës:

սոոք - փսոոք në shkëlqim të plotë
արան - շարան në shumë rradhë
սղսու - սղսղսու pa pikë kuptimi, i tepërt, kot fare

5. Rrokja e parë e një mbiemri, kryesisht të atyre që tregojnë ngjyrë, trajtohet si përbërësja e parë e përsëritjes, dhe kësaj i shtohet një *ի* ose *u*. Në këtë mënyrë përforcohet kuptimi i mbiemrit:

ճերմակ – i bardhë *ճեփ-ճերմակ* i bardhë fare (akull i bardhë)
չոր – i thatë *չոփ-չոր* i thatë fare (i bërë kërc)
կարմիր – i kuq *կսու-կարմիր* i gjithi i kuq (i kuq i ndezur)

6. Shumë përsëritje përfshijnë brenda tyre parafjalën *սո*. Konstruksiione të tilla trajtohen si një njësi e vetme leksikore:

բառ սո բառ – fjalë për fjalë
ժամ սո ժամ – orë për orë, në çdo orë

7. Në disa përsëritje, një nga përbërëset shfaqet në formën e saj gramatikore:

գյուղից գյուղ – nga fshati në fshat (*գյուղից* – shfaqet në rasën Rrjedhore)
կողմ կողմի – krah për krah (*կողմի* – shfaqet në rasën Gjimore)

Disa përsëritje kanë ruajtur formën e vjetër gramatikore:

unwrłg unwrłh – nga viti në vit
(*unwrłg* – forma e vjetër e rasës Rrjedhore)

Duke qenë se përsëritjet konsiderohen si një fjalë e vetme, ato mund të shkruhen edhe si të tilla:

łhwrłłh – një nga një
(prej *łh* – një)
łłwrłłłłłłłł – ballë për ballë
(prej *łłłłłłłł* – fytyrë)
qwrłłłqwrłłł – shumëngjyrësh
(prej *qwrłłł* – ngjyrë)
łwrłłłłłłłłłłłł – i/e ngatërruar, i/e bërë lëmsh
(prej *łwrłłł* – i ngatërruar, i përzier)
łłłłłłłłłłłł – nga dera në derë, derë për derë
(përbërësja e parë *łłłłłł* – forma e vjetër e rasës Rrjedhore)

C. Ndërmjet njërive linguistike që janë rezultat i përsëritjes, në gjuhën Armene ka një numër të madh fjalësh, të cilat në ndryshim nga përsëritjet në të cilat fjalët shkruhen veç e veç, ose të lidhura ndërmjet tyre me vizë ose lidhëzë, përsëritja shfaqet brenda një fjale të vetme. Ndër to më të pikasurat janë:

1. Foljet me kuptim përsëritës:

łwrłłłłłłłłłłłł – të matësh
łłłłłłłłłłłł – të dridhesh
łłłłłłłłłłłł – të bësh vrima vrima
łłłłłłłłłłłł – të shkëlqesh, të vezullosh
łłłłłłłłłłłł – të mendosh mirë, të peshosh

2. Foljet onomatopeike, d.m.th. foljet që imitojnë tingujt.

(Onomatopetë – janë fjalë, që shërbejnë për të riprodhuar tingujt, zërat, zhurmat, britmat. Në dallim nga pasthirrmat, ato nuk shërbejnë për të shprehur ndjenja).

Kjo bëhet duke përsëritur rrokjen e parë me dhe pa ndryshime në ndonjë nga bashkëtingëlloret:

փսփսալ – të fishkëllesh

ծլվլալ – të cicërosh

գոռգոռալ – të bërtasësh

գոճոճալ – të shfrysh, mërmërosh, mërmëritësh

կոկոճալ – të kuakitësh (të bësh si bretkosë)

շշնջալ – të mërmërosh, mërmëritësh

խշխշալ – të cicërosh

3. Fjalët e përbëra (*բարդ բառերը*)

A. Formimi i emrave të përbërë

Emrat e përbërë, në gjuhën Armene, normalisht formohen nga bashkimi i dy elementeve bazë të cilët lidhen me njeri tjetrin direkt ose nëpërmjet zanores bashkuese “*u*”.

Më poshtë jepen disa emra të përbërë të bashkuar direkt, pa nevojën e zanores bashkuese “*u*”.

կեսօր – mesditë

կէս + օր – mes + ditë

ծովափ – bregdet

ծով + ափ – det + breg

Sidoqoftë, përdorim më të madh ka bashkimi i të dy komponenteve nëpërmjet zanores bashkuese “*u*”:

Հյւրաստեղծալ – dhoma e pritjes

հյւր+u+ստեղծալ

(mik + lidhëza a + dhomë)

Հարցազրույց – intervistë

հարց + u + զրույց

(pyetje + lidhëza a + bisedë)

Fjala e përbërë mund të formohet nga bashkimi i:

a) emër + emër:

գետափ – breg lumi

գետ + ափ – breg + lumi

- b) emër + folje: *մարդասպան* – vrasës
մարդ + ա + սպան(ել) – njeri + vras
- c) folje + emër: *գրաստեղան* – tryezë shkrimi
գր(ել) + ա + ստեղան – shkruaj + tryezë
- d) mbiemër + emër: *լիպուխի* – hënë e plotë
լի + ա + լուխի – plot + hënë
- e) përemër + folje: *հնքնաթիռ* – aeroplan
հնքն + ա + թռ(չել) – vetë + fluturoj

Kur fjala e parë e fjalës së përbërë mbaron me “*ի*”, atëhere zanorja lidhëse “*ա*” shndërrohet në “*ի*”:

- զինետուն* – pijetore   *զինի + ա + տուն* – verë + lidh.+ shtëpi
- շոգենավ* – avullore   *շոգի + ա + նավ* – avull + lidh. + anije

Elementet që formojnë emrat e përbërë mund të lidhen me njëri tjetrin edhe me anë të pjesëzave “*ն*” dhe “*լ*”:

- Այբբեն* – alfabet   *Այբ + ն + բեն* – a + dhe + b
- Վերնիսուն* – festë   *Վեր + ն + իսուն* – ha + dhe + pi
- Սոսունք* – tregti   *Սո + ն + սոսք* – merr + dhe + jep

Në procesin e formimit të fjalëve në gjuhën Armene, është e zakonshme që disa prej zanoreve të këmbehen me njëra tjetrën. Për shembull, “*ի*” dhe “*ն*” shndërrohen në “*ե*” të pazëshme, “*նլ*” në “*ն*” dhe “*յա*” në “*լ*”, etj.

- զիլ* – çmim   *զնացնակ* – listë çmimesh
- սուն* – gënjeshtër   *սսսիսս* – gënjeshtar
- լյա* – dritë   *լնսսսիիի* – abazhur
- մսյան* – libër   *մսսննսսիի* – bibliograf

4. Sistemi deiktik në gjuhën Armene

Fjalët “deiktike” (*unë, ti, këtu, atje, tani, kjo, ajo*, etj) reflektojnë afërsinë e folësit me sendet, njerëzit, kohën, vendin. Gjuhët e shprehin këtë afërsi në mënyra të ndryshme. Ndërsa në Shqip ka normalisht dy mënyra për ta shprehur këtë afërsi (*ky/kjo, këtu/atje*, etj.), gjuha Armene përdor tre mënyra (*այս/այդ/այն, այստեղ/այդտեղ/այնտեղ*, etj.).

Kjo ilustron në tabelën e mëposhteme ku fjalët deiktike tregojnë distancë të ndryshme prej folësit:

1. Kontakt direkt – *այս* – ky (që është afër meje)
2. Distancë mesatare (ndërmjet meje dhe teje) – *այդ* – ai (që është afër teje)
3. Distancë më e largët – *այն* – ai (atje tej)

<i>այս</i> (ky, kjo)	<i>այստեղ</i> (këtu)	<i>այսքան</i> (kaq)	<i>այսպես</i> (kështu)
<i>այդ</i> (ai, ajo)	<i>այդտեղ</i> (atje)	<i>այդքան</i> (aq)	<i>այդպես</i> (ashtu)
<i>այն</i> (ai, ajo)	<i>այնտեղ</i> (atje)	<i>այնքան</i> (aq)	<i>այնպես</i> (ashtu)

Normalisht, në gjuhën shqipe, rasti (2) do përkthehej njëlloj si rasti (3), pasi me këtë është më i afërt në kuptim.

Shembull:

1. *այս գիրքը* ky libër (këtu)
2. *այդ գիրքը* ai libër (që është afër teje)
3. *այն գիրքը* ai libër (atje)

Të vihet re, që në të tre këto grupe përsëriten *-u*, *-ը*, *-ն*. Po këta tinguj përsëriten edhe në përemrat vetore – *ես*, *- րու*, *- նա*; këta tinguj, gjithashtu, shërbejnë për të formuar mbaresën pronore *-u*, *-ը*, *-ը/ -ն*.

1. *գիրքս* libri im
2. *գիրքդ* libri yt
3. *գիրքը օսե* *գիրքն* libri i atij / asaj (i tij/ i saj)

KREU IX

INFINITIVI, PJSORET

1. Infinitivi i foljes

Për të zgjedhuar një folje në gjuhën Armene, është e rëndësishme të dihet forma e pazgjedhueshme (e pandryshueshme; që nuk i nëshetrohet ndryshimeve për të shprehur funksione gramatikore ose cilësi) e saj, d.m.th., Infinitivi, që është forma bazike e foljeve dhe nëpërmjet të cilës ato shfaqen në fjalor. Infinitivi i gjuhës Armene përbëhet nga dy pjesë: rrënja e foljes dhe mbaresa e Infinitivit. Infinitivi i foljes: *qrl* - të shkruash dhe *lyarlu* - të lexosh, për shembull, mund të ndahet në dy komponente: rrënja e foljes “*qr*” dhe “*lyar*”, dhe mbarestat e Infinitivit të tyre: “*l*” dhe “*u*”.

Ka dy forma mbaresa të Infinitivit, dhe rrjedhimisht, dy forma zgjedhimesh në gjuhën Armene Lindore:

1. Zgjedhimi i parë   Rrënja e foljes + *l* (el)
2. Zgjedhimi i dytë   Rrënja e foljes + *u* (al)

Shembuj me folje të zgjedhimit të parë:

ml-*l* (të hash), *lrl*-*l* (të këndosh), *hnu*-*l* (të shpresosh), *yl*-*l* (të vallëzosh), *wl*-*l* (të bësh), *hl*-*l* (të pish), *unlrd*-*l* (të krijosh), *ququhu*-*l* (të telefonosh)

Shembuj me folje të zgjedhimit të dytë:

hu-*u* (të luash), *ql*-*u* (të shkosh), *lyar*-*u* (të lexosh), *qnr*-*u* (të bërtasësh), *huq*-*u* (të kollitësh), *mlw*-*u* (të vonohësh), *hnu*-*u* (të shpresosh), *nnu*-*u* (të bubullish)

2. Infinitivi i emërzuar

Në gjuhën Armene Lindore, Infinitivi i foljes është shumë i thjeshtë për t’u emërzuar, dhe kjo gjë realizohet në dy forma:

- a) nëpërmjet mbaresës shquese të emrit *-ը / -ի*
- b) nëpërmjet nyjes pronore *-u, -η,* dhe *-ը / -ի*

<i>երգել</i> – të këndosh	<i>երգելը</i> – të kënduarit	<i>երգելու</i> – të kënduarit tim
<i>խաղալ</i> – të luash	<i>խաղալը</i> – të luajturit	<i>խաղալի</i> – të luajturit tënd
<i>խոսել</i> – të flasësh	<i>խոսելը</i> – të folurit	<i>խոսելի</i> – të folurit e tij/saj

Infinitivi i emërzuar lakohet njëjloj si emrat e rregullt të lakimit me *-ու*:

Më poshtë jepet tabela e lakimit të Infinitivit të emërzuar me mbaresën shquese *-ը / -ի*, në numrin njëjës:

	Нјјјј		
Emër./Kallz.	<i>երգելը</i>	<i>խաղալը</i>	<i>խոսելը</i>
Gjind./Dhan.	<i>երգելու(ի)</i>	<i>խաղալու(ի)</i>	<i>խոսելու(ի)</i>
Rrjedhore	<i>երգելուց</i>	<i>խաղալուց</i>	<i>խոսելուց</i>
Instrumentale	<i>երգելով</i>	<i>խաղալով</i>	<i>խոսելով</i>

Më poshtë jepet tabela e lakimit të Infinitivit të emërzuar nëpërmjet nyjes pronore *-u, -η,* dhe *-ը / -ի*, në numrin njëjës:

	Нјјј		
Emër./Kallz.	<i>երգելու</i>	<i>խաղալու</i>	<i>խոսելու</i>
Gjind./Dhan.	<i>երգելու</i>	<i>խաղալու</i>	<i>խոսելու</i>
Rrjedhore	<i>երգելուց</i>	<i>խաղալուց</i>	<i>խոսելուց</i>
Instrumentale	<i>երգելովու</i>	<i>խաղալովու</i>	<i>խոսելովու</i>

Shënim: Përdorimi i Infinitivit të emërzuar në numrin shumës është shumë i kufizuar në bashkëbisedime.

3. Përdorimi i Infinitivit të emërzuar

Infinitivi i emërzuar me mbaresën shquese *-ը/-ի* përdoret si një emër abstrakt për të treguar një veprim ose gjendje. Në këtë rast ky ngjason me gjininë asnjënjë të emrit në gjuhën shqipe.

Ծխելը փսսսկար է: Të pirët e duhanit është i dëmshëm.
Ասրելը արվեստ է: Të jetuarit është art.

Infinitivi i emërzuar lakohet dhe kryen funksione të ndryshme në fjali.

Անցար առանց ինձ նկատելու: Kalove pa më vënë re.
Լալով ոչինչ չէս փոխի: Me të qara nuk zgjidh gjë.

Në fjalinë e parë, folja *-նկատել* është emërzuar në rasën Dhanore, pasi kështu e kërkon parafjala *-առանց*, ndërsa në fjalinë e dytë folja *-լալ* është emërzuar në rasën Instrumentale.

Në rastet kur i atribuohet një personi, Infinitivi i emërzuar shoqërohet me një emër në rasën Gjimore ose mbiemrin pronor *-իս, քն, նրա*, etj.

Më i zakonshëm, sidoqoftë, përdorimi i tij është me mbaresën pronore *-u, -ն*, dhe *-ը / -ի*. Ai funksionon si një emër foljor, që në mënyrë të tërthortë (indirekte) i referohet veprimit apo gjendjes së një personi. Këta infinitivë të personalizuar mund të transformojnë fjali të tëra në fraza të emërzuar që tregojnë fakte. Për krahasim:

Երեխան արդեն քայլում է: Eրեխայի քայլերը սեզ ուրախացրեց:
 Fëmija tashmë është duke ecur. Të ecurit e fëmijës neve na lumturoi.

Նրանք ուշանում են: Նրանց ուշանալը ինձ մտահոգում է:
 Ata po vonohen. Të vonuarit e tyre po më shqetëson.
 (Ata janë me vonesë)

Դու ծխո՞ւմ ես: Ծխելը ինձ զարմացրեց:
 Po pi duhan? Të pirët duhan nga ana juaj, më çuditi.

Kur e kanë prejardhjen nga folje kalimtare, këto emërzime mund të jenë kundrinë e drejtë:

Նոր տուն գնեցիր:

Bleve një shtëpi të re.

Նոր տուն գնելը լավ լուր է:

Të blerët e një shtëpie të re nga ana jote, është një lajm i mirë.

Infinitivët e emërzuar mund të përdoren edhe me parashtesën mohore - չ:

Անան չի պատասխանում:

Ana nuk përgjigjet.

Նրա չպատասխանելը տարօրինակ է:

Të mos-përgjigjurit e saj është i çuditshëm.

Kur diktohen nga folja, parafjala ose prapafjala, formacionet e personalizuara mund të shfaqen, gjithashtu, edhe me shenjën e rasës:

Հիվանդանալուր սասին ինձ չհայտնեցին:

(*հիվանդանալ* – në rasën Gjinore + *ն*)

Nuk më informoi njeri rreth të sëmurit tënd.

(Rreth të qenit tënd sëmurë nuk me njoftoi njeri).

Մեկնելուցս հետո, ավել ինչ փոխվեց:

(*մեկնել* – në rasën rrjedhore + *ս*)

Pas të larguarit tim (largimit tim), gjithçka ndryshoi.

4. Pjesoret dhe formimi i tyre

Gjuha Armene ka dy grupe pjesorësh:

- I. Grupi i parë përbëhet nga 4 (katër) pjesore, që shërbejnë për formimin e trajtave të zgjedhuara të kohëve të përbëra. Si të tilla, ato kurrë nuk përdoren në mënyrë të pavarur, por gjithmonë të kombinuara me foljen ndihmëse “*եւ*” në trajtën e vet pohore ose mohore.

1. “**Pjesorja e Tashme**” që formohet me mbaresën *-nu*:

<i>qrrnu / kʷarṛnu</i>	duke shkruajtur / lexuar
<i>qrrnu t / kʷarṛnu t</i>	unë jam duke shkruajtur / lexuar
<i>ʒt qrrnu / ʒt kʷarṛnu</i>	unë nuk jam duke shkruajtur / lexuar
<i>qrrnu tʰ / kʷarṛnu tʰ</i>	unë isha duke shkruajtur / lexuar
<i>ʒtʰ qrrnu / ʒtʰ kʷarṛnu</i>	unë nuk isha duke shkruajtur / lexuar

Siç shihet nga paraqitja e mësipërme, “**Pjesorja e Tashme**” e gjuhës Armene Lindore korrespondon me “*Përcjelloren*” e gjuhës Shqipe, që gjithashtu është përdorur e kombinuar me foljen ndihmëse “**jam**”.

Pavarësisht kësaj, gjatë përkthimit në gjuhën Shqipe, nuk do të konsiderohej gabim edhe paraqitja e sa më sipër në formën:

<i>qrrnu t / kʷarṛnu t</i>	unë po shkruaj / lexoj
<i>ʒt qrrnu / ʒt kʷarṛnu</i>	unë nuk po shkruaj / lexoj
<i>qrrnu tʰ / kʷarṛnu tʰ</i>	unë po shkruaja / lexoja
<i>ʒtʰ qrrnu / ʒtʰ kʷarṛnu</i>	unë nuk po shkruaja / lexoja

Në të dyja rastet shprehet e njëjta ide: tregohet për një veprim që po kryhet apo është/ishte duke u kryer në një kohë të caktuar, duke dhënë idenë e vazhdimësisë në kohë, pa përcaktuar nëse ky veprim ka përfunduar apo kur do të përfundojë.

2. “**Pjesorja e Shkuar**” që formohet me mbaresën *-t / ugt*:

<i>qrrt / kʷarṛuḡt</i>	shkruar / lexuar
<i>qrrt t / kʷarṛuḡt t</i>	unë kam shkruar / lexuar
<i>ʒt qrrt / ʒt kʷarṛuḡt</i>	unë nuk kam shkruar / lexuar
<i>qrrt tʰ / kʷarṛuḡt tʰ</i>	unë kisha shkruar / lexuar
<i>ʒtʰ qrrt / ʒtʰ kʷarṛuḡt</i>	unë nuk kisha shkruar / lexuar

3. “**Pjesorja e Ardhme**” që mbaron me *t / u*:

<i>qrrt / kʷarṛu</i>	për të shkruar / lexuar
<i>qrrt t / kʷarṛu t</i>	unë kam për të shkruar / lexuar
<i>ʒt qrrt / ʒt kʷarṛu</i>	unë nuk kam për të shkruar / lexuar

qretlmi k̄h / k̄ar̄n̄q̄awlmi k̄h   unë kisha për të shkruar / lexuar
ɣk̄h qretlmi / ɣk̄h k̄ar̄n̄q̄awlmi   unë nuk kisha për të shkruar / lexuar

Siç shihet nga paraqitja e mësipërme, “**Pjesorja e Ardhme**” e gjuhës Armene Lindore korrespondon me “*Paskajoren*” e gjuhës Shqipe, që gjithashtu është përdorur e kombinuar me foljen ndihmëse “**jam**”.

Pavarësisht kësaj, gjatë përkthimit në gjuhën Shqipe, nuk do të konsiderohej gabim edhe paraqitja e sa më sipër në formën:

qretlmi k̄l / k̄ar̄n̄q̄awlmi k̄l   unë do të shkruaj / lexoj
ɣk̄l qretlmi / ɣk̄l k̄ar̄n̄q̄awlmi   unë nuk do të shkruaj / lexoj
qretlmi k̄h / k̄ar̄n̄q̄awlmi k̄h   unë do të kisha shkruar / lexuar
ɣk̄h qretlmi / ɣk̄h k̄ar̄n̄q̄awlmi   unë nuk do të kisha shkruar / lexuar

4. “**Pjesorja Negative**” që mbaron me *h / u*:

qrrh / k̄ar̄n̄q̄aw   për të shkruar / lexuar
ɣk̄l qrrh / ɣk̄l k̄ar̄n̄q̄aw   unë nuk kam për të shkruar / lexuar
    unë nuk do të shkruaj / lexoj
ɣk̄h qrrh / ɣk̄h k̄ar̄n̄q̄aw   unë nuk kisha për të shkruar / lexuar
    unë nuk do të kisha shkruar / lexuar

Kjo formë Pjesore shërben për të formuar Trajtën mohore të kohës “**Hipotetike e Ardhme I**” dhe Trajtën mohore të kohës “**Hipotetike e Shkuar I**”.

II. Grupi i dytë përbëhet nga 4 (katër) pjesore të lira që funksionojnë në mënyrë të pavarur në fjali në rolin e emrit, mbiemrit ose ndajfoljes:

1. “**Pjesorja e tashme**” me mbaresën *n̄q̄ / ugn̄q̄*:

q̄n̄n̄q̄ / k̄ar̄n̄q̄awgn̄q̄   duke shkruajtur / lexuar
ɣn̄awɣk̄ q̄n̄n̄q̄ ɣk̄ar̄n̄q̄
 personi, që është **duke shkruajtur** letrën.
ɣk̄l ɣk̄ar̄n̄q̄awgn̄q̄ h̄ar̄n̄l̄awɣ
 fqinji im, që është **duke lexuar** gazetën.

Edhe këtu vlen shënimi i bërë për “**Pjesoren e Tashme**” të trajtuar më sipër, që formohet me mbaresën *-ուի*:

Edhe në këtë rast, është i barasvlershëm përkthimi në Shqip si më poshtë:

նամակ գրող մարդը

personi, që **po shkruan** letrën.

թերթ կարդացող հարևանս

fqinji im, që **po lexon** gazetën.

2. “**Pjesorja e Shkuar**” me mbaresën *ած / ացած*:

գրած / կարդացած shkruar, shkruajtur / lexuar

նամակ գրած մարդը personi, që kishte **shkruajtur** letrën.

թերթ կարդացած հարևանս fqinji im, që kishte **lexuar** gazetën

3. “**Pjesorja e Ardhme**” me mbaresën *ելիք / ալիք*:

գրելիք / կարդալիք për të shkruar / lexuar

մարդու գրելիք նամակը

letra, që ka për t’u shkruar nga personi.

letra, që personi do të shkruajë.

հարևանիս կարդալիք թերթը

gazeta, që ka për t’u lexuar nga komshiu.

gazeta, që komshiu do të lexojë.

Në gjuhën Armene, hartimi i fjalisë paraqet dy zgjedhje:

- a) nëpërmjet përdorimit të këtyre pjesoreve në fjali

ose

- b) nëpërmjet zëvendësimit të këtyre pjesoreve me një fjali të varur lidhore, që shpreh të njëjtën gjë:

կառուցվող քաղաքը = քաղաքը, որ կառուցվուի է

qyteti, që është duke u ndërtuar (që po ndërtohet)

կառուցված քաղաքը = քաղաքը, որ կառուցվել է

qyteti, që ka qenë ndërtuar

կառուցվելիք քաղաքը = քաղաքը, որ կառուցվելու է

qyteti, që do të ndërtohet (qyteti, që është për t’u ndërtuar)

4. “Pjesorja Bashkënduese” ka kryesisht një përdorim ndajfoljor të pavarur, ndonëse ajo mund të shfaqet në format e zgjedhimit sekondar. Ajo formohet duke i shtuar mbaresën – *hu* “Infinitivit” të foljes.

qrrtllhu / lyprrhwlhu (ndërsa jam) duke shkruar / lexuar

Kjo pjesore shpreh një veprim, i cili është në garë (konkuron) me veprimin e shprehur nga fjalia kryesore:

qrrtllhu uhuwlql të gabosh, (ndërsa je) duke shkruar

hunuwlhu lwlhwlql të bëlbëzosh, (ndërsa je) duke folur

qlwqlllhu rrlqlql të rrëzohesh, (ndërsa je) duke vrapuar

5. Emërzimi i Pjesoreve

Pjesoret me natyrë mbiemri, në gjuhën Armene, mund të emërzohen kollaj. Në këtë rast, ato marrin tiparet e një emri dhe shfaqen me nyjen shquese *-r* ose *-ú* ose artikullin pronor *-u*, *-r*, *-r*, *-ú*, etj., me mbaresën e shumësit *-útr*, dhe shenja të tjera të rasave. Duke qenë se pjesoret me natyrë mbiemri kanë origjinë foljore, ato mund të shfaqen edhe me parashtesën *ç*. Pjesoret e emërzuar ndjekin lakimin me *-h* të emrave.

1. Pjesoret e emërzuar që mbarojnë me *-nr* i referohen personit të zënë me një veprimtari.

Shembuj:

me nyjen shquese *-r*: *hununrr* – ai që flet

me parashtesën mohore *ç*:- *çhununrr* – ai që nuk flet

me prapashtesën e shumësit *-útr*: *hununútrr* – ata që flasin

Një emërzim i tillë shfaqet në çdo pozicion të fjalisë që ndodhet fjala:

- a) Në pozicion kryefjalë:

urhununrr unqlud çh úuu – kush punon nuk mbetet i uritur

- b) Pjesorja e emërzuar që mbaron me *-nr* shfaqet me shenjën e rasës:

hununrh htu – me dikë që flet

- c) Një shfaqje më komplekse do ishte ajo e shprehur më poshtë:
չ - խոսող - ներ - ք – ata që nuk flasin
չ - խոսող - ներ -ի մասին – për ata që nuk flasin
- d) Përdorimi i pjesores së emërzuar në rasën rrjedhore:
Չխոսողներից վախեցիր – Ki frikë prej atij, që nuk flet.
2. Kur emërzohen, pjesoret që mbarojnë me *-ած* përdoren për t’ju referuar objekteve, fakteve dhe ngjarjeve. Si të tilla, ato shfaqen:
- a) me artikullin pronor *-u, -ն, -ը /-ն*:
տեսածու - ajo që shoh / që kam parë / që do të shoh
- b) me mbaresën e shumësit - *ներու*:
չտեսածներու - ato që nuk shoh / që nuk kam parë / që nuk do të shoh
- c) me të dyja bashkë (me mbaresën e shumësit dhe artikullin pronor bashkë):
տեսածներին մասին – për ato që shoh / që pashë / që do të shoh

Shënim:

- 1) Të kihet parasysh se pjesoret me *-ած* që e kanë prejardhjen nga foljet kalimtare mund ta formojnë këtë formë emërzimi.
- 2) Trajta “*տեսածու*” mund të shprehë të tashmen, të shkuarën ose të ardhmen. Kuptimi i saj përcaktohet nga konteksti i fjalisë.

Duke qenë se nyja pronore shfaqet në të gjitha format që tregojnë vetën dhe numrin, formacionet me *-ած* përdoren me *-u, -ն, -ը /-ն*, dhe me mbaresat e shumësit *-ներու, -ներն, -ները* sipas nevojës:

<i>տեսածու</i>	ajo që shoh/ pashë/ do të shoh
<i>տեսածը</i>	ajo që sheh/ pe/ do të shohësh
<i>տեսածը</i>	ajo që sheh/ pa/ do të shohë
<i>տեսածներու (ներ տեսածը)</i>	ajo që shohim/ pamë/ do të shohim
<i>տեսածներն (ներ տեսածը)</i>	ajo që shihni/ patë/ do të shihni
<i>տեսածները (ներն տեսածը)</i>	ajo që shohin/ panë/ do të shohin

Po kjo formë mund të shfaqet edhe me parashtesën mohore չ-:

	Njëjës	Shumës
1 ^{re}	<i>չտեսածու</i>	<i>չտեսածներու</i>
2 ^{te}	<i>չտեսածդ</i>	<i>չտեսածներդ</i>
3 ^{te}	<i>չտեսածը</i>	<i>չտեսածները</i>

Kur folje neutrale (jokalimtare), që shprehin gjendje fizike apo shpirtërore (siç janë p.sh. *ուստել, կանգնել, հոգնել, տխրել, գնել*, etj.) e formojnë emërzimin nëpërmjet prapashtesës *-ածը*, ato nuk tregojnë objekte, fakte, ose ngjarje siç ndodh zakonisht me emërzimet me *-ածը*, por personin, që ndodhet në gjendjen e treguar.

Kështu:

ուսածը - ai, që është duke ndenjgur

հոգնածը - ai, që është lodhur

գնածը - ai, që po flen

janë më afër kuptimit të vërtetë se sa ato që mbarojnë me *-ող*:

խսողը – ai që flet

աշխատողը – ai që punon

Për krahasim, të shihet proverbi Armen:

Քնածն ու սեռածը նույնն է:

(ai, që po) flen dhe (ai që ka) vdekur janë e njëjta gjë.

Duke pasur parasysh që shkurtësia është një nga karakteristikat kryesore, pjesoret e emërzuar gjejnë një përdorim të gjerë tek proverbat. Për krahasim shohim emrin që mbaron me *-ածը* në formën e tij të lakuar (rasa Dhanore):

Լեզվի ծակածին դէլ չկա: Nuk ka ilaç për plagët, që krijon gjuha.

Një proverb, me përdorim më kompleks të emërzimeve të ndryshme, paraqitet më poshtë:

Ուրածը ստողը, չուրածը կլսի:

Ai që thotë atë që dëshiron, do të dëgjojë atë që nuk dëshiron.

3. Pjesoret që mbarojnë me *-իք*, gjithashtu, mund të shfaqen si emra, duke përdorur mbaresat *-u*, *-դ*, *-ը* / *-ն*:

Ասելիքս սամմ եմ ու գնում, բայց լինելիքը լինելու է:

Unë po them atë që kisha për të thënë, por ajo që ka për të ndodhur do të ndodhë.

4. Gjuha Armene ka një grup formash pjesore të cilat mund të përdoren si format e lakueshme të Infinitivit në rasat e ndryshme.

a) Rasa Gjimore:	<i>երգել</i>	<i>խաղալ</i>	<i>պատկել</i>
	<i>երգելու</i>	<i>խաղալու</i>	<i>պատկելու</i>

Pjesorja me prapashtesën *-ելու* dhe *-ալու* në këtë rast kanë funksion cilësor ose të kallzuesit emëror:

խսելու ջուր – ujë i pijshëm, ujë për të pirë

գնալու տեղ – vend për të shkuar

սպրելու ցանկություն – dëshirë për të jetuar

b) Rasa Instrumentale:	<i>գրել</i>	<i>կարդալ</i>
	<i>գրելով</i>	<i>կարդալով</i>

Pjesorja me prapashtesën *-ելով* dhe *-ալով* në këtë rast kanë funksionin e ndajfoljes së mënyrës:

Կարդալով լեզու ճես սովորի, խոսելով կսովորես:

Nuk mund ta mësosh gjuhën duke lexuar, por e mëson duke folur.

KREU X

RASA TË IMPONUARA NGA FOLJET, MBIEMRAT OSE NDAJFOLJET

1. Rregullimi i foljeve, mbiemrave dhe ndajfoljeve brenda fjalisë

Në gjuhën Armene, brenda një fjalie, disa fjalë kërkojnë në mënyrë detyruese që disa fjalë të tjera të fjalisë të marrin formën që ato u imponojnë. P.sh. parafjalët dhe pasfjalët e gjuhës Armene kërkojnë, që emrat, të cilët i ndjekin ose i paraprijnë ato, të vendosen në një rasë të caktuar. Foljet, mbiemrat, ndajfoljet, madje edhe disa emra kërkojnë që plotësuesit e tyre të vendosen në një rasë të caktuar, me ose pa parafjalë/pasfjalë. Ky faktor, i quajtur Rregullim, ka ndikim në strukturën e fjalisë. Në këtë këndvështrim, gjuha Armene ka shumë ngjashmëri me gjuhën Shqipe, ku ky ndikim është shumë i dukshëm. Si shembull përdorim një fjali, ku duket qartë kjo ngjashmëri: Në të dy gjuhët, emri në këtë rast është kundrinë e drejtë dhe i vendosur në rasën kallzore.

Նրանք մշակում են հողը:

Ata punojnë **tokën**.

Megjithatë, mënyra se si lidhen foljet, emrat, mbiemrat dhe ndajfoljet me plotësuesit e tyre ka veçoritë e veta në gjuhë të ndryshme. Pavarësisht afërive të shumta, ka edhe ndryshime të shumta ndërmjet gjuhës Armene dhe asaj Shqipe. Një shembull afërie dhe ndryshimi, paraqet fjalia me poshtë:

Նրանք այնտեղ ինձ են սպասում:

Ata po më presin **mua** atje.

Ata atje, po presin **për mua**.

Në rastin e fjalisë në gjuhën Armene, folja *սպասուի* – të presësh, kërkon rasën Dhanore (pra në këtë rast – *ինձ* - shërben si kundrinë e zhdrejtë), ndërsa në përkthimin shqip – **mua** – është në rolin e kundrinës së drejtë dhe është në rasën Kallzore (i përgjigjet pyetjes: *kë po presin ata ?* – përgjigja është – **mua**.)

I njëjti arësytim vlen edhe për fjalinë e mëposhtëme:

<i>Uշխարհը սեզ է նայում:</i>	Bota po na sheh neve.
	Bota e ka drejtuar vështrimin mbi ne.
<i>(սեզ – kundrinë e zhdrejtë, Dhanore)</i>	
<i>(neve – kundrinë e drejtë, Kallzore)</i>	

Më poshtë, disa shembuj të tjerë krahasues:

<i>Այս շնից վախենում եմ:</i>	Unë kam frikë nga ky qen.
	Unë i trembem këtij qeni.
	Ky qen më tremb mua.

<i>Քչով գոհանում եմ:</i>	Unë kënaqem me pak.
<i>Մի ծիծաղիչ ուրիշների վրա:</i>	Mos qesh me të tjerët.

Նա հպարտանում է իր զավակներով: Ajo krenohet me fëmijët e saj.

<i>Բոլորը նրանից խուսափում են:</i>	Të gjithë përpiqen t’i shmangen atij.
	Të gjithë shmangen prej tij.

Duke qenë se çdo gjuhë ka veçoritë e saj në rregullimin e marrëdhënieve ndërmjet fjalëve brenda një fjalie, është mirë që këto të memorizohen (të mbahen mend) rast pas rasti. Më poshtë janë vendosur të grupuara disa nga foljet, ndajfoljet dhe mbiemrat më të përdorur në gjuhën Armene sipas rasës që kërkojnë.

2. Folje që kërkojnë kundrinë të drejtë

Foljet e tilla si *տեսնել* - të shohësh, *վերցնել* – të ngresh, *դնել* – të vendosësh, të vësh, *հասկանալ* – të kuptosh, etj., janë folje kalimtare dhe si të tilla kërkojnë kundrinë të drejtë. Megjithatë, gjuha Armene Lindore bën një dallim në këtë rast në varësi të kuptimit të objektit që shërben si kundrinë. Kur objekti është jofrymor përdoret rasia Kallzore, ndërsa kur objekti është frymor folja kërkon rasën Dhanore:

<i>Տեսնում եմ լեռը:</i> (kallz.)	Unë shoh malet. (kallz.)
<i>Չեմ տեսնում երեխաներին:</i> (dhan.)	Nuk i shoh fëmijët. (kallz.)

Ky dallim ndërmjet frymorit dhe jofrymorit nuk vlen për rastin kur referenca ndaj emrit nuk është e specifikuar, por flitet në mënyrë përgjithësuese. Në këtë rast, folja kalimtare e trajton emrin përgjithësues si jofrymor, dhe kërkon rasën Kallzore. P.sh:

Մենք հրավիրեցինք սեր ծանոթ բժիշկին: (dhan.)

Ne ftuam mjekun tonë të njohur.

Մենք անսխալապես բժիշկ (kallz.) հրավիրեցինք:

Ne ftuam menjëherë një mjek.

Ka folje të cilat *rregullojnë (shoqërohen me)* dy kundrina të drejta. Ky grup quhet grupi i foljeve primare, siç është *կոչել* – të thërrasësh, *հոչակել* – të shpallesh, *նշանակել* – të emërosh, *ընտրել* – të zgjedhësh, *նարմնել* – të kthesh, etj. Në këtë rast, përsëri, objekti i parë vendoset në rasën Kallzore ose Dhanore në varësi të kuptimit (është frymor ose jo), ndërsa objekti i dytë vendoset gjithnjë në rasën Kallzore:

Երեխային (dhan.) ի նշ (kallz.) եք կոչելու:

Si do ta quani fëmijën?

Գեներալը նրան (dhan.) հերոս (kallz.) հրչակեց:

Gjenerali e shpalli atë hero.

Աննային (dhan.) զարտուղար (kallz.) նշանակեցին:

Ata e emëruan Anën sekretare.

Քաղաքը (kallz.) Անի (kallz.) կոչեցին:

Ata e quajtën qytetin Ani.

Տունը (kallz.) դռնը (kallz.) նարմրեց:

Ai e ktheu shtëpinë në skëterrë.

Shënim 1: Me qëllim thjeshtimi, më poshtë, rasa do shënohet në formën e shkurtuar:

Emërore – (E), Gjimore – (G), Dhanore – (Dh), Kallzore – (K),

Rrjedhore – (Rr), Instrumentale – (In), Vendore – (V)

Shënim 2: Me qëllim thjeshtimi, më poshtë, përkthimi i foljeve do bëhet duke i vendosur ato në vetën e parë, numri njëjës.

3. Folje që kërkojnë rasën Dhanore:

uaqazetl – lutem

Uaqazetgh uleqhin (Dh) *nr ihnd oqunh:* Ju luta dikujt të më ndihmojë.

qhazetl – prek

Uqarunetrhin (Dh) *zqhazet l:* Mos prekni pikturat!

rhqetranaw – bashkoj

Lrhqetragh r uleq (Dh): Bashkohu me ne!

danthranaw – njihem

Qanarphin (Dh) *danthragwanp:* Ne u njohëm me qytetin.

danawetl – shërbej

Danawunul tnp hawretnhpchin (Dh): I shërbejmë Atdheut.

lyzetl – ngjis

Unuhndr lyzunul t usawhu (Dh): Zamku m’u ngjit në gisht.

hantqhetl – takoj

Ujor Urwanhin (Dh) *hantqhetgh:* Sot takova Aramin.

hawanetl – arrij

Zawawnp utr unawawqchin (Dh): Arritëm qëllimin tonë.

hawawaw – besoj

Qznawunul (Dh) *zkn hawawaw:* Nuk i besohet armikut.

hetunetl – ndjek

Zetunetgh hnrhrqhqh (Dh): Ndoqa këshillën tënde.

hnaqanqvetl – bindem

Orknpchin (Dh) *qknp t hnaqanqvetl:* Duhet t’i bindesh ligjit.

hrwanawetl – urdhëroj

Uleq (Dh) *hrwanawetghin, nr qunawp:* Na urdhëruan, që të shkojmë.

unnetaw – afrohem

Unnetghp ulewanhin (Dh): Afrohuni pranë tryezës.

unhawandetl – kam zili

Qnqrnr urwan (Dh) *unhawandunul tnl:* Të gjithë e kanë zili atë.

unawetl – shoh

Qz np zwanr (Dh) *zunawetg:* Askush nuk e pa qenin.

նմանվել – ngjaj

Դու նմանվում ես մորդ (Dh): Ti i ngjan nënës tënde.

նպաստել – kontribuoj

Նպաստեցիր հաջողությանս (Dh): Ti ndihmove në suksesin tim.

նորուրել – mëshiroj

Որորովի՛ր աղբասներին (Dh): Ki mëshirë për të varfërit!

սպանալ – kërcënoj

կրակը մեզ (Dh) *սպանում էր*: Zjarri po na kërcնonte neve.

սպասել – pres

Հյուրին (Dh) *երկար սպասեցինք*: E pritëm gjatë mikun.

վերագրել – cilësoj

Ամեն ինչ քեզ (Dh) *վերագրեցին*: Gjithçka jua atribuaan juve.

վսասել – dëmtoj

Օդը առողջությանս (Dh) *վսասեց*: Ajri ma dëmtoi shëndetin.

վստահել – besoj

Չեմ վստահում հիշողությանդ (Dh): Nuk i besoj kujtesës tënde.

օգնել – ndihmoj

Կարո՞ղ ես ինձ (Dh) *օգնել*: A mund të më ndihmosh?

ջնորհավորել – përgëzoj

Սրտանց շնորհավորեցի նրան (Dh) *հաջողության աղթիվ*:

Unë e përgëzova nga zemra atë për suksesin!

4. Folje që kërkojnë rasën Dhanore dhe Kallzore:

Ka shumë folje, veprimi i të cilave bie njëkohësisht mbi dy objekte; mbi njerin direkt (dhe ky quhet kundrinë e drejtë) dhe mbi tjetrin indirekt (dhe ky quhet kundrinë e zhdrejtë). Objekti, mbi të cilin veprimi bie direkt, vendoset në rasën Kallzore, ndërsa objekti mbi të cilin veprimi bie indirekt vendoset në rasën Dhanore.

Foljet si, *տալ* – të japësh, *պատուել* – të tregosh, *բացատրել* – të shpjegosh, etj. i përkasin grupit semantik të foljeve që tregojnë veprimin e dhënies diçka (send ose informacion) dikujt. Pyetjet që bëhen në këtë rast janë *ի՞նչ* – çfarë?, që i referohet sendit apo informacionit të dhënë, *ո՞ւմ* – kujt?, që i referohet një personi. Më poshtë paraqiten disa folje të këtij grupi:

amuzuarlyl - ofroj

Պաշտոնը (K) *բեզ* (Dh) *amuzuarlylkyghn*: Ata ta ofruan ty detyren.

բացատրել - shpjegoj

Խնդիրը (K) *նրան* (Dh) *բացատրեցի*: Unë ja shpjegova çështjen atij.

թողնել - lë

Որոշումը (K) *թողեցի հորս* (Dh): Ja lashë vendimin babait.

խոստովանել - pohoj

Իր սերն (K) *ինձ* (Dh) *խոստովանեց*: Ai më pohoi mua dashurinë e tij.

նվիրել - dhuroj

Սարոյին (Dh) *ծաղիկներ* (K) *նվիրեցի*: Unë i dhurova Maros lule.

պատմել - tregoj

Այս լուրը (K) *նրան* (Dh) *չպատմես*: Mos ja trego atij këtë lajm.

տալ - jap

Տո՛ւր ինձ (Dh) *հույս* (K) Më jep shpresë mua!

ցանկանալ - dëshiroj

Քեզ (Dh) *լավագույնն* (K) *եմ ցանկանում*: Të uroj ty më të mirën.

ուղարկել - dërgoj

Աննային (Dh) *նամակ* (K) *ուղարկեցի*: I dërgova letër Anës.

ուղղել - adresoj, dërgoj

Նամակս (K) *ուղղում եմ ընտանիքիս* (Dh): Ja adresova letrën familjes sime.

վերադարձնել - kthej

Սպրանքը (K) *վաճառողին* (Dh) *վերադարձրի*: Ja ktheva mallin shitësit.

5. Folje që kërkojnë rasën rrjedhore:

անջատել - shkëpus, heq

Միտքը նրանից (Rr) *անջատի՛ր*: Shkëpute mendjen nga ai/ajo!

բաժանել - ndaj

Չորը թացից (Rr) *բաժանեցին*: Ata e ndanë të thatin nga i njomi.

բաղկանալ - përbëhet

Գիրքը բաղկացած է սասու էջից (Rr) Libri përbëhet prej dhjetë faqesh.

qainqasutlil - ankothem

Չզանգաստվես ոչ սեկից (Rr):

Mos u anko për njeri.

qonhansal - vjedh

Բնձանից (Rr) *շատ բան գողոցան:*

Ata vodhën shumë gjëra prej meje.

ղաղարել – pushoj, ndërpres

Նա ղաղարեց գողություն ունենալուց (Rr): Ai pushoi së ekzistuari.

ղժգոհել - ankothem

Ղժգոհո՞ւմ ես քո կյանքից (Rr):

Po ankohesh për jetën tënde?

ղողալ - dridhem

Ցրտից (Rr) *ղողում եմ:*

Po dridhem prej të ftohtit.

զրկել – heq, marr

Մի՛ զրկիր քեզ ուտելիքից (Rr):

Mos e privo veten nga të ngrënë!

զգուշանալ - ruhem

Սյու շնից (Rr) *զգուշացի՛ր:*

Ruhu prej këtij qeni!

խնդրել - kërkoi

Քեզնից (Rr) *ի՞նչ խնդրեցի:*

Çfarë kërkova prej teje?

խուսափել - shmang

Բոլորը նրանից (Rr) *խուսափում են:*

Të gjithë i shmangen atij.

հեռանալ - largohem

Հայրենիքիս (Rr) *հեռացել եմ:*

U largova prej Atdheut.

հոգնել - lodhem

Սըխասանքիցս (Rr) *հոգնեցի:*

U lodha nga puna.

պոկել – gris, shqyej

Սյստեղից (Rr) *սի կտոր պոկի՛ր:*

Gris një copë prej këtu!

վախենալ - trembem

Մի՛ վախեցիր այդ մարդկանցից (Rr):

Mos ki frikë nga këta njerëz!

ստասպել - vuaj

Տառապում է անթնությունից (Rr):

Ai/ajo vuan nga pagjumësia.

փախչել – iki, shpëtoj

Ճակասագրից (Rr) *չես փախչի:*

Nuk mund t'i shpëtosh fatit.

օգտվել - përfitoj

Օգտվի՛ր լավ եղանակից (Rr):

Përfito nga koha e mirë!

հրաժարվել – lë, jap dorëheqjen

Պաշտոնիցդ (Rr) *հրաժարվեցի՛ր*:

Dhe dorëheqjen nga detyra?

ձանձրանալ - ngrihem, lartësohem

Ձանձրացա այս աղմուկից (Rr):

U ngrita prej kësaj zhurme.

քարանալ – ngurtësohem, shtangem

Վախից (Rr) *քարացա*:

U ngurtësova nga frika.

6. Folje që kërkojnë rasën instrumentale:

բավարարվել – mjaftohem, kënaqem

Մենք միշտ քչով (In) *բավարարվում ենք*:

Ne gjithnjë kënaqemi me pak.

զարդարել – zbukuroj, stolis

Համազգեստդ զարդարել ես շքանշաններով (In):

E ke zbukuroar uniformën me medalje

մխիթարվել – ngushëlloj, qetësoj veten

Մխիթարվելու են իրենց զավակներով (In):

Ata e ngushëllojnë veten me fëmijët e tyre.

հպարտանալ - krenohem

Կան ազգեր, որ հպարտանում են իրենց փառապանծ անցյալով (In):

Ka kombe, që krenohen me të kaluarën e tyre.

ուրախանալ - gëzohem

Հայրս ուրախանում էր իր որդիների հաջողությունք (In):

Babai im krenohej me sukseset e fëmijëve të tij.

հիանալ – mrekullohem, admiroj

Հիանում եմ քեզնով (In):

Unë të admiroj.

զբաղվել – merrem me, okupojem me

Ինչո՞ւ (In) *ես զբաղվում*:

Me çfarë po merresh?

uñվել – ushqehem, mbahem gjallë

Ինչո՞վ (In) *ես uñվում:*

Me çfarë mbahesh gjallë?

զոհանալ - kënaqem

Բոլորն էլ զոհացան արդյունքներով (In):

Të gjithë u kënaqën me rezultatet.

լցնել - mbush

Միրոսու լցրեցիր վախով (In):

Ma mbushe zemrën me frikë (ankth).

ծածկվել - mbulohe

Դաշտերը ծածկվեցին ձյունով (In):

Fushat u mbuluan me borë.

7. Mbiemra dhe ndajfolje që kërkojnë rasën dhanore:

անտարբեր - indiferent

Նա իմ ցավին (Dh) *անտարբեր է:* Ai është indiferent ndaj dhimbjes time.

անտեղյակ - injorant

Նրանց դավին (Dh) *անտեղյակ էինք:* Ne e injoruam intrigën e tij.

արժանի – i vlefshëm

Իրենց բախտին (Dh) *արժանի չեն:* Ata nuk e meritonin fatin e tyre.

ընդունակ – i aftë

Լավության (Dh) *ընդունակ է:* Ai është i prirur për të bërë vepra të mira.

խորթ – i pamësuar

Բարբերին (Dh) *խորթ են:* Ata janë të pamësuar me zakonet.

հաճելի – i këndshëm

Խաղը բոլորիս (Dh) *հաճելի էր:* Loja ishte e këndshme për të gjithë.

հակառակ – i kundërt

Սասձիս (Dh) *հակառակ է ես:* Ke kundërshtim me çfarë thashë?

հավասար – i barabartë

Մեկը մյուսին (Dh) *հավասար է:* Ata janë të barabartë me njeri tjetrin.

hարմար – i përshtatshëm

Այս կոշիկները ինձ (Dh) հարմար են: Këto këpucë më përshtaten mua.

մոտիկ – i afërt

Նրանց տունը մեզ (Dh) մոտ է: Shtëpia e tyre është pranë nesh.

նման – i ngjashëm

Մենք նրանց (Dh) նման չենք: Ne nuk jemi të ngjashëm me ta.

պատշաճ – i përshtatshëm

Հազուսուս պատշաճ է տոնին (Dh): Është i përshtatshëm kostumi im për festën?

պատրաստ – i gatshëm

Սկսելու (Dh) պատրաստ ենք: Jemi gati të fillojmë.

փասակար – i dëmshëm

Ծխելը բոլորին (Dh) փասակար է: Duhani është i dëmshëm për të gjithë.

օգտակար – i dobishëm

Միրքը երեխաներին (Dh) օգտակար է: Fruti është i mirë për fëmijët.

8. Mbiemra dhe ndajfolje që կերկոյնը rasըն rrjedhore:

ազատ - i lirë

Ամէն պարտականությունից (Rr) ազատ է:

Ai është i lirë nga çdo detyrim.

զոհ – i kënaqur

Ձեր կյանքից (Rr) զոհ էք:

A je i kënaqur prej jetës tënde?

դժգոհ - i pakënaqur

Վիճակից (Rr) դժգոհ ենք:

Jemi të pakënaqur nga fati.

զուրկ – i mangët, bosh

Նա զզացմունքներից (Rr) զուրկ է:

Ai është i pandjeshëm.

թույլ – i dobët

Օտար լեզուներից (Rr) թույլ եմ:

Jam i dobët në gjuhët e huaja.

կտրված – i dërmuar, i thyer

Կյանքից (Rr) *կտրված ենք*:

Ne jemi të dërmuar nga jeta.

հեռու - larg

Ձեր սոււնը մեզնից (Rr) *հեռու չէ*:

Shtëpia juaj nuk është larg prej nesh.

հոգնած – i lodhur

Սուէն ինչից (Rr) *հոգնած եմ*:

Jam i lodhur nga gjithçka.

սարքեր -

Մէկը մյուսից (Rr) *սարքեր է*:

Njeri është i ndryshëm nga tjetri.

զաղտնի – fshehurazi, fshehtas

Ինձնից (Rr) *զաղտնի գործեցիր*:

Ti veprova fshehurazi nga unë.

9. Mbiemra që kërkojnë rasën instrumentale:

հարուստ – i pasur

Հողը հարուստ է մետաղներով (In):

Toka është e pasur me metale.

հպարտ – trim, krenar

Հպարտ եմ քեզանով (In):

Unë jam krenar për ty.

լեցուն - plot

Ծնողների սիրտը միշտ լեցուն է սիրով (In):

Zemra e prindërve është gjithnjë plot me dashuri.

լի – i teymbushur, i mbushur plot

Կյանքը լի է անակնկալներով (In):

Jeta është (i teymbushur, i mbushur plot) plot me të papritura (surpriza).

հղի – i mbushur, i mbarsur

Պատմության ներկա շրջանը հղի է վտանգներով (In):

Periudha aktuale e historisë është (i mbushur, i mbarsur) plot me rreziqe.

նշանավոր – i famshëm, i dëgjuar

Քաղաքը նշանավոր է իր ճարտարապետությամբ (In):

Qyteti është i famshëm (i dëgjuar) për arkitekturën e tij.

օժտված – i talentuar, me dhunti

Օժտված էս խելքով (In):

Ti je (i talentuar) i pajisur me dhuntinë e mençurisë.

KREU XI

FJALIA NË GJUHËN ARMENE

1. Rregullat e rradhitjes së fjalëve në fjali në gjuhën Armene

Në gjuhën Shqipe rregulli bazë i vendosjes së fjalëve në fjali është:

Kryefjala – Kallzuesi – Kundrina

Ne gjuhën Armene Lindore, ndonëse nuk ka një rregull bazë për mënyrën e organizimit të vendosjes së fjalëve në fjali, megjithatë mbizotëron forma e organizimit si më poshtë:

Kryefjala – Kundrina – Kallzuesi

Në një fjali të thjeshtë Armene, qoftë kjo një pohim, pyetje apo urdhër, folja tenton të qëndrojë në fund të fjalisë:

(*Ես*) *ժամանակով ունիմ*: – (Unë) kam kohë.

(*Դու*) *դրամ չունիս*?: – (Ti) nuk ke para?

Kur folja ndihmëse “*ել*” – **jam**, ka rolin e këpujës (lidhësit të kryefjalës me kallzuesorin e kryefjalës), ajo zakonisht qëndron në pozicionin fundor në fjali:

Արամը հայ է: – Arami është Armen.

Ալբանը հայ չէ: – Albani nuk është Armen.

Kur folja ndihmëse “*ել*” – **jam**, është pjesë e një kohe të përbërë (folja ndihmëse *ել* + **pjesore**), atëherë ajo dikton rregullin e vet. Ajo e vendos veten e saj në varësi të tipit të fjalisë.

1. Në fjalitë pohore, ku pjesa e theksuar është folja, mbizotëron rregulli me vendosje të foljes ndihmëse në fund të fjalisë.

(*Մենք*) *խոսում ենք*: – (Ne) po flasim.

Ndërsa, në rastin kur e njëjta fjali shndërrohet në mohore, rregulli i vendosjes së fjalëve në fjali ndryshon: folja ndihmëse i paraprin pjesores; këtë rast do e quajmë *inversion - kthyeshmëri*.

(*Ἰνῆ*) *ἴσῃ ἴνῃ*: - (Ju) nuk po dëgjoni.

2. Në rastet e fjalive pyetëse të veçanta, kur fjalia fillon me një përemër pyetës, normalisht përdoret rasti invers (i kundërt) i përmendur më sipër. Në gjuhën Armene Lindore kjo nënkupton:

- Vendosjen e fjalës së theksuar, në këtë rast *përemri pyetës*, në fillim të fjalisë.
- Vendosjen e kundrinës në fillim të fjalisë në fjalinë përkatëse të përgjigjes.
- Vendosjen e foljes ndihmëse, sido që të jetë fjalia e përgjigjes, pohore ose mohore, menjëherë pas fjalës së theksuar.

Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ: - Ku po shkon? (Ku je duke shkuar?)

Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ: - Në shtëpi po shkoj. (Unë jam duke shkuar në shtëpi.)

Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ: - Kush nuk pyet? (Kush nuk është duke pyetur?)

Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ: - Ana nuk pyet. (Ana nuk është duke pyetur.)

Siç duket edhe nga shembujt e mësipërm, rregulli i vendosjes invers të fjalëve në fjali respektohet si në fjalitë pyetëse ashtu edhe në fjalitë përgjigjëse të tyre, qofshin ato të formës pohore ose mohore.

3. Kështu, forma **invers** shërben për të theksuar elementin prioritar në fjali, gjë që mund të provohet nëpërmjet një pyetjeje të thjeshtë:

(Dëftore) *Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ* - Unë po shkruaj. (Unë jam duke shkruajtur.)

(Pyetje) *Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ* - Kush po shkruan? (Kush është duke shkruajtur?)

(Dëftore) *Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ* - Unë po shkruaj një letër. (Unë jam duke shkruajtur një letër.)

(Pyetje) *Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ* - Çfarë po shkruan? (Çfarë je duke shkruajtur?)

(Dëftore) *Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ* - Unë po të shkruaj ty.

(Unë jam duke të shkruajtur ty.)

(Pyetje) *Ἄ ἴπ ἑὺ ἴνῃ* - Kujt po i shkruan ti? (Kujt je duke i shkruajtur ti?)

Elementet e patheksuara të fjalisë, që kompletojnë kuptimin e foljes, vendosen ndërmjet foljes ndihmëse dhe pjesores:

Նա է նստակա գրուի: – Ai po shkruan një letër.

(ose) Ai është duke shkruajtur një letër.

Ո՞վ է նստակա գրուի: – Kush po shkruan një letër?

(ose) Kush është duke shkruajtur një letër?

Նա քեզ է նստակա գրուի: – Ai po të shkruan ty një letër.

(ose) Ai është duke të shkruajtur ty një letër.

Ո՞ւ է նա նստակա գրուի: – Kujt po i shkruan ai një letër?

(ose) Kujt është duke i shkruajtur ai një letër?

Նա այսր է նստակա գրուի: Ai po shkruan sot një letër.

(ose) Ai është duke shkruajtur sot një letër.

Ե՞րբ է նա նստակա գրուի: – Kur po shkruan ai një letër.

(ose) Kur është ai duke shkruajtur një letër.

Siç shihet, në të gjitha rastet, fjala “նստակա” vendoset ndërmjet foljes ndihmëse dhe pjesores.

2. Fjalitë pavetore

Gjuha Armene e ka shumë të përpunuar grupin e zgjedhimit të foljeve, të cilat shpesh e bëjnë të tepërt ose të panevojshëm përdorimin e përemrit vetor. Kjo është e zbatueshme jo vetëm në fjalitë ku personi është i përfshirë në kontekst dhe i identifikuar me mbaresën e përemrit personal, por edhe në fjalitë ku nuk bëhet fjalë për ndonjë person të përcaktuar. Në fjalitë pavetore, gjuha Armene zakonisht nuk ka përemër:

1. Fjali pavetore në vetën e tretë njëjës që shprehin ndryshime kohore apo të temperaturës:

Մթնում է:

Po errësohet.

Լուսում է:

Po zbardh.

Ցրում է:

Bën ftohtë.

2. Fjali pavetore me mbiemra dhe emra të lidhur me folje ndihmëse (*է, չէ, էր, էրապի*, etj.) të cilat vlerësojnë situata apo ngjarje të ndryshme ose shprehin gjykimin e tyre mbi to:

<i>(ան)կարելի (չ)է</i>	(nuk) është e (pa)mundur
<i>դժվար (չ)է</i>	(nuk) është e vështirë
<i>ասնթ (չ)է</i>	(nuk) është turp
<i>վտանգավոր (չ)է</i>	(nuk) është e rrezikshme

3. Fjali pavetore që fillojnë me *պէտք (չ)է* dhe që shprehin nevojë, domosdoshmëri apo një urdher:

<i>Պէտք է հասկանալ:</i>	Duhet kuptuar.
<i>Պէտք չէ վհասովել:</i>	Nuk duhet tërhequr.
<i>Պէտք է շտապել:</i>	Duhet nxituar.

4. Fjali pavetore me një folje në vetën e tretë, numri njëjës, të trajtës pësore kanë forma të ngjashme me ato të vetës së tretë, numri shumës, të trajtës veprorë:

<i>ասվում է / ասում են</i>	
thuhet se (që) / thonë se (që)	
<i>հանձնարարվում է / հանձնարարում են</i>	
rekomandohet (që) / rekomandojnë (që)	

Siç shihet nga shembujt më sipër, formimi i fjalisë pavetore në gjuhën Armene nuk ndryshon nga ajo e gjuhës Shqipe, e cila gjithashtu e gjen të tepërt ose të panevojshëm përdorimin e përemrit personal në këto raste.

3. Fjalitë pyetëse në gjuhën Armene

Gjuha Armene ka dy lloj fjalish pyetëse:

- Pyetje të veçanta që kërkojnë si përgjigje një informacion të plotë;
  - Pyetje të përgjithshme që kërkojnë si përgjigje një PO ose JO.
1. Për pyetjet e rastit të parë, gjuha Armene i formon fjalitë pyetëse duke përdorur fjalët pyetëse si më poshtë:
- ն՞վ*–kush?, *ի՞նչ*–çfarë?, *ն՞ր*–ku? *ե՞րբ*–kur?, *ի՞նչն՞* *ի*–përse?, *ի՞նչպե՞ս*–si?, etj.
Ո՞վ *ասաց* *կրկին* *վերջին րատը*: Kush e tha përsëri fjalën e fundit?

Në gjuhën Armene, kjo fjalë pyetëse, që zakonisht përkon të jetë përemër pyetës, jo domosdoshmërisht vihet në fillim të fjalisë. Ajo mund të jetë në pozicione të ndryshme në fjali, si më poshtë:

Վերջին բառը կրկին n'ի սուսգ:

Վերջին բառը n'ի կրկին սուսգ:

կրկին n'ի սուսգ վերջին բառը:

կրկին վերջին բառը n'ի սուսգ:

2. Për pyetjet e rastit të dytë, fjalia pyetëse ka ngjashmëri me formimin e fjalisë pyetëse në shqip, ku shpesh fjalia dallohet që është pyetëse apo një fjali e thjeshtë dëftore nga shenja e pikësimit, p.sh:

(Pyetëse) *(Դու) Հայերեն խոսո՞ւմ ես:* (ti) Flet Armenisht?

(Dëftore) *(Դու) Հայերեն խոսու՞մ ես:* (ti) Flet Armenisht.

Në përputhje me rregullin e vendosjes së fjalëve në fjali (kryefjalë – kundrinë – folje), në gjuhën Armene, një fjali pyetëse e tipit të dytë rrallë herë qëllon që të fillojë me folje. Megjithatë, kur shenja e pikësimit vendoset mbi foljen, kjo e fundit del në fillim të fjalisë.

Խոսո՞ւմ ես Հայերեն:

Flet ti Armenisht?

Duke qenë se në gjuhën Armene, në përgjithësi, çdo fjalë e fjalisë mund ta mbajë shenjën e pikëpyetjes, atëhere forma e organizimit të fjalëve në fjali paraqitet e ndryshueshme, në varësi të sa më sipër është shpjeguar. Shembujt e mëposhtëm e tregojnë këtë:

Դո՞ւ ես խոսու՞մ Հայերեն:

Ti flet Armenisht?

Հայերե՞ն ես խոսու՞մ:

Flet ti Armenisht?

4. Shprehje të përdorura në gjuhën e përditshme, formular sipas preferencave personale

Në gjuhën Armene ka dy folje bazë që shprehin preferencë personale: *սիրելի – të duash* dhe *հարկանելի – të pëlqesh*, si edhe një frazë foljore *դուր գալ – të pajtohesh me diçka, të pëlqesh diçka*. Në formën e tyre pohore ose mohore këto folje shprehin pëlqimin ose mospëlqimin e njerëzve:

սիրում եմ – dua

չեմ սիրում – nuk dua

հարկանում եմ – pëlqej

չեմ հարկանում – nuk pëlqej

3. Mbiemri pronor (*իւ, ք, նրա, մեր, ձեր, նրանց*) mund të zëvendësohet prej një emri (person) ose përemri në rasën Dhanore.

X-ը *Կարենին, Աննային, մարդկանց, բոլորին դուր եկավ / չեկավ:*

Karenit, Anës, njerëzve, të gjithëve ju pëlqeu/ nuk ju pëlqeu **X**-i.

4. Në një fjali që përmban foljen frazeologjike “*դուր գալ*”, pyetja bëhet si më poshtë:

- a) Për personin, të cilit nuk i shkoi për shtat veprimi, përdoret Dhanorja *n' ul* – kujt?

n' ul դուր չեկավ այս ֆիլմը: *Եղբորս դուր չեկավ:*

Kujt nuk i pëlqeu ky film?   Vëllait tim nuk i pëlqeu.

- b) Për personin ose sendin, i cili pëlqehet ose jo, përdoret Emërorja

n' ul – kush?   ose   *ի' նչ* – çfarë?

Ո' ul ձեզ դուր չի գալիս: *Ի' նչը քեզ դուր չի գալիս:*

Kush nuk të pëlqeu ty?   Çfarë nuk të pëlqeu ty?

5. Disa shprehje të sjelljes së kulturuar në gjuhën Armene

Ashtu si edhe çdo gjuhë tjetër, gjuha Armene ka disa shprehje standarte që shprehin sjellje të kulturuar ndërmjet njerëzve në ambiente shoqërore. Ndër më të përdorëshmet janë:

խնդրեմ, կարելի' է, հասցե' ք, etj.

1. *Խնդրեմ* (kh^ent^hrem) zakonisht përdoret në pyetje, kërkesa apo përgjigje, duke treguar respekt për bashkëbiseduesin. Ajo korrespondon me shprehjen - *Ju lutem!* – në gjuhën shqipe:

Ասա' (informal) / Ասացե' ք (formal) խնդրեմ...

Më thoni, ju lutem,...

- *Պատուհանը փակե' մ:*   - *Այո', խնդրեմ:*

- Mund ta mbyll dritaren?   - Po, ju lutem!

- a) *Խնդրե՛ք* – përdoret gjithashtu në rastin komandave apo urdhërave për t'i bërë ato të tingëllojnë më butë (më njerëzishëm):

Պահանջ քա՛ղ առե՛ք, խնդրե՛ք: Hapeni derën, ju lutem!

- b) *Խնդրե՛ք* – përdoret si përgjigje ndaj një falenderimi në formën - (*s'ka përsë!*):

-Շնորհակալա՛լ է՛ք: - *Խնդրե՛ք:*
 -Ju faleminderit! - Ju lutem! (S'ka përsë!)

- c) *Խնդրե՛ք* – përdoret si shprehje kur i ofrohet dikujt diçka në formën – (*Ejani!, Ja ku është!, Urdhëroni!*):

- Խնդրե՛ք: Urdhëroni!

- d) *Խնդրե՛ք* – përdoret si përgjigje ndaj një kërkesë për leje. Në shqip do përkonte me shprehjet: *Patjetër!, Me kënaqësi!, Pa problem!,* etj.

-Թույլ կտա՞ք ձեր թերթը կարդալ: - *Խնդրե՛ք:*
 -A mund ta lexoj gazetën Tuaj? - Ju lutem!

2. Shprehja më e zakonshme në një bashkëbisedim “*կարելի՞ է:*” – *A mundem?* – përdoret për të kërkuar leje përpara:

- a) hyrjes në një dhomë, zyrë, etj.:

կարելի՞ է: A mundem? ose (A mund të hyj?)

- b) përpara kryerjes së një veprimi:

կարելի՞ է փորձել: A mund ta provoj (ta bëj) ?

- c) përpara se të flasësh për diçka:

կարելի՞ է ՚ի քան ստել: A mund të them diçka?

3. *huulwgt' p* (*Ju lutem! ose Urdhëroni!*) përdoret:

- a) si përgjigje e kulturuar ndaj kërkesës për leje:

lywpt' h' t: A mundem?*huulwgt' p:* Ju lutem! (Urdhëroni!)

- b) si nxitje e sjellshme për të pranuar ofertën për pije apo ushqim:

huulwgt' p Ju lutem! *ose*, Ju lutem, Urdhëroni!

- c) si përshëndetje për miqtë që hyjnë në shtëpi:

huulwgt' p Ju lutem, urdhëroni! *ose*, Ju lutem, hyni!4. Në të folurën e përditshme ka edhe një sërë shprehjesh që shprehin mirëdashje apo mikpritje, të cilat përmbajnë brenda fjalën - *wún' 2 - i ëmbël, i dashur*:

- a)
- Uún' 2 wpu*
- (informal) ose
- Uún' 2 wptp*
- (formal ose shumë) që në Shqip korrespondojnë me “
- Të bëftë mirë!*
- ” ose “
- Ju bëftë mirë!*
- ”. Këto shprehje zakonisht shoqërojnë aktin e ftesës për të ngrënë (për të shijuar ushqimin):

- huulwgt' p, wún' 2 wptp Urdhëroni, ju bëftë mirë!

- b)
- Uún' 2 jh' h:*
- (
- Ju bëftë mirë*
- zakonisht përdoret në gjuhën letrare) përdoret gjithashtu me të njëjtin kuptim si shprehja më sipër, sidomos në rastet kur dikush lavdëron ushqimin apo gatimin e asaj që është duke ngrënë:

*ɔwzr 2wun huultn t(p):**Uún' 2 jh' h:*

Ushqimi është (ishte) shumë i shijshëm! Ju bëftë mirë!

- c)
- Uún' 2 jh' h:*
- përdoret edhe në rastin e tryezave festive për të shprehur dashamirësi apo urime ndaj një miku apo të ftuari që sapo ka kthyer një gotë verë apo ndonjë pije tjetër me rastin e ndonjë ngjarjeje të lumtur:

ɔk' w' gñ (informal):

Për shëndetin tënd!

Uún' 2 jh' h:

Të bëftë mirë!

2t' p' jk' wuwr (informal ose shumë):

Për shëndetin Tuaj!

Uún' 2 jh' h:

Ju bëftë mirë!

6. Mohimi në gjuhën Armene

1. Trajtat pohore të foljeve në gjuhën Armene shndërrohen fare thjeshtë në trajtën mohore duke vendosur pjesëzën mohore չ- (ç) përpara foljes. Pjesëza mohore չ- nuk theksohet kurrë. Kur ndiqet nga një bashkëtingëllore, ndërmjet tyre vendoset një (օ) e pashkruar, por që lexohet (çë).

- a) չ- vendoset përpara infinitivit dhe shumicës së pjesoreve të pavarura:

<i>գրել</i> – të shkruash (shkruaj)	<i>չգրել</i> – të mos shkruash (nuk shkruaj)
<i>լսարդալ</i> – të lexosh (lexoj)	<i>չլսարդալ</i> – të mos lexosh (nuk lexoj)
<i>լսոցողը</i> – ai, që qan	<i>չլսոցողը</i> – ai, që nuk qan

- b) չ- vendoset përpara foljes së zgjedhuar, si asaj bazë, ashtu edhe asaj ndihmëse:

<i>գրեցի</i> – shkruajta	<i>չգրեցի</i> – nuk shkruajta
<i>գրելու եմ</i> – do të shkruaj (kam për të shkruar)	<i>չեմ գրելու</i> – nuk do të shkruaj (nuk kam për të shkruar)

- c) չ- vendoset përpara pjesores modale *պիտի*, ose frazës modale *պետք է*:

պիտի գրեմ – do të shkruaj
չպիտի գրեմ – nuk do të shkruaj
պետք է գրեի – duhej të kisha shkruar
չպետք է գրեի – nuk duhej të kisha shkruar

Shënim:

Sa më sipër është mënyra e rregullt për të formuar mohoren në rastin kur përdoret pjesorja modale *պիտի* ose *պետք է*. Megjithatë nuk është gabim përdorimi i rrallë por jo i papranueshëm i formës: *պիտի չգրեմ* ose *պիտի չլսարդալ*, etj.

- d) Për foljen ndihmëse *եմ* në vetën e tretë, numri njëjës, përdoren dy forma për të formuar mohoren: *չի* dhe *չէ*:

Forma *չի* përdoret vetëm kur mohimi është foljor, p.sh:

<i>խոսում է</i> – ai/ajo flet	<i>չի խոսում</i> – ai/ajo nuk flet
<i>կերել է</i> – ai/ajo ka ngrënë	<i>չի կերել</i> – ai/ajo nuk ka ngrënë
<i>կհսկանա</i> – ai/ajo do ta kuptojë	
<i>չի հսկանա</i> – ai/ajo nuk do ta kuptojë	

Për të gjitha rastet e tjera të mohimit përdoret forma e rregullt ζ :

hḥqiwúnɿ ζ - ai/ajo është sëmurë   *hḥqiwúnɿ* ζ - ai/ajo nuk është sëmurë
pđḥ2q ζ - ai/ajo është mjek/e   *pđḥ2q* ζ - ai/ajo nuk është mjek/e
wjuunɿnɿ ζ - ai/ajo është këtu   *wjuunɿnɿ* ζ - ai/ajo nuk është këtu

2. Mënyra urdhërore mohuese formohet duke përdorur pjesëzën mohore të theksuar *uḥ* (*mos*) - që vihet përpara trajtave të rregullta të foljes në mënyrën urdhërore dhe të pangjitur me të.

Njëjës   *qṛḥ* $\acute{p}$ - shkruaj!   *uḥ* *qṛḥ* $\acute{p}$ - mos shkruaj!
                  ḥwṛṛḥw $\acute{}$ - lexo!   *uḥ* *ḥwṛṛḥw* - mos lexo!
                  qúw $\acute{}$ - shko!   *uḥ* *qúw* - mos shko!

Shumës   *qṛt* $\acute{p}$ - shkruani!   *uḥ* *qṛt* $\acute{p}$ - mos shkruani!
                  ḥwṛṛḥwgt $\acute{p}$ - lexoni!   *uḥ* *ḥwṛṛḥwgt* $\acute{p}$ - mos lexoni!
                  qúwgt $\acute{p}$ - shkoni!   *uḥ* *qúwgt* $\acute{p}$ - mos shkoni!

3. Një fjali mund të marrë kuptim mohues edhe nëpërmjet përdorimit të fjalës *nɿ* - jo:

- a) *nɿ* - mund të përbëjë një fjali njëfjalëshe të vetme ose mund të përdoret në përbërjen e një fjalie të plotë të rregullt:

Ṛpúwḥṛḥṛ ḥwúwúṭ $\acute{}$ ζ :   *nɿ* $\acute{}$:   ose   *nɿ* $\acute{}$ *ḥḥ ḥwúwúṭ* $\acute{}$ ζ :
 Ka arritur aeroplani?   Jo!   ose   Jo, nuk ka arritur.

- b) Mohimi mund të kryhet edhe nëpërmjet përdorimit të fjalës *nɿ* me lidhëzat shoqëruese të saj, që në tërësi shprehen si një grup i vetëm:

nɿ *ṛt*... *wj*... - jo,... por...;   *nɿ* *uḥwú*... *wj*... - jo vetëm,... por...; etj.
nɿ *ṛt* *uqúwúṭ* $\acute{}$ ζ , *wj* *uḥṛwúṭ* $\acute{}$ ζ : -Ai nuk është vrarë, por plagosur.

Mohimi shfaqet më i theksuar në rastet kur *nɿ* përsëritet dy herë në fjali:

nɿ $\acute{}$ *n* *uṭn* *u* $\acute{}$ ζ , *n* $\acute{}$ *ḥuṭn* *u* $\acute{}$ ζ :   Ti as nuk po ha, as nuk po pi.
nɿ $\acute{}$ *qḥ2t* $\acute{}$ ζ *ḥw* $\acute{}$ *dt* $\acute{}$ ζ *ḥwúwṛ*, *n* $\acute{}$ $\acute{}$ *gt* $\acute{}$ ζ $\acute{}$ ζ :   Për ty nuk ka as natë, as ditë.

4. Për gjuhën Armene lindore, dyfishimi ose trefishimi i elementit mohues është diçka normale. Kjo ndodh kur ndajfoljet mohore *էրբէք* – *kurrë*, *ոչ տեղ* – *askund*, *բնաւ* – *në asnjë mënyrë*, *ոչ տէրը* – *askush*, *ոչհնչ* – *asgjë*, shfaqen në të njëjtën fjali ku ndodhet folja në trajtën mohore:

Նրանք ինձ էրբէք չտեղեկցրին այդ մասին:

Ata kurrë nuk më informuan mua për të.

Ոչ տէրը ոչհնչ չհասկացաւ:

Askush nuk mori vesh gjë. (nuk kuptoi gjë)

Një mohim i dyfishtë mund të prodhojë një pohim, veçanërisht në rastet kur njeri nga përbërësit mohorë është një infinitiv me parashtesën – *չ*:

Չեմ կարող չգնալ: Nuk mund të mos shkoj. (Do të shkoj)

Չեմ ուզում չմասնակցել: Nuk dua të mos marr pjesë. (Dua të marr pjesë)

5. Për të marrë pëlqimin ose konfirmimin për diçka përdoren fjalitë pohore të ndjekura menjëherë me togfjalëshin pyetës, që përgjithësisht ngjason me Shqipen – **apo jo?** Në gjuhën Armene ky togfjalësh pyetës përbëhet nga: *այնպէս չէ՞* – *apo nuk është ashtu?*; *չէ՞* – *apo jo?*

Եղանակը գեղեցիկ է, այնպէս չէ՞: Moti është i bukur, apo jo?

Դու չես տեղեկում, չէ՞: Ti nuk po largohesh, apo jo?

7. Bashkëveprimi i fjalëve në fjali

Në gjuhën Armene, disa fjalë mbeten të patheksuara ose duket sikur janë në sfond (sikur mbeten jashtë vëmendjes) në një shprehje. Në varësi të rolit të tyre në një fjali, ose të faktit që janë fjalë *leksikore* (emra, mbiemra, ndajfolje, folje, numërorë, përemra) apo gramatikore (folje ndihmëse, lidhëza, pjesore, nyje të pashquara), fjalët respektivisht mund të jenë të theksuara ose jo. Në rrjedhën e të folurit, shumë fjalë *gramatikore* ka të ngjarë të jenë të patheksuara dhe mund të reduktohen në forma “të ashtuquajtura” të buta. Si rrjedhim, në të lexuar apo folur, dy ose tre fjalë të shkruara, qartësisht të ndara nga njera tjetra, mund të trajtohen si një *fjalë-grup* i vetëm duke përdorur vetëm një theks dhe duke u shprehur “me një frymë”. Ky fenomen është emëruar “*bashkëveprim*”.

1. “*Bashkëveprimi*” ndodh kur një fjalë *leksikore* e theksuar ndiqet nga një fjalë *gramatikore* e patheksuar që fillon zakonisht me një zanore:

<i>անոււնու է...</i>	(anu'n ^e s e)	emri im është...
<i>ազատ է</i>	(aza't e)	ai/ajo është i/e lirë
<i>նրանք էլ</i>	(n ^e ra'nk el)	ata gjithashtu

2. “*Bashkëveprimi*” shfaqet veçanërisht i dukshëm në format foljore të përbëra ku foljet ndihmëse që fillojnë me *է* lidhen me pjesoren e foljes që zgjedhohet:

<i>գնում էմ</i>	(g ^e nu'm em)	unë po shkoj
<i>գալիս էս</i>	(gali's es)	ti po vjen
<i>պարէլ էնք</i>	(pare'l enk)	ne po vallëzojmë

Të vihet re që në format foljore të mësipërme, *է* – e fillimit shqiptohet (**e**), gjë që zakonisht është dukuri tipike për rastin kur *է* – është në mes të fjalës. Krahas foljeve të përdorura më sipër, më poshtë jepet përdorimi si “*bashkëveprim*” i fjalëve të tjera, jo folje:

<i>ն'իլ էս (ըմ)</i>	(o'v es ?)	kush je (ti)?
<i>նրաիս էմ</i>	(ura'h em)	jam i gëzuar

3. Në format foljore të përbëra, kur folja ndihmëse shfaqet me pjesëzën mohore *չ* -, fjala e theksuar është folja ndihmëse, ndërsa folja bazë mbetet e patheksuar:

<i>չէ'մ գնում</i>	(çe'm g ^e num)	unë nuk po shkoj
<i>չէ'ս գալիս</i>	(çe's galis)	ti nuk po vjen
<i>չէ'ք պարէլմ</i>	(çenk parelu)	ne nuk po vallëzojmë
<i>չէ'ք ինստուցել</i>	(çe'k hostacel)	ju nuk keni premtuar

4. Në Kohën e Ardhme Detyruese, theksi është tek pjesorja, ndërsa pjesëza *պիսիսի* mbetet e patheksuar:

<i>պիսիսի գոռու'մ</i>	(piti gora'm)	do të thërras
<i>պիսիսի սուէ'ս</i>	(piti ase's)	do të thuash

Sidoqoftë, kur pjesëza *ujhuh* shfaqet në formën e saj mohuese, pra me germën ζ – përpara, atëhere theksi kthehet mbrapa:

ζujhuh' qnruul (çpiti' goram) nuk do të thërras
ζujhuh' wuku (çpiti' ases) nuk do të thuash

5. Në konstruktionet ndaluese (mohore), theksin e ka pjesëza *uh'*:

uh' hunuhr (mi' hosir) mos fol!
uh' q'uu (mi' g^ena) mos shko!

6. “*Bashkëveprimi*” shfaqet, gjithashtu, në format infinitive të foljeve frazore të përbëra nga dy pjesë, ku normalisht theksohet elementi jo-foljor, dhe jo vetë folja:

uw' r' quul (pa'r gal) të vallëzosh
gn' yjg unul (cu'jc tal) të shfaqesh
qnn' yjg u'ul (z^eru'jc anel) të bësh një bisedë

E njëjta gjë përdoret edhe për të gjitha format e zgjedhueshme ku theksi mbetet gjithnjë tek pjesa jo-foljore. Për krahasim:

uw' r' kluulp (pa'r ekank) ne vallëzuar
gn' yjg unulr (cu'jc tur!) më trego!

Në të gjitha rastet e tjera të zgjedhimit, kur grupi përbëhet prej tre fjalësh, këto trajtohen si një fjalë e vetme me një theks të vetëm në përbërësen jo-foljore të grupit:

uw' r' k'ul quulhu (pa'r enk galis) ne jemi duke vallëzuar
gn' yjg ku' unul (cu'jc em tvel) ja tregova

7. Lidhëzat dy-pjesëshe, që kanë në pjesën e dytë *nr* ose *rk*, e kanë theksin gjithmonë te pjesa e parë:

uhw' ju' rk (mia'jn te) vetëm se...!
luwrδt' u' rk (karce's te) a thua se...!
hk' ug nr (he'nc vor) sa më shpejt, posa që ...!
pu'uh' nr (kani' vor) që kur, që prej ...!

KREU XII

Fjalorth termash Gramatikorë (sipas ndarjeve kryesore të përmbajtjes)

Gramatikë - *Քերականություն*

EMRI

emër i përveçëm	<i>հատուկ անուն</i>
emër i përgjithshëm	<i>հասարակ անուն</i>
emër	<i>անուն (ose գոյական)</i>
gjini	<i>սեռ</i>
gjinia asnjane	<i>չեզոք սեռ</i>
gjinia femërore	<i>իգական սեռ</i>
gjinia mashkullore	<i>արնական, արական սեռ</i>
lakim	<i>հոլովում</i>
njëjës	<i>եզակի</i>
nyja	<i>հոդ</i>
rasa dhanore	<i>տրական հոլով</i>
rasa emërore	<i>ուղղական հոլով</i>
rasa gjinore	<i>սեռական հոլով</i>
rasa instrumentale	<i>գործիական հոլով</i>
rasa kallzore	<i>հայցական հոլով</i>
rasa rrjedhore	<i>բացատրական հոլով</i>
rasë	<i>հոլով</i>
shumës	<i>հոգնակի</i>

MBIEMRI

mbiemër	<i>ածական</i>
mbiemër cilësor	<i>որակական ածական</i>
mbiemër pronor	<i>ստացական ածական</i>
mbiemër numëror	<i>թվական ածական</i>
mbiemër ձեփոր	<i>ցուցական ածական</i>
mbiemër i pacaktuar	<i>անորոշ ածական</i>
mbiemër reciprok	<i>փոխադարձ ածական</i>
mbiemër reflektor	<i>անդրադարձ ածական</i>
mbiemër lidhor	<i>հարաբերական ածական</i>
mbiemër pyetës	<i>հարցական ածական</i>

PËREMRI

përemër	<i>դերանուն</i>
përemër vector	<i>անձնական դերանուն</i>
përemër reciprok	<i>փոխադարձ դերանուն</i>
përemër reflektor	<i>անդրադարձ դերանուն</i>
përemër pronor	<i>ստացական դերանուն</i>
përemër lidhor	<i>հարաբերական դերանուն</i>
përemër ձեփոր	<i>ցուցական դերանուն</i>
përemër i pacaktuar	<i>անորոշ դերանուն</i>
përemër pyetës	<i>հարցական դերանուն</i>

FOLJA

absolute(e pakushtëzuar)	<i>բացարձակ</i>
cilësor (plotësor kallzuesor)	<i>ստորոգելի</i>
folje	<i>բայ</i>
folje aktive (ose veppure)	<i>ներգործական բայ</i>
folje devijuese	<i>զարտուղի բայ</i>
folje e parregullt	<i>անկանոն բայ</i>
folje kalimtare	<i>անցողական բայ</i>

folje mohore	<i>ժխտական բայ</i>
folje ndihmëse	<i>օժանդակ բայ</i>
folje neutrale (ose asnjaneë)	<i>չեզոք բայ</i>
folje pasive (ose pësore)	<i>կրավորական բայ</i>
folje pavetore	<i>անդեմ բայ</i>
infinitivi (ose paskajore)	<i>աներևույթ</i>
koha	<i>ժամանակ</i>
koha e ardhme (e e pakushtëzuar)	<i>բացարձակ ապառնի</i>
koha e ardhme e pakryer (e kushtëzuar)	<i>անկատար ապառնի</i>
koha e ardhme	<i>ապառնի</i>
koha e kryer (e shkuar e përfunduar)	<i>անցյալ կատարեալ</i>
koha e pakryer	<i>անցյալ անկատար</i>
koha e pakryer (e shkuar e papërfunduar)	<i>անցյալ անկատար</i>
koha e shkuar	<i>անցյալ</i>
koha e tashme	<i>ներկա</i>
konditë	<i>պարագա</i>
kusht	<i>պարագա</i>
mënyra e papërcaktuar	<i>անորոշ եղանակ</i>
mënyra dëftore	<i>սահմանական եղանակ</i>
mënyra lidhore	<i>ստորադասական եղանակ</i>
mënyra urdhërore	<i>հրամայական եղանակ</i>
mohore	<i>բացասական</i>
negative	<i>ժխտական</i>
pjesore	<i>ընդունելություն, դերբայ</i>
pjesore e ardhme	<i>ապառնի ընդունելություն</i>
pjesore e shkuar	<i>անցյալ ընդունելություն</i>
pjesore e tashme	<i>ներկայ ընդունելություն</i>
pohore	<i>հաստատական</i>
pozitive	<i>դրական</i>
thelbësor	<i>էական</i>
trajta mohore	<i>բացասական ձև</i>

trajta negative	<i>ծիտական ձև</i>
trajta pohore	<i>հաստատական ձև</i>
trajta pozitive	<i>դրական ձև</i>
trajtë	<i>ձև</i>
zgjedhimi	<i>խոնարհում, լծորդություն</i>

PJESË TË TJERA TË LIGJËRATËS

cilësor (plotësor kallzuesor)	<i>ստորոգելի</i>
fjalë e përbërë	<i>բարդ բառ</i>
fjalë e prejardhur	<i>ածանց, ածանցյալ բառ</i>
fjalë	<i>բառ</i>
fjali	<i>նախադասություն</i>
kundrinë e drejtë	<i>սեռի խնդիր</i>
kundrinë e zhdrejtë	<i>բնության խնդիր</i>
rrethanë	<i>հանգամանք</i>
kryefjalë	<i>ենթակա</i>
përcaktor	<i>հատկացուցիչ</i>
ide	<i>գաղափար</i>
plotësor	<i>լրացուցիչ</i>
pjesore	<i>ընդունելություն, դերբայ</i>
plotësor	<i>ստորոգելի</i>
subjekt	<i>ենթակա</i>

LETERTURA E PERDORUR

1. **BEGINNER’S ARMENIAN**

Hagop Andonian, 2005

2. **EASTERN ARMENIAN** for the English – Speaking World

Dora Sakayan, Yerevan – 2007

3. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ արդի աշխարհարարի

Հ. ԷՆՉ.Ս.

(Libër shumë i vjetër, të cilit i mungon faqja e parë me titullin dhe emrat. Sa më sipër është shkruajtur, është gjetur tek Parathënia.)

4. **GRAMATIKA E GJUHËS SHQIPE për të gjithë**, Bahri Beci 2010

Botim i përmirësuar dhe i ripunuar, Botime EDFA

CIP Katalogimi në botim BK Tiranë

Piranjani, Berzh

Gramatika e gjuhës armene perëndimore dhe lindore /
Berzh Piranjani. - Tiranë : Albpaper, 2017

452 f. ; 14 x 21 cm.

Bibliogr.

ISBN 978-9928-05-243-8

1. Gjuha armene 2. Gramatika

811.19 '36

Çmimi 1 200 Lekë